Türkiye Solu'nun Eleştirel Tarihi-1

ilhan akdere
zeynep karadeniz

EVRENSEL BASIM YAYIN

Türkiye Solu'nun Eleştirel Tarihi -1 / İlhan Akdere-Zeynep Karadeniz
Evrensel Basım Yayın: 31
Baskı: Serler Matbaacılık, Kasım 1994

ISBN 975-7837-44-X

EVRENSEL BASIM YAYIN
Piyerloti Caddesi No: 41-B/9
Çemberlitaş-İstanbul
Tel: (0212) 517 82 37 - 638 29 34
Fax: (0212) 516 27 53

TÜRKİYE SOLU'NUN ELEŞTİREL TARİHİ

1908 - 1980

cilt: 1

İlhan Akdere Zeynep Karadeniz

EVRENSEL BASIM YAYIN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9
GİRİŞ 11

I. BÖLÜM
OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA SOSYALİST HAREKETLER VE BURJUVA DEVRİMİ 13
1.İLK OSMANLI SOSYALİSTLERİ 15
- Komün Ve Enternasyonal Tartışmaları
- Grevler. İşçi Örgütleri Ve Meşrutiyet
-OSF Ve İştirakçi Hilmi
-Diriliş: Türkiye Sosyalist Fırkası
2. 1908 DEVRİMİNİN SOSYAL İÇERİĞİ 32
- Osmanlı İmparatorluğu'nda Devrimi Hazırlayan Ekonomik ve Sosyal Koşullar
- İşçi Sınıfı Eylemleri
- Anadolu'da Halk Hareketleri
- Orduda İsyan
- Halklar Hapisahanesinde İsyan
- Meşrutiyet'e Doğru Aydınlar
3. MÜTAREKE YILLLARINDA SOSYALİZM **80**
- **Sahte TKP'ye Giden Yol**
- **Yeşil Ordu**
- **Sahte TKP**

II. BÖLÜM
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ **97**
1. TKP'NİN KURULUŞU VE MUSTAFA SUPHİ **99**
- **Bir Osmanlı Demokratı Olarak Mustafa Suphi**
- **Rusya Yılları**
- **Türkiye Komünist Partisi'nin Kuruluşu**
- **Kuruluş Yıllarında TKP Ve Komünist Enternasyonal**
- **Bir Yarı-sömürge Partisi Olmanın Sorunları Ve Görevleri Bakımından TKP**

2. TÜRKİYE İŞÇİ ÇİFTÇİ SOSYALİST PARTİSİ'NDEN TKP'YE ŞEFİK HÜSNÜ 140
-Kurtuluş Ve Aydınlık'ta Şefik Hüsnü Çizgisi
- İşçi Sınıfı Ve Proletarya Kavramlarının Çarpıtılması
-Demokratik Devrim Sorununa Yaklaşım
-Şefik Hüsnü Ve Kürt İsyanları
3. DR. HİKMEK KIVILCIMLI VE TKP 161
- Kıvılcımlı'nın Eleştirileri Işığında TKP'nin Teorisi Ve Pratiği
i. Teori
ii. Örgüt
iii. Eylem
-Yol'un Sonu
i. Kıvılcımlı'nın Analizinde Türk Ordusunun Yeri
i. "İkinci Kuvayi Milliyeciliğimiz"
iii. 27 Mayıs Gerçeği
iv. "Tarih, Devrim, Sosyalizm"de Sınıfsız Devlet, Sınıf Mücadelesiz Tarih
v. Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Tezler
vi. Cumhuriyet Dönemi Türk Ordusuna Genel Yaklaşım
vii. Kapitalist Olmayan Yoldan Kalkınma Teorisi

III. BÖLÜM
27 MAYIS, "YÖN-DEVRİM" ÇİZGİSİ VE MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİM TEORİSİ **199**
1. 27 MAYIS'IN NİTELİĞİ VE TÜRKİYE SOL HAREKETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 201
- Bayar-Menderes Rejimi Ve Sonu
- "27 Mayıs Devrimi"
- 27 Mayıs Anayasası Ve İşçi Hakları
- 27 Mayıs Hareketinin İçeriden Bölünmesi Ve Yer Siyasi Hareketlere Kaynak Oluşturması
- "Kalkınma Modelleri" Tartışmasından Sistem Tartışmasına
2. SİSTEM İÇİNDE "SOSYALİZM": YÖN'CÜLÜK 220
- Yön Ve Devrim Dergilerinin Başlıca Özellikleri
- "Yeni Devletçilik"

- Yön-Devrim Çizgisinin Sınıflara Bakışı Ve "Devrim" Anlayışı
- "'Devrimci Parti"
- "Sosyalizm"
3. MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİM TEORİSİ:
MÂOİZMLE SÜSLENMİŞ KEMALİZM 244
- MDD Teorisinde Sınıflara Bakış Ve Devrim Anlayışı
- Yön'ün MDD'ye Etkisi
- "MDD Pratiğinde "Devrimci Parti"

IV. BÖLÜM
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ 255
1. BİRİNCİ TİP 257
- Kuruluş Ve Program
- TİP'in Kapsayıcılığının Ve Etkisinin Kaynakları
- Anayasa Ve Sosyalizm Tartışmaları
- Sonun Başlangıcı: 1968
- Aybar'a Karşı Muhalefetin Revizyonist Cephesi
2. İKİNCİ TİP 276
- SSCB Etkisinin Açık Hale Gelişi
- "Sosyalist Devrim" Sloganıyla Gizlenen Burjuva Reformist Program
- Kalkınmacılık İdeolojisi
- "Sosyalizm"
- Toprak Ve Tarım Sorunları
- Devlet

V. BÖLÜM
1970 SONRASI SİLAHLI HAREKETLER 291
1- SAĞCILIĞIN BEDELİ "SOL" RADİKALİZM 292
- "Sol" Radikalizmin Nesnel Ortamı
- Türkiye'de Sol Radikalizm
- "Sol" Radikalizmin İdeolojik Ve Politik Yapısı
2- TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ/MARKSİST LENİNİST-
TÜRKİYE İŞÇİ KÖYLÜ KURTULUŞ ORDUSU 301
3-TÜRKİYE HALK KURTULUŞ PARTİSİ/CEPHESİ 307
4- TÜRKİYE HALK KURTULUŞ ORDUSU 312

ÖNSÖZ

Türkiye'de sol hareketlerin tarihi üzerine, bugüne kadar birçok araştırma ve tez kaleme alınmıştır. Belgelere ve tanıklıklara dayanan ya da anılardan oluşan bu önemli birikim, yeni bir tarih çalışmasını belki de gereksiz gösterecek kadar geniştir. Ne var ki, "Türkiye Solu'nun Eleştirel Tarihi"nde, onu öncekilerden ayıran temel bir özellik gözetilmiştir. Bu çalışma, tümüyle daha önce yayınlanmış araştırmalara ve belgelere dayanmakla birlikte, onların "yansız bir yorumunu", ayıklanmış bir aktarımını değil, eleştirel bir incelenmesini içermektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminden 1980 öncesine kadar, yaşadığımız günlerin siyasal ortamını da etkileyen bütün önemli akımlar, örgütler ve kişiler, temel görüşleri, sınıf mücadelesi içindeki yerleri, taktik ve stratejileri ile ele alınmakta ve bu tarihsel pratik, günümüz ve gelecek için dersler çıkarılmak üzere eleştirilmektedir.

Kuşkusuz, "tarihten ders almak" deyimi, tarihte yaşanmış kimi olayların ana çizgileriyle ve temel bazı özellikleri bakımından "tekrarlanabilir" olduğunu varsaymaktadır. En azından benzer durumlarla karşılaşılmayacaksa, geçmişte yaşananların gelecek için öğretici olması da mümkün olmayacaktır. Bu, tarihin tekrarlanamaz olduğunu ileri süren tarihsel materyalizmle çelişir ve sanki "tarih tekerrürden ibarettir" diyen idealizme yaklaşan bir anlayış gibi görünmektedir. Sınıflar mücadelesinin özel ve belirleyici bir yanını oluşturan politik

ilişkiler ve politik mücadele tarihi, bütün bir süreç olarak ele alındığında görülmektedir ki, iki ana sınıf arasındaki ilişkilerin ve mücadelenin belli başlı nitelikleri, bu iki sınıf ve onların varlık koşulu olan kapitalist ilişkiler zemini devam ettikçe, ilkeler bakımından değişiklik göstermemektedir. Bu yüzden, örneğin Mustafa Suphi'nin Kemalist iktidarla olan ilişkilerinin, bugünkü devrimci mücadele açısından öğretici olmadığı ya da Şefik Hüsnü'nün ya da Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın reformizme, uzlaşmaya yatkın taktiklerinin ve onların sonuçlarının günümüz işçi hareketi için eleştirilmeye değmez görülmesi kabul edilemez. Çünkü, burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki mücadelenin değişik zamanlarında, bir "tekrar"dan değil fakat bir süreklilik ve devamlılıktan söz edebiliriz. Ana çizgileriyle ve temel nitelikleriyle sürüp giden budur.

Bu çizgi ve niteliği tespit edebilmek, geçmiş ilişkileri ve mücadelede işçi sınıfı adına uygulanan taktik ve stratejileri eleştirebilmek ise, her şeyden önce, mücadelenin gelinen evresinde uygulanan devrimci taktik ve stratejileri eksen almayı gerektirmektedir. Bu, eleştirinin çıkış noktasını ve başlıca hedeflerini belirleyecek olanın, işçi sınıfının politik mücadelesinin bugünkü düzeyi olduğu anlamına da gelmektedir.

Öyleyse, böyle bir araştırmanın başlıca amaçları arasında, bir karşılıklı etkileşmenin sağlanmasının bulunduğu görülebilecektir: İşçi sınıfı, kendi geçmişini değiştiremez; ama tarihi yaparken, geçmişine, geleceği açısından bakmayı başarabilir. Böylece birinci olarak, mücadelesi içinde, geçmişin kaba hatalarını tekrarlayan hareketleri, yeni bir geleceğin yaratılması sürecinin dışına sürmeyi de bu bakış açısını kullanarak başarabilir. İkinci olarak, bu başarı, aynı zamanda, bizzat bu eleştirinin geliştirilmesi ve yenilenmesi için yeni bir kapı açar.

Bu çalışma, yeni öncü işçi kuşakları tarafından yeni bir eleştiri zemini yaratmak üzere değerlendirilebilirse, hedefine ulaşmış sayılacaktır.

GİRİŞ

Solun tarihi, sosyal temelleri ve başlıca hedefleri bakımından en başta işçi ve emekçi sınıfların hareketinin tarihidir. Bununla birlikte, kendisini sosyalist olarak tanımlayan, eşitlik ve adalet kavramlarıyla sınıf ayrılıklarının ve sömürü ilişkilerinin en azından bazı biçimlerine karşı çıkan sol, ilerici düşüncelerin kaynağı, daima demokratik burjuva hareketi olmuştur. Genellikle, sosyalizmin kadroları, teorisyenleri ve örgütçüleri, önce bu hareketler içinden doğmuşlar ve zamanla proletarya sosyalizmine doğru ilerlemişlerdir. Bu, bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de böylèdir.

Bu çalışmada, Türkiye'de burjuva demokratizmin ilk kapsamlı ve iktidara yönelik eylemi olan 1908 Devrimi'yle ilgili bölümlere yer vermemizin nedeni, daha sonraki dönemlerde de görülebileceği gibi, işçi sınıfının mücadelesini, sosyalist bir kimlik kazanmasına kadar geçen süreç içinde önemli ölçüde etkileyen başlıca ilerici akımların, burjuva demokratik hareketlerden kaynaklanması ve bunun kimi zaman ideolojik ve politik olarak iç içe geçen bir tarih ortaya çıkarmış olmasıdır. İlk Osmanlı sosyalistleri olarak adlandırılabilecek kişilerin ve akımların oldukça ilkel ve çocuksu nitelikleriyle, 1908 Devrimi'nden sonrakilerin görece daha gelişmiş nitelikleri karşılaştırılınca, söz konusu devrimin, solun tarihi bakımından da yeni bir dönemi başlattığı, hatta bunun sol hareketler için de bir "milad" oluşturduğu söylenebilir. Bu iç içe doğuş olgusu, bir bakıma, burjuva demokratizmi ile sosyalizm arasında, çoğu kez sosyalizmin aleyhine olan sürekli bir ilişkiyi de zorlamış ve bundan ötürü de, işçi sınıfının

devrimci komünizme doğru ilerleyişi, her adımında, burjuvazinin demokratik hareketinden kopmaya doğru attığı adımların tarihi olmuştur. Bunun başlıca nedenleri, bir yandan işçi sınıfının sosyalist teorisinin gelişme düzeyinin gecikmesi, diğer yandan da, işçi hareketi içinde burjuva unsurların uzun süren egemenliğidir. Bu iki nedenden ötürü, işçi sınıfı, uzun mücadele sürecinde, toplumsal muhalefetin öncü gücü olmayı başaramamış, gelişen burjuva ve küçük burjuva muhalif hareketlerin izleyicisi konumunda kalmıştır. Başlıca temsilcilerini, Jön Türkler, İttihat ve Terakki Fırkası ve Kemalist hareket içinde bulan burjuva demokratik hareket, Türkiye'de kapitalizmin gelişme koşullarına bağlı olarak, ulusalcılık, antiemperyalizm ve özellikle de antifeodalizm konusunda son derece cılız ve etkisiz bir oluşum göstermiş, ancak bu hareketler içinde yer alan kimi ideologların sosyalizmden etkilenmesi oranında, sosyalist hareketin sonraki gelişimi üzerinde reformist ve uzlaşmacı bir etkiyi de yaratabilmişlerdir. Komünist Partisi ve değişik sol partilerin kuruluş ve gelişmesinde, daima, Jön Türk, İttihat ve Terakki ve Kemalist hareketin gelişme seyrinin bir etkisi vardır. Söz konusu parti ve hareketlerin başlıca önderleri ve kadroları, önce burjuva demokratik hareketin içinde yer almış, sonra buradan bir kopuşla sosyalizme yönelmişlerdir. Ancak bu "kopuş" ciddi bir proleter hareketle birleşme olanağı bulamadığından, önceki hareketin etkilerini tümüyle temizlemeyi başaramamıştır. Böylece, Türkiye'de sosyalist teori ve pratik, geçmiş dönemde, büyük ölçüde burjuva demokratizminin liberal ve reformist lekelerini üzerinde taşımış, onların daha sol bir versiyonu olmayı, çoğunlukla aşamamıştır. Bu, 1960'tan sonraki sol ve sosyalist hareketlerin gelişme çizgisinde de kendisini göstermektedir. 27 Mayıs askeri darbesinin bir "devrim" olarak nitelendirilmesi, geçmişte Kemalist iktidardan tam bağımsızlık, toprak reformu yoluyla feodalitenin tasfiyesi gibi işlevlerin beklenmesiyle aynı idolojik ve politik görüş açısının ürünüdür. Bu yüzden, çalışma boyunca, sol hareketin bir etkileyeni olarak, bu hareketlerin en önemlilerine de değinilmiştir.

I BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA SOSYALİST HAREKETLER VE BURJUVA DEVRİMİ

1. İLK OSMANLI SOSYALİSTLERİ

Osmanlı aydınları, 19. yüzyılda, Avrupa'da gelişen belli başlı fikir akımları, devrimci ayaklanmalar ve milliyetçi savaşlarla ilgilenmişler; kendi çıkardıkları yayınlarla bu düşünce akımlarını ülkeye taşıyarak, gelişen olaylar hakkında yorumlar yapmışlardı.

Kimi 1848 Devrimi'ne, bir sonraki kuşağa dahil olan bazıları da 1871 Paris Komünü'ne tanık olmuştu. 1864'te kurulan 1. Enternasyonal de, Osmanlı İmparatorluğu'na muhalif aydınların ilgiyle izlediği bir oluşumdu. Engels'in 1845'te Marx'a yazdığı bir mektupta dile getirdiği gibi, "paralı aristokrasiden, küçük dükkan sahiplerine kadar" herkesin kendisini sosyalist ilan ettiği bir dönemde, Avrupa ülkelerinde bulunan genç Osmanlı aydınlarının da bu havadan etkilenmeleri kaçınılmazdı. Dolayısıyla sosyalizm, eski rejime muhalif kimi aydınların, gerçekleşebilir bir yeni dünyaya dair özlemlerinin ve beklentilerinin ifadesi olarak çok erken zamanlarda tartışılmaya başlanmış, gazete ve dergilerde konuyla ilgili yazılara sık sık yer verilir olmuştu. Kuşkusuz bu sosyalizm tartışmaları o zamanlar oldukça naif ve derinlikten yoksundu; ama bir eğilimi ifade etmelerinden ve bu eğilimin yaygınlaşmasına yaptıkları katkılardan dolayı oldukça değerliydi.

Diğer yandan, geçen yüzyılın son çeyreğinde gündeme gelen bu sosyalizm tartışmaları, Osmanlı İmparatorluğu'nda yavaş yavaş gelişmekte olan ticaret burjuvazisiyle birlikte aynı anda tarih sahnesine çıkan işçi sınıfının sınıfsal özlemlerini ifade edebilme ola-

nağı bulduğu bir platformda gelişmiyordu. Henüz oldukça cılız ve örgütlenmemiş olan; tek tek işçilerin oluşturduğu bir şekilsiz topluluktan başka bir şey olmayan işçi sınıfı, bu tartışmaların uzun süre dışında kalmış, sosyalizm Genç Osmanlı aydınlarının gündemine sadece bir düşünsel zenginlik olarak girmiş; muhalefeti olgunlaştırma sürecinde bulunan ticaret burjuvazisinin kurduğu ideolojik hegemonya ortamında, bu sınıfın çıkarlarının prizmasından geçirilerek tanımlanmaya çalışılmıştı. Çoğu kere, bu aydınlar için sosyalizmi savunmak, "mal ve kadınlar üzerindeki ortaklık, aile hukukunun hiçe sayılması" olarak anladıkları komünizmin reddedilmesine bir zemin yaratıyor, ideolojik bir imkan tanıyordu. Sosyalizm, "komünizm heyulası"na karşı kavramsal bir dalgakıran olarak tercih ediliyor ve aslında, son tahlilde, sınıf mücadelesini ağızlarına almayan bu aydınların kavrama "özgün" ve Osmanlıca anlamlar yüklemeleriyle birlikte burjuva bir içerik kazanmış oluyordu.

Tercüman-ı Şark gazetesinin Yazıişleri Müdürü Şemsettin Sami, 1878'de yazdığı bir makalesinde *"sosyalizm, insanlık toplumunun hüsnü idaresiyle, refah ve mutluluğunu ve istisnasız bütün fertlerin özgürlük ve eşitliğini hiç kimsenin doğal haklarını çiğnemeyerek sağlayan; hak ve adaletin meydana çıkmasını ve doğal nimetlerden herkesin bol bol yararlanmasını ve pay almasını arar bir selamet yoludur"* diye sosyalizmi överken, komünizmi yerin dibine batırarak, savunduğu sosyalizmin komünizmden farklı bir şey olduğunu iddia ediyordu: *"Komünizm, insanı hayvan yapmakta ve değişmeyen -yani ezeli ve ebedi olan- mukaddes ahlak yasası bu doktrini meşru saymamaktadır"* (A. Cerrahoğlu, Türkiye'de Sosyalizm, İkinci kitap, Kutulmuş Matbaası 1966 s.7)

Gerçekte, Şemsettin Sami'nin, sosyalizm ve komünizm arasında bir benzemezlik gören, ikincisi yerine birincisinden yana olmayı savunan dünya görüşü, 1920'lere kadar bütün "sosyalist" Osmanlı aydınlarının marazi bir takıntısı olacaktır.

Sami, *"Avrupa ve Amerika'daki sosyalistlerin 1875 tarihi mila-*

disinde Almanya'nın Gotha şehrinde akdettikleri içtimai umumide ilan ettikleri atideki program, sosyalizmin maksat ve esasını anlatmaya kafidir" diye yazmaya devam ediyordu; küçük burjuva içerikli, Gotha sosyalistlerinin programı, hayranlığını çekmekteydi. Çünkü, *"bu programda komünizm lekesi yoktur. Sosyalizmin maksadı hayırlı bir maksattır. Gotha Programı'nda bu hayırlı maksada hizmet edenleri iştirak-i emval yani mal ortaklığı ve komünizm suçu ile suçlandıracak bir leke görünmez."* Şemsettin Sami Gotha Programı'nı amacına uygun görmekte haklıydı, Gotha ve Erfurt partilerinin programları sınıf işbirlikçisi, uzlaşmacı özellikleri nedeniyle Marx ve Engels tarafından eleştirilmişti; bu programlarda komünist bir içerik, "komünizm lekesi" yoktu.

Osmanlı "sosyalist" aydınları için sosyalizm, daha sonraki dönemlerde sosyalizm yaftası taşıyan fırkalar, partiler ve dernekler kurulduğunda bile Şemsettin Sami'nin verdiği içerikle tanınmaya devam edecekti.

– Komün Ve Enternasyonal Tartışmaları

1871 Paris Komünü, Osmanlı basınında çok işlenen bir konu oldu. Öyle ki, Komün sempatizanlarıyla komün karşıtları arasında bir kamplaşma meydana geldi. Burjuva -devrimci Genç Osmanlı aydınlarının oluşturduğu Komün yandaşları, Fransız proletaryasının verdiği mücadelenin ne anlama geldiğini kavrayamamışlardı; ama Komün düşmanlarına karşı yürüttükleri polemikler sırasında Osmanlı aydın kamuoyunu Fransa'da olup bitenler hakkında bilgilendirmişler ve övgü dolu yazılarıyla Parisli işçilerin kavgasını desteklemişlerdi.

Namık Kemal ve arkadaşlarının çıkardığı İbret gazetesi, Komün hakkında en fazla yazının yayınlandığı gazetelerden biriydi. Yazarlarının bazıları Fransa'da, bizzat Komüncülerle birlikte savaşmışlar ve gözlemlerini İbret'in sütunlarında aktarmaya başlamışlardı. Komün onlara göre "belediye yönetimi" demekti ki,

Komün'e kazandırılan bu yerel yönetimle ilgili içerik, Genç Osmanlılar'ın Padişahın merkezi otoritesini zayıflatmak, iktidara bir meclis aracılığıyla ortak olup denetlemek heveslerinin karşılığı gibi görünüyordu. Kısacası, Komün'de, kendi siyasal beklentilerinin az çok gerçekleşebilme umudunu görmüşlerdi.

Komün karşıtları da savunucularıyla aynı öncüllerden yola çıkıyordu. Komün, statükonun değişmesi demekti ve statüko savunucuları Komün'ü karalamak için "mal ve kadınlar üzerindeki ortaklık" öcüsünü kullanıyorlardı. İbret sütunlarında çıkan bir savunma, Komün olaylarına tanık olan Reşat Bey tarafından yazılmıştı ve suçlamaları şöyle yanıtlamaktaydı: *"Paris'in son ihtilaline sebep, belediye taraftarları devrini iştirak-i emval (mal ortaklığı) ve iyal mezhebinde zannolunmuş gördüm... Komün taraftarlarına komünist demek ve komünist ile komünalisti fark edecek kadar Fransızca bilmeden Fransa'nın ahvali hakkında fikir söylemeye kalkışmak, cehaletten kaynaklanan maskara bir cesarettir. Komünarlar iki ay kadar Paris'te hükümet ettiler. Mal ortaklığı kötü kuralını icra eylemek şöyle dursun, parasını peşin vermeden kimseden bir habbe aldılar mı? Ve Fransa Bankası'nda milyonlarca akçe mevcut ve idaresi kendi ellerindeyken bir akçesine dokundular mı? Para lazım oldukça Paris şehri adına senet vererek cüz'i bir şey aldılar. Onun da cümlesi belediyeye ve askere sarf eyledikleri Divan-ı harpte muhakeme olundukları zaman sabit oldu. Hal böyleyken onlara iştirak-i emval taraftarı demeğe hakkaniyet razı olur mu?"*

Genç burjuvaların Komünarlara duydukları yakınlık, bu deneyin bir proletarya diktatörlüğü deneyi olmasından çok, onların "mal ortaklığı" ile ilgilerinin bulunmadığını anlamış olmalarından kaynaklanmaktaydı. Bankalara el konulmamış olması, gerçekte Komüncüler için bir zaaftı; ama İbretçiler bunda bir erdem görmüşler, kendi tezlerini doğrulama olanağı bulmuşlardı. Komüncüler iyi ki komünist gibi davranmamışlardı; iyi ki mal ortaklığını sağlamamışlar, iyi ki kadınları ortaklaşa kullanmamışlardı! Bunlar ve Komün'ün merkezi idareye karşı bir mücadelenin aracı olarak oluş-

turulmuş bir "aşağıdan gelen iktidar" olması ve bir de Genç Osmanlılar'ın, Komün'de gördükleri, kendi düşlerinin gerçekleşme olanağı, Fransız proletaryasına duyulan saygı için yeterli olmuştu.

İbret'te yayınlanan Komün yazıları, bir başka yayın organı Basiret'te tezahüratla karşılanmış, gazete, "Aferin İbret! Bu himmetine şimdi ve misillu dakik davalar üzerine bundan böyle sarf edeceğin hizmetlere dahi şimdi yani peşin olarak teşekkür ederiz" sözleriyle kutlanmıştı. Ardından Basiret yazarı Ahmet Mithat Efendi'nin savunuları yayınlanacaktı.

Komün tartışmalarının yayınlandığı sırada, gazete ve dergilerde I. Enternasyonal'le ilgili yazılar da sıklaşmaya başladı. Avrupa'da giderek büyüyen bu örgüt, devlet adamlarını, hükümeti ve gericileri ürkütürken muhalif aydınlar tarafından ilgi ve coşkuyla karşılanıyordu. Ama elbette, bu yazarlarda sınıf mücadelesi kavramı gelişmemişti ve mevcut çelişkiler onlara göre, mal ve mülkün zenginler ve yoksullar arasında eşit dağıtılmamasından kaynaklanıyordu. Yoksullar sefalet içindeydiler ve bu durum, burjuva entelektüellerinin yüreğini sızlatıyordu. Örneğin, Ahmet Mithat Efendi'ye göre bir ekmekçi nasıl sadece beş on para kazanabilmek için hizmet etmiyor, çağdaş toplumu kurmak için kendine düşen payı yerine getiriyorsa, bir vali de siyasetle uğraşarak kendine ait bir hizmeti ifa ediyordu; dolayısıyla hizmetler arasında eşitlik vardı; herkes toplumsal zenginliği eşit bir şekilde paylaşmalı, aynı haklara sahip olmalıydı; çünkü, bütün insanlar medeni cemiyete hizmet etmekteydi. Bu burjuva eşitlik anlayışı, sınıf çelişkisini, doğal olarak görmezden geliyor, dolayısıyla Enternasyonal'i de yoksulların davasını güden "cemiyete faydalı" bir örgüt olarak anlıyordu. Burjuva-aristokrat aydınların, Enternasyonal hakkındaki nahif değerlendirmelerine karşın devlet, Enternasyonal'de, bünyesindeki bütün çelişkilere karşın tehdit edici bir yan görmüştü.

Ali Paşa, Enternasyonal savunucuları için gözdağı yüklü bir emirname yayınlamıştı bile: *"İşçinin kapitalistle zenginlik ve ni-*

metlerden faydalanma hususunda eşitliğini sağlamak amacıyla ortadaki malları bölüşmek ve hükümeti onlarla ortaklaşa idare etmek gibi zararlı fikirler 1860-61 yıllarında meydana çıkmış, dokuz-on yıl içinde habis ruhlar gibi Avrupa'nın her tarafına yayılmış ve bu fikirleri besleyenler Enternasyonal adıyla büyük bir dernek kurmuşlardır... Yaratılış kanununa aykırı olan bu gibi fikirlerin gerçekleşmesi -Allah göstermesin!- türlü türlü ihtilaller ve çatışmalar doğurur. Bu gibi fikirler taşıyan komünarların, Paris'i ne hale soktukları da gözlerimizin önündedir. Bu, insan toplumunu vahşete sürüklemek, haydutluğu ve eşkıyalığı sistemleştirip mübah kılmak demektir... Bunun imparatorluk sınırları içine girmemesini sağlamak ve bu fesatçı fikre saplananların maksat ve emellerine ulaşmalarına kesin olarak fırsat verilmemesi için gerekli tedbir almak hükümetin görevidir" (A. Cerrahoğlu, agy, Birinci kitap, s. 67)

Gerekli tedbirlerin alınması hiçbir zaman ihmal edilmeyecekti. Her türden muhalefet, şiddetle bastırılmaya çalışıldı. Ama ülkedeki bütün sosyal sınıf ve katmanların hoşnutsuzluklarını ortak bir rotaya sokarak gelişen burjuva devrim engellenemedi. Bir zamanlar merkezi idareyi eleştirerek "özgürlük, eşitlik ve adalet" sloganlarını atan ticaret burjuvazisi iktidara geldi. Sosyalizm tartışmaları, Jön Türk devriminden sonra yeni bir ivme kazandı ve tabelalarına sosyalizm sözcüğünü koyan ilk sosyalist örgütler kurulmaya başlandı. İktidara gelen İttihat ve Terakki örgütü, işçi sınıfı eylemlerini ve grevlerini kanla bastırıp, muhalif örgütleri yasaklarken; sosyalizmin Osmanlıca versiyonu, İttihat ve Terakki iktidarına karşı muhalefet eden işçi ve aydın kesimlerle, ulusal mücadele veren çevrelerin bayrağı haline geldi. Bu çevreler, aradıklarını bulamamışlar, kendi talepleriyle katılıp destek verdikleri devrim, onlara yüz çevirmişti. Huzursuzluk katlanarak artmış, muhlalefet yeni bir içerik kazanmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun her yöresinde köylülerin toprak talebini de içererek gelişen milliyetçi ayaklanmalar hız kazanmıştı.

- Grevler, İşçi Örgütleri, Sosyalizm Ve Meşrutiyet

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk işçi örgütü 1895'te Tophane işçileri tarafından kuruldu. Osmanlı Amele Cemiyeti adını taşıyan bu örgüt, bir yıl faaliyet yürüttükten sonra yöneticileri yakalanıp tutuklandı, tutuklananlar 7-8 yıllık sürgün cezasına çarptırıldı. Bir kısmı da yurtdışına çıktı.

Abdülhamit'in istibdat dönemleri boyunca bu örgüt dışında başka bir işçi örgütü kurulamadı. Ancak 1906-1908 yılları arasında yoğunlaşan işçi grevleri ve halk ayaklanmaları ve giderek gelişen Jön Türk devrimi, işçi örgütlerinin yeniden gündeme gelmesini sağladığı gibi, bir süredir durmuş bulunan sosyalizm tartışmalarını da alevlendirdi.

Devrimden bir yıl önce Beynelmilel İhtilal Fırkaları adını taşıyan bir kitap yayınlandı. Bu kitapta, Owen, Fourier, Saint Simon, Louis Blanc, Proudhon, Etienne Cabet, Babeuf, Marx ve Engels hakkında bilgiler veriliyor, Komünist Manifesto'dan dört sayfalık bir de özet bulunuyordu. Ayrıca Avrupa'daki çeşitli sosyalist, anarşist ve milliyetçi devrimci partilerin tanıtıldığı kitap, ilgiyle karşılanmıştı. Böylece sosyalizm sözünün kullanılmasını yasaklayan Abdülhamit yasaları, değişen siyasal koşullar nedeniyle hükümsüz kalmaya başlamıştı. Ama henüz bu bir başlangıçtı.

Devrimin ertesinde, ağustos ve eylül aylarında 30 gün içinde en az otuz yerde grevler başladı. 1908'in ilk grevi imparatorluğun Avrupa kesiminde Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'a yakın bölgelerdeki demiryolu işçileri tarafından yapıldı. Bu grevler kısa zamanda hızla yayılarak İstanbul-Edirne hatlarına kadar sıçradı. Bir süre sonra Aydın demiryolu işçileri ve düşük maaşlı memurlar da greve gittiler.

Daha sonra bazı maden ocaklarında, İstanbul ve Ankara'daki tütün işletmelerinde ücret ve kötü çalışma koşullarının düzeltilmesi talebiyle grevler görüldü.

Ama greve giden bazı işçilerin talepleri bunlarla sınırlı kalmı-

yordu. Anadolu Bağdat Demiryolu işçileri 17 Ağustos'ta hükümete verdikleri dilekçeyle aşağıdaki talepleri ileri sürerek, bunlar yerine getirilmediği takdirde, greve gideceklerini açıkladırlar:

-Bağdat demiryolları Memurin ve Müstahdemin Cemiyeti adlı dernek tanınmalıdır,

-Şube müdürlüklerinden başka bütün memurlara birer maaş ikramiye verilmelidir,

-Gece çalışanlara iki kat gündelik verilmelidir,

-Hasta memurlar işten çıkarılmamalıdır.

İşçiler, istekleri kabul edilmeyince kısa süre içinde greve gittiler. 15 Eylül 1908 tarihli İkdam gazetesinde bu grevle ilgili haber şu ifadelerle yer aldı: *"Eskişehir, Ankara- Konya- Bulgurlu hatlarıyla bütün şubelerindeki memurlar ve amele grev yapmışlardır. Dün, amele, önlerinde mızıka ve ellerindeki bayraklarla Kadıköy ve civarını dolaşmışlar, tezahürat yapmışlardır. Bu gezintiden sonra, Haydarpaşa İstasyonu'nun kapısına astıkları bir beyannamede, akşam trenlerinin gelişinden sonra tekmil memurinin işi bırakacakları yazılıydı"* (Dimitır Şişmanov, Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi, Belge yayınları, s. 38)

Aynı yıl, Alatini Tuğla Fabrikası işçileri, Selanik'te iki tütün ticarethanesi, Varnalı işçiler, şimendifer işçileri, Zonguldak maden işçileri, liman işçileri, Şirket-i Hayriye işçileri, Adana'da pamuklu dokuma fabrikası işçileri de greve gitti.

Bazı grevler, hükümetin emri üzerine şiddetle bastırıldı. Aydın Demiryolu işçilerinin grevine saldıran jandarmalarla işçiler arasında çıkan çatışmalar sırasında bir işçi öldü, birçoğu tutuklandı, bir kısmı da yaralandı. Olaylar giderek büyüyünce İzmir valisinin isteği üzerine kente Mecidiye zırhlısı gönderildi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda işçilerin durumu oldukça kötüydü. Günlük çalışma süresi 15-16 saati buluyor, haftalık tatil haklarını kullanamıyorlardı. Ücretlerin zamanında ödendiği olmuyordu, üstelik sadece çalışılan günler için ödeniyor, yemek saatleri ve dinlenme aralarında kesiliyordu. Ücretler yıllarca aynı kalıyordu. Ör-

neğin Ergani Bakır İşletmeleri'nde çalışan işçilerin yevmiyeleri, elli yılda iki kuruş artmıştı. Diğer yandan ülkedeki kapitalist işletmelerin yabancı kumpanyalar tarafından işletilmesi o sıralarda uyanan Türk milliyetçiliğinin etkisi altında kalan Türk işçileri rahatsız ediyor ve birçok grev, yabancı kumpanyalara karşı gelişen bir tepkinin ürünü olabiliyordu.

1908'de ağırlıklı olarak ücret sorunu gözetilerek başlatılan grevlerin daha sonraki yıllarda zenginleşen işçi talepleri nedeniyle içeriği de değişecekti. Ancak, kısa zamanda çok sayıda grevle karşılaşan İttihat ve Terakki Hükümeti 25 Eylül 1908'de (ki, temmuzda iktidara gelmişti) Tatil-i Eşgal yasası hazırlayarak grevleri ve işçilerin sendikalarda örgütlenmelerini yasakladı, basına sansür getirildi. Ancak, bu yasak ve baskılara karşın grevler durmadı. Devrimden iki yıl sonra Tramvay işçileri, Kazlıçeşme deri işçileri, Manastır Dokuma Fabrikası işçileri, İstanbul'da kömür yükleme ve tütün deposu işçileri grevdeydi.

Selanik, özgürlükçü fikirlerin en çok kök saldığı bir kent olarak işçi eylemleri bakımından kaynamaktadır. İşçilerin, 8 saatlik işgünü ve hafta tatili talebiyle başlattıkları bu grevler, öncekiler ve sonraki grevlerin birçoğu polis zoruyla bastırıldı.

Sendikal örgütlenmenin Tatil-i Eşgal yasasıyla yasaklanmasına karşın, 1908'den 1913'e kadar olan dönemde birçok sendika kurulmuş ve çok sayıda işçi, sendikalılaşmıştı. İstanbul'da marangozlar, terziler, Anadolu demiryolu memurları; Selanik'te tütün işçileri, pamuk ipliği bükümcüleri, hamallar, yükleme işçileri ve demiryolu memurları; Zonguldak maden işçileri; İzmir'de yükleme ve demiryolu işçileri sendikaları kurulmuştu. Bunların yanı sıra sendika olmayan çeşitli işçi kuruluşları da yaygınlaşıyordu. (Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar, Cilt 1, Bilgi Yayınevi, s. 35)

İşçi hareketi gelişirken, birçok bölgede sosyalist cemiyetler kurulmaya ve sosyalist antetli yayınlar çıkmaya başladı. Gerçi, Makedonya'da, sosyalist adı almış örgütler 1908'den çok önce faaliyete başlamışlardı ama, sosyalizmin, örgütsel ifade olanağı kazanması

1909'da başlayacak, 1910'lardan sonra yaygınlaşacaktı. 1904'te faaliyete başlayan Makedonya-Edirne hattındaki İç Makedonya Devrimci örgütü, daha çok Bulgarlar arasında çalışma yürütüyordu ama, bu faaliyet Türk işçilerini de etkilemeye başlamıştı. Selanik'te, devrimden bir yıl sonra kurulan ve Türk, Yunan ve Yahudi işçilerin üye olduğu Selanik İşçi Kulübü ise, 1 Mayıs 1909'dan sonra Sosyalist İşçi Federasyonu'na dönüşecekti. Faaliyetlerini sürdürdükleri süre içinde çok sayıda işçiyi örgütlemeyi başaran bu örgütler, kendilerini sosyalist olarak tanımlayan reformist örgütlerdi. Bunların ve 1910'da kurulan Osmanlı Sosyalist Fırka ve örgütlerinin sosyalizm perspektifi, özünde, iktidardaki İttihat ve Terakki Örgütünün perspektifini aşmıyor, ancak, işçi ve emekçi kitlelerinin duydukları hoşnutsuzluğu örgütleme işlevini görüyorlardı.

Sosyalizm, alternatif bir düzen olarak o kadar çok tartışılıyordu ki, İttihat ve Terakkiciler de bu tartışmaya katılmadan edemiyorlardı. 1908'deki tartışmaların içeriği, 1871'de Komün'ü tartışan Genç Osmanlı aydınlarının yürüttüğü tartışmalardan çok farklı değildi; belki biraz daha entelektüel derinlik ve sosyalizm hakkında konuşulanlarla ilgilenen çevrelerde bir genişleme sağlanmıştı. Selanik'te çıkan İttihat ve Terakki adlı gazete, devlet sosyalizmini savunuyor ve bundan anlaşılması gerekenin fizyokratizmle sosyalizm arasında bir sentez yapmak olduğunu kaydediyordu. *"Fizyokratlar devletin pozitif görevini inkar ederler. Fizyokratlara göre devlet servet istihsal etmeyecek, servet için çalışanlara karışmayacaktır. Bunun zıddı bir doktrin vardır ki, devlet komünizmi adıyla tanınır; 'Komünizm deta' yani devlet komünizmi adı ile tanınmıştır. Devlet komünizmindeki sakatlık ortadadır. Çünkü devlet, üretim vasıtalarının sahibi hele tek sahibi hiç değildir. Kişilerin akli ve adali yani kafa ve kol çalışmalarına hiç sahip olamaz. Böyle olunca devletin varlığını inkar etmek, yok etmek gerekir... Fizyokratlarınkiyle devlet komünizmi arasında ortalama bir meslek çıkmıştır ki buna devlet sosyalizmi denir. Buna göre devlet, bazı hususlarda özel teşebbüsün*

yerine geçmelidir veya özel teşebbüse müdahale etmelidir... Ama özel teşebbüse engel olmamak gerekir. Devlet hiçbir zaman üretim araçlarının tek sahibi olarak kabul olunamaz... Önerdiğimiz fikir bugün medeni toplumlar tarafından uygulanan devlet sosyalizmidir... Müdahale mesleğini o suretle sınırlandırmak gerekir ki özel teşebbüsün tam serbestliğine engel olmasın" (A. Cerrahoğlu, Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, May yayınları, 1975, s. 501)

Bu, İttihat ve Terakki'nin ilkelerine sadık gazeteden yapılan uzunca alıntıda görüldüğü gibi Türkiye'de tekelci devlet kapitalizminin ve özel teşebbüsün hangi ilişkiler içinde gerçekleştirileceği tartışılmakta ve önerilen yönteme sosyalist devletçilik adı verilmekteydi. Sosyalizmi savunan Osmanlı sosyalistlerinin büyük bir çoğunluğu ise gazetenin izlediği yöntemin tersini uygulayarak kendi sosyalizmlerinin içeriğini, tekelci devlet kapitalizmini açıklayan unsurlarla doldurdular. Bir yanlarıyla Osmanlıya bir yanlarıyla da ancak, yakın gelecekteki Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlıydılar, ufuklarına sosyalizm adına fazla bir şey yerleştirememişlerdi; zaten toplumsal koşullar bakımından zaman oldukça erkendi.

– Osmanlı Sosyalist Fırkası Ve İştirakçi Hilmi

İlk Türk "sosyalist" dergisi 26 Şubat 1910 yılında yayınlanmaya başlanan İştirak'ti. (*) Yayın sorumluluğunu Hüseyin Hilmi'nin üstlendiği İştirak birkaç kez Örfi İdare tarafından kapatılmış, her seferinde bir başka adla yeniden yayınlanmaya başlamıştı. İnsaniyet, Sosyalist, Medeniyet adlarını alarak yayın faaliyetini kesintili olarak sürdüren dergi, Osmanlı Sosyalist Fırkası (OSF)'nın kurulmasından sonra, bu partinin yayın organı oldu. OSF'nin programı

(*) A. Cerahhoğlu (Kerim Sadi), Türkiye'de kendisine "sosyalist" adını veren ilk gazetenin İzmir'de, Boykotaj Cemiyeti tarafından 1908 Kasım ayında yayınlanan Gave olduğunu kaydetmektedir. Ancak Gave, siyasi ve ideolojik tutumunu, "İttihatçı, padişahçı, halifeci, dinci ve aynı zamanda Liberal-Sosyalist" olarak açıklamıştı ve bütün hedefi, yabancı ürünlerin boykot edilmesinden ibaretti.

da İştirak sayfalarında yayınlandı. Fırkanın sosyal ve siyasal anlayışını yansıtan şu görüş, onun sosyalizm anlayışını, halk ve devlet arasındaki ilişkiyi nasıl gördüğünü örneklemesi bakımından ilginçtir:

"Hükümet Anadolu'da kooperatif şirketler, küçük sendikalar teşkil etmeli; köylü az faizle istediği parayı oradan alabilmeli. Biz, hükümetimizden ne bir Grand Opera ne de Sarayburnu'ndan Haydarpaşa'ya asma köprü istiyoruz... Biz işçileri, rençberleri, köylüleri biraz terfih edebilirsek, büyük iş görmüş oluruz." (Cerrahoğlu, 106)

Başlıca kadroları arasında Refik Nevzad, Namık Hasan, Pertev Tevfik, Baha Tevfik, İsmail Faik, Hamit Suphi bulunuyordu. Partinin Paris'te bir yurtdışı bürosu, İstanbul, Kastamonu ve Ankara'da temsilcilikleri vardı.

Partide ve yayın organında ilginç bir sosyalizm anlayışı hakimdi. İslamiyetin, özünde sosyalizmi içerdiğini düşünüyor ve sosyalizmi haklı çıkaracak gerekçeleri İslam dininde arıyorlardı. Diğer yandan, OSF, milliyetçi bir partiydi. Hüseyin Hilmi bir keresinde şöyle yazmıştı *"İslamiyette nice ayet-i kerime ve hadis-i şerif ile tasdik olunan sosyalist ilkeler zekât gibi ameli bir surette dahi ifrağ edilmektedir."* Sosyalizmin İslami ifadesi, zekâtta bulunmuştu.

Jön Türk iktidarına yönelik sürekli eleştiriler getiren Hüseyin Hilmi ve arkadaşları, bu yönetimin bir diktatörlük olduğunu vurguluyor ve "amele"ye daha iyi koşullar sağlamak için mücadele ediyorlardı. Bir amele örgütü olduklarını her fırsatta yinelemelerine karşın sınıfsal bir perspektife ve buna bağlı bir devlet tasarımına sahip değildiler. Yayın organlarının logosunda "Biri Yer Biri Bakar Kıyamet Ondan Kopar" ibaresi bulunuyordu. İştirak'in birinci sayısında "Sosyalizm sermayenin bir avuç zalim kimsenin elinde bulunmasına razı değildir. Bu yüzden herkese hakkı kadar verilmesi prensibini ortaya koyar. Niçin milyonlarca insan bir kişinin esiri olsun!" denilmekteydi. Muğlak bir hak kavramıyla açıklamaya ça-

lıştıkları bölüşüm problemi, programlarının temel sorunuydu. İşçilerin mevcut içler acısı durumlarının hakkaniyet gözeterek yapılacak bir bölüşümle düzeltilebileceğini düşünüyorlardı. Temel talepleri şunlardı: Bütün seçimlerin tek dereceli olması, geniş bir basın ve toplantı özgürlüğü tanınması, ölüm cezasının kaldırılması, temel tüketim malları üzerindeki vergilerin kaldırılması, demiryolu, banka, sigorta ve maden ocaklarının millileştirilmesi ve tekellerin dağıtılması, barış zamanında ordunun yalnızca milis kuvvetlerinden meydana gelmesi, gösteri, grev ve basın özgürlüğü vs.

Bu türden talepleriyle, Jön Türkler'in, yola çıkıp da yarım bıraktıkları burjuva demokratik devrimin tamamlanmasını öngörmekteydiler. Adalet, eşitlik ve özgürlük vaatleri yerine getirildiği takdirde, işçilerin yoksulluk sorunu çözülecekti. Mevcut hükümet buna muktedir değildi, çünkü bunu yapabileceği halde yapmıyor; sermayenin, bir avuç insanın elinde tutulmasına göz yumuyordu.

OSF'liler devletin bütün ekonomiyi elinde tutan bir tekel haline gelmesini istiyorlardı. Emperyalistlerin kontrolü altındaki işletmelerin millileştirilmesini savunuyor ve bunun sosyalist ekonominin kurulması için yeterli olacağını sanıyorlardı. Önerileri, aslında kapitalizmin geliştirilmesinden başka bir amaç içermiyordu. Yasal düzenlemelerden çok fazla şey umuyorlardı, "Dilenciliği ve serseriliği ortadan kaldırmak için adalete uygun kanunlar koymak gerekir" ifadelerinin yer aldığı, Paris bürosunun yayınladığı bir bildiride, serserilerle ilgili bir yasa çıkaran devlet eleştirilip ona "serserilere iş bulmak ve karınlarını doyurmak" gibi hedefler gösterilmekteydi.

Devrimin sınıfsal niteliği konusunda doğru bir tahlil yapamamışlardı, bu yüzden iktidarda olan burjuva devrimcileri, hayal kırıklığına uğrayanların bulunduğu bir başka burjuva demokrat cepheden eleştirmekle yetindiler, daha ileri gidemediler.

Aynı bildiride bu ruh durumu da yansıyordu: *"Eğer birisi bize üç yıl önce büyük Osmanlı devrimi için 'sizin, olması için 15 yıl-*

dan fazla çalıştığınız o büyük devrim bir gün memleketinizde kamçıyı sosyal yasalar içine sokacaktır,' demiş olsaydı o zatı yalancılıkla suçlardık. Şöyle derdik: 'Bizim kuracağımız meşrutiyet rejimi ilerlemenin temellerini atacak, birliği bozucu olmayacak, hürriyet aşkının mucidi olacak, kin ve garezin mucidi değil! Medeniyet fikrini ihya edecek, vahşet fikrini değil, sosyal mutluluğun ve özgürlüğün sorumlusu olacak, yoksulluğun değil."

Onlara göre Jön Türkler milli birliği sağlayamamışlardı. Halbuki "herkes mutlu herkes müsterih olmalıydı"; ve bunun koşulu, milli hakimiyetin sağlanması için ulusun her ferdi ile istişare etmekti.

OSF'nin bu görüşleri daha sonra kurulacak kimi sosyalist fırkalar tarafından da geliştirilerek emperyalizme karşı milli kapitalizmin savunulması doğrultusunda faaliyet yürütmeyi öğütleme düzeyine gelecek, böylece anlamlı bir antiemperyalist politika bile güdülmüş olmayacaktı. Bu görüşlerin en gelişmiş biçimi Şefik Hüsnü'nün TKP'sinde görülecek; perspektifin doğal gelişme çizgisi, sınıf işbirliğine varacaktır.

İlk sosyalistler, işçilerin birliğini, çoğunluğun haklarının gözetildiği ulusal birliğin sağlanması için istiyorlardı. Mevcut hükümet, bu birliği sağlayamamış, çoğunluğun haklarını gözetmemişti. Kardeşlik ve eşitlik vaadi boş çıkmıştı. "Osmanlı Sosyalist Fırkası memleketimizde çeşitli unsurlar arasında birlik, kardeşlik, eşitlik esaslarına hizmet edecek ve başlıca bölünme sebebi olan nefret ve yanlış anlamanın giderilmesine çalışacaktır. Temel amaçlarından birincisi, resmi programında beyan olunduğu üzere, çoğunluğun haklarını ve refahını sağlamak, ikincisi ise yine aynı amacın daha çok gerçekleştirilmesi için bütün yeryüzündeki işçilerle işbirliği ve hareket birliğini sağlamaktır."

1913'e gelindiğinde, politik yaşamında üçüncü yılını dolduran OSF, İttihat ve Terakki Hükümeti'nin gazabına uğradı. İştirak dergisi ve parti kapatıldı. Hüseyin Hilmi ve arkadaşlarından bazıları sürgüne gönderildi, Divanı Harb'e verilen muhaliflerden bazıları o

sırada bir suikaste uğrayan Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinden sorumlu tutularak idama mahkum edildi.

Bu fırtına, OSF'nin ve diğer muhalif hareketlerin sonu oldu. Bundan sonra, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar hiçbir sosyalist girişim gündeme gelmedi.

Hüseyin Hilmi ve arkadaşları sürgünden ancak 1918'de dönebildiler. Döner dönmez de OSF'yi bu kez yeni bir ad altında canlandırmaya çalıştılar. 1919 yılının şubat ayında kurulan yeni partinin adı Türkiye Sosyalist Fırkası (TSF)'ydı. Bu dönem Türkiye açısından da yeni bir dönemdi ve iki yıl içinde birçok siyasal oluşum tarih sahnesine çıkacak, işçi hareketleri yeniden başlayacaktı.

– Diriliş: "Türkiye Sosyalist Fırkası"

Bir ay içinde programını açıklayan TSF'nin temel programatik ilkesi eşitsizlik ve adaletsizliğe dayanan bugünkü toplumun şurasında burasında değişiklikler yaparak, onu çekilebilecek bir duruma getirmekti. Üretim ve dağıtım araçlarının devletleştirilmesi ve aynı amacı güdenlerle işbirliği yapılmasını hedefliyorlar bu amaca ulaşıncaya kadar da birtakım reformların yapılmasını öngörüyorlardı.

Parti, hükümeti, ekonomide millileştirmelere gitmesi için sıkıştıracaktır. Yeni bir vergi reformu yapılmalı, zorunlu tüketim vergileri kaldırılmalı, lüks harcamalar ve kullanılmayan servetler vergilendirilmeli, emekçilerden vergi alınmamalı; birtakım önlemler alınarak "sermayesiz sınıf" korunmalıydı.

Parti'nin yayın organı tek yaprak halinde basılan İdrak'ti. TSF'nin görüşleri OSF'nin görüşlerinden biraz farklılaşmış, ama, bu değişiklik öze ilişkin olmamıştı. Ancak, aradan bir dünya savaşının geçmesiyle değişen konjonktürel durum itibariyle TSF, kendisini yeni koşullara uydurmuştu. Yine de sosyalizmle İslam dini arasında zoraki bir ilişki kurma çabasına girilmektedir. Biraz laikleşilmiştir ama din, sosyalizmin kaynağı olarak görülmeye devam etmektedir. İdrak gazetesinde *"Memleketimiz, ezeli bir sosyalist*

memleketidir. Muhammed'in kuralları ise esasen yüksek hükümleriyle bir sosyalist düsturudur. Ve bu düstura tamamen uyulduğu sürece, şeriat hükümlerine itaat edildikçe bu millet refah içinde yaşamıştır" ifadeleri bile yer aldı.

Parti'nin milliyetçiliğinde de herhangi bir değişiklik olmamıştır. O zamanlar İdrak'te Zenon imzasıyla yazan Ziynetullah Nuşirevan (daha sonra Halk İştirakiyyun Fırkası'na geçecek, Mustafa Suphi'ye yakınlaşacaktır) sosyalizmle milliyetçilik arasında şöyle bir ilişki kuruyordu: *"Sosyalistler görevlerini yapıyorlarsa milliyetçiliğe hizmet etmiş olurlar; milliyetçiler de halkçı anlamıyla programlarını uygularlarsa bu da sosyalistlerin işine gelir. Ama, milliyetçilikte şovenizme kayma yönelimi vardır. Yine de bu derdin yegane devası sosyalizmdir."* (Mete Tunçay agy, s. 74) Bu görüşler, OSF'lilerin milli birlikçi düşüncelerinden oldukça değişiktir.

O dönem, "sosyalist"lerin ısrarla ve sürekli olarak milliyetçilikten söz etmelerinin nedeni, Türkiye'nin batı kapitalizmi karşısındaki konumu olduğu kadar, Türkiye'de proletaryanın, burjuvazinin ve aristokrasinin olmadığına inanmalarıydı. Türkiye devasa bir köylü kitlesinden oluşmakta, bu kitle, Osmanlı hükümeti ve Avrupa kapitalistleri tarafından sömürülmekteydi. Dolayısıyla, milli birlik halinde, hükümete ve daha çok da Avrupalı kapitalistlere karşı savaşılmalıydı. Sınıf mücadelesinden anladıkları, Türk ulusu olarak Avrupalı emperyalistlere karşı savaşmak biçiminde ifade buluyordu. Kuşkusuz, bir süre sonra girilecek olan Ulusal Kurtuluş Savaşı ortamı, sosyalistlerin, ufuklarını bu hedeflerle sınırlamalarını kolaylaştırıyor ve doğallaştırıyordu; ama bu perspektif, onları fazla ilerletemiyordu. Hükümete yönelik altı doldurulmamış muhalefet biçimi ise, onların oldukları yerde durmadan dönmelerine neden oluyordu.

Ama, bu kez, Hüseyin Hilmi ve çevresi OSF dönemindekinden farklı olarak belli bir işçi kitlesiyle ilişki kurabilmişti. 1920'deki Tramvay işçilerinin grevi TSF'nin inisiyatifi altında gerçekleşti. İşverenle görüşmeler TSF tarafından yapılarak, grevin bazı işçi talep-

lerinin kabul edilmesiyle sonuçlanması sağlanmıştı. TSF aynı dönemdeki tersane ve debbağhane grevlerinde de rol oynadı ve bu ona prestij kazandırdı. 1921 1 Mayısı'nda ise Şirket-i Hayriye, Seyrüsefain, Haliç İdaresi, Tramvay Kumpanyası işçileri toplu halde "amele bayramını" kutlamak üzere Parti Merkezi'ne geldiklerinde Hüseyin Hilmi ve üç partili, işçilerle bayramlaştıktan sonra onları Babıali'ye, sadrazam paşaya ziyarete götürmüştü. Sadrazam ziyareti yapılarak kutlanan 1 Mayıs, yoğun bir işçi katılımıyla gerçekleşmesi bakımından dikkat çekici oldu.

Fırka'nın parlak günleri, bir süre sonra sona erdi. Parti içinde Hüseyin Hilmi'nin diktatörlüğünden yakınan çeşitli gruplar, partiden ayrıldılar. Bir kısmı yeni partiler kurarak faaliyetlerini buralarda devam ettirdiler.

TSF, Tramvay işçilerinin grevi sırasında İngiliz işgal kuvvetleri tarafından desteklenmişti. Çünkü o sıralarda Tramvaylar, Fransız kumpanyasına aitti ve İngilizlerin Fransızlarla arası oldukça kötüydü. Hilmi'nin grevci işçilere iane sağlamak için İngilizlerden para yardımı aldığı da söylenmektedir. Ancak İngilizlerle Fransızların arası düzelince Hilmi ve partisi destekten yoksun kaldığı gibi daha sonra yapılan grevler de başarısızlıkla sonuçlandı. TSF'nin bu türden çelişkilere bel bağlayan politikası, partiyi parçalayan etkenlerden biri oldu. Hüseyin Hilmi, girdiği karanlık ilişkilerin sonucu olarak öldürülmeden önce, bir süre ortadan kayboldu, ortaya tekrar çıktığında ise bol para harcayıp lüks yaşamaya başladı. Hakkında işgal devletlerine ajanlık yaptığı doğrultusunda iddialar da ortaya atıldı. İştirakçi Hilmi'nin kişisel tutumlarından bağımsız olarak, OSF ve TSF, Osmanlı İmparatorluğu'ndan modern Türkiye'ye doğru gelinen yerde, işçi örgütlenmeleri ve sosyalizm adına bir dönemin simgesi ve önemli kaldıracı olmuştu. Ama TSF'nin kurulmasından bir yıl sonra, bu parti, alanında tek değildi artık; başka oluşumlar ve fırkalar da kurulmaya başladı.

TSF miadını doldururken Türkiye'de işçi eylemleri artmış, sosyalist hareket yeni bir dönemece girmişti bile.

2. 1908 DEVRİMİ'NİN SOSYAL İÇERİĞİ

3 Temmuz 1908'de İttihat ve Terakki gizli örgütü'nün bir darbesiyle II. Meşrutiyet ilan edildi. II. Meşrutiyet, darbeye önderlik eden Jön Türkler'in etkisi altında oldukları Fransız Devrimi'nin sloganlarının gerçekleştiği bir hareket olarak propaganda edildi. Oysa, bir başka deyişle "Hürriyetin ilanı" olarak da adlandırılan 1908 devrimi, Jön Türkler'in feodal mutlakiyetçi saray yönetimini devirme konusunda çekingenlik göstererek, feodalizmin içinde yeşeren kapitalist dinamiklerin gelişmesi için uygun koşulları oluşturacak siyasal kanalları sonuna kadar açma gereksinimi duymadan bazı reformlarla yetinmeyi tercih etmeleri ve feodalizmin kırdaki en önemli dayanağı olan feodal toprak mülkiyetini dağıtmaya teşebbüs etmemeleri yüzünden tamamlanamamıştır.

Meşrutiyeti, görünürdeki haliyle bir aydın-asker-sivil zümre eylemi olarak tanımlamak mümkündür. Bu çerçevede, yurtdışında ve yurtiçinde verdikleri mücadele nedeniyle popüler duruma gelmiş olan ve resmi tarih anlayışının da, özel bir katkıyla, bu popülerleşmeyi kışkırtarak öne çıkardığı İttihat ve Terakki'nin aydın kadrolarının çabaları teslim edilmelidir. Ancak, bu, tarihin tümüyle kavranmasına yetmeyecek; bu görünüşün ardında yatan derin sınıf çatışmalarını ve kitlelerin eylemlerini görmeksizin, bu sosyal harekete zemin hazırlayan dinamikleri kavramak mümkün olmayacaktır. Çünkü Jön Türk hareketi, bir avuç tıbbiyeli öğrencinin kurduğu ve sonradan gelişip genişleyen İttihat ve Terakki Cemiyeti men-

suplarının propaganda ve örgütlenme faaliyetinin yanı sıra, Jön Türkler'in odaklandığı imparatorluk merkezlerinden, o zamanki iletişim ve ulaşım olanaklarıyla düşünüldüğünde, çok uzakta gelişen münferit halk isyanlarının; İstanbul'da tersane grevleriyle başlayan işçi eylemlerinin; ulusal hareketlerin; Sivas'ta, Erzurum'da, İstanbul'da ortaya çıkan kadın eylemlerinin hazırladığı bir sosyal zeminin ürünüdür. Ve bu eylemler, modern Türkiye'nin sınıf ilişkilerinin; çelişki ve çatışmaların embriyon halinde göründüğü ilk eylemlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'dan Musul ve Kerkük'e; güneyindeki Arap halklarının yaşadığı topraklardan Kafkasya'ya kadar olan sınırlar içinde, Tanzimat dönemiyle başlayan, 1908'de Meşrutiyet'in ilanıyla doruğa çıkan Jön Türk hareketi, merkezi feodal, mutlakiyet rejimine muhalif bütün sosyal sınıf ve tabakaları harekete geçiren bir sosyal hareketti.

Harekete katılanlar, siyasal beklentilerinin padişahlık rejimine dokunulmaksızın karşılanabileceğini ummak gibi bir safdilliğe kapılmış olsalar da, onların subjektif niyetlerinden bağımsız olarak bu hareket; özünde, ulusal burjuvazinin gelişmesinin koşullarını oluşturmaya çalışan antifeodal bir hareketti.

Hemen hepsi, saltanatın korunmasını; ancak, padişahın yetkilerinin yasalarla sınırlanmasını, seçilmiş temsilcilerden oluşan bir meclis aracılığıyla sarayın denetim altına alınmasını savunan birkaç meşrutiyetçi örgütün içinde, değişik sosyal sınıf ve katmanların çıkar ve beklentilerini, kendi hedefleri doğrultusunda kanalize etmişler ve bu bakımdan, İttihat ve Terakki örgütü, döneme damgasını basmıştır.

İttihat ve Terakki örgütü, homojen bir örgüt değildir ve bünyesinde, sarayın çok yakınlarında bulunan hoşnutsuz bürokratların, ordu mensuplarının, aydınların, esnaf ve eşrafın, zanaatkarların ve tüccarların, kozmopolit Osmanlı İmparatorluğu'nda gelişmekte olan milliyetçi eğilimlerin temsilcilerini barındırmıştır. Değişik sınıf ve katmanların çıkarlarını yansıtan ideolojik ayrılıklar yüzün-

den keskinleşen çelişkilerin, aynı örgüt çatısı altında barınmasının olanak dışı görülmesinden dolayı kimi zaman bölünen, kimi zaman da çevresinde küçük ve etkisi az bazı örgütlenmelerin doğmasına neden olan İttihat ve Terakki örgütü, bu heterojen yapısına karşın; bütün bu sosyal katmanların özlemlerini, o dönem palazlanmakta olan ticaret burjuvazisinin siyasal hedeflerine kanalize etmiş, bu istemlerin kendisinde cisimleştiği; denebilir ki, tek irade olmuştur.

Bu kapsayıcılığına karşın, İttihat ve Terakki'nin önemli bir parçası olduğu Jön Türk hareketinin siyasal çıkışına güç veren ve bir hoşnutsuzluğun ifadesi olduğu için onu meşrulaştıran, ama hiçbir zaman bu hareketin önemli ve etkili bir bileşeni olmayan, kendiliğinden parlayıp sönen Anadolu'daki köylü isyanlarını; ülkede kurulu az sayıdaki fabrika ve atölyelerde birbiri ardına patlak veren işçi grevlerini; "Osmanlı kadınlarının hak arayışları"nı siyasal olarak kapsayamadığı için, 1908 devrimi, bir halk devrimi olma özelliğinden yoksun kalmıştır.

Jön Türkler, saltanatı yıkmayı hiçbir zaman düşünmediler. Bu nedenle, büyük bir destekle iktidara gelmiş olmalarına karşın, doğrudan iktidar talebinde bulunmayarak; işlevlerini, gerçekleştirilmesini padişahtan bekledikleri reformları bir meclis aracılığıyla denetlemekle, Abdülhamit'in yetkilerini kısıtlamakla sınırladılar. İktidarla ilgili en radikal talepleri, padişahın değişmesiydi. Ancak bunu, dayanağını halktan almayan komplocu yöntemlerle gerçekleştirmeye çalıştılar. Bu yüzden, zaman zaman Abdülhamit'e karşı düzenlenen suikastler ve saray darbeleri hem hedefine ulaşamadı, hem de sömürüldüklerinin farkına varan ama başlarına gelen bütün kötü şeylerin, İstanbul'da oturan Abdülhamit'in denetimi dışına çıkmış saray memurları, yerel idareler ve valiler yüzünden olduğunu düşünen ve bu yüzden saraya telgraf üstüne telgraf çekerek bağlılıklarını iletip memurların ve valilerin değiştirilmesini isteyen Anadolu halkının artmakta olan muhalefeti için bir önem taşımadı. Ne var ki, Jön Türk hareketinin kendi siyasal ufku kapsamında başarıya ulaşmasında, bütün imparatorluk sınırları içinde yakıcı hale

gelmiş olan hoşnutsuzluğun ve muhalefet dalgasının önemli bir payı oldu. Çürümekte ve çökmekte olan feodal mutlakiyetçi rejim, üretici güçlerin gelişmesinin önünde engel olmaya başlamış ve bir an önce kaldırıp atılması gereken bir statüko haline gelmişti. Devrime önderlik eden ticaret burjuvazisi ve aydınların yanı sıra, saray ve saraya çok yakın bürokratlar dışındaki diğer bütün halk kesimleri de, kendi sezgileriyle bu durumu kavramışlar; kendiliğinden gelişen patlamalar, ayaklanmalar ve grevlerle mevcut devlet erkini zorlamaya başlamışlardı. 1908 devrimine katılan bütün güçlerin beklentileri, ufukta görünen devrimin ve iktidara yaklaşan İttihat ve Terakki örgütünün, bunları karşılayıp karşılayamayacağı sorunundan bağımsız olarak, bu devrimci dalganın aktığı yöne kanalize edilmişti. Jön Türkler, Anadolu'dan, Balkanlar'dan, Trakya'dan ve Arap bölgelerinden gelen bu muhalefet selini kendi akışları içine alıp erittiler. Devrimin, İttihat ve Terakki örgütünün programının gösterdiği sınırlardan daha uzağa taşınmasını hedefleyen başka örgütlerin de kurulmuş olmasına karşın, içinde bulunulan sosyal ve ideolojik koşullarda, zaman zaman şiddete başvurma aşamasına gelseler de; eylemlerin kendiliğinden karakteri yüzünden saltanata yönelik radikal bir eleştiri yapabilme kapasitesine ulaşamayan halk kitleleri, bu güdük burjuva devrimini daha ileriye taşıyacak bir enerjiye ve perspektife sahip olamadılar.

Tefeci-ticaret burjuvazisinin çıkarlarını temsil eden Jön Türkler, esasında, eylemlerinin muhtevası bakımından kendi politik hareketlerini destekleyen bu sınıf ve katmanları, radikalleştikleri noktalarda ketlediler. İktidara geldiklerinde de, daha önce bulundukları hiçbir vaadi yerine getirmedikleri gibi, özgürlük sloganıyla ayaklanan kitleleri yarı yolda bırakarak onların üzerinde baskı ve zorbalık uyguladılar.

Örneğin, o dönem henüz bağımsız bir sınıf karakterinden yoksun ve gizli "Osmanlı Amele Cemiyeti"ne gelinceye dek, hiçbir örgütle tanışmamış olan, ancak yeni yeni, ekonomik talepleri için mücadele etmeye başlayan işçi sınıfı, Jön Türkler tarafından gör-

mezlikten gelinmiş, hazırlanan bazı bildirilerde "ameleler"e de toparlayıcı çağrılar yapılmış olunmasına karşın, bu sınıfın istemlerine kulak verilmemiştir. Meşrutiyetin ilanından sonra çıkarılan Tatil-i Eşgal Kanunu'yla bütün grevler ve işçi örgütlenmeleri yasaklanmış, toplantı yapma özgürlüğüne sınırlar getirilmiştir.

Öte yandan, Osmanlı topraklarında cereyan eden özgürlükçü hareketin en önemli dinamiğini oluşturan milliyetçi eğilimler; Balkanlar'da, Arap topraklarında ve doğuda yaşayan Ermeniler arasında gelişen ulusal devletler halinde örgütlenme isteği, Jön Türkler tarafından çoğunlukla düşmanlıkla karşılanmış; bunlara, kendi kaderlerini tayin etme hakkı tanınmamış; imparatorluktan ayrılmak isteyen ulusların Osmanlı çatısı altında tutulması için uğraşılmıştır.

– Osmanlı İmparatorluğu'nda Devrimi Hazırlayan Ekonomik Ve Sosyal Koşullar

Avrupa'da burjuvazinin, feodal siyasi kurumları, kapitalist üretim ilişkilerinin ortaya çıkmasına bağlı olarak tasfiye etmesi, daha önce gerçekleşmiş olmasına karşın Osmanlı İmparatorluğu'nda bu çelişki daha geç bir dönemde ortaya çıkarak bir sorun haline geldi. Bir tarım ülkesi olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, 19. yüzyıla gelindiğinde, tarım arazilerinin üçte ikisi, imparatorluk memurları olan mültezimlerin elindedir. Mültezimler, tarım ürünlerinin büyük bir kısmına el koydukları gibi, bu topraklarda çalışan köylülerin üzerinde de her türlü hakka sahiptirler. Toprak ağalarına ait olan tarım arazilerinde çalışan köylüler ise, ürünlerinin ağanın el koyduğu bölümü dışında, ayrıca, devlete aşar vergisi ödemektedirler. Bu vergiler, devletin mali ihtiyaçları artıkça, ekonomik olarak dar boğaza girildikçe arttırılıyor; başka başka adlar taşıyan yeni vergilerin yürülüğe sokulmasıyla da köylülerin yaşam şartlarının gittikçe kötüleşmesine yol açıyordu. İmparatorluk bütçesinin en büyük gelir kalemini, dolaylı dolaysız olarak toplanan bu vergiler oluşturmaktaydı.

Kanuni Sultan Süleyman zamanından beri uygulanan ve yabancı ülkelere imparatorluk sınırları içinde ekonomik ayrıcalıklar tanınması anlamına gelen kapitülasyonlar; emperyalizmin, Osmanlı İmparatorluğu'nu boyunduruk altına almasını kolaylaştırmıştı. Tarımsal üretim, yabancı sermayenin boyunduruğu altına girmiş yerli ekonomi, yabancı ürünlerin rekabetine dayanamaz hale gelmişti.

Kapitalist ülkelerde üretilen ticari mallar, ülkenin dört bir yanındaki pazarlara dağılıyor, sarayın çıkardığı yasalarla emperyalistlerin her türlü ekonomik yatırımlarına olanak tanınırken pazardaki makina ürünü bol miktardaki metalarla rekabete dayanamayan küçük üretime dayalı yerli sanayi çözülüyordu.

"Saray adamlarının, devletin üst basamaklarına tünemiş paşaların, batı emperyalistlerinden komisyonlar alarak imtiyazlar verdikleri olağan işlerdendi. Mesela, bir nazırın, yabancı bir silah fabrikasının komisyoncusu ile işbirliği ettiği ve satın alınan her mavzer başına bir kuruş aldığı görülmüştür. Böylece Avrupa kapitalizminin ajanlarıyla rüşvetçi devlet adamlarını içinde toplayan bir sınıf meydana gelmişti. Bu sınıf, sermayesini emlak üzerine kapatan rantiye bir sınıftır" (Hüseyin Avni Şanda, Türkiye'de 54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri, Evren Yayınları, 1962, s. 7)

Saray çevresinde kümelenmiş bu bürokratik kast, emperyalist pazar kavgasında, bazılarına ayrıcalıkların sağlanması karşılığında aldıkları komisyonlarla semirmişler ve ulusal ekonominin gelişmesinin önüne yasal engeller koymuşlardı. Tüketim mallarının tamamına yakın bir bölümü Avrupa'dan ithal ediliyordu. Kumaş, hırdavat, iş araç gereçleri, kimyasal ürünler, zırhlı gemiler ve matbaa malzemeleri yurtdışından alınıyordu. Bir zamanlar dokumacılık sektöründe önde olan Osmanlı İmparatorluğu, emperyalist yayılmacılık yüzünden küçük üretimin zaafiyet geçirmesi nedeniyle önemli bir maddi kaynaktan yoksun duruma düşmüştü.

İngiliz, Fransız, Rus ve Alman emperyalistlerinin gözlerini üstüne diktiği imparatorluk topraklarında yerli bir sanayinin gelişmesine, neredeyse izin verilmiyordu. Ülkede üretilen malların dolaşı-

mı için uygulanan iç gümrük vergileri göze alınamayacak kadar yüksek ve yabancı mallarla rekabeti zayıflatacak ölçüde maliyet artırıcıydı.

"İstanbul'daki fırıncılar yabancı unu yerli una göre daha ucuza satın alıyorlardı. Çünkü başkent değirmencileri aldıkları her çuval buğdaya iç gümrük vergisi ödemek zorundaydılar" (Y. A. Petrosyan, Sovyet Gözüyle Jön Türkler-s. 22)

Aynı şekilde, yerli posta idaresine verildiğinde İstanbul'daki iki semt arasındaki mesafeyi birkaç haftada kateden mektup veya yayınlar, yabancı posta servisleriyle ülkenin bir ucundan bir ucuna, daha kısa zamanda ulaşabiliyordu. Gümrük vergileri yabancı sanayi ürünlerinin dolaşımını teşvik ediyor, yerli mallara iç pazarda dolaşım olanağı tanımıyordu.

Emperyalizmin egemenliği altına girmiş olan feodal iktidar, ülke içinde kapitalizmin gelişmesinin önünde engel oluşturmaktaydı. Emperyalist sermaye ve mal dolaşımının rahat bir trafik akışı içinde en ücra bölgelere dek ulaşabilmesi için karayolları, demiryolları, depo, acenta, iskele vs. gibi alt yapılar da emperyalistler tarafından inşa ediliyor, ama bu inşa faaliyeti de yeni bir sömürünün konusu haline geliyordu. Her bir kilometre demiryolu inşaatı için, güzergah üzerindeki tarım arazilerinden ve maden ocaklarından kilometre garantisi adı altında özel bir komisyon ücreti talep eden emperyalistler, halkı iliklerine kadar sömürüyor ve imparatorluk kasasının boşalmasına yol açıyorlardı. Yabancı sermaye, bazı tarımsal ürünlerin, üretme ve ihracat ayrıcalığını da elde etmişti. 1883'te Fransızlar tarafından kurulan tütün rejisi, tütün üretme ve işletme hakkını kendinde toplayarak Anadolu köylüsünün acımasızca sömürülmesinin araçlarından biri oldu. Emperyalistler, sahip oldukları ayrıcalıklar nedeniyle, kendilerine göbek bağıyla bağlanmış durumda olan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki feodal ilişkilerin sürüp gitmesinden yanaydılar. Kapitalizm öncesi ilişkilerin korunmasına çalışırken, bir süre sonra elde ettikleri toprak sahibi olma imtiyazı nedeniyle de, batı bölgelerinde kurdukları çiftliklerde üc-

retli tarım işçisi çalıştırır hale geldiler. Ücretli işçi kaynağını; toprak üzerindeki feodal mülkiyet yüzünden ve vergilerle zorlaştırılmış geçim koşullarından dolayı, yoksullaşarak savrulmuş ya da o sıralarda çok sık görülen kıtlıklar yüzünden bölgelerden göç etmek zorunda kalmış köylüler; ve ellerinde, emek güçleri dışında hiçbir şeyleri kalmamış olan ve yabancıların makina ürünü ucuz mallarıyla rekabet şansını yitirdikleri için, işliklerini dağıtmak zorunda kalan eski zanaatçılar oluşturuyordu.

Aynı işgücü kaynağını çalıştırmak üzere, 19. yüzyılın son yıllarında maden ocaklarını işletme hakkı da yabancılara verildi. Fransızlar ve İngilizler, çoktan beri işletilmedikleri için, acınacak duruma gelmiş olan birçok ocağı paylaştılar.

Öte yandan durmadan borç alarak belini doğrultmaya ve açıklarını yamamaya çalışan sultan, Avrupalılar'ın ülke üzerinde kurdukları mali kontrol mekanizmasını güçlendirmekteydi. 1880 yılında kurulan ve İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan, Avusturya Macaristan temsilcilerinden ve Osmanlı Bankası'nın temsilcisinden oluşan Düyunu Umumiye'yle, imparatorluk gelirlerini denetleme yetkisi de emperyalistlere verilmiş oldu. Düyunu Umumiye, devlet gelirlerini ve vergileri toplayacaktı. Tütün ve tuz tekeli, ispirto vergisi, İstanbul'daki balık vergisi gelirleri ve ipek çiftliklerinin ondalık vergisi bu kurumun emrine verildi. Yüzyılın sonlarına doğru Düyunu Umumiye, başlıca imparatorluk gelirlerinin büyük bir çoğunluğunu denetimi altına almıştı bile.

Öte yandan, emperyalizmin ve feodal bürokrasinin müdahaleleriyle gelişmesinin önüne geciktirici engeller çıkarılan kapitalist iç dinamikler, kısmen, emperyalist sermayenin dolaşımı ihtiyaçları doğrultusunda yapmak zorunda kalınan bazı girişimler ve sermayenin olağan dolaşım koşulları nedeniyle bir ölçüde gelişmekteydi.

Bu koşullarda gelişmeye başlayan ticaret burjuvazisinin başlıca temelleri, feodal koşullarda üretilen ürünün pazarlanmasının, ihraç edilmesinin ve ithal edilen sanayi mamullerinin Anadolu'ya dağıtılmasının zincirinde bulunuyordu. Ne var ki, bu zincirin başlangıcın-

da komprador nitelikle Rum ve Ermeni ticaret burjuvazisi, finans kaynağında ise çoğunlukla Musevi asıllı tefeciler, bankerler bulunuyordu. Böylece Anadolu tüccarı, pazarladığı ürünün iki ayrı kaynağında bulunan, feodal ağalık kurumuna ve emperyalist metropole bağlanmış durumdaydı. Emperyalistler, ülke içindeki acenteleri durumundaki bu Rum ve Ermeni tüccarlar vasıtasıyla sermayenin dolaşımını sağlarken Jön Türk hareketi de, örtük olarak, bölünmemiş ve içinde serbestçe dolaşılabilecek bir pazar talebinin ifadesi olan özgürlük, adalet ve eşitlik sloganıyla imparatorluk içindeki bütün milliyetleri Osmanlı bayrağı altında toplama eğilimindeydi. Ancak, tek tek emperyalist devletler, bir yandan pazarın bölünmesini istemiyorlar, öte yandan kontrol mekanizmasını ele geçirdikleri durumda diğer emperyalistlerle rekabet etme olanaklarının artacağını hesap ederek, milliyetçi eğilimleri desteklemekteydiler. Türk burjuvazisi de sermayenin ülke içindeki dolaşımı sırasında ellerine geçen komisyonlardan zenginleşen ve bu yüzden de dinsel yakınlık bahanesiyle emperyalistler tarafından korunan azınlık uluslardan tüccarlarla çelişki halindeydi. Ancak bu çelişki, 1908 devriminin genel hedefleri içinde bir uzlaşmanın doğmasına engel olmadı. İttihat ve Terakki de, bu uzlaşmayı Meşrutiyet'e kadar denetim halinde tutmaya çalışmıştır.

Emperyalizmin, imparatorluğa, yerli endüstriyi sarsarak ve onu çökerterek müdahale etmesinden, iç pazarı tamamen ele geçirmesinin sonuçlarından en çok mağdur olan kesimler arasında bulunan, tefecilikten ve ticaretten edindikleri nakdi, yerli kapitalist işletmeler kurmak suretiyle sermaye olarak yeniden üretemeyen burjuvazi ile esnaf ve zanaatkarlar, mevcut siyasal koşulların değişmesini istiyorlardı.

Esnaf ve zanaatkarlar, durumlarını düzelteceğini umarak 1864'te "Islahı Sanayi" komisyonunun kurulmasına ön ayak olmuşlar ama bu kuruluş, gelişen sosyal ve ekonomik koşullar içinde talihsiz bir girişim olarak kalmıştı.

"Bu komisyon el sanatlarının, batının fabrika endüstrisi karşı-

sında yaşamayacağını kavramış, el tezgahlarının fabrikalaştırılmasını zorunlu bulmuştu. Yerli endüstrinin, batı kapitalizmine karşı durabilmesi için şu dört çareye başvurulması gerektiğini ileri sürmüştü: Gümrük resmini artırmak; esnaf kümelerini birleştirip şirketler kurmak; sanat okulları açmak; sergiler düzenleyerek halka yerli malları tanıtmak" (Hüseyin Avni Şanda, age., s. 6)

Bu girişimin dışında, İstanbul Ticaret Odası, iç gümrüklerin kaldırılması için Ticaret ve Nafia nezaretlerine başvurmuştu. Dolayısıyla ülkede kapitalizmin gelişmesinin önüne siyasi iktidar tarafından, Avrupa kapitalizminin baskısıyla dikilen engellerin kaldırılması için harekete geçecek sınıfsal dinamikler çoktan oluşmuştu.

Çözülmeyi hızlandırarak devrimci duruma bir biçim verecek ideolojik koşullar da olgunlaşmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nda ortaya çıkan özgürlük hareketinin ideolojik esinlenmesini Avrupa'da geçen yüzyılda yaşanan burjuva devrimleri sağlamıştır. Kapitalist ilişkilerin Osmanlı topraklarına taşınmasını isteyen genç burjuva-aristokrat aydınlar, çok yakından tanık oldukları 1848 Fransız Devrimi ve komün günlerinde edindikleri demokratik düşünceleri ve İtalya'da gelişen milliyetçi fikirleri yurtlarına taşımışlar, bu arada 1905 Rus Devrimi'nin düşünsel dalgası da sınırlardan içeri girmiştir. Azınlık uluslara mensup radikal milliyetçi burjuvazinin milli bir devlet olarak örgütlenme istekleri de bu ideolojik ortamın motiflerini oluşturmuştur.

Öte yandan mali ve ekonomik kriz içinde olan sarayın yanı sıra ordudâ da bir çözülme yaşanmaktadır. Alt rütbeli subay ve erler arasında muhalefet gelişmekte ve yıllardır orduda tutularak terhis edilmeyen askerler başkaldırmaktadır. İmparatorluğun bağrında gelişen iki yeni sınıf; burjuvazi ve işçi sınıfı için artık mevcut feodal mutlakiyetçi devlet, yeni ilişkilerin kurulmasını geciktiren bir bariyer durumuna düşmüş, nesnel olarak çözülmekte olduğu halde, hala direnen bu politik aygıtın engelleyici etkisinin giderilmesi ihtiyacı doğmuştur.

Bu durumun, gelişmekte olan her iki sınıfın mensuplarına yan-

sıyışı farklıdır.

– İşçi Sınıfı Eylemleri

Kapitalist ilişkilerin Osmanlı topraklarında ortaya çıkması sırasında, ülke içinde yatırım yapan yabancı sermayenin en çok ihtiyaç duyacağı ücretli emeğin koşulları, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, çözülmekte olan feodal ilişkilerin içinde çoktan beri oluşmuş durumdaydı. Kentlerde kurulu endüstride kullanılan işgücünün kaynağını, daha önce de sözü edildiği gibi, mültezimlerin sömürüsüne ve gelirlerini aşan vergilere dayanamayıp topraktan koparak kente yerleşen emekçiler ve ekonomik yönden çöken eski küçük üreticiler oluşturuyordu. Ücretli çalışmaya hazır hale gelerek topraktan kopan bu emekçilerin istihdam edilecekleri fabrikalar ve atölyeler, bu tarihlerden itibaren Osmanlı topraklarında görülmeye başlanmıştır. Aslında, maden ocaklarında ve yüzyılın ilk çeyreğinde kurulan atölyelerde, hükümlülerin, erlerin ve köylülerin zorla çalıştırıldıkları bilinmektedir. Ancak, işgücünü bir kapitaliste kendi iradesiyle satmak durumunda olmadıkları, daha çok "angarya" bir iş yaptıkları için, çalışmaları karşılığında bir miktar para alsalar da, bu insanların emeğini, modern kapitalist anlamda ücretli emek kapsamında değerlendirmek mümkün olmayacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün bölgeleri, atölyelerin ve fabrikaların ortaya çıkması bakımından birbirlerini eş zamanda takip etmezler. Anadolu bu bakımdan oldukça yoksul bir tablo çizerken; Rumeli'de ve Balkanlar'da, oldukça erken tarihlerde kapitalist iktisadi işletmeler kurulmuştur. Ücretli emek, istihdam edilmeye başlandığı andan itibaren de, işçilerin ekonomik içerikli eylemleri baş göstermiş, işçi sınfının gelişmemiş dönemlerinde görülen makinaları tahrip etme olayları başlamıştır.

Daha 1835 yılında -ki Tanzimat'ın ilan edilmesine dört yıl kalmıştır; devlet eliyle bir feshane atölyesi kurulmuş, İzmit ve İslimiye'de de çuha fabrikaları açılmıştır. Yine İzmit'ten Küçükçekme-

ce'ye kadar olan bölgede, irili ufaklı çok sayıda kapitalist işletme inşa edilmiştir. Kuşkusuz, devlet eliyle kurulan bu işletmeler, ordunun ve sarayın ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlıyordu ve bu işletmelerin başına Ermenilerin getirilmiş olması da ilginçti. Daha sonraları da, yine devlet eliyle kağıt, porselen, mensucat, aba, çuha, demir ve dokuma atölye ve fabrikaları açılmıştır.

Azınlıklar ve yabancı kapitalistler de Osmanlı topraklarında çok sayıda fabrika inşa etmişlerdir. 1838 ticaret anlaşmasının ve 1869'da yürürlüğe giren yabancıların Türkiye'de mülk ve toprak edinebilmelerini mümkün kılan yasanın sağladığı olanaklar nedeniyle Osmanlı topraklarında kapitalist işletmelerin sayısında artış görülmüştür.

1908'e gelindiğinde sadece Selanik'te 10 büyük fabrika vardır. Bursa'daki ipek fabrikalarının sayısı 65'e, imalathanelerin sayısı da 1300'e ulaşmıştır. Uşak, Gördes, Isparta, Tokat ve İzmir'de halı fabrikaları kurulmuş, Karaağaç fişekhanesinde olduğu gibi bazı işletmeler, bine yakın işçi çalıştırır olmuştur. Ulaşım, yapı endüstrisi, dokuma, maden, cam, kağıt, gıda ve tütün sektörlerinde çalışan ücretli işçi sayısı artmıştır.

"Yalnız tersanelerde 1872'lerde 1000'i aşkın, 1876'da 3000 işçi vardır... 1891'de Yedikule kumaş fabrikasında 350 işçinin, Zeytinburnu fabrikasında 800 işçinin varlığı bilinmektedir... Buna; karayollarında, demiryollarında, tramvay, gaz, su şirketlerinde çalışan işçiler, denizyolları işçileri, reji işçileri, haberleşme kesiminde çalışan işçiler ve diğer özel işyerlerindeki onbinlerce işçi katılacak olursa; 1908 yılı başında yalnız İstanbul'da 50 bini aşan, bütün imparatorlukta ise milyonu bulan bir işçi kütlesinin varlığından söz edilebilir" (Stefan Velikov'dan aktaran Oya Sencer; Türkiye'de İşçi Sınıfı, s. 129)

Bu dönemde, bu türden ayrıcalıkların ve işletme açma izninin emperyalistler aracılığıyla azınlık kompradorlara verilmesi, Türkler arasında kapitalist işletme açma eğilimini engelleyen bir faktör olmuştur. Bu yüzden, Türk ticaret burjuvasinin devrim sırasında yük-

selttiği "eşitlik" talebinin içeriğini oluşturan unsurlardan birisi de, yabancı kompradorların sahip olduğu avantajlara sahip olma isteğidir. Devrim sonrasında çıkarılan yasalarla bu istem karşılanmış, güvence altına alınmıştır.

Tanzimat'ın ilanıyla başlayan özgürlük taleplerinin ve düzen değişikliği isteminin, daha 1830'lu yıllarda, sosyal ve ekonomik koşullara olan muhalefetlerini makinaları kırarak ifade etmeye başlayan işçileri de etkilemesi kaçınılmazdı. Öte yandan 1830 ve 1848 Fransız devrimlerine yakından tanık olan Osmanlı aydınları, bu devrimleri hazırlayan ideolojik tartışmaları Türkiye'ye taşımak gibi bir rol üstlendikleri için, Avrupa'da cereyan eden siyasal olaylar, hemen her kesimin ilgisini çekmiştir. 1845 tarihini taşıyan bir polis nizamnamesinde, işçilerin grev yapması, cemiyet kurmaları yasaklanıyor ve "ihtilal vukuunun önünün kesilmesi" için gerekenin yapılacağı belirtiliyordu. İşçilerin, herhangi bir örgütsel disiplinden yoksun olmalarına ve henüz bu tarihte grevle tanışmamış olmalarına karşın, devlet, Avrupa'da gelişen ihtilalin Osmanlı topraklarına da sıçrama olasılığını göz önüne almaktaydı.

İşçilerin ilk grev eylemleri, 1870'li yıllarda başlar. 1872'nin Şubat ayında, telgrafhane işçileri greve giderler. Aynı yılın nisan ayında ise, İzmit demiryolu inşaatında birtakım anlaşmazlıkların olduğu basına yansır. Anlaşmazlık, ücret yüzünden çıkmıştır. Ücretlerini tam olarak alamayan işçiler, işi bırakarak rayların üzerine çadır kurmuşlar ve malzeme getiren trenlerin geçişine izin vermemişlerdir. Bu işçilerden birisinin silahlı olması yüzünden çadıra yaklaşamayan şirket temsilcileri, olayı mahkemeye intikal ettirmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde görülen en büyük grev eylemi ise, tersane işçileri tarafından gerçekleştirildi.

1873 yılında yapılan bu grevin, Türkiye işçi sınıfının tarihinde önemli bir yeri vardır. 11 aydır ücretini alamayan 600 işçi, Babıali'ye yürüyerek sadrazama dilekçe verdi. Onların Babıali'ye geldikleri gün, İstanbul halkı da yürüyüşçü işçilerin çevresinde toplana-

rak yapılan gösteriyi destekledi. Kalabalık, yolları kapattı ve sadrazamın ücretlerin dağıtılacağı vaadinde bulunmasını bekledi. O zamanın gazetelerinde, tersane işçilerinin eylemi şu sözcüklerle yer aldı:

"Bazılarının zevce ve valideleri dahi beraberlerinde oldukları halde yine Babıali pişegahına gelerek toplanmışlardır. Bilemeyiz ki mesireleri ishaf olundu mu? Biz de işittik ki, bunlar cuma günü selam mevkiine gidip arzuhal takdim etmek istemişlerse de, bulundukları yerden huruçlarına çıkmalarına askerler vasıtasıyla mumanaat olunmuş. Dün de gazete müvezzilerinden birinin eliyle 'Tersane amale ve marangoz biçareleri' imzalı bir varaka göndermişler. Münderecatı o derece feci o derece acıklı ki, okuyanlar elbette dilhun eyler"

İşçiler gazeteye gönderdikleri metinde, yiyecek ekmekleri olmadığını, çocukları olanların eve bir parça ekmek götürmek için dilenmek zorunda kaldığını ve durumlarının bütün millet tarafından bilinmesini istediklerini yazmışlardır.

İşçiler, ödenmeyen ücretlerini alabilmek için dilekçe vermek gibi barışçıl eylemlerin yanı sıra, şiddete de başvurmuşlardır. Onların şiddet eylemleri basında şu ifadelerle yer alır:

"Geçen cuma günü, tersane amelesi, bahriye zabıtanının tayın ekmeklerini yağma etmiştir. O gün epeyce ehemmiyetli bir arbede olmuş, işçilerden birkaç kişi yaralanmış. Cuma günü tersane işçilerine bir aylık verilmiş, ayın 28'inde de bir aylık daha almışlar."

Kısmen başarıyla sonuçlanmasına bağlı olarak durdurulan eylemlerin haziran ayında yeniden canlandığı görülür. Bu dönemde sadece tersane işçileri değil, başka birçok işçi de tersane işçilerinin başarılarından etkilenerek greve gider. Taksim'deki yapı işçileri, Sirkeci hamalları ve arabacılar ve fişekhane işçileri de iş durdurarak taleplerinin yerine getirilmesini isterler. Tersane işçilerinin başlattığı grev hareketi başka tersanelere de yayılır. 1876'da işçiler tekrar Babıali'ye yürürler. Kendilerine, ancak iki aylık ücret verileceğini kabul etmeyenlerin paralarının tamanının ödenerek işten atı-

lacağı söylenir. Bir kısım işçiler durumu kabullenirken, bir kısmı greve devam etme kararı alır. Grevci işçilerle, greve devam etmek istemeyen işçiler arasında başlayan kavga sırasında birçok işçi yaralanır. Bütün bunlar, işçilerin ücretlerinin tamamının ödenmesini sağlamadığı gibi, birçoğu işten çıkarılır ve yerlerine zanaatkar ocaklarına bağlı askerler alınır.

Bu tarihten sonra duvarcılar, ayakkabıcılar, terzi işçileri, Selanik'teki muhasebe bürosu elemanları, yapı işçileri, Şirket-i Hayriye'nin şantiye ve dökümhanelerindeki işçiler, Mahsuse gemileri işçileri, Haydarpaşa demiryolu işçileri, Tophane işçileri, Odunkapı'daki odun biçme işçileri de grev yaparlar.

1908, işçi eylemlerinin artığı yıldır. Ağırlıklı olarak Fransız ve Alman sermayeli işletmelerde yaygınlaşan ve başka işletmelere de sıçrayan işçi eylemleri, yabancılara karşı duyulan dinsel bir öfkeyle patlamışsa da, özünde sermayeye yönelik bir tepkinin ifadesiydi. Anadolu-Bağdat demiryolu işçileri, Aydın-İzmir demiryolu işçileri, Beyrut-Şam-Hama demiryolu işçileri, İstanbul-İzmir tramvay şirketleri işçileri; Selanik'te sigara, tuğla, tütün, bira fabrikası işçileri ile telgraf idaresi memurları, ticarethane ve mağaza çalışanları, Kazlıçeşme deri atölyeleri işçileri, Kavala'da 12 bin tütün rejisi işçisi, Ereğli kömür ocağı işçileri, Ergani bakır madeni, Balya, Karaaydın Simli kurşun işletmesi işçileri, Hasköy tersanesi işçileri, otel ve lokanta garsonları, yazmacı esnafı, Adana pamuk fabrikası, Hereke dokuma fabrikası ve Varna ve Üsküp ticaret işletmeleri işçileri, İttihat ve Terakki'nin iktidara geldiği 1908 yılında grevde olan işçiler arasındaydı. Üç ay içinde greve çıkan işçi sayısının yüz bin civarında olduğu görülmüştür.

Meşrutiyet öncesinden başlayan, Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra da devam eden işçi eylemlerinin mutlakiyetçi feodal rejime karşı artan hoşnutsuzluğun, imparatorluğun içine düştüğü mali ve siyasi kriz nedeniyle ücretlerini düzenli alamayan; giderek, bir lokma ekmek bulamayacak kadar yoksullaşan işçi gruplarının tepkisinin ifadesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hiç kuşku-

suz, bu eylemler ülkedeki genel muhalefet ortamını besleyerek özgürlük hareketine can verdi. Ancak, herhangi bir örgütlenme olanağından yoksun olan, bu yüzden kendiliğinden gelişen işçi eylemleri; Jön Türk hareketinin başta İttihat ve Terakki olmak üzere değişik örgütlere yayılmış potansiyeliyle eşgüdüm oluşturacak ve bu eylemleri merkezileştirerek kışkırtacak bir itici güçten yoksundu. Çünkü, Jön Türkler'in sınıfsal karakteri, devrimin, halk güçlerine açılmasının önünde engel teşkil ediyordu. İşçilerin ya da diğer çalışanların duydukları hoşnutsuzluğu kendi siyasal ufuklarının en son noktası olan padişaha ricacılıkla sınırlamaya özel bir özen gösteriyor ve eylemcileri en fazla buna teşvik ediyorlardı. Bu nedenle işçi sınıfı eylemlerinin onca yaygınlaşmasına ve 1908'den önce birçok yerde ayaklanmalar çıkmasına karşın, devrim, çeşitli halk tabakalarına yayılma olanağı bulamadı. Lenin şöyle diyordu:

"Eğer 20. yüzyılın devrimlerini örnek alacak olursak Portekiz ve Türkiye'deki devrimleri burjuva devrimleri olarak kabul etmek gerekir. Ama bunlar bir halk devrimi değildir. Çünkü her iki devrimde de halk kitleleri, halkın büyük bir bölümü serbestçe, kendi ekonomik ve siyasi istekleriyle belirgin bir biçimde ortaya çıkamamışlardır."

Yukarıda andığımız 1845 tarihini taşıyan polis belgesinde görüldüğü gibi, ihtilal kelimesini işçi sınıfından önce sultan kullanmıştır. Avrupa'da olup bitenlerden uykusu kaçan, işçilerin örgütlenmesinden henüz hiçbir örgütlenme girişiminin olmadığı bir zamada yasaklama vesilesiyle de olsa söz eden, padişahtır. Ancak Osmanlı topraklarına dağılmış onbinlerce işçi için örgütlenme, bir ihtiyaç olarak kendisini daha sonra gündeme getirecektir.

Belgelere göre, Türkiye'de sosyalizm hakkında yazılıp çizilmesine çok erken tarihlerde başlanmıştır. Elbette işçiler arasında değil. İttihat ve Terakki'nin aydın kadroları bir fikir akımı olarak sosyalizmi incelemiş, bazıları buna yakınlık da duymuştur. Zaten sonradan komünist partisini kuracak olan Msutafa Suphi ve arkadaşlarının örgüt deneyimi edindikleri ilk yer, İttihat ve Terakki ör-

gütüdür. Yine İttihat ve Terakki örgütünün kadroları arasında bulunan Ethem Nejat, Komünist Partisi'nin kuruluşundan çok önce, Osmanlı Amele Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır. 1894 yılında kurulan bu örgüt, Abdülhamit döneminin yoğun baskısı altında, ancak bir yıl yaşayabilmiş, 1895'te dağıtılmıştır: Padişahın polisi tarafından dağıtılan örgütün mensuplarının bir kısmı yakalanmış, bir kısmı da yurtdışına kaçmak zorunda kalmıştır. Faaliyet yürüttüğü bir yıllık dönem içinde Osmanlı Amele Cemiyeti'nin yurtdışındaki özgürlükçülerle yakın ilişki içinde olduğu bilinmektedir.

1908 yılında oluşturulan Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Selanik'ten, Bulgaristan'dan ve Ermeniler arasından seçilen sosyalist mebuslar vardır. Şemsettin Sami'nin henüz 1878'de Tercüman-ı Şark gazetesinde yayınladığı bir makalesinde, ki gazetenin yazıişleri müdürüdür,

"Sosyalizm, medeniyeti hazıranın Avrupa'yı bir gün olur bütün küreyi arzı sarsacak ve cemiyeti beşeriyenin heyet ve beşeriyetini değiştirecek bir büyük hareketi maneviye ve nev'i beşeri menzil-i refahi saadete ihsal edecek ve şehr-i azim olduğundan, bunun iştirak-i emval töhmetiyle ithamı ve böyle yüzü kara olarak halkın enzarına arzı büyük bir gadır ve haksızlıktır"

denilmektedir. Bugünkü Türkçeyle özetleyecek olursak, Şemsettin Sami, şunları söylemektedir: Sosyalizm, bugünkü medeni Avrupa'yı ve gelecekte bir gün bütün dünyayı sarsacak ve insan toplumunun tümünü değiştirecek büyük bir manevi hareket ve insanlığın refah ve saadetini gerçekleştirecek bir büyük akım olduğundan, bunun, halkın gözünde malların ortaklığı olarak suçlanması ve karalanması, büyük bir haksızlıktır.

Sosyalizm düşüncesi ile; sık sık Avrupa'ya giden ya da Fransa'da sürgünde yaşayan Osmanlı aydınlarının Fransız komünculeriyle girdikleri ilişkiler sırasında tanışılmıştır. Devrim günlerine yaklaşıldığında, Anadolu'da olmasa bile, Selanik ve Bulgaristan'da giderek siyasallaşan ortam içinde sosyalist düşünceler de filizlen-

meye başlamıştır. Hiç kuşkusuz Rusya'daki 1905 Devrimi'nin de etkileri görülmüş ve Rus işçi ve köylülerinin ayaklanmaları Jön Türk İhareketinin esin kaynakları arasında yer almıştır. Rus belgelerinde 1908 devriminin 1905 Rus Devrimi'yle ilişkisi üzerine şu ifadeler yer almıştır:

"1905 Devrimi'nin önemi, onun yalnız askeri feodal emperyalizmin zulmü altında bulunan milyonlarca Rus insanını uyandırmasından ibaret değildir. Bu hareket, aynı zamanda Asya'daki demokratik güçleri harekete geçirmiş... Türkiye, İran ve Çin'deki devrimler, güçlü 1905 ayaklanmasının derin izler bıraktığını kanıtlamıştır... Türkiye'deki hakim sınıflar 1905 Rus Devrimi'ne nasıl bir tepki göstermişlerdir? 1905 yılının Ocak ayında Petersburg'da meydana gelen olaylar, İstanbul'da telaş ve huzursuzluk yarattı" (H. Zafer Kars, Belgelerle 1908 Devrimi Öncesinde Anadolu, Kaynak Yayınları, 1984, s. 97)

"Rusya'nın Karadeniz donanmasında başlayan ve 1905 yılının ikinci yarısının tümü boyunca devam eden ayaklanma, 1905 yılında Moskova'daki aralık ayı mücadeleleri ve Rus işçi ve köylülerinin çarlık yönetimine karşı sürdürdükleri mücadele, 1905 yılından itibaren Abdülhamit mutlakiyetine karşı taşradan başlatılan hareketi doğrudan etkilemiştir". (H. Zafer Kars, age., s. 111)

Meşrutiyeti grevlerle karşılayan ama, hem kendi siyasal taleplerinin bilincine varmadığı için, hem de Jön Türkler'in temsil ettikleri sınıfın çıkarlarına uygun olarak işçi eylemlerine mesafeli olarak yaklaşmış olmaları nedeniyle devrimin etkili ve kimlikli bir bileşeni olamayan işçi sınıfı, meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra da grevleri sürdürmeye devam etmiştir.

Meşrutiyetten hemen sonra Jön Türk iktidarının ilk yaptığı işlerden biri de işçi eylemlerini yasaklamak oldu.

"Milleti her alanda hürriyete kavuşturmak vaadleriyle adım adım iktidarı eline geçirdikten sonra, korkunç bir tek parti diktatörlüğü kuran İttihat ve Terakki Partisi, işçi ve esnaf derneklerini de sıkı bir cendere içine almıştı. Zaten, sendika kurulması, Alman

kapitalistlerinin teşviki ve adliye nezaretinde müşavirlik eden Alman kontu Oztrorogun'un aracılığıyla kanunlarda yapılan değişiklikle önlenmişti. İşçilerin yardımlaşma dernekleri de, sendikaya benzetilerek ya kapatılıyor ya da başlarına İttihat ve Terakki Partisi'nin adamları getiriliyordu" (Hüseyin Avni Şanda, age., s. 27)

Ancak bütün bu yasaklamalara karşın, sınıf içindeki ilk örgütlenme ve sendikalaşma eğilimleri de Meşrutiyet'ten hemen sonraki yıllarda başlayacak; iki yıl içinde sendikalı işçi sayısı 150 bine ulaşacaktır. Arka arkaya kurulan işçi dernekleri, sosyalist adını alan siyasal kulüpler ve çevreler yaygınlaşarak geniş bir işçi kesiminin örgütlenme ihtiyacının ifadesi olacaktır. O zamanlarda çıkan İkdam gazetesinde grevlerin ekonomiye zarar verdiğini işleyen yazılar yayınlanır. Bu makalelerden birinde *"Grevler adeta bir salgın hastalık halini aldı"* saptamasında bulunulur,

"Grev yalnızca şirketle amele arasında meydana gelen bir anlaşmazlık olmakla kalmaz, memleketin ekonomik durumu üzerinde etki yapar. Bundan başka, memleketimizde mevcut büyük sanayi ecnebi sermayeleriyle vücuda gelmiştir. Demek ki, grevler dolayısıyla itibar-ı malimiz üzerinde tesir icra eder. Şirketlerin hisse senetleri düşer."

Jön Türk devrimi, "adalet, özgürlük ve müsavat" sloganıyla ayağa kalkan başta işçi sınıfı olmak üzere halk kitleleri için karşılanmamış bir özgürlük vaadi olarak gelir geçer. Devrim, bu kesimler için üstlendiğini söylediği hiçbir görevi yerine getiremeyen, ona önderlik edenlerin yarı yolda kalarak tıkandıkları, kısa soluklu bir serüven olarak yaşanır. Öte yandan, tek başına iktidar olarak örgütlenme gücünü tarihsel, ideolojik ve öteki sosyal koşullar nedeniyle kendinde bulamayan yeni sınıfın, yani burjuvazinin kendisi için de tamamlanmamış bir devrimdir bu. Ama feodal mutlakiyetçi iktidardan kurtulunması ve modern Türkiye'nin kurulması sürecinde hiç kuşkusuz önemli bir sıçramadır.

Feodal mutlakiyetçi rejime karşı kendiliğinden karakterli bir mücadele yürüten işçi sınıfı, ona kendisi için sınıf olma özelliği ka-

zandıracak bilinçten ve örgütsel olanaklardan yoksun olsa da, üretici güçlerin siyasal iktidar tarafından tıkanan yolunun açılmasını hedefleyen meşrutiyet eylemi sırasında direnen ve savaşan güçlerin arasında yer almıştır. Ama kapitalizmin iki sınıfının, işçi sınıfı ve burjuvazinin; ikincisinin önderlik ettiği devrim sırasında giriştikleri eylemler birbirinden uzakta ve ilişkisiz geçmiştir. Bu ilişkisizlik içinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde başlayan bu işçi eylemlerinin, modern sınıf ilişkilerinin ilk ifadesi olduğu ve günümüzde süren sınıf mücadelesinin tarihsel öncüllerini oluşturduğu görülür. Türkiye işçi sınıfının eylemleri, ücretli emeğin ortaya çıktığı ilk günden bu yana, klasik eğilimini izleyerek ilkel bir sınıf içgüdüsünün ifadesi olan makina kırıcılığından örgütlü mücadeleye gelinceye değin, çeşitlilik ve zenginlik göstermiştir. İlk işçi eylemleri, bu sınıfın hangi koşullarda ve nasıl doğrulmaya çalıştığını açıklaması bakımından önemlidir. Öte yandan, bu işçi eylemlerinin bilinmesi, Meşrutiyet'i sadece bir aydın hesaplaşması olarak tanıyan burjuvazinin resmi tarih yazımının görmek istemediği bir başka dinamiğin tanınması bakımından da; sadece önemli değil, şarttır.

– Anadolu'da halk Hareketleri

Jön Türk Devrimi'ni hazırlayan sosyal ve siyasal koşulları içinde, Anadolu'da ortaya çıkan halk isyanlarının özel bir önemi vardır. Bu hareketler, İttihat ve Terakki örgütünün faaliyetlerini ağırlıklı olarak yürüttüğü Selanik ve İstanbul gibi kentlerden uzakta ortaya çıkmışlar, eylemlerin örgütlenmesinde, Abdülhamit tarafından sürgüne gönderilen bazı Jön Türk kadrolarının katkısı olmasına karşın, genellikle yerel idarelere, uzun süreli olanlarda da, saraya yönelik, kendiliğinden patlamalar halinde gerçekleşmişlerdir. Bu hareketlerin kaynağında, son tahlilde, ticaret burjuvazisinin ekonomik ve politik talepleriyle, geniş halk kitlelerinin kendilerine özgü taleplerin yarattığı akımın birleşmesi bulunmaktadır. Halk hareket-

lerinin bir kısmı, toprak ağalarının zulmüne ve padişahın durmadan artırdığı vergilere dayanamayan halkın, birtakım iyileştirmelerin yapılması isteği yüzünden; bir kısmı, Abdülhamit'in Hamidiye Alayları'nın doğuda estirdiği terörden; bir kısmı da, en önce bölgede yaşayan Ermeniler'i etkilemiş olan, giderek değişik sınıf ve tabakadan kitleleri saran meşrutiyet özlemlerinden dolayı çıkmıştır. Bu isyanların herbiri tek tek uzun erimli siyasal hedeflere sahip olmasalar da, ülkede zaman içinde olgunlaşan devrimci ortamı, bir başka kanaldan besleyen ve akıp giden sürece eklenen etkenler olmuştur. Kuşkusuz devrimin asıl kaderi, batı bölgelerinde belirlenmiştir. Ancak doğuda, Ermenilerin milliyetçi kalkışmasının yanı başında, birikmiş hoşnutsuzluklarını ve muhalefetlerini ifade edecek yollar bulan "Müslüman-Türk ahali"nin ve Kürt'lerin ayaklanmaları da, çözülme ve acz içinde olan imparatorluğun yıkılışını kolaylaştırmıştır.

Devrime iki yıl kala; Kastamonu, Sinop, Kayseri, Trabzon, Erzurum, Bitlis, Diyarbakır, Dersim, Van ve İzmir'de yaşayan halk, ayaklanmıştır. Bunlardan bir kısmı, padişah tarafından silahlı olarak müdahale edilerek, hapis cezası ve önderlerinin idam edilmesi suretiyle cezalandırılmıştır. 1906'dan başlayarak yaklaşık bir yıl boyunca, aralıklı olarak süren Erzurum isyanı, halk isyanlarının en kapsamlı ve etkili olanıdır. Öte yandan bu ayaklanma, hareket sırasında bir yerel örgütlenmenin oluşturulması bakımından da ilginçtir. İsyancıları galeyana getiren etkenler, her bir kesim ve değişik sınıflara mensup insanlar için farklı olmuştur. Ama, bölgede de palazlanmakta olan yerel ticaret burjuvazisinin imparatorluk içindeki genel çıkarlarına ve ihtiyaçlarına göre şekillenen bir seyir izlemiştir. Tefeci-ticaret burjuvazisi, ticaretin rantını rüşvet, iltimas ve komisyon talep ederek yiyen yerel idare eliyle, etkisi bir kez daha artırılan saray büraksorasisi ve vali çevresinde kümeleşen yerel bürokrasiden bezmiş; hareketleri kısıtlanır olmuştur. Öte yandan halk kitleleri, sarayın koyduğu yeni vergilerden şikayetçidir. Özellikle hayvan tüccarları ile tarımla geçinen ve ellerinde üç beş evcil

hayvan bulunan köylülerden evcil hayvanlar için talep edilen "hayvanat-ı ehliye rüsumu" adını taşıyan vergi ve ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için konulan "rüsum-u şahsiye" vergisi herkesi canından bezdirmiştir. Rusya'da patlak veren 1905 Devrimi'nin Türkiye içine yayılmasından endişe eden Abdülhamit tarafından sınırların kapatılması, para kazanmak ya da ticaret yapmak için Rusya'ya gidip gelen emekçi zanaatkar ve tüccarlar için, bardağı taşıran son damla olmuştur. Bütün bu etkenlerle başlayan Erzurum isyanında halk, kısa zamanda ekonomik talepleri aşmış; padişahın istibdatına karşı olmak, hareketin esas dinamiği haline gelmiştir. Kentin yönetimi de bir süre isyancıların eline geçmiştir.

Ayaklanmanın başlangıcında seçilen yöntem oldukça barışçıldır. Telgrafhaneyi işgal eden halk, saraya telgraf çekerek içinde bulunduğu sefaleti anlatmış, valinin yolsuzlukları ve baskısı konusunda Abdülhamit'i uyararak kendisinden yardım istemiştir. Abdülhamit'in yanıt vermekte gecikmesi üzerine, hayvan vergisini ödememeye karar veren halk, önce postaneyi işgal etmiştir. Vali, postaneyi işgal edenlerin üzerine, alayının ikinci taburunu sürmüştür. Ne var ki, askerlerin, halka ateş etmeyi reddetmesi, o sıralarda sık görülen bir durumdur. Ordu içinde alt rütbeli subaylar arasında da hoşnutsuzluk gelişmiş; arka arkaya yapılan savaşlarda yorulmuş binlerce er, terhis edilmeleri gerekirken memleketlerine dönmelerine izin verilmeyerek silah altında tutulmaya devam edilmiş ve kendilerine ödenmesi gereken maaşlar aylarca ödenmemiştir. Bu yüzden ordu içinde de isyanlar çıkmakta, askerler çoğu kere bastırmak üzere gönderildikleri ayaklanma bölgelerinde, halka ateş açmayı ya reddetmekte ya da onlara katılmaktadırlar. O tarihlerde Erzurum'da bulunan Rus Konsolosu Skryabin, hazırladığı raporda eylemcilerin hükümetin baskısından korkmadıklarını, çünkü, askerlerin de kendilerini destekleyeceklerinden emin olduklarını yazar.

Erzurum'da bu sıralarda ortaya çıkan Canveren örgütü, bir çağrı yaparak esnafın kepenk kapatmasını ve halkın yeniden postaneyi işgal etmesini ister. Postaneler, taşrada bulunan halkın, merkezi

idareyle iletişim kurabilecekleri tek mekandır ve bu nedenle sadece Erzurum'daki değil, diğer illerdeki bütün ayaklanmalar postane işgalleri ve saraya telgraf çekilmesiyle başlar. Erzurum'da yerel idare, inisiyatifini tamamen yitirmiştir. Halkı sükünete çağırması için görevlendirilen müftünün de ayaklananları desteklemeye karar vermesi, valiyi ve padişahı iyice çaresiz duruma düşürür. Halk, bir süre sonra hükümet konağını basarak kapana sıkışmış ve acz içinde bulunan valiyi ele geçirmek ister. Ancak vali, kaçmıştır.

Erzurum halkının ayaklanması yenilgiyle sonuçlanır. Osmanlı hükümeti saldırılarını artırır ve bunun sonucunda eyleme önderlik ettiği tespit edilen 90 kişi, Canveren örgütünün dağıttığı siyasi içerikli bildiri bahane edilerek tutuklanır. Bunların 80'i tüccardır. Tutuklananlar, ağır işkencelerden geçirilir. Ama mahkemeler devam ederken Meşrutiyet ilan edilir.

Erzurum'daki ticaret burjuvazisinin önderliğinde kurulan yerel Canveren örgütü, Jön Türkler'in İttihat ve Terakki'den ayrılmış bir kanadı olan Prens Sabahattin'in Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti Erzurum şubesiyle ilişki içinde olan bir örgüttür. 1907 yılında yayınladığı bildiride, sultan rejiminin despotluğuna ve yüksek bürokrasinin baskılarına, yabancıların ülkede giderek artan ağırlıklarına karşı çıkmış; halkın dikkatini Rusya ve İran'daki devrimlere çekerek, "Müslüman-Hıristiyan tüm yurtseverler"i despot rejime karşı meşrutiyet için mücadele etmeye çağırmıştır. Anadolu'da herhangi bir örgütlenme çabası içinde olmak gibi bir eğilimi olmayan Jön Türkler'in Erzurum isyanı sırasında, Rusya sınırından bu bölgeye yayın gönderdikleri, bir zaman da, hareketin içinde yer almak ve ayaklanmayı yönlendirmek üzere kadrolarından bazılarını seferber ettikleri bilinmektedir. Bunların bir kısmı, Erzurum isyanının bastırılması sırasında tutuklananlar arasında yer almaktadır.

1906'da ayaklanan Kastamonu halkının isyana kalkışma nedenleri de Erzurum halkının nedenlerine benzemektedir.

Onlar da vergilerin kaldırılmasını ve valinin görevden alınmasını isterler. Postaneyi işgal ederek saraya telgraf çeker ve belediye se-

çimlerine katılmayı reddederler. Yeni çıkan özel verginin, zenginlerle fakirler arasında bir ayırım gözetmediğini söyleyerek bir çırağın patronu kadar vergi ödemek zorunda kalmasına tepki göstermektedirler. Abdülhamit ise, bu verginin ordu için toplanacağını belirterek halkın fedakarlık yapması gerektiğinde diretir.

Jön Türkler tarafından Kahire'de yayınlanan Türk gazetesinde Kastamonu olayları ile ilgili olarak şu satırlar kaydedilir:

"Kumandan paşaya istirhamlarından sonra 5-6 gün geçtiği halde hiçbir netice hasıl olmadığını gören halk toplanarak dört beş yüz raddesinde bir cemmi gafir suretinde telgrafhaneye yürüdüler. Telgrafhaneyi muhasara ile memurlarını kaffeten dışarı çıkardılar. İstanbul ile muhabereye koyuldular. Odalar lebaleb ahaliyle dolmuştu... Bu esnada polis komiseri Rifat Efendi ile Çerkez Rıza Efendi ellerinde bir kağıt olarak telgrafhaneye gelmişlerdi. Halk yaka paça bunları tutup ellerindeki kağıdı yırttılar. Rıza Efendi dar kaçtı... Vali hastayım diye korkusundan hükümete gelemediğinden meclisi evinde akdettirmiştir, defterdar da hasta o da evinden çıkmıyor..." (Akataran, H. Zafer Kars, age. s. 65-67)

Aynı yıl, Karadeniz Bölgesi'nin diğer illeri de harekete geçmiştir. Trabzon, Bayburt ve Sinop halkı da ayaklanır. Bunlar da postaneyi işgal ederek mutasarrıfın görevden alınmasını talep ederler. Eylemler, sultanın mutasarrıfı görevden azletmesi ile biter.

Diyarbakır'daki halk isyanının nedeni ise, bölgedeki Hamidiye Alayı'nın halk üzerinde uyguladığı baskı, zulüm ve alay mensuplarının yolsuzluklarıdır. Kürt İbrahim'in başında bulunduğu Hamidiye Alayı'nın despotluğundan yılan halkın, İbrahim'in bölgeden uzaklaştırılması talebiyle giriştiği isyan hareketi, padişahın İbrahim'i kollayarak ödüllendirmesi üzerine genişleyerek büyür ve Diyarbakır halkı valiliğe yürür. Ayaklanma, zaten ateş üstünde oturan Harput halkı arasında ve Bitlis'te de yankılanır. İsyanlar birbirinin peşi sıra patlamaktadır. Bitlis valisi linç edilmekten zor kurtulmuştur.

Bütün bu eylemler sırasında, yoksul halkın karaborsacı esnafa saldırdığı ve dükkanlarını yağma ettiği görülmüştür. Erzurum ve

Bayburt isyancılarının, fırınları basarak un tüccarlarını tartaklamaları karakteristiktir. Köylülerin, devlete ve toprak ağalarına ürün karşılığında ödedikleri vergilerden sonra, ellerinde hiçbir şey kalmadığı için başvurmak zorunda kaldıkları; ama, halkın bu durumundan yararlanarak onları soyan tefeci tüccarlara ve yine tefecilik yapan toprak ağalarına saldırdıkları görülmüştür.

Kentlerde başlayan ama orada kalmayarak kasabalara ve köylere dek yayılan yerel ayaklanmalar sırasında radikalleşen köylülerin, toprak talep ettiklerini ama bunda ısrar etmeyerek yerel idarecilerin değişmesiyle sönen kent ayaklanmalarına tabi olarak yatıştıklarına tanık olunmuştur.

Bu dönemde Makedonya ve Balkanlar'da görülen köylü ayaklanmaları ise, milliyetçilikle beslenen ideolojik bir ortam içinde yerel burjuvazinin imparatorluktan ayrılma ve ulus devlet olarak örgütlenme isteğinin bir parçası olarak gelişmektedir.

Jön Türkler'i hükümet olarak iktidara getiren 1908 devrimi sonrasında, köylülerin toprak taleplerinin karşılanması için hiçbir girişimde bulunulmamış; zaten, devrim öncesinde hazırlanan programda da bu konuya yer verilmemiştir. Bir ayağı tefeci toprak ağalarına dayanan Jön Türkler'in, devletin mültezimler aracılığıyla topladığı aşar vergisini tartışma konusu ederek bu vergiyi kaldıracaklarını taahhüt etmiş olmalarına karşın, devrimden sonra, bu vaadi tutmak bir yana; aşarı, zorla toplamaya devam ettikleri görülür. Ancak o dönemde kurulan bazı radikal örgütler, programlarını hazırlarken köylülerin bu isteklerini dikkate almışlardır. Müslüman Federasyonu örgütünün programında, topraksız köylülerin beş yıl içinde toprak sahibi kılınması, az topraklı köylülere ek toprak verilmesi gündeme alınmıştır. Ancak burjuvazinin radikal kanadını temsil eden bu küçük örgütlerin hiçbir etkisi olamayacaktır. Sonuç olarak, 1908'den az önce çıkan yerel isyanların önemli bir bileşeni olan köylülüğün devrimci soluğu, Jön Türkler'in programında, ancak yerine getirilmeyecek vaadlerin yer almasına yetmiştir. Devrimden sonra da huzursuzluğu devam eden halkın, yer yer ülkenin değişik bölgelerinde

yeniden ayaklandıkları görülür. Ama bunlar, iktidardaki Jön Türkler tarafından bastırılır. Aydın'daki köylü isyanı bunlardan biridir.

Devrimden önce ortaya çıkan, doğudaki birçok halk isyanının kıvılcımı, Türk ve Ermeni tüccarlar tarafından yakılmıştır. Küçük üreticileri, kent esnafını ve köylü kitlelerini de saran bu isyan dalgası sırasında halk, giderek şiddet yöntemlerine rağbet etmiş, ayaklanmaların bir aşamasında ise, çoğu kere sarayla bir uzlaşmaya varılmıştır. Uzlaşmalardan sonra olaylar yatışmış, Erzurum dışında, eylemlere yönelik örgütlenmelerin oluşmadığı isyancı bölgeler, bu ayaklanmaları merkezi düzeyde birleştirecek herhangi bir örgütlenme olanağından yoksun oldukları için, diğer isyan bölgeleriyle birleşememişlerdir. Dahası, bütün bu olup bitenlerin, kimi yerlerde İttihat ve Terakki önderlerinin ayaklanmalar içinde yer almış olmalarına karşın, Jön Türk hareketiyle politik ve örgütsel düzeyde organik bir ilişkisi olamamıştır. Kaldı ki, bu eylemlere önderlik ettiklerinin iddia edildiği her durumda Jön Türkler, eylemlerin radikal bir muhteva kazanarak saraydan ideolojik olarak kopmalarına engel olmuşlar, eylemcilerin ufkunu saraydan gelecek reformlara bel bağlamakla sınırlandırmışlardır. Ayaklananlar da despotluğun, baskı ve zulmün sorumlusunun İstanbul'daki siyasal iktidar değil, halkı sultandan habersiz olarak soyup soğana çevirdiğini sandıkları yerel idareciler olduğunu düşünmüşlerdir. Bu durumuyla Anadolu'daki halk ayaklanmaları Jön Türkler'in, saray bürokrasisinin ve Abdülhamit'in yetkilerini kısıtlayarak denetim altına alacak bir meclis kurulmasıyla sınırlı siyasal hedefleriyle uygunluk içindedir. Her ikisine de, aynı sınıfın politik ve ideolojik çıkarları yön verir. Bu, feodal bağları güçlü ticaret burjuvazisinin, düzenden gerçek anlamıyla kopamayarak oluşturduğu ideolojik hegemonya içinde, Jön Türk aydınlarının eylemleri, işçi eylemleri ve halk hareketlerine teğet geçerek, aynı devrimci eylemin parçaları olarak, dönemin panoraması içindeki yerlerini alırlar.

– Orduda İsyan

Karadeniz Donanması erlerinin Odessa ve Sivastopol limanlarında başlattıkları isyanlarla hızlanan 1905 Rus Devrimi, olgunlaşmakta olan Türkiye, İran ve Çin devrimlerini de etkilemişti. Donanma askerlerinin ayaklanması 1905 yılının ikinci yarısı boyunca sürdü. Ve bu, hiç kuşkusuz, Rusya'nın güneydeki komşusunun topraklarında bir süredir mayalanmakta olan Jön Türk devrimine katılacak olan asker ve subaylar için de bir esin kaynağı oldu.

Fransız Devrimi'nden duyduğu ürküntü yüzünden daha 1845'te, ihtilali ve ihtilalci örgütleri yasaklayan kanunlar çıkaran Osmanlı devleti, Rusya'da gelişen devrimci ayaklanmaların, şu anda zaten çok tekin olmayan sosyal ve politik ilişkileri etkileyeceğini görmüştü. Gerçekten de, Osmanlı aydınlarının gözü kulağı o sıralarda Rusya'daydı; Petersburg ve Moskova'dan gelen haber ve söylentiler hakkında durmadan yorumlar yapılıyordu. Jön Türk hareketinin en önemli örgütü İttihat ve Terakki, ordu içinde propaganda ve ajitasyon faaliyetlerini hızlandırma kararı aldı. Abdülhamit ise, Tanzimat hareketinin ürünü olan iktidarını korumak için bu hareketi ve bundan doğmakta olan devrimci eylemi boğma yolunu seçmişti. Abdülhamit'in, Tanzimat liderlerini katlederek, ilerici aydınları hapsederek, birçoğunu sürgün hayatına zorlayarak Yıldız Sarayı'ndan yönettiği istibdat dönemi uzun sürmemiş, muhalefet alttan alta gelişmeye ve örgütlenmeye başlamıştı. İhtilal paranoyası içinde bütün toplumsal kesimlere, kurum ve kuruluşlara, okullara ve orduya yerleştirdiği ajanlara karşın Abdülhamit, saltanatının güven içinde olmadığını görüyordu.

Ordu ve donanma Jön Türkler'in propagandalarının etkisinde

kalarak mevcut muhalefet hareketinde huzursuzluklarını ifade edebilme olanağı bulan subay ve erlerin çoğalması yüzünden sultanın en büyük korkusu olmuştu. Büyük servetler verilerek alınmış gemiler, önemli savaş aksamı sökülerek Haliç'te bekletiliyordu. Askerlerin sahici mermilerle nişan eğitimi yapmaları ve Türk donanmasına ait gemilere cephane sokulması yasaklanmıştı. Sultanın özel sekreteri Tahsin Paşa, anılarında, *"Bir sefinei harbiye mürettabatının isyanı Sultan Hamit'in bilhassa endişe ettiği mesaildendi. Asi bir geminin kendi tayfaları marifetiyle kaldırılıp hotbehot yola çıkarılması İstanbul'da şüyu bulursa bunun bize de sirayet etmesi ve İstanbul askerlerinde de isyan hislerini uyandırması ihtimali velev pek cüz'i dahi olsa Sultan Hamit'in uykusunu kaçırmaya kafi idi"* diye yazmıştı. (Tahsin Paşa Abdülhamit ve Yıldız Hatıraları, 1931. sf .174 aktaran; H. Zafer Kars)

İşte bu korku yüzünden, 1905'te Karadeniz Donanması ayaklanmasını bastırmak için öteden beri kanlı bıçaklı olduğu Türk padişahından yardım isteyen Rus çarına olumlu yanıt verildi. Sultan, bu donanmanın Türk karasularına girmesi durumunda müdahale edeceğine dair teminat verdi; ve sözünü tuttu. Rusya'dan turist olarak gelenlerin bile peşine hafiyeler takıldı, sahil güvenlik önlemleri arttırıldı, Karadeniz'den gelecek devrim heyulası için Türk karasularında barikatlar kuruldu. Potemkin Zırhlısı'nın bahriyelileri sadece Rus çarını değil Osmanlı sultanını da ürkütmüştü.

Lenin, *"Rus Çarı Kendi Halkına Karşı Türk Sultanından Yardım İstiyor"* başlıklı makalesinde şöyle yazıyordu: *"Çar hükümetinin ayaklanan denizcilere karşı Romanya ve Türkiye'den polis yardımı talebinde bulunması kadar utanç verici bir şey olamaz! Türk sultanı çar mutlakiyetini Rus halkından korumaya zorunludur; - Çar, Rus silahlı kuvvetlerine güvenemez; o. yabancı güçlere yardımları için yalvarmaktadır"*

Lenin devam ediyordu: *"Şimdiye kadar denizcilerin isyanının*

Türk yetkililerine etkisi açısından doğurduğu biricik sonuç, bu isyanın onları her zamankinden daha sert bir denetime itmiş olmasıdır. Bu sıkılığın ilk kurbanı, cumartesi günü Rus elçisinin akşam karanlığında Boğaz'ı gezdiği Rus sahil koruma gemisi olmuştur. Türkler, bu gemiye manevra mermisiyle ateş açmışlardır. Türkler'in bir yıl önce denetimlerini bu biçimde gerçekleştirmeye yönelebilmeleri şüphe götürürdü."

Türk sultanı, bir süre önce Kırım'da kapıştığı Rus çarının iktidarını korumak için devrimci donanma askerlerine saldırmaya hazırlanıyordu. Rus çarı ise, Rus devrimcilerinin etkisi altında kalan askerlere artık güvenemez olmuş, çevresindeki gerici devletlerden çare ummaya başlamıştı.

Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'da ve 1820'lerdeki Yunan ayaklanmasında hezimete uğrayan yeniçeri ordusunu, Sultan 2. Mahmut zamanında dağıtmış; 18. yüzyılın ilk başlarında düzenli ordu kurma girişimlerine başlamıştı. Osmanlı İmparatorluğu, giderek kötüleyen durumunu düzeltmek için 3. Selim döneminden başlayarak bazı önlemler almıştı. Düzenlenecek ilk kurum elbette orduydu. Sultanın önünde, Mısır'daki Kölemen devletinin burjuva demokratik bir hareketle yıkılmasından sonra kurulan devlet ve ordu modeli vardı. Mısır'da da düzenli ordu kurulmuş ve bu orduda subayların eğitimi yabancı askerlere bırakılmıştı.

Osmanlı İmparatorluğu'nda yeni ve düzenli bir ordunun kurulması kararı alındığında, feodal rantın önemli bir bölümünü yiyen yeniçeri ağalarının ve saray çevresinde kümelenmiş ve önemli bir toplumsal kast haline gelmiş olan ulemanın olası direncinin kırılması için de girişimlerde bulunuldu. Vakayı Hayriye adıyla anılan Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması operasyonu, bu direnç nedeniyle kanlı bir operasyon oldu; binlerce yeniçeri öldürüldü.

Osmanlı devleti, bir yandan, artık işine yaramayan mevcut militer aygıtı tasfiye ederek imparatorluğun çözülme sürecini geriye

döndürmeye; diğer yandan da, emperyalist yayılma siyaseti güderek kendine bağladığı ülkelerde evrensel sistemini kurmaya çalışan yeni emperyalist devletlerin de, Osmanlı topraklarında serbestçe faaliyette bulunmalarını kolaylaştırcak kurumları inşa etmeye başladı. Devletin, içeride gelişen dinamiklerin ve sosyal ilişkilerin dayattığı yenileşme ihtiyacına verdiği cevap, uluslararası sermayenin dolaşım ihtiyaçlarını da karşılamaya uygundu, ancak bir süre sonra yeterli olmadığı da görülecekti. Yerli komprador burjuvazinin ve emperyalist kapitalizmin son tahlilde, siyasal iktidar talebi vardı ve feodal üstyapı kurumları, önemli sayılacak iyileştirmelerle sermayeye geçici manevra alanı sağlasa da önünde sonunda ayağa takılacaktı.

Osmanlı topraklarında doğmakta olan kapitalist ilişkilerin gündeme getirdiği, mevcut ekonomik koşullara ve sınıfsal konumlanışa uygun siyasal iktidarla ilgili talepler, değişik istemleri olan diğer bütün toplumsal tabakaları; ulusal güçleri etkilerken, burjuva ideolojisiyle donanmış ordu mensuplarını da harekete geçirecekti. Böylece, 2. Mahmut'un devleti kurtarmak için kurduğu yeni tipte ordu, bu iktidarı sarsan kurumlar arasında yer alacak; ama öte yandan, devletin önemli bir teminatı olan bu kurumun devrimci düşüncelerin peşinde sonuna kadar gitmesinin "'eşyanın tabiatına" aykırı olmasından dolayı -ve tabii, Jön Türk hareketinin ufku siyasal iktidarın radikal bir biçimde ele geçirilmesine elvermediği için- kurulmasındaki sonal amaca uygun olarak devleti kurtarmış da sayılacaktı.

1839'da ilan edilen Tanzimat, halk kitlelerinin taleplerini karşılayamamıştı, bir siyasal güç olarak doğmakta olan burjuvazinin de o günkü cılız istemlerini bile karşılamaktan uzaktı, ama ülkede kötüye giden her şeyin çözümünün eğitimle sağlanabileceğine dair yaygın bir kanının oluşmasını sağlayarak, ülkede Avrupai tarzda yükseköğrenim kurumlarının açılmasına olanak sağlamıştı. Bu

eğitim kurumları ve okullar, Jön Türkler'in ideolojik donanımlarını tamamlayacakları kurumlar olacaktı. Tanzimat'tan sonra, ordu mensuplarının yetiştirilmesi için açılan harp okullarına Avrupa'dan getirtilen hocalar, öğrencilerine burjuva demokratik devrimler döneminin Avrupası'nda oluşan yeni yaşam tarzını, oradaki ideolojik atmosferi de taşıyorlardı. Harp okulu öğrencileri arasında bazı gizli cemiyetler kurulmaya başlamış, Harbiye, diğer iki okul; Tıbbiye ve Mülkiye gibi Jön Türk devriminin ideolojik kaynaklarından biri haline gelmişti.

Harbiye'de kurulan gizli cemiyetlerin mensupları Abdülhamit'in hafiye ve muhbir ağından korunmaya çalışmak zorundaydılar. Bir keresinde, Avrupa'daki devrimcilerle yazışma halinde bulunan gizli Harbiye örgütü ortaya çıkarılmış, örgüt mensupları Taşkışla'da kurulan harp divanında yargılanmış, birçoğu idam cezasına mahkum edilmişti. Bu cezaların bir kısmı hapse çevrildi ve öğrenciler Trablusgarp'taki askeri hapishaneye sevk edildiler. Harbiye'deki iki sınıf, olduğu gibi tard edildi. 1903 yılında Kuleli Askeri Lisesi öğrencileri de "ihtilalci askerler" adını taşıyan bir örgüt kurmuştu. Bunlar, o yıllarda Avrupa'da sürgünde yaşayan Jön Türkler'in eylemleri hakkında ayrıntılı bilgiden yoksundular ama Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın kitaplarını ve yabancı posta servisi kanalıyla yurda sokulan Jön Türk yayınlarını okuyorlardı. Devrim günleri yaklaştığında askeri okulların hepsinde Jön Türk komiteleri kurulmuştu. Bu komiteler, illegal yayınların dağıtımını ve meşrutiyetin propagandasını yapmayı üstlenmişlerdi.

20. yüzyılın ilk yıllarında Makedonya'da başlayan bunalım üzerine, beş büyük devlet bu bölgeye daha önce Osmanlı İmparatorluğu ile yapılmış anlaşmalara dayanarak asker ve subay gözlemciler göndererek müdahale etmişti. Bu askerlerle ilişki içinde olan Osmanlı subaylarının batılı düşüncelerden etkilenmeleri kaçınılmazdı. Makedonya'da konuşlandırılan 3. Ordu, devrim günlerinde en önemli ayaklanmalara sahne oldu. Makedonya, ayrıca Jön Türk örgütlerinin en güçlü olduğu merkezlerden biriydi. Kozmopolit bir

nüfus özelliğine sahip olan imparatorluğun bu bölgesi, ulusal hareketlerin ve toprak isteyen köylü eylemlerinin cereyan ettiği bir platformdu ve Türk subaylarının ulusal duyguları, gözlerinin önünde cereyan eden Bulgar ve Yunan milli mücadelesinden etkilenerek gelişiyordu. Sultanın zulmü altında ezilen, giderek artan vergileri ödeyemez duruma düşen Makedonya köylüleri, kendi ulusal burjuvalarının milli devlet halinde örgütlenme talebine paralel olarak toprak istemiyle isyan ediyordu.

Diğer yandan, emperyalist müdahalelerin uluslararası anlaşmalara koyulan koşullarla ciddi bir tehdit haline gelmesi, ulusal duyguları tahrik edilen Harbiyeli genç subaylarda devletin acz içinde kaldığı düşüncesini olgunlaştırıyordu.

Ordunun kendi iç sorunları da vardı. Ordu içinde, alaylı olarak tabir edilen subaylarla eğitilmiş subaylar arasında çelişkiler yaşanıyordu. İstanbul'daki Hassa Ordusu'nun subaylarına tayin ve terfi işlerinde ayrıcalıklar tanınırken taşrada görev yapanların bir türlü tayinleri yapılmıyordu. Erler, imparatorluk sathında meydana gelen ulusal mücadelelerin ve halk ayaklanmalarının bastırılması için oradan oraya sevk edilmekten bıkmıştı. Terhis zamanları geldiği halde çoğu asker orduda tutulmaya devam ediliyor, izin teskereleri verilmiyordu. Aylardır maaşlarını alamayan subaylar vardı.

Orduda ilk ayaklanmalar 1906 yılında görüldü. 400 kadar denizci Merkez Komutanlığı Amiri'nin dairesine baskın düzenleyerek paşayı ve üç adamını yaraladı. Görev süresi dolan askerlerin yedeğe ayrılmasını ve birikmiş aylıklarının ödenmesini istiyorlardı. Bu eylem, aylıkların ödenmesi, süresi dolanların terhis edilmesi ve Savunma Bakanı Celal Paşa'nın istifasıyla sonuçlandı. Birkaç gün sonra da 2. Hassa Tümeni erleri, denizcilerle aynı olan talepleri yüzünden ayaklandı. Bu tümen, Abdülhamit'in en güvendiği askerlerinin bulunduğu tümendi ve mensupları aylıklarının kısmen daha düzenli ödeniyor olmasından dolayı diğer askerler tarafından kıskanılırdı.

1908 Devrimi'nin az öncesinde başlayan asker ve subay isyan-

larına katılanlar, mevcut siyasal rejimle öze ilişkin bir çelişki yaşamıyorlardı. Saltanata ve sultana bağlıydılar ama Abdülhamit'in çevresinde toplanan kötü niyetli ve vurguncu bürokratların padişahı kandırdığına inanıyorlardı. Eylemlerinden sonra taleplerinin karşılanması bu düşüncelerini pekiştiriyordu. 2. Hassa Tümeni'nin ayaklanmasına katılan askerler terhis hakkını elde ettiklerinde Abdülhamit iki yaverini görevlendirerek onları uğurlamıştı.

1906'da Arap ulusal mücadelesinin bastırılması üzerine Yemen'e gönderilen askerlerin ayaklanması kuşkusuz ordu içinde başgösteren en önemli ayaklanmaydı. Yemen çölleri daha önce gönderilen binlerce askerin cesediyle dolup taşmıştı. Gidenlerin yarısından çoğu dönmüyordu. Son olarak, Trabzon'dan Yemen'e gönderilmek üzere yola çıkarılan 1600 askerin gemide isyan çıkararak firar ettiğinin haberinin alınması, İmparatorluğu karıştırdı. Askerlerin bazılarının Arap askerlerinin yanına geçtiği söyleniyordu. İstanbul'a sık sık asker firarları haberleri geliyordu. Bulgaristan'da tutulan 2. Kolordu'ya mensup subaylar ve askerler son derece ağır koşullarda görev yaptıklarını ileri sürerek firar etmişlerdi.

1906'daki Erzurum isyanını bastırmak için bölgeye gönderilen askerler de halka ateş açmayı reddetmişlerdi. Bu durum defalarca tekrarlandı, ülkede gelişen özgürlük hareketinden dehşete düşen Abdülhamit, isyanları bastırmak için emirleri sadakatle dinleyecek asker bulamıyordu.

Erzurum isyanı sırasında dağıttığı bildirilerde orduya bir çağrı yapan Erzurum Müslüman Komitesi, "Biz sizin ana babalarınız ve kadeşleriniziz. Maaş alamadığınız için bizim, yani sizin baba, kardeş ve akrabalarınız olan bizlerin, size para yollamak amacıyla ineğimizi, öküzümüzü ve toprağımızı satmak zorunda kaldığımızı biliyorsunuz. Sizi askerde beslerken biz 8-9 yıl içinde yıkılıyor, iflas ediyoruz... Size vur emri verdiklerinde subay ve amirlerinize itaat etmeyiniz. Vatanımızın, dinimizin ve şerefimizin kurtulmasını istediğimiz için bize yardımı reddetmeyiniz" diyordu. Askerlere buna benzer birçok çağrı yapılmış ve üstlerine itaat etmemelerini isteyen

bidiriler hazırlanmıştır.

Üsküp'te bulunan askerler 1907 Mayısı'nda ayaklandılar ve talgrafhaneyi bastılar. Devrimden iki ay kadar önce ise, denizciler tamamen hereket halindeydiler. Karavanaları fırlatıp atıyorlar, görev emrini dinlemiyorlar ve ayaklanıyorlardı. Terhis edilme istemleri kabul edilen denizci ve karacılar ise ordudan ayrılırken gösteriler düzenliyordu.

Makedonya'da, devrimci ayaklanma bu koşullarda başladı. Bulgar çetecilerle sürekli savaş halinde olmaya zorlanma, yarı aç yarı tok sürdürülen kışla hayatı ve yabancı subayların emri altında çalışma, buradaki asker ve subaylar için artık çekilir gibi değildi. Makedonya'nın özel konumu ile askerlerin içinde bulunduğu koşullar, buradaki asker ve subayları, ülkenin diğer bölgelerinde bulunan birliklerde olduğundan çok daha fazla, Jön Türk propagandasının etkisine açık hale getirmişti. O yıllarda Makedonya'da bulunan Grajdanskiy Ajansı yöneticisi Petryayef şöyle yazıyordu: *"Devrim hareketi hemen tüm subayları kaplamış durumda. Gerek kendi aralarında, gerekse yabancılarla konuşurken şimdiki yönetimi hiç çekinmeden sert bir şekilde eleştiriyorlar. Garnizon bulunan taşra kentlerinin çoğunda, aydın subaylar polis gözetiminde ve sansür engeline rağmen, politik çevrelerle ve yurtdışındaki Jön Türk yöneticileriyle canlı bir ilişki içindeler."* (Aktaran Y.A. Petrosyan, Sovyet Gözüyle Jön Türkler, Bilgi yayınevi, 1974, sf 303.)

1908 yılı geldiğinde Jön Türk subaylarının silahlı ayaklanması başladı. Bu dönemde Resne Garnizonu subaylarından Niyazi Bey'in, ülke halkının çektiği tüm acıların despotik rejimden ve yabancı devletlerin bölge halklarını kışkırtmalarından kaynaklandığın belirttiği bir bildiriyi yazarak, maiyetiyle birlikte, alayın silahlarını ve kasasını ele geçirerek dağa çıkması, daha sonra Meşrutiyetin sembolik eylemlerinden biri olarak anılacaktır. Başlangıçta, Niyazi ile birlikte dağa çıkanların sayısı elli civarındayken daha sonra artarak üç bine ulaşmıştır. Bir süre sonra Manastır'ı işgal eden Resneli Niyazi ve arkadaşlarını daha sonra başkaları da takip etti. Tikveş

bölgesinde iki bölükten oluşan bir isyancı birliği oluşturuldu. Binbaşı Enver'le birlikte dağa çıkan subaylar, Tikveş dağlarında eylemlerini sürdürmeye başladılar.

Üçüncü Ordu tamamen sarayın denetiminden çıkmış ve Jön Türk devrim dalgasının önüne geçmişti. Bu dalgayı bastırmak için İzmir'den gönderilen 27 tabur asker, daha gemilere bindirilmeden önce Jön Türkler'in propagandasından etkilenmiş bulunuyorlardı. İsyanı bastırmak için gönderildikleri yere geldiklerinde, askerler saf değiştirip isyancı birliklerin safına katıldılar.

İsyancılar birer birer kentleri ele geçiriyorlardı. Selanik, Manastır ve Üsküp'te iktidar devrimcilerin eline geçmişti. Her yerde mitingler yapılıyor, asker ve sivil Jön Türkler yaptıkları ateşli konuşmalarla halka özgürlük ve eşitlik vaatlerinde bulunuyorlardı.

Makedonya'daki ayaklanmayı önemli bir olay tetiklemişti. Bu sıralarda Rus ve İngiliz emperyalistleri bölge üzerine pazarlık yapmak için Makedonya'da bir araya gelmişlerdi. Bu, Jön Türkler'in PanOsmanlıcı ideallerinin etkisi altındaki genç subay ve askerlerin duygularını kışkırtmış, imparatorluk topraklarının Abdülhamit'in inisiyatif gösterememesi yüzünden elden gider hale gelmesine içerlemişlerdi. Ama bir şey daha vardı; Avrupalı emperyalistler, Osmanlı'nın kapitalist sisteme entegre olmasını sağlayacak olan siyasi değişiklikleri destekliyorlardı. Abdülhamit, içeride gelişen muhlefetin baskısına daha fazla dayanamayarak, Reval'de alındığı kıskacı mevcut koşullarda kıramayacağını da düşünerek, İstanbul'da meşrutiyeti ilan ettiğini açıkladı. Makedonya'da fiilen gerçekleştirilen meşrutiyet böylece İstanbul'dan da teyid edilmiş oldu.

– Halklar Hapishanesinde İsyan

Makedonya'da Jön Türkler'in fiilen ilan ettiği meşrutiyet, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Balkanlar'da uzun zamandan beri milli mücadele veren, ayrılıp kendi ulusal devletlerini kurmak iste-

yen ulusları sevindirmişti. Çünkü, Jön Türkler ülkede yaşayan bütün halklar için özgürlük ve eşitlik vaat ediyorlardı. Gerçekte ise, Türk komprador burjuvazisinin çıkarlarını gözeten yerli bir hareket olan Jön Türk hareketinin eşitlik vaadi, ayrılma eğilimine girmiş bulunan ulusları Osmanlı şemsiyesi altında tutmayı amaçlıyordu. Kuşkusuz bu, boşuna bir çabaydı. Çünkü ok yaydan çıkmıştı; İttihat ve Terakki örgütünün bünyesinde diğer uluslara mensup çok sayıda üye olmasına karşın, Ermeni, Arap, Yunan, Arnavut, Bulgar ulusları kendi özel ve ulusal örgütlerini kurmuşlar ve saraya karşı ayrılıkçı muhalefetlerini sürdürmekteydiler. Bu uluslar, ulusal ayrımları tanımayan ve pan Osmanlıcı bir ideolojiyle donanmış olan mevcut Jön Türk örgütlerinde ve bu örgütlerin en kapsayıcı ve kitlesel olanı İttihat ve Terakki örgütünde kendi ulusal taleplerini ifade etme olanağı bulamıyorlardı.

Öte yandan, Jön Türkler, bağımsızlık istemiyle ortaya çıkan milli hareketlere karşı hep uzak durmuş olsalar da, 1908'e yaklaşılırken ve özellikle, 1907'de yapılan Osmanlı Liberalleri İkinci Kongresi sonrasında, ulusal mücadele veren örgütlerle ortak politik hedef doğrultusunda eylem birliği yapma kararı almaya yanaşmışlardı. Ulusal devletlerini kurma hedefi güden değişik uluslara mensup burjuvalar, devrime çok az bir zaman kala, ortak düşmana karşı ortak mücadele vermek gerektiğine az çok ikna olmuşlardı. Dolayısıyla, Jön Türk devrimi, imparatorluk topraklarında yaşayan bütün ulusların, toplamı alındığında etkili ve zorlayıcı bir güç oluşturduğu görülecek olan, ayrı ayrı çabalarının ve aynı düşmana vuran farklı örgütlerin ortak ürünüdür. Ayrı örgütlerin ortak ürünü olmasının bütün handikaplarını da taşıyacaktır.

Makedonya'da patlayan devrim sırasında Jön Türkler, Bulgar, Yunan ve Sırp milliyetçilerine meşrutiyet için ortak mücadele etme çağrısında bulunmuşlardı. Bu çağrı, coşkulu devrim günlerinde çağrı yöneltilen kesim tarafından ilgiyle karşılandı ve olumlu yanıt verildi. Ama her iki kesimin birbirinden beklentisi farklıydı. Meşrutiyetin ilanından sonra Jön Türkler, ayrılıkçıların silahlarını bı-

rakmalarını isteyecekler, onlar da silahlarını Türk yetkililere değil ama ancak, kendi ulusal komitelerine bırakmayı kabul edeceklerdi.

Meşrutiyet, ulusal mücadele yürüten kesimler için gerçekleşip gerçekleşmeyeceği kesin olmayan bazı telepler için umut durumuna gelmişti. Ancak, azınlıklarda gelişen ulusal bilinç şimdiye dek Pan Osmanlıcı görüşleri savunan Jön Türk eylemcileriyle girilen ilişkiden çıkan sonuçlara bakılarak kuşkulu davranmayı gerektiriyordu. Mevcut siyasi iktidarın geçen yüzyılın sonlarında Ermenilere uyguladığı kırım politikası, Mora ve Girit'te ayaklanan Rumlara ve Bulgar isyancılara yönelik saldırılar ve son olarak da Yemen'de olanlar unutulmamıştı ve üstelik İttihat ve Terakki örgütü, bu siyasi iktidarın radikal tasfiyesini öngörmüyordu.

Yine de meşrutiyet, Yunanistan'da, Arnavutluk'ta, Suriye'de ve diğer bölgelerde Müslüman ve Hıristiyan bütün halklar tarafından coşkuyla kutlandı.

Azınlıkların, İttihat ve Terakki örgütünün nasıl bir ulusal politika izleyeceğini görmek için fazla beklemeleri gerekmedi. Devrimi izleyen günlerde Üsküp'te ayaklanarak Arnavutluk'a özerklik isteyen köylü kitlelerine gözdağı verildi. Üsküp tepelerine Türk topçuları ve piyadeleri yerleştirildi. Abdülhamit'in Ermeni politikası aynı şekilde sürdürüldü.

Osmanlı İmparatorluğu içindeki ulusların bağımsızlık ve özerklik taleplerinin ortaya çıktığı zamanlar, Avrupa'da da milli mücadelelerin ve ulusal birleşme kavgalarının sürdüğü yıllardı. İtalyan birlikçilerinin girdiği mücadele yeni bitmiş, Avusturya-Macaristan ve Prusya'da da ulusal savaşlar verilmişti. Avrasya haritasındaki eski sınırlar siliniyor ve şimdi, başka sınıfsal ve ulusal dengeleri ifade etmek üzere yeni sınırlar çiziliyordu.

Osmanlı topraklarının yanıbaşında gelişen bu ilişkiler, İmparatorluk sınırları içinde ortaya çıkan yeni ulusal ve sınıfsal dinamiklerin olgunlaşmasını, biçimlenmesini ve bir dünya sistemi haline gelmeye başlayan kapitalizme entegrasyonun hızlandırılmasını dı-

şarıdan etkileyen bir unsur olarak tezahür ederken; içeride de ayrı ayrı milliyetlere mensup ticaret burjuvazisinin kendi ulusal devletlerini kurma potansiyelleri de açığa çıkmaktaydı. Kuşkusuz emperyalistler için Osmanlı toprakları yeterince değerlendirilmemiş bakir bir pazardı. Her biri, bu topraklarda yaşayan halkların lokalize oldukları bölgenin kültürel ve ulusal özelliklerini dikkate alarak bu uluslarla değişik düzeylerde ilişkilere girmişlerdi. Örneğin Balkanlar'da yaşayan Slav halklar, hem ulusal köken bakımından hem de yerleşim bölgelerinin Rusya için Avrupa'ya bir geçit ve tampon oluşturma özelliği taşıması bakımından çarın ilgi sahasına giriyordu. Rusya bu nedenle Yunan, Sırp ve Bulgar ulusal hareketlerini desteklemekte yarar görüyordu.

Diğer yandan, ticaret ve tefecilikten bir servet biriktirmiş olan ve emperyalist sermayenin yurtiçindeki acenteliğini yapan Rum ve Ermeni tüccarlar, kapitalist iç dinamiklerin gelişmesinin önünde engel oluşturan feodal bürokrasiyi tasfiye etmek ya da üzerinde denetim kurabilmek istiyorlardı. Türk ve Müslüman teba, sarayın gözdesi durumundayken -ideolojik düzeyde böyleydi bu, gereçekte Türk uyruklu teba da sultanın zulmü altındaydı- Rum, Yahudi ve Ermeniler ikinci dereceden uyruk olarak değerlendiriliyordu. Teokratik bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu'nda başka dinlerden olan kesimler ideolojik olarak dışlanıyor, üvey evlat muamelesi görüyorlardı. Azınlıklar, son yüzyılda ekonomik ilişkilerin kendileriyle bağlantı halinde sürdürülebileceğini fark eden ve bu ilişkileri kuran batılı emperyalistler aracılığıyla kısa zamanda güçlenmişler ve bu güçlenmeyle doğru orantılı olarak eski devlet mekanizması içinde kendilerini ifade etmeleri olanaksız hale gelmişti. İdeolojik ve ekonomik ihtiyaçları, onlara ulus devlet halinde örgütlenme talebini dayatmıştı. İç bölgelerdeki ticareti elinde tutan Türk tüccarlar da gelişmekte böylece azınlıkların yanı sıra bir yerli burjuvazi de oluşmaktaydı.

Değişik ulusların kendi milli burjuvalarını yaratarak imparatorluktan ayrılma istekleri Osmanlı'nın terörüne maruz kaldı.

Azınlıkları bir yandan dışlarken diğer yandan kendilerini ulusal kimlikleriyle ifade etmelerini engelleyen Osmanlı sultanları ülkeyi bir halklar hapishanesine çevirmişlerdi. Ancak, 1800'lü yılların başlarında ortaya çıkan ulusal ayaklanmaları tamamen bastırma gücünden yoksun olan ve bu konuda büyük devletleri kendi karşısına almaya cesaret edemeyen padişahlar, halkları birbirine kırdırma yolunu da seçerek bu hapishane içindeki yaşamı, uluslar için daha da katlanılmaz hale getirdiler. Doğudaki Ermeni mücadelesinin üzerine sürülen silahlandırılmış Kürt birlikleri; Hamidiye Alayları bunun en iyi örneğidir. Ermeniler, sultanın terörüyle katledilirken içeriden hiçbir tepkinin gelmemesi de ilginçtir. Ama öte yandan, doğuda uygulanan soykırım sonucunda ticaretin Türk ve Müslüman ahalinin eline geçtiği düşünülürse bu durum çok da şaşırtıcı değildir.

Ticaret burjuvazisinin önderliğinde verilen antifeodal ve ulusal mücadelenin en önemli müttefiki köylülüktü. Balkan ülkelerinde, ayaklanma nedenlerinden birisini de toprak talebinin oluşturduğu köylüler, kendi yazgılarını bağladıkları ulusal mücadelenin, içinde bulundukları yoksulluğu def edeceğini düşünüyorlardı. 1908'de güç birliği yapan değişik uluslardan eylemcilerin meşrutiyet hedefine yönelmiş ilgilerini bu köylü kitleleri de benimseyecekti. Meşrutiyetin hiç değilse, ağırlaşan vergileri kaldıracağını umuyorlardı. En acil sorunları buydu. Ancak meşrutiyetin ilanından sonra vergi vermeyi reddeden Makedonyalı köylülerin vergileri Jön Türkler tarafından silahlı askerler tarafından zorla toplandı. Çünkü zaten Jön Türkler feodal mutlakiyetçi iktidara dayanıyor ve toprak ağalarına yaslanıyorlardı.

Ulusal mücadeleler, feodalizmden ve saltanattan kurtulma isteğinin bir ifadesi olarak hemen bütün ulusları harakete geçirmiş olsa da ve bu milliyetçi çabalar1908 Devrimi'ne yaklaşılan son aylarda Jön Türk programına kendilerini kanalize ederek eylem birliği içine girmiş olsalar da, feodal iktidara yönelik tepki çevresinde ortak ve koordine edilmiş bir işbirliğine girme eğilimini baş-

tan beri göstermediler. Jön Türk devrimi, ülke içindeki ayrılıkçı eğilimlerin oluşturduğu sosyal ve ilişkileri bir bakıma içererek, ama daha ilk tahlilde bunları tanımayarak gerçekleşti. Sadece ulusal değil, dinsel olarak da bölünmüş ve bu ayrılıkları saray tarafından kışkırtılmış olan halklar arasında, son yıllara gelindiğinde derin uçurumlar oluşmuştu. Bir tek, meşrutiyetin ilan edildiği hafta boyunca Sırp, Yunan, Bulgar milliyetçileriyle Türk meşrutiyetçiler arasında bir yakınlaşma doğdu. Ama bu kesimler birbirlerine sarılıp "kardeşleşirken" herkesin kafasından başka bir şey geçiyordu. Jön Türkler, meşrutiyetin, ulusların huzursuzluklarına son vereceğini ve Pan Osmanlıcılık ideali altında bütün ulusların toplanmaya rıza gösterebileceğini düşünüyorlar, milliyetçiler ise meşrutiyetin ulusal özerklik taleplerinin gerçekleşmesi için bir olanak sağlayacağını, bir sıçrama taşı olabileceğini düşünüyorlardı.

Jön Türkler ulusal mücadelelerin kopma eğiliminden etkilenmişler, bu eğilimler onları yer yer radikal kararlar almaya zorlamıştır. Bu konuda Ermeni Taşnak örgütünün önemi oldukça fazladır.

1894 yılında Ermeni ayaklanmasının kanla bastırılması üzerine İstanbul'daki Ermeniler Babıali'ye yürümüşler, Osmanlı Bankası'nı basmışlardı. Bu hareket, Ermenilere pahalıya mal olmuş, Abdülhamit Ermenilere İstanbul'da da savaş açmıştı. İttihat ve Terakki örgütü ise, kendi inisiyatifi dışında gelişen Babıali gösterisi karşısında paniğe kapılmıştı Örgütün kurucusu İbrahim Temo'nun hazırladığı bildiride Ermeniler hem kınandı hem de bu mücadeleye İttihat ve Terakki örgütü adına sahip çıkıldı. Babıali'ye baskın duüzenlenecekse bu, Jön Türkler tarafından veya onların bilgisi dahilinde yapılacaktır; saraya saldırılacaksa bu da onların işidir! Temo şunları yazmıştı: *"Müslüman ve yurtsever Türkler!.. Ermeniler öylesine yüz buldular ki, tüm yabancılara saygıdeğer devletimizin en yüksek katı olan Babıali'yi basıyorlar... Bu küstah hareketler, yurtsever ordumuzun üzüntü nedeni olmaktadır. Ancak, bu meydan okurcasına bu acı ve üzüntü veren hareketler despotların, pis yöne-*

ticilerin ezgi ve baskı yapmalarına neden olmaktadır. Biz Türkler, tüm Osmanlılar gibi, bu despotik yönetimden kurtulmak istiyoruz. Örgütümüz bu amaç uğruna eylem yapıyor. Gelin bugün Babıali'ye yürüyelim ve Ermenileri kınayalım. Ezginin, kıyıcılığın merkezi olan şeyhülislamın konağına ve Yıldız Sarayı'na saldıralım despotları ortadan kaldıralım, yok edelim." (Y.A Petrosyan age, sf.180)

Ermeni milliyetçi hareketi ve sarayın bu hareketi bastırmak için uyguladığı mezalim, Jön Türk devrimcileri için iki bakımdan uyarıcı oldu. Muhalefetlerinin içeriği, kıyım, Abdülhamit rejiminin gerçek yüzünü görmelerine olanak sağladığı için giderek belirlendi diğer yandan da radikal Ermeni örgütleriyle ittifak yapmaları kaçınılmaz hale geldi. Bu oldukça tartışmalı ve gevşek bir birlikti ama iki Jön Türk örgütünün Ermenilerle birlikte yaptıkları İkinci Osmanlı Liberalleri kongresinde alınan kararlar bir ölçüde Ermeni radikalizminin izdüşümü oldu. Elbette uzlaşmanın kapsamı belliydi; meşrutiyet perspektifi fazla zorlanamadı, Abdülhamit üzerinde konuşulmaması kararı alındı ama mücadele yöntemlerinde silahlı ayaklanmanın örgütlenmesi gibi bir madde kabul edildi. Ama zaten ülke içindeki koşullar da bunun için olgunlaşmıştı.

– Meşrutiyete Doğru Aydınlar

İkinci Osmanlı Liberalleri Kongresi'nde, üzerinde mutabık kalınan mücadele yöntemleri şunlardı: Baskıya karşı silahlı direnme, hükümet görevlileri ve polis görevlileri de dahil olmak üzere politik ve ekonomik grevlerle silahsız direnme, askerin halk ve devrimci gruplar üzerine yürümesini engelleyecek gibi ordu içinde propaganda, gerekirse toptan ayaklanma, durum ve koşullara göre diğer eylem biçimleri. Bu kararlar 1907 yılının aralık ayında alınmıştır ve temmuz ayında ilan edilecek olan meşrutiyete daha yedi ay vardır. Dört tıbbiyeli öğrencinin kurduğu İttihat ve Terakki örgütü, süreç içinde gelişip genişleyerek, bir halk ayaklanmasını or-

ganize etme kararının altına imza atabilecek duruma gelmiştir. Ama örgüt, bütün bu ayaklanma ve silahlı eylem kararlarına; genel olarak eylem ve harekat planlarındaki radikalleşmeye karşın siyasal taleplerin ileri götürülmesini sağlayamamıştır. Jön Türkler başlangıçta, örgütsel faaliyetlerine yön veren politik ilkelerini onca silah şakırtısına karşın geri bir noktada tutmuşlar; üç beş aydın kadronun düzenleyeceği bir komployla padişahın değiştirilmesi düşüncesini, devrimin arifesinde, halk ayaklanması fikriyle değiştirmelerine karşın yine de feodal siyasi gücün radikal olarak tasfiye edilmesi gerekliliğine ikna olamamışlardı.

Örgütün doğum tarihi 1889'dur. Ama meşrutiyet idealleri ile örgütün faaliyetlerine yön verecek olan ideoloji, bu tarihten daha önce doğmuştur.

1839'da Tanzimat'ın ilanından sonra başlayan eğitim hamlesi sırasında açılan yüksekokullar, İttihat ve Terakki örgütünün ilk kadrolarının kaynağı olacaktır. Bu okullarda, şimdiye dek olduğu gibi din eğitimi değil, batılı eğitmenlerin gözetiminde meslek eğitimi verilmektedir. Bir de, 1821'de Yunan ayaklanmasına kadar Rumların tekelinde tutulan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dış yazışmalarını yöneten tercüme bürosunun, Yunan ayaklanmasından sonra güvenlik nedeniyle boşaltılmasından sonra bu büroya yerleştirilerek, yabancı dil öğretilen aristokrat genç aydınlar bu hareketin ideolojik öncüleri olacaktır. Tanzimat aydınları Namık Kemal, Şinasi ve Ziya, tercüme bürosunda eğitim görmüşlerdir. Bu aydınların bazıları, 1848 Fransız İhtilali'nin tanığı olmuş, Namık Kemal, Avrupa'daki fikir hareketlerinin ve sosyal çalkantıların, diğerleri de basın yoluyla Avrupa'da olup bitenleri izlemiştir. Fransa'da esen özgürlük rüzgarları, Fransızca bilen, iyi eğitim görmüş, "batılı" değerleri içselleştirmiş olan bu ayrıcalıklı sınıflara mensup aydınlar tarafından ülkeye taşınmıştır. Çıkardıkları gazeteler, yazdıkları makaleler ve tiyatro oyunlarıyla ve Rousseau, Moliére, Voltaire'den çevirdikleri eserlerle, yeni toplumsal değerleri, çağdaş ahlaki normları savunan aydınlar, bu çabalarının bedelini sürgünde uzun yıllar

kalarak ödemek zorunda bırakılmışlardır.

Oysa, siyasi olarak talep ettikleri fazla bir şey yoktur. Bir anayasanın hazırlanması ve padişahın yetkilerinin azaltılmasıyla yetineceklerdir. Şeriat hükümlerini, Fransız Devrimi'nin ilkelerine uydurmaya uğraşarak düşüncelerini ve eylemlerini meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Dindardırlar ve süreç içinde "vatan" kavramını idrak ederek önce Osmanlıcı sonra da milliyetçi olacaklardır. Bir iki komplo yaparak padişahları değiştirmişler; arkadaşlarından biri, Ali Suavi, 5. Murat'ı tahta çıkarmak için Çırağan Sarayı'na düzenlediği bir saldırı sırasında öldürülmüştür.

Tanzimat aydınlarının istekleri, 1876'da padişahın anayasayı yürürlüğe koymasıyla az çok karşılanmış, 1. Meşrutiyet dönemi başlamıştır. Ancak çok geçmeden, Abdülhamit, Genç Osmanlılar'ın bütün kazanımlarını ortadan kaldırarak koyu bir baskı dönemini getirecektir.

1. Meşrutiyetin karşılayamadığı taleplerin gerçekleştirilmesi, anayasaya konulması başarılamayan kimi hükümlerin gündeme getirilmesi ve kısa zamanda tırpanlanan kazanımların geri alınması bu karanlık istibdat döneminde örgütlenmeye başlayan genç Osmanlı aydınlarının temel sorunu olacaktır.

Bu amaçla okullarda başlayan örgütlenme faaliyeti, Abdülhamit'in muhbir ve ajanları tarafından sık sık gammazlandığı için öğrenci önderlerinin çoğu, başlangıçta yayın etkinliği olarak devam eden mücadelelerini yurtdışından sürdürmek zorunda kalacaklardır. Taşkışla'da sürekli oturum halinde olan Divan-ı harp, okullarda en küçük bir kıpırtı göstermeye yeltenen öğrencilerin yakalanıp yargılanmak üzere getirildiği bir kurumdur. 1908'e dek birçok öğrenci Taşkışla'da yargılanır, okullarından uzaklaştırılır. Yine de, bu tarihe gelinceye dek birçok yüksekokulda bu baskıları göğüsleyen öğrencilerin düzenlediği boykotlar yapılır ve kurulan gizli cemiyetlerin üye sayısı durmadan artar. Mülkiye, Harbiye, Tıbbiye dışındaki diğer okullarda da; bahriye ve topçu mekteplerivle Darüşşafaka Lisesi'nin öğrencileri de örgütlenmişlerdir. Bu

öğrenciler vasıtasıyla Jön Türk yayınları elden ele dolaşır, yenilikçi fikirler yayılır.

Jön Türk hareketinin en önemli örgütü olan İttihat ve Terakki, ulusal ve sınıfsal bakımdan homojen olmayan bir kadro yapısına sahiptir. Bu yüzden, örgüt mensupları arasında ortak bir irade oluşamamıştı. Aydınların, Avrupa'da gelişen burjuva düşünce akımlarını şeriat ilkeleriyle harmanlamaya çalışmaları, onların bir ayaklarının batıda gelişen çağdaş sınıf ilişkilerinin bulunduğu platformda bulunduğunu gösterirken diğer yandan da saltanatla ilişkilerinden ve feodal bürokrasi ve toprak düzeninden kopmak istemediklerinin göstergesiydi. Yine aynı nedenden, örgüt, 1871'de Fransız komüncülerinin yanıbaşında savaşacak kadar, o zamanlarda çekim merkezi olmaya başlayan bilimsel sosyalizmden etkilenen unsurlardan, reformcu ılımlı aydınlara kadar geniş bir yelpaze içinde bulunan aydınları bünyesinde içerebilmişti. Aydınlar arasında dönemin bütün fikir akımları temsil edilebiliyordu. JJön Türkler'in bu siyasal ve sınıfsal heterojenliği, örgütün kararsızlığının ve tutarsızlığının en büyük nedeniydi ve son tahlilde ülkede cereyan eden eğilimler, ticaret burjuvazisinin politik hedeflerine doğru akıyordu.

Örgütün kurucuları, İtalya birliği için mücadele eden Mazziniler'den esinlenmiş, Macar Devrimi'ni incelemiş, Polonyalı devrimcilerle ilişkiye geçmişler, yurtdışında bulundukları süre içinde de 1. Enternasyonal'in faaliyetlerini yakından takip etmişlerdi. İttihat ve Terakki örgütünün programını hazırlarken İtalyan Carbonari örgütüne öykünmüşler; bütün bunlarla da Avrupa'daki ulusal ve devrimci mücadelelerin mirasına, bunları, elbette Osmanlıcaya çevirerek sahip çıkmışlardı. Bazı Jön Türk liderleri, Lenin'le tanıştıklarını söyleyerek gururlanıyorlardı.

Jön Türk hareketi, bir dönem Kahire'de Mizan adını taşıyan bir dergiyi çıkardığı için Mizancı Murat olarak tanınan bir Jön Türkle, Fransa'da Meşveret dergisinin başında bulunan Ahmet Rıza arasında iki merkeze bölünmüştü. Bu iki odak çevresinde toplanan Jön Türkler'in politik olarak birbirlerinden hiçbir farkı yoktu. Ama Mi-

zancı Murat, padişahın birtakım vaatlerine kanarak yurda dönmeyi kabul edince kendi siyasi hayatını bitirecek, bundan sonra meydan, Jön Türkler arasında, pozitivist görüşleri nedeniyle sevilmeyen Ahmet Rıza'ya kalacaktı. Dolayısıyla, Jön Türkler, Ahmet Rıza'nın da etkisiyle "düzen içinde ilerleme"yi savunan pozitivist görüşlerin etkisine girecekler, ideolojik biçimlenmelerini pozitivizm belirleyecektir.

Ahmet Rıza'nın, sonradan meydana çıkan ve aykırı fikirler savunan Prens Sabahattin ile olan çelişkisi de, Sabahattin'in fazla sebat gösterememesi yüzünden Rıza'nın inisiyatifinin güçlenmesine yol açmış; Prens Sabahattin, giderek Meşveretçiler için tehdit edici bir unsur olmaktan çıkmıştır. Prens Sabahattin, sarayla doğrudan doğruya bağlantısı olan bir Jön Türk'tür ve Ahmet Rıza gibi PanOsmanlıcılığı savunmakla birlikte onu, az çok Ermeni yandaşı kılan, azınlıklara ademi merkeziyetçi bir yönetim hakkı tanınması yönünde görüşleri vardır. Diğer yandan, sarayla göbek bağını koparmaya hiçbir zaman yanaşmasa da, Ahmet Rıza'nın bütün ekonomik manevraların devletin himayesinde yapılmasını savunmasına karşın o, serbest piyasayı ve "teşebbüs-i şahsi"yi yüceltmektedir. Sabahattin bu görüşleri yüzünden, Jön Türkler'in Ahmet Rıza'cı kanadıyla bir arada bulunmasının olanağı kalmayınca arkadaşlarıyla birlikte İttihat ve Terakki örgütünden ayrılarak Teşebbüs-i Şahsi ve Ademi Merkeziyet adında bir örgüt kurmuştur ve bu örgüt, İttihat ve Terakki'den sonra en büyük Jön Türk örgütüdür. İşte, 1907'de toplanan İkinci Osmanlı Liberalleri Kongresi'nde İttihat ve Terakki örgütü ve Ermeni örgütleriyle birlikte güç birliği yapma kararına ve yukarıda saydığımız eylem biçimlerine imza atan üçüncü örgüt Prens Sabahattin'in örgütüdür; Osmanlı aydınlarının bir kısmı, köken olarak feodal aristokrasiye mensup olan bu saraylı aydının peşinden gitmiştir.

İster Ahmet Rıza'nın grubunda yer alsınlar, ister Sabahattin yanlısı olsunlar ya da mevcut diğer Jön Türk örgütleri içinde mücadele etsinler dönemin Osmanlı aydınları,Tanzimat'la saraya kabul

ettirilen ve 1876 Anayasası'nda ifade edilen ama her seferinde rafa kaldırılan anayasal ilkelerin tanınması için mücadele etmekteydiler.

1876 Anayasası, kişisel özgürlüğü, din ayrımı olmaksızın imparatorluğun tüm uyruklarının yasalar önündeki eşitliğini, menkul ve gayrimenkullerin güvenliğini, mesken dokunulmazlığını, vergilerin ve yasalara dayanan haraçların orantılı dağılımını, angaryanın, el koymanın ve baskının kesinlikle yasaklanmasını, basın özgürlüğünü, ilköğrenimin zorunluluğunu, imparatorluğun bütün uyruklarına imparatorluğun resmi dili olan Türk dilini bilmek koşuluyla devlet görevinde çalışma hakkını hükme bağlamıştı.

Mithat Paşa'nın, hazırlanmasında katkıda bulunduğu anayasanın ilk taslağında bulunan ve burjuvazinin saray üzerindeki denetimini ve egemenliğini artıracak olan "Osmanlı uyruğunda olanlar özel bir yasaya göre vatana yararlı olacak her tür ticaret ve endüstri şirketi kurma hakkına sahiptir, bu işte, hükümet her türlü kolaylığı sağlayacaktır" maddesindeki ilk bölüm kabul edilirken ikinci bölüm, yani hükümetin ticaret ve endüstriye her türlü kolaylığı sağlayacağı garantisini formüle eden kısım çıkarıldı. Bu anayasa sayesinde, işgücünün özgürleşmesini ve piyasaya çıkmasını engelleyen feodal angaryanın ortadan kaldırılmasını, ticaret ve endüstri tesislerinin kurulmasını, can ve mal güvenliğinin sağlanmasını güvence altına almış olmak önemli bir gelişme olmuştur. Ancak anayasanın tanınıp tanınmaması, ekonomik düzenlemenin yapılıp yapılmaması tamamen sultanın keyfine bırakıldığı ve kurulması öngörülen meclis, ağırlığı olan politik bir denetim organı olarak hiçbir zaman çalıştırılamadığı için; ve zaten sultan tarafından her an feshedilebilir durumda olduğu için; ayrıca 1908'e kadar, enerji, sadece anayasanın tanınması perspektifine akıtılmak suretiyle heba edildiği için aydınların 1839'dan beri sürdürdükleri mücadele, oldukça sancılı geçmiştir ve her seferinde iktidarı almaktan vazgeçerek, daha doğrusu bunu hiç düşünmeyerek saray seçkinlerine bel bağlamışlardır. Karl Marx, Şubat 1878'de, 1. Meşrutiyet'ten ve

anayasanın ilanından iki yıl sonra, V. Liebknecht'e Türklerin, Rusya karşısında büyük bir hezimete uğradıkları Kırım Savaşı'nın ertesinde yazdığı bir mektupta Türkleri, devrimi zamanında yapmamış olmakla ve rejimin yönetimini tekrar saray içindeki seçkinlere bırakmakla eleştirir. Marx, bunu, "Rus kabinesinin bizzat kendisine karşı savaş yönetmesi gibi bir şey" olarak nitelemektedir.

Jön Türk aydınlarının sarayla ilişkilerini kesememesi, hareketin önüne geçen ticaret burjuvazisinin nesnel durumuyla, ülke içinde Osmanlı İmparatorluğu'nun 600 yıllık iktidarı döneminde yerleştirilmiş olan dinsel-ideolojik hegemonyanın biçimlendirilmesinde rol oynadığı sosyal ilişkilerin düzeyi ile ilişkilidir.

Ancak, aydınlar, ideolojik tutarsızlıkları ve kararsızlıkları yüzünden ellerine geçen fırsatları değerlendiremediler ve Jön Türk devriminin ideolojik atmosferi bu yalpalamalar nedeniyle karartıldı. Her zaman geç kalmışlardı; sahneye çıktıkları zaman da her şeyi yarım bırakmayı tercih ettiler. Onların 1839'da komplocu-radikal Ali Suavi ile başlayan serüvenleri 1908'de silahlı ayaklanmacı Resneli Niyazi'nin dağa çıkmasına evrilinceye kadar, ayaklarını epey sürüdüler ama dipten gelen dalga, onları 1907'de İkinci Osmanlı Liberalleri Kongresi'nde ayaklanmayı planlama, silahlı direnme, politik ve ekonomik grev yapma kararları almaya zorladı.

1908'de iktidara geldiklerinde ise, sonradan halklar üzerinde kullanmak üzere Abdülhamit istibdatını devraldılar. Ama onlar tarihi yaparken sübjektif niyetlerinden bağımsız olarak toprağa düşen özgürlük tohumları, onlara rağmen yeşerecek; özgürlük hareketinin Jön Türk etkilerinden kurtulması ise sancılı geçecekti.

Modern Türkiye'nin aydınları, uzun süre, 1970'lere gelindiğinde bile, Jön Türkler'in önlerine koydukları meseleleri tartışmaya devam ederek büyüdüler. Bu nedenle 1970'lerde YÖN ve MDD hareketinin devraldığı kimi ideolojik unsurları, gelişen radikal devrimci hareketin temizlemesi zaman aldı. Jön Türkler'in devletten bağını bir türlü kesemeyen muhalefetlerinin içeriği, aynı ilkel biçimiyle uzun süre devrimci-komünist hareketi önceleyen sürece

egemen oldu. Jön Türk devriminde o zamanki koşullara uygun olarak önemli bir rol üstelenen ordu, 1960 darbesi karşısında küçük burjuvaziyi kökeni tarihsel olan bir beklentiye yöneltmişti. Jön Türkler'in tamamlayamayarak yarıda bıraktıkları demokratik devrimin, tekelci burjuvazinin devletinin militarist aygıtının iyi unsurları tarafından gerçekleştirileceği yanılsaması, kimilerinde 1980'e kadar bile sürdü.

Oysa, demokratik devrim sorununu çözecek ve sonuna kadar götürecek tek sınıf, Türkiye'de burjuvaziyle birlikte tarih sahnesine çıkan proletaryaydı. Burjuvazinin, onun ufkunu Jön Türk-Kemalist- devletçi bir perspektifle sınırlama konusundaki girişimlerinin boşa çıkarılması zaman alacaktı.

3. MÜTAREKE YILLARINDA SOSYALİZM

Türkiye'de, 1. Dünya Savaşı döneminde, İttihat ve Terakki Fırkası diktatörlüğünün ağır baskıları altında duraklayan işçi eylemleri ve sosyalizm tartışmaları,1918'de, Mondros Mütarakesi'nin imzalanmasından ve Osmanlı İmparatorluğu bakımından savaşın yenilgiyle sonuçlandığının belli olmasından sonra, yeniden uç vermeye başladı. Meclisi Mebusan'ın feshedilmesi, açık bir iktidar boşluğu doğurmuş, bu da yeni muhalefet hareketlerine imkan veren bir siyasi atmosfer yaratmıştı. İngiliz emperyalistlerinin ve Yunan gericiliğinin işgaline karşı verilen antiemperyalist savaş sırasında işçi eylemleri yeniden başladı. Ortaya çıkan birçok "sosyalist" fırka ve örgütün beslendiği kaynak da "mütareke" ortamında yaygınlaşan, feodal ayrıcalıklara sahip oldukları için eski düzenin sürüp gitmesini savunan, bu yüzden emperyalistlerle işbirliği halinde olan bir zümrenin dışındaki ülkedeki bütün sosyal sınıfları etkisi altına alan ulusalcı düşünceler ve İngiliz işgalinden bir yıl önce gerçekleşen, Sovyet Devrimi'nin Türkiye'deki yankısıydı.

Kuzeydeki gelişmeleri yakından izleyen basının da etkisiyle Ekim Devrimi ülkenin birçok yerinde heyecanla karşılanmıştı, Sovyet sözcüğünün Osmanlıca karşılığı olarak benimsenen ve politik bir içerik kazanan şura kavramı, sol eğilimli basın ve halk için, Kurtuluş Savaşı döneminde, bir yol ayrımında bulunan Türkiye'de, bir siyasal sistem tercihini ifade eden simge durumuna geldi. Devrimden sonra, Sovyetler Birliği'nden yurda dönen savaş esirleri,

olup bitenlerin canlı tanığıydılar ve onların anıları, aydınlar; işçiler ve köylü kitleleri arasında kulaktan kulağa yayılıyordu. *"1919 yılının kasım ayında Karadeniz bölgesindeki kasabaların birinde halk sokaklara dökülmüş 'yaşasın şuralar' diye bağırmıştır. Amaçları kasabada bir şura idaresi kurmaktır. O yörede savaşan çetelerin de (*) kendilerine katılmasıyla hapishaneyi basıp mahkumları serbest bırakırlar. Hükümet konağını ele geçirirler. El konulan dükkanlardaki bütün yiyecekler fakir halka dağıtılır. Kasaba üç gün süreyle halkın denetiminde kalır. Tam şura seçimi hazırlıklarına başlanıldığı sırada hükümet kuvvetleri kasabayı ele geçirirler"*(Dimitır Şişmanov, Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi, Belge Yayınları, 1978, s. 62)

Şişmanov'un raporunda yer alan bu ifadeler, Anadolu halkının, Sovyetler Birliği deneyinden ne denli etkilendiğini göstermesi bakımından önemlidir. O dönemde birçok yörede, şura hükümeti kurmak isteyen halk ayaklanmış, bir çok gösteri yapılmıştır.

Sovyetler Birliği'nin, ezilen doğu halklarının antiemperyalist ulusal kurtuluş savaşlarına verdiği destek, bu ülkeye duyulan yakınlığın bir başka nedeniydi.

O yıllar, aynı zamanda, 1. Dünya Savaşı'ndan önce çalışmak ya da öğrenim görmek için Almanya'ya giden ve burada cereyan eden Spartakist ayaklanmalarının yakın tanığı olan genç işçi ve aydınların yurda dönüş zamanıydı. Devrimci bir atmosfer içinde bulunan Almanya'da bazı örgütler kuran Türkler, örgütsel deneyimlerini ve edindikleri devrimci fikirleri de transfer etmişlerdi.

Böylece Kurtuluş Savaşı, kimi kesimlerin, bu savaşın sonunda Sovyetler Birliği'ne benzer bir siyasal sistemin kurulacağını umarak, kimilerinin de emperyalistlere karşı tek tutarlı müttefiğin Sov-

(*) Çete sözcüğü, "düzenli ordu dışı silahlı güç" anlamına gelir. Resmi litaratürde, haydut, eşkıya gibi sözcüklerle eşanlamlı olarak kullanılır. Yazımızın konu aldığı dönemde silahlı halk güçlerinin bu biçimde anılmasına uygun olarak, biz de bu kavramı kullanacağız.

yetler Birliği olduğunu kabul etmek zorunda kalarak katıldığı bir ulusal uzlaşma ortamı yarattı.

Bu, o dönemde sosyalist olduklarını iddia eden örgütler için oldukça kritik bir mevzilenmeydi ki, bir kısmı milli burjuvazinin önderliğinde gelişen bu savaşta kendi politik bağımsızlıklarını koruyamadılar ve bu çizgi, sonradan sınıf işbirlikçisi bir çizgiye dönüştü. Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu, daha 1920'de, Türkiyeli devrimcileri uyarmıştı. *"Beylerin bir bölüğü kendini yabancı kapitalistlere sattı. Başka bir bölüğü ise sizleri silah başına çağırıyor, sizi yabancı istilacılara karşı örgütlüyor. Ama onlar da sizlerin kendi ülkenizin hükümetinin başına geçmenize, asalakların sultandan armağan diye aldığı toprak ve tarlalara sahip çıkmanıza ekip biçmenize izin vermiyor. Ve yarın yabancı kapitalistler efendilerinize daha elverişli barış koşulları tanıdığında bugünkü önderleriniz sizi, yabancı efendilerin de yardımıyla zincire vurur; tıpkı büyük toprak sahipleriyle eski memurların yabancı orduların bulunduğu bölgelerde şimdiden yaptığı gibi... Anadolu köylüleri! Yabancı istilacılara karşı mücadele etmek üzere Kemal Paşa'nın bayrağı altına çağırılıyorsunuz. Ama biz sizin, kendi halk ve köylü partinizi kurma çabasında olduğunuzu da biliyoruz. İşte bu parti, paşalar, sömürücü ittifak devletleriyle barış yapsalar bile, mücadele etme yeteneğine sahip tek partidir."* (Komintern Belgelerinde Türkiye-1, Kaynak Yayınları, 1993, s. 16)

Bu uyarı, oldukça haklıydı. Tehlikeye dikkat çeken Enternasyonale rağmen Türkiye'de süreç, "sosyalistler"in çoğu için, yukarıda öngörüldüğü gibi yaşandı. Kurtuluş Savaşı'na diğer halk sınıfları da katıldığı halde, bunlar, başta işçi sınıfı olmak üzere kapsayıcı ve etkili bir devrimci örgütten yoksun oldukları için, siyasal rejim tartışmalarında politik bir inisiyatif koyamadılar ve antiemperyalist savaş içindeki konumları Kemalist burjuvazinin çizgisine bir motif olarak dahil oldu. Böylece, ezilen sınıfların örgütlerinin içinde bulunduğu zaafiyetin de etkisiyle 1908'de başlayan burjuva devrimi, antiemperyalist savaş sırasında ve sonrasında da görevlerini ta-

mamlamayı reddettiği için yarım kaldı. Burjuvazi, en devrimci olduğu döneminde bile, bir ayağıyla bağlı bulunduğu toprak ağaları sınıfı ve diğer feodal ayrıcalıklı sınıflarla bağını koparmayı reddederek köylülüğün toprak talebiyle, işçi sınıfının demokratik istemlerini görmezlikten geldi.

Ama bu sonuca varmadan önce, Kurtuluş Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'ne kur yapan Kemalist burjuvazi, bir dönem sosyalist örgütlerin açılmasına göz yumdu, mecliste sosyalizm tartışmaları yapıldı hatta resmi "komünist" örgütler bile kuruldu; burjuvazinin politik ve askeri önderlerinden birçoğu komünist olduklarını iddia ettiler. Kurtuluş Savaşı döneminde ortaya çıkan icazetli sahte sol, burjuvazinin politik ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlıyordu; bu ihtiyaçların odaklandığı nokta ise Sovyetler Birliği'nin desteğinin sağlanması ve komünizme duyulan içten ilginin burjuva bir çerçeve içine alınarak etkisiz hale getirilmesiydi.

– Sahte TKP'ye Giden Yol

Anadolu işgal edildiğinde, halk kendiliğinden birçok direniş organı oluşturmuştu. Bazı bölgelerde, işçilerden, köylülerden ve padişah ordusundan kaçan askerlerden kurulan çeteler düzenli olmayan bir savaş yürüterek emperyalist işgale karşı mücadele ediyorlardı. Kurtuluş Savaşı'nın başlangıç tarihi olarak ilan edilen 19 Mayıs 1919'dan daha önce mücadele etmeye başlayan bu milis örgütlenmeleri, bunları daha sonra, uzun mücadeler içinde düzenli ordu unsurları haline getirmeye çalışacak olan Kemalistler için başlangıçta fazla tehlike arz etmiyordu. Ama bu çetelerin bir kısmı kontrolden çıkıp, iktidarın dışında kalan ve ona bir türlü bağlanmayan unsurlar haline geldiklerinde, Kemalist rejim, savaşçı halk gruplarını bastırmak için herşeyi yapacak, bunun için yarı resmi bir karakter taşıyan Yeşil Orduyu da dağıtacaktır.

Çetelerin Kurtuluş Savaşı'na başladığı yıllarda, bir başka kontrol altına alınamaz grup olan komünistler de 1918'den itibaren

Bakû'de yayınlamaya başladıkları Yeni Dünya gazetesi ile halkı işgale karşı mücadeleye çağırıyordu. Bu gazetede emperyalizmi bozguna uğratan Sovyetler Birliği halkından övgüyle bahsediliyor ve sosyalizm, Türkiye halklarına da model olarak öneriliyordu.

Bu dönemde işçi örgütlerinin sayısında da bir artış gözlenmekteydi. Grevler, 1919'dan itibaren, başta işgal bölgeleri olmak üzere Anadolu'nun bir çok yerinde anti emperyalist bir muhteva kazanarak yaygınlaşıyordu. 1919 Mayısı'nda İzmir'in işgal edilmesinden sonra yapılan mitinglere yüzbinlerce işçi katıldı.

Telefon memurları, reji işçileri, Hisar İskelesi hamalları, Haliç vapurları müsdahdemi, fırıncılar, tramvay işçileri, Şirketi Hayriye memurları, Tünel amelesi, Deniz Maden Kömürü Cemiyeti işçileri, Kadıköy havagazı işçileri, demiryolu işçileri, Şark şimendiferleri işçileri, zonguldak maden işçileri, Terkos işçileri, Dolmabahçe Gazhanesi işçileri birbiri ardından greve gittiler.

Bu dönemde işçi hareketinin karakteristiği, grevlerde ve eylemlerde, ücret zammının yanısıra işçi sınıfının demokratik birtakım taleplerinin de gündeme getirilmesiydi. Grevlerin öncelikli talepleri arasında 8 saatlik işgünü, hafta tatili hakkının tanınması, işçi çocuklarına eğitim olanaklarının hazırlanması, iş güvenliği koşullarının sağlanması, örgütlenme ve sendikal hakların tanınması gibi talepler yer alır. Ve yine bu dönem, işçi hareketinin az çok, sol örgütlerle yakınlaşma içine girdiği dönemdir. 1922'ye dek birçok grev, TSF'nin inisiyatifiyle gerçekleşmiştir. Böylece ilk kez, örgütün niteliği ve gerçekleşme düzeyi ile etkisi tartışma dışı bırakıldığında, söylenebilir ki, işçi eylemleri bir politik örgütle dirsek temasi içinde olmuştur.

Aynı dönemde mesleki ya da sendikal nitelikte birçok işçi örgütünün kurulduğu görülür. Anadolu Şimendifer Amelesi Cemiyeti, Beynelmilel Deniz İşçileri İttihadı, Beynelmilel Bira İşçileri İttihadı, İstanbul ve İzmir İşçileri Cemiyeti, Matbaa İşçileri Cemiyeti, Şark Demiryolları Memurin ve Müstahdemin Cemiyeti, Zonguldak Amele Birliği, Balya-Karaaydın Amele Birliği bu örgütlerden bazı-

larıdır. 1924'e gelindinde, bu örgüt ve cemiyetlerin sayısı artacaktır. İşçi örgütleri ve eylemleri "sosyalist" fırka ve örgütlerle yakınlaşmaya başlamakla birlikte, bu henüz, işçi sınıfı saflarında devrimci-sosyalist bir politikanın yaygınlaştığı, rağbet gördüğü ve eylemlerin karakterini oluşturduğu anlamına gelmez. Çünkü gerçekte, 1920'de kurulan, Mustafa Suphi'nin kısa ömürlü ve etkisi zayıf Komünist Partisi bir yana bırakılırsa, o dönem kurulan fırkalar devrimci özellikten yoksun partilerdi. Mustafa Suphi'nin partisinin ise işçi sınıfı içinde bağları yok denecek kadar azdı. Dolayısıyla işçi sınıfının kendiliğinden eylemleri sosyalizmle birleşebilme özelliğine sahip olamamış, bu eylemlerin ufku, dönemin özelliklerine uygun olarak en fazla emperyalist işgale karşı çıkmaya kadar genişleyebilmiştir.

Zaten, sosyalizmi bir ütopya ve herkesin toplumsal mutluluktan eşit pay aldığı bir ahlaki rejim olarak tasarlayan "sosyalistler"in durumu da pek içaçıcı değildir. Marksist literatür çoğunlukla ikinci elden okunmuş ve bu yayınların Türkiye'ye gelmesi gecikmiştir. Komünist Manifesto'nun özetlenmiş bir çevirisi mütarekenin son yıllarında piyasaya çıkacaktır.

Ama yine de, yayınlanan birçok sol içerikli yayın, geniş halk kitlelerinde sosyalizm hakkında bir sempatinin oluşmasını sağlayacaktır. Sosyalizm propagandası yapan, Sovyetler Birliği deneyini propaganda malzemesi olarak işleyen örgütler ve fırkalar, bu sempatinin aktığı bir kaynak olarak çok sayıda insanı çeperinde toplamayı başaracaktır.

Anadolu'da sosyalizm, işgal koşullarından ve yoksulluktan kurtuluşun olanağı olarak toplumsal kesimlerin büyük çoğunluğu tarafından kabul gören bir düzen, bir yeni dünya ve düşünsel bir akım olarak benimsenmeye başlamıştır.

Bu durum burjuvazi için tehdit edici olmuş; gelişip arınarak, doğal kanalına yani sınıf mücadelesi kanalına akma potansiyeli taşıyan sosyalizmin önüne burjuva bir barikatın dikilmesinin zamanı gelmiştir. Ama Sovyetler Birliği ile kurulan ilişkilerin korunması

ihtiyacı da vardır. Öyleyse klasik yöntem uygulanmalı; "bu memlekete komünizm gerekiyorsa onu da biz yaparız" denmeli, sahte örgütler kurulmalıdır! (*)

Bu örgütler, kontrol altına alınamayan toplumsal güçlere uzatılan bir ökse olacaktır.

–Yeşil Ordu

Yeşil Ordu henüz kurulmadan önce efsanesi yaygınlaştırılmıştı. Bu efsane, bütün diğer söylenceler gibi bir gerçeğe dayanıyordu ama dayandığı gerçeğin tahrif edilmiş haliydi.

Söylence, esin kaynağını ırkçı-Turancı politikalarını gerçekleştirmek amacıyla Türkistan'a giden Enver Paşa'nın serüvenlerinin Türkiye'ye şekil değiştirerek ulaşmasını takiben, "esir Türk ulusu"nu kurtarmak üzere Kafkaslar'dan ülkeye girmeye hazırlanan bir Yeşil Ordu'nun halk üzerinde uyandırdığı mistik etkiden almıştı. Bu söylence, resmi kaynaklar tarafından da işlenerek etkisi güçlendirildi ve Ankara Hükümeti'nin, sol söylemli resmi organı Hakimiyeti Milliye gazetesinde halkın bu beklentilerini kışkırtacak yayınlar yapıldı. Yeşil Ordu'yla ilgili olmadık haberler yayınlandı.

Hakimiyeti Milliye gazetesinde şöyle bir haber yer almıştı:

(*) Mustafa Kemal'in Ali Fuat Cebesoy'a "çok acele" kaydıyla gönderdiği telgraf: "Komünistliğin memleketimizde değil, henüz Rusya'da bile kabiliyet-i tatbikiyesi hakkında sarih kanaatler hasıl olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber dahilden ve hariçten muhtelif maksatlarla bu cereyanın memleketimiz dahiline girmekte olduğu ve buna karşı tedbir alınmadığı taktirde milletin pek ziyade muhtaç olduğu vahdet ve sükununu muhil ahvalin hudusu da daire-i imkanda görülmüştür. En makul ve aklı başında arkadaşlardan hükümetin malumatı tahtında bir Türkiye Komünist Fırkası teşkil ettirmek olacağı düşünüldü....Bu sayede milli amacımızın kahramanı olan arkadaşlarımız bu teşkilatta zimmethal bulunacaklar ve onların malumat ve teşebbüsatı, cereyanı teşebbüsat üzerinde amil olacaktır..Ordunun her vakitten ziyade büyük bir inzibat ile kumandanlarının eli altında bulunmasına son derece dikkat ve ehemmiyet atfolunmalıdır. Komünizm cereyanı nihayet ordunun en büyük kumandanlarında kalmalıdır" (Tevetoğlu 311) M. Kemal merkez komitesine en yakın arkadaşlarını seçmişti Fevzi Çakmak, Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir, İsmet İnönü, Refet Bele...

"Paris'ten bildirildiğine göre Yeşil Ordu, programının ilk safhasını tatbike başlamıştır. Bakû'den hareket eden Yeşil Ordu'nun Tiflis üzerinden ilerleyeceği tahmin ediliyor...Bu orduya mütemadiyen gönüllüler iltihak ettiğinden Batum'a muvasalat edinceye kadar ordunun kuvveti bir misli artacaktır. Kızıl ve Yeşil orduların Azerbaycan ile anlaşarak bu memlekete dahil olduktan sonra Gürcistan ve Ermenistan hudutlarına dayandıkları malumdur" (Dr. Fethi Tevetoğlu, 1967, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler, s. 130)

Enver Paşa, İttihat ve Terakki örgütü içinde gelişen milliyetçi eğilimleri, ırkçı ve Turancı bir çizgiye kadar geliştirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa kıtasındaki topraklarında başlayan ulusal mücadeleler sonucunda bu topraklar üzerinde yaşayan ulusların ayrılmasından sonra, imparatorluğun doğudaki topraklarına ve Türkler'in yaşadığı Turan bölgesine dayanarak sürdürülmesi gerektiğini savunuyordu. Batıya ve batılılara karşı duyduğu düşmanlığın doğal sonucu olarak da İstanbul'u işgal eden İngilizlere karşıydı.

Kemalist burjuvaziye karşı iktidar mücadelesi veren Enver Paşa ve arkadaşları, İngilizler'e karşı en büyük desteği Sovyetler Birliği'nden alacaklarını ummuşlardı. Mustafa Kemal ise, Sovyetler Birliği'nden gelecek yardım için en küçük olanağı bile kaçırmak istemiyor ve muhalifi Enver'in çabalarını, alınacak yardımı sağlayacağı ölçüde destekliyordu. Enver Paşa'ya da, çabalarının "Pan İslamizm şekil ve suretinde izharının Rusları şüphe ve endişeye sevketmemesi için daha çok İngiltere'ye yönelmiş bir antiemperyalist hareket olarak ortaya konulmasını" öğütledi.

Öyle ki, Enver Paşa, 1920'de Bakû'de toplanan Doğu Halkaları Kurultayı'na Kuzey Avrupa devrimcilerini temsilen katıldı. Ortak düşman, Kemalistleri olduğu gibi, Enver Paşa ve arkadaşlarını da Sovyetlere yaklaştırıyordu. Halk Şuralar Fırkası adını verdikleri bir partiyi kurma girişimleri de bu yakınlığın pekiştirilmesini hedefliyordu. Bunlar komünist olmadan, Sovyet teşkilatını kabul ettikleri-

ni iddia ediyorlardı. Enver Paşa, *"ben Türkiye'de şimdiki mücadele devamı müddetince birlikte çalışmak fakat komünist olmamak üzere bir muhalif fırkanın her an mevcut olması taraftarıyım. Bu suretle günün birinde Rusya'da çalışmak mümkün olmazsa memlekette bu esasta devam olunabilir "* diyordu. (Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar, Bilgi Yayınevi, 1978, s. 119) 1921'de Moskova'da bir İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı Kongresi toplayan Enver Paşa'nın eski İttihatçılar üzerindeki nüfuzu güçlüydü. Kemalistler Bakû'de ayrıca bir komünist partisi kurmaya teşebbüs etmiş olan bu çevreyi, aynı tarihlerde orada faaliyet yürüten Mustafa Suphi ve arkadaşlarının etkinliğini kırmak amacıyla da desteklemekteydiler.

İşte Turancı bir perspektifle Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden diriltmeye çalışan Enver Paşa'nın Kafkaslar'daki maceraları, Yeşil Ordu söylencesinin temeli oldu. Enver, 1917 Devrimi sırasında Rus ordusunun Kafkaslar'ı terk etmesi üzerine, yeşil bayrak taşıyan Azeri gönüllü milislerden bir "İslam ordusu" oluşturarak Turan'a doğru yola çıkmıştı.

Kökeninde Enver Paşa'nın Turan maceralarının bulunduğu Yeşil Ordu söylencesi, 1920 Mayısı'nda Yeşil Ordu Cemiyeti adını taşıyan bir örgütün kurulmasıyla ete kemiğe büründü ve örgüt, efsanenin içerdiği kurtarıcı misyon mirasını üstlendi.

Konya mebusu Refik Bey'in meclis kürsüsünden yaptığı bir konuşma Yeşil Ordu'nun yarattığı etki hakkında bir fikir veriyordu: *"Milletimiz Şark'tan muazzam bir kudretin zuhurunu işitti ve derhal ona kulaklarını dikti. Biz de mağduruz. Acaba bu insanlar bizi saadete erdirecek ve mazlumiyet ve magduriyetimize son verecek midir? Rusya dahilinde din kardeşlerimiz olan İslamlar Yeşil Ordu namı altında toplanarak evvela kendilerini sonra bizi kurtarmak üzere zalim kuvvetlerin karşısına gelebileceklerini neşir ve ilan ediyorlardı. Halkımız bir şey bekliyor ve diyordu ki, acaba biz yalnız mıyız? Hariçten bize bir kuvvet yardım etmeyecek midir? Diyorlardı ki, İzmir'e hücum eden Yunanlıların karşısına bizimle*

beraber hiç değilse Yeşil Ordu'dan beş on kişi olmalıydı. O zaman göreceksiniz..."

Yeşil Ordu'nun eklektik bir ideolojisi vardı. Bildirilerinde, İslami motiflerle süslenmiş bir Sovyet hayranlığı göze çarpıyordu. Gerçek işlevi ise, Milli Mücadele'yi Bolşeviklikle suçlayarak antiemperyalist savaşı kafirlik olarak ilan eden saray yanlısı dincigerici çevrelerin propagandalarını, halka Bolşevikliğin İslam ilkelerinin aynen uygulanmasından başka bir şey demek olmadığını anlatarak etkisiz kılmaktı. Tarihçi Cemal Kutay, örgütün kuruluş gerekçesi olarak *"Cemiyet-i Ahmediye'nin* (İstanbul Hükümeti'ni temsil eden Damat Ferit Paşa'nın İngilizlerin teşvikiyle kurduğu örgüt) *menfi ve muzır telkinlerine mukabil halka hakikatleri anlatmak ve onları milli mücadelenin zaruretine inandırmaktır"* diyordu.

Yeşil Ordu, yayınladığı nizamnamesinde antiemperyalist bir vurguya özen göstermişti, batıdan gelen ihtirasların Asya'dan sökülüp atılmasına çalışılacaktı. Örgüt, Allah'ın yolunda yürüyecekti, aile hayatına saygılıydı, "milletlerarası olmaktan ziyade milli olmaya" dikkat ediyordu.

Özetle, Yeşil Ordu'nun politikası "Bolşevik" bir kılıf geçirilerek süslenmiş, Enver Paşa'nın gerici düşüncelerinden oluşuyordu. Yeşil Ordu, Komintern'in 1922'de yapılan dördüncü kongresinde *"İkinci Komintern kongresinin işaret ettiği üzere burjuva milliyetçiliğinin temsilcileri , -her zaman bunun bilincine varmış olmasalar da- tomurcuk halindeki proleter grubunu bir sınıf teşkilatı kurmanın direkt ödevlerinden saptırmak amacıyla, Sovyet Rusya'nın siyasi otoritesinden faydalanarak ve kendilerini işçilerin sınıf güdülerine uydurarak burjuva demokratik heveslerini 'sosyalist' 'komünist' bir kisveye büründürürler."* (Mete Tunçay agy, s. 141) diye tarif edilen burjuva örgütlerden biriydi ve Mustafa Kemal'in bilgisi dahilinde kurulmuştu. Kısa zamanda önemli bir silahlı güç durumuna da gelen Yeşil Ordu, Hilafet ordusu kalıntılarının gerici ayaklanmalarını bastırmak için de kullanıldı. Kendisi hakkında, ku-

ruluşundan çok önce çıkarılan söylentilerin kazandırdığı prestiji kullanarak giderek genişleyen örgüt, bir süre sonra kontrol edilemez hale geldi.

Küçük burjuva devrimci özlemleri olan köylülerle, bazı kentli aydınların da ilgisini çeken Yeşil Ordu, çok geçmeden antiemperyalist mücadelenin önemli unsurlarından biri haline geldi. Çetelerin bir kısmının Yeşil Ordu'ya katıldığı bir süreç başladı.

Merkez Komitesi içinde yer alan üyelerin arasında üç bakanın bulunması, hem bu oluşumu gözaltında tutmak isteyen Ankara Hükümeti için bir güvenceydi hem de örgütün meşruiyetini garanti altına alıyordu.

Ancak bir süre sonra Ankara Hükümeti'yle Yeşil Ordu örgütünün yolları ayrıldı.

Çünkü, Yeşil Ordu'ya katılan Çerkes Ethem ve çetesi, artık, düzenli ordu kurma ihtiyacı hisseden iktidarın bu eğilimine kolaylıkla boyun eğmeyi reddetmişti. *"Eskişehir sokaklarında, açıktan açığa subaylığın ve mecburi askeri hizmetin kaldırılması lüzumu hakkında aklı eren ve ermeyen herkes bağırıp söylüyordu. Şarktan gelen Yeşil Ordu teşkilatına girmiş olan birçokları da aynı propagandayı yapmakta idiler..."*

Hem Çerkes Ethem sorunu hem de örgüt saflarında yer alan bazılarının sosyalizmi telaffuz etmede aşırıya kaçmaları gibi nedenlerle Yeşil Ordu'nun varlığına son verme düşüncesi doğdu. Kaldı ki, merkezi düzeydeki yöneticilerinden bir ikisi de Yeşil Ordu için çizilmiş politik çerçeveyi aşmışlardı. Daha sonra, İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanıp bir müddet hapis yattıktan sonra çıktıklarında Halk İştirakiyyun Fırkası'na katılacak olan bu mebuslar, Yeşil Ordu'nun vurulmasında, zayıf nokta olarak seçilmişlerdi.

Burjuvazi, miadı dolan ve kontrolden çıkan örgütü dağıttı. Yeşil Ordu'nun mensupları ve kurucuları İstiklal Mahkemesi'nde yargılandılar. Ali Fuat Cebesoy, Ankara Hükümeti'nin Yeşil ordu konusundaki görüşünü şu sözlerle açıkladı: *"gerek Yeşil Ordu'nun*

gerekse Komünist Partisi'nin teşekkülü bir tedbirden ziyade bir hata olduğu sonradan anlaşıldı. Birincisi lağvedilmiştir. İkincisi de edilmek üzeredir." (Tevetoğlu, agy, 132)

Böylece, kimine göre ulusal hareketi desteklemek üzere Rusya'dan gelmiş bir ordu olan kimine göre sosyalist bir örgüt olarak tanınan ama geniş köylü yığınlarının onu "semavi bir kuvvet" olarak bilmesinden yarar umulan, bir bakıma "Rusları, Türkleri tutmakla bütün bir İslam alemini tutacaklarına" ikna etmek için kurulan, "dahili ihtilaflar karşısında yeni zihniyete göre yetiştirilmemiş bir ordunun işgöremeyeceği" anlaşıldığı için "inkılap maksadını daha kolaylıkla anlayabilecek bir teşkilat" olarak tasarlanan Yeşil Ordu, burjuvazi için kendi doğurduğu çirkin ördek yavrusu idi. Bu yüzden, onunla arasındaki nesep ilişkisini hem reddetti hem de bu çirkin ördek yavrusunu yok etti. Mustafa Kemal, kendi bilgisi dahilinde kurulan örgütün dağıtılmasına gerekçe olarak, Yeşil Ordu'nun "Bizim takip ettiğimiz muntazam ordu teşkili fikrine muarız olarak milis diyebileceğimiz bir nevi teşkilat fikrine umumi bir cereyan vemeye çalış"tığını gösteriyordu.

– Sahte TKP

1920 yılında Mustafa Kemal'in direktifiyle kurulan sahte TKP, Yeşil Ordu'dan beklenen ama süreç içinde böyle bir örgüt biçiminin karşılamasının mümkün olmadığına kanaat getirilen işlevi yerine getirmesi düşünülerek oluşturulmuştu. Parti'nin, ülkede yaygınlaşıp popülerleşmeye başlayan komünist düşüncelerin gelişmesini önlemek, komünizan eğilimleri Kemalist amaçlara doğru kanalize ederek eritmek, güçsüzleştirmek, milli burjuvazinin sol kanadının meclis içinde oluşturduğu "halk zümresi"nin bir çekim merkezi haline gelmesine engel olmak gibi fonksiyonu vardı. Eylül 1919'da "Bolşevizme gelince, onun bize nüfuz etmesini önleyen dinimiz, ananelerimiz ve sosyal bünyemiz göz önüne alınırsa, bu doktrinin memleketimizde hiçbir şansı olmadığı anlaşılır. Türkiye'de ne kapi-

talistler ne de milyonlarca işçi vardır. Zirai bir problem de önümüze dikilmiş değildir. İçtimai nokta-i nazardan dini kaidelerimiz bizi bolşevikliği kabul etmekten alıkoymaktadır. Hatta Türk milleti, lüzumu halinde ona karşı savaşmaya hazırdır" diye demeçler veren Mustafa Kemal, bu sözlere de içerilmiş olduğu gibi ülkede bir sınıf çatışması olduğunu sürekli reddediyordu, ama eşyanın doğası gereği, ulusal savaş sırasında bile ortaya çıkarak, bu iddiaları ileri sürüldüğü anda yalanlayan muhalif hareketler burjuvazi için ciddi bir tehlike olmaya devam ediyordu. Sovyetler Birliği'nde karşı devrimcilerin temizlenmesiyle güçlenen devrim ve bünyesinde çok sayıda komünist partisini toplayarak önemli bir inisiyatif merkezi haline gelen 3. Enternasyonal gibi iki etken, Türkiye'deki devrimci örgütlerin de iktidar alternatifi olarak şansını artırıyor, bu durum ise genç Türk burjuvazisinin iktidarı olmaya aday olan Ankara Hükümeti'ni huzursuzlandırıyordu. Diğer yandan Sovyetler Birliği, pragmatist Kemalistlere dereyi geçerken kullanacakları köprü gibi görünüyordu. Bu yüzden Lenin ve Çiçerin'le görüşüp yardım talep etmek için Moskova'ya bir heyet de gönderilmişti. Doğu Halkları Kurultayı'na da Ankara Hükümeti'ni temsilen bir heyet katılmıştı. Bu dönem, Kemalistlerin Anadolu'da oluşmuş küçük komünist nüvelerden ve bir komünist partinin kurulması fikrinden en çok korktukları ama Sovyetler Birliği'nin desteğine en çok ihtiyaç duydukları dönemdi. Batı Anadolu'da, "Yunan taarruzu"nun sürdüğü, İstanbul'un ve Güney illerinin İngiliz-Fransız işgali altında tutulmaya devam edildiği o günlerde hükümet üyeleri Sovyetler Birliği'ne dostluk duygularını ileten demeçler veriyor, basın bu dostluk duygusunu işliyordu. Kimi milletvekillerinin kırmızı başlıklar taktıkları bile görüldü. Ama bu dönem kısa sürecek, Yunan kuvvetlerine ilk önemli darbenin indirilmesini takiben Mustafa Suphi ve on beş arkadaşı öldürülecekti.

Sahte TKP, burjuvazinin adı geçen ihtiyaçlarını karşılamak üzere böyle bir dönemde kuruldu. Mustafa Kemal'in önderliğinde kurulan yeni iktidarın genel eğilimi muhalefet hareketlerini, ezme-

den önce düzene bağlamaya çalışmaktı. Yeşil Ordu böyle bir yöntemle kurulmuş, gerekçe olarak Çerkes Ethem'in isyanı öne sürülmüştü. Ama bir icazetli bir komünist partisi kurulmasına karar verdiğinde Mustafa Kemal, Ethem'e bir mektup yazarak kendisinin de yer alacağı oluşuma onun da katılmasını istemişti. Bu mektupta Ethem'e şöyle denilmişti. "Muhterem Ethem Beyefendi, Üçüncü Enternasyonal'e bağlı olarak Ankara'da bir umumi merkez kuruldu. Bu cemiyeti merkeziyeye ben, sen ve Refet Bey de alındık. Yeni Dünya gazetesi işte bu cemiyetin fikirlerini yayacaktır... Hazırlanmakta olan pragram tamamlandığı anda size de gönderilecektir. O zaman okur ve derhal icap eden merkez ve mevkilerde, şubeler açılmasına lütfen himmet ve delalet buyurursunuz. Sıhhat ve afiyet muhterem yoldaş."

Çerkes Ethem, Mustafa Kemal'in isteği üzerine, bir ay önce Eskişehir'de çıkarmaya başladığı Yeni Dünya adlı gazeteyi Ankara'ya taşımaya razı olacak ve gazete resmi TKP'nin yayın organı olarak yayınlanmaya başlayacaktır. Gazetenin logosunda "dünyanın fukara-i kesibesi birleşiniz" yazılıdır.

Gazetenin adı, Mustafa Suphi teşkilatının Bakû'de yayınladığı gazetenin adıyla aynıdır. Ethem'in Kuvvayi Seyyaresini hatırlatmak üzere logoya eklenen Seyyare sözcüğü bir yana bırakıldığında iki gazetenin adı da Yeni Dünya'dır. Resmi TKP'nin, kendisinden bir ay önce Bakû'de kurulan gerçek Komünist Parti hakkında yanılsama yaratmak üzere bir çok unsuru tamamladığı görülüyor. Ancak, bu zavallı çabalar, partinin üye olmak için başvurduğu Enternasyonal'i ve ülkede komünist bir güç olarak kendilerinin muhatap alınmasını istedikleri Sovyetler Birliği'ni doğal olarak ikna edemedi. Parti, Enternasyonal'e alınmadı.

Parti ülke içinde de Üçüncü Enternasyonal'in programına sadık olduğunu ilan etmiş ama program metni tahrif edilerek yayınlanmıştı. Parti kısa süren ömrü süresince Marksizm-Leninizm'in temel tezlerini de değiştirerek tanınmaz hale getirmiş, böylece revizyonizm, Marksizm-Leninizm'in Türkiye'de yeni yeni hayat bulmaya

çalıştığı bir dönemde mevcut burjuva iktidarla göbek bağı apaçık görünecek biçimde desteklenmişti. Bu nedenle komünistler arasında, revizyonist öğretinin burjuva devletle ilişkisini gizleyen başka ideolojik faktörler devreye girmediği için, bu sahte TKP herhangi bir yalpalama ya da bulanıklık yaratmadı. Bu zavallı girişim komünistler tarafından, özel ve zaman alan bir ikna çabası gerektirmeden kolaylıkla mahkum edildi. Komünistler, Ulusal Kurtuluş Savaşı süresince Ankara Hükümeti'ne temkinli bir destek vermişlerdi.(*)

Gerçek TKP'nin temsilcisi Süleyman Nuri şöyle diyordu: *"Bizim komünist partimizin bu parti ile hiçbir iştirak ve münasebeti yoktur. Fakat milli kurtuluş hareketi süresince kendilerini harikulade bir tarzda hazır tutan Anadolu köylü ve işçileri de biz komünistlerle birlikte O'nu (Mustafa Kemal Paşa)'yı destekleyecektir. Fakat eğer Mustafa Kemal Paşa bu kurtuluş mücadelesini durdurmaya ve düşmanla uzlaşmaya cüret ederse o zaman Anadolu köylü ve işçileri tek bir vücut gibi ayaklanarak Mustafa Kemal Paşa'yı devirecekler ve kendi kurtuluşları için bütün şark ile elele verip savaşmak üzere onun cesedinin üstünden cepheye yürüyeceklerdir."* (Tevetoğlu agy, s. 313)

Burjuvazinin, daha sonra kurulmasının gereksizliğinde mutabık kaldığı sahte TKP, kısa süren ömrü boyunca İslam dininin ve Kemalizmin kimi düsturlarını, komünizmin temel ilkeleri olarak lanse etti. Kapitalizm, bu partiye göre, dışarıdan gelen tehlikenin adıydı; işçi ve köylü halk için Türkiye'de böyle bir tehlike söz konusu de-

(*) Konuya ilişkin olarak, bir Fransız askeri istihbarat raporunda şunlar söylenmektedir: "1921 Şubat ayında, İstanbul'da bir yeraltı direniş grubu, bu şehirde iyice örgütlenmiş bulunan ... komünist gruplarına yetişmek ve işçi hareketini onların etkisinden sıyırmak için, sahte bir komünist hücresinin kurulmasını Ankara'ya salık verdiler. Bu tavsiye yerine getirildi. Oysa Ankara'daki resmi TKF daha önce kapatılmıştı. ... Mustafa Kemal Paşa bir yandan bu ilişkiyi sürdürken, diğer yandan da, Kemal Ragıp Bey adlı bir emekli albayın yönetimindeki anti-Bolşevik Müslüman örgütünü desteklemekteydi." (Dr. Bilge Criss'in yayınlanmamış doktora tezinden aktaran Mete Tunçay, "Türkiye'de Sol Akımlar-I, (1908-1925)-1", BDS, 1991, s.137)

ğildi. "Bir memlekette kapitalizmin zulmü dahilden değil de hariçten gelecek olursa, o memlekette zenginle fakirin aynı zulme karşı birleşmesi kabildir... Anadolu'da Rusya'daki tarzda haşin ve kanlı bir proletarya diktatörlüğü tesisine lüzum kalmaksızın komünizm tahakkuk edecek ve belki de imha için sarf olunan kuvvetler ihyaya tahsis edileceği için Anadolu komünizme daha feyyaz daha müsmir neticelere doğru gidecektir" deniyordu. Resmi TKP, düzen değişikliği için devrimci şiddeti öngören komünistlerin bu eğilimini sadece emperyalist işgalcilere doğru yöneltmek ve bu sınırlar içinde tutmak çabası içindeydi. Parti, burjuvazinin en temel korkusunu paylaşıyordu. Proletarya diktatörlüğü kavramı, ülke içinde bunun için savaşacak güçlerin, (başta işçi sınıfının) nicel ve nitel geriliği, o koşullarda bir proletarya diktatörlüğünün kurulmasına elvermeyecekti belki ama, bu gerçek bile iktidardaki sınıfın korku duymasını engellemiyordu. Öyle ya "komünist fikirlerin teşkil ettiği program memleketimiz için sadece zararlı değil aynı zamanda tahripkardır. Bir asker bir vatanı olması gerekmediğini idrak ederse onu savunmak için ortaya çıkmaz. Milletlerden nefret edilmeyeceğini duyarsa gidip Yunanlılarla dövüşmez"(!) Oysa antiemperyalist savaş sırasında komünistler, askerlere bir vatanlarının olmaması gerektiğini söylememişler, tersine işgalcileri kovmak için var güçleriyle savaşmışlardı. Ancak enerjilerini, çoğunlukla bu alanla sınırlı olarak kullanmış olmaları, iktidara yönelik eleştiride zayıf kalmaları bakımından eleştirilebilirlerdi ama, burjuvazinin, komünistleri kaba bir şekilde suçlamasını haklı çıkaracak hiçbir davranışları olmamıştı.

Sahte TKP Nizamnamesi'ne göre ihtilal "evrim yollarının en sonuncusudur ve olağanüstü bir yoldur: Ancak inkılapçı hareketlere karşı inatla kapılarını kapayan uluslarda baskıya karşı uğrayan fikrin patlayışıdır." Türkiye inkılapçı hareketlere kapılarını inatla kapatmadığı için, öyleyse ihtilale de gerek yoktur. İnkılabın baskı altına alınmamasının garantisi de sahte TKP'dir(!) Ama TKP'nin ihtilalle ilgili görüşleri sadece Türkiye için geçerli değildir, Parti,

"cihan inkılabını ihtilal sonucu olarak değil tekamül ürünü olarak kabul etmiştir."

Ayrıca resmi TKP'ye göre bu ülkede aralarında sınıf savaşının cereyan edeceği sınıflar da yoktur. "Biz de hükümete dayanan ve parmakla sayılacak kadar az olan parazit zenginler istisna edilirse, köylü ve işçinin yaşam ve mutluluğunu yoketmek suretiyle geçimini sağlayan kimseye rastlanmaz." Partinin gerçek niyeti ve kuruluş amacı daha çok bu sözlerde gizlidir. Olası bir sınıf mücadelesini şimdiden bastırmak, ezilen sınıfları kendilerini temsil eden tek iktidarın Ankara Hükümeti olduğuna inandırarak, onların çıkarlarını burjuvazinin çıkarlarına bağlayarak yoketmektir. Resmi TKP'nin bu bakımdan dünyadaki bütün revizyonist partilerle aynılığı vardır.

Ama bu parti, burjuva devlet iktidarından açık icazet alarak kurulmamış olan, ama uyguladıkları politikalar ve ideolojik formasyonları nedeniyle devletin uzantısı gibi çalışan ve ezilen sınıfların hedefini şaşırtarak onları devlete ve düzene bağlayan diğer revizyonist partilerin tersine, devletle ilişkisi çok açık olan ve kimliği net olarak ortaya konulabilen bir parti olduğu için hakkında daha fazla söz söylemeyi gerektirmeyen bir oluşumdur. Ama diğer revizyonist partilerin gerçek niteliklerini gizleyen süslü söylemlere itibar etmeksizin, dolambaçlı yollar izlemeksizin, işçi, köylü ve aydın kitlelerin devrimci ve sosyalist eğilimlerini, egemen sınıfın iktidarına bağlama işlevini yerine getirirken kullandığı yöntemler ve olanca kabalığı içinde yaşama geçirdiği terminoloji, işçi sınıfı örgütlerine, sosyalizme sızan devlet etkilerinin daha inceltilmiş biçimlerinin tanınmasını kolaylaştırması bakımından incelenmeye değerdir.

Bu bakımdan tarihsel bir önem taşıyan resmi TKP, üstlendiği işlevi yerine getirecek bir örgütlenme olmadığı için kısa zamanda dağıldı gitti.

II. BÖLÜM
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ

1. TKP'NİN KURULUŞU VE MUSTAFA SUPHİ

– Bir Osmanlı Demokratı Olarak Mustafa Suphi

Mustafa Suphi, 1883'te, Giresun'da doğdu. Babası, Osmanlı valilerinden Ali Rıza bey, annesi, eski Samsun Belediye Reisi Halil Hilmi beyin kızı, Memnune hanımdı. İlköğrenimi Kudüs, Şam ve Erzurum'da tamamladıktan sonra, İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirmiş daha sonra da, Paris'te Siyasal Bilimler okumuş, orada, "Türkiye İtibarı Zirai Teşkilatının Hal ve İstikbali" başlıklı teziyle mezun olmuştur. Onunla ilgili bu bilgiler, "Mustafa Suphi ve Yoldaşlarının Karadeniz Kıyılarında Parçalanmalarının İkinci Yıldönümü" başlığını taşıyan ve M. Suphi'nin yoldaşları tarafından kaleme alınan bir broşürde yer alıyor. Yoldaşları, Mustafa Suphi'nin bürokrat bir aileden gelen iyi eğitilmiş bir aydın olduğunu vurgulamayı önemli görmüşlerdir. Fakat aynı broşürde, onun Paris'teki öğrencilik yıllarının bir yanına daha vurgu yapılmaktadır. Mustafa Suphi, bir yandan öğrenciliğini sürdürürken, diğer yandan da İstabul'da yayınlanan ve kurucuları arasında Tevfik Fikret'in de bulunduğu, başyazarı Hüseyin Cahit dolayısıyla "İttihatçıların" gazetesi sayılan Tanin gazetesinin muhabirliğini yapıyor, genç bir sosyolog olarak Paris'te, işçi örgütlerini ve sendikalarını inceliyordu. 1908 Devrimi'nden sonra Türkiye'ye dönen M. Suphi; Tanin, Servet-i Fünun, Hak gibi gazetelerde yazarlık yaparken, Ticaret Mektebi Alisi'nde hukuk ve Da-

rülmuallimini Aliye ve Mektebi Sultani'de iktisat dersleri de veriyordu. Belirtilen bu özellikler şöylece özetlenebilir: Ülkenin sosyal ve ekonomik yapısı üzerine düşünmek ve o dönemde Avrupa'da giderek artan bir ağırlıkla sosyal hareket sahnesinde yer tutan işçi sınıfına ilgi duymak.

Bu özellikler, dönemin Osmanlı aydınları içinde en ileri gelenlerinin genel çizgilerini aşmaktadır. Avrupa'da özellikle de Fransa'da okumuş olmak, belli başlı gazetelerde yazarlık ve belli bir ayrıcalığı olan okullarda öğretmenlik yapmak, ortak ve genel özelliklerken, Mustafa Suphi, bunlardan, ekonomik ve sosyal konulara duyduğu ilgiyle ayrılmakta, öne çıkmaktadır. Onun bu özelliği, Paris'te oldukça etkin bir konumda bulunan Jön Türk hareketine zaman zaman karşı çıkışıyla da ilişkilendirilebilir. Fransa'daki Osmanlı aydınları arasında, Fransız sosyalist hareketinin etkileyici önderi Jean Jaures'ye karşı bir sempati zaten yaygındı. Fakat Suphi için Jaures'ye sempatiyle Jön Türk hareketi mensubu olmak arasında bir uyuşmazlık görünüyordu. Dolayısıyla, Mustafa Suphi'nin sosyal ve siyasal ilgileri, Jön Türk hareketinin sınırlarını zorlayarak sosyalizme doğru genişleme eğilimi taşıyor ve asıl bu, onu diğer Osmanlı aydınlarından ayıran bir özellik olarak önem kazanıyordu. Fakat bu, onun henüz Fransa'daki öğrencilik yıllarında da sosyalist olduğu şeklindeki TKP'nin resmi iddiasını doğrulamaz. Hatta, onun, hakkında yanlış bilgilere sahip olduğu sosyalizme karşı olduğunu gösteren makaleleri de vardır.

M. Suphi, 1912'de "Milli Meşrutiyetperver Fırkası"nı kurmak amacıyla, "İfham" (anlatma, bildirme, uyarma) adlı bir gazete yayınlamaya başladı. Gazetenin başlıca hedefi, iktidardaki İttihat ve Terakki Fırkası idi. Mustafa Suphi'nin İfham ve Milli Meşrutiyetperver Fırkası'nı kurma girişimleri, revizyonist TKP'nin resmi tarihinde, şöyle anlatılıyor: "1912 yılında, İkinci Enternasyonal'e bağlı Osmanlı Sosyalist Partisi'nden ayrıldı. İfham gazetesini çıkardı. Bu, Türkiye'de ilk sosyalist gazeteydi. Sol sosyalist ülküler yayıyordu." (Önder Sağlam, "Ölümsüz Savaşçı Mustafa Suphi, Ürün yayınları

1978, s. 33) Gerçekte ne İfham sosyalist ülküler yayıyordu, ne de Milli Meşrutiyetperver Fırkası sosyalist idi. İfham, ancak 23 Temmuz 1919'da yeniden yayınlanmaya başladığında sosyalist bir kimlik göstermeye başlamıştır. Kerim Sadi'nin anlattığına göre, İfham'ın bu dönemdeki yayınlarında, Lenin ve Troçki'nin resimleri basılıyor, Rosa Luxemburg, Karl Liebnecht'in adlarından ve eylemlerinden söz ediliyor ve Alman Devrimi ile ilgili haber ve yorumlar bulunuyordu. Demek ki, İfham'ın "sosyalist gazete" olduğunu söyleyebilmek için, ilk yayınlanışının üzerinden yedi yoğun yılın geçmesi gerekecektir. Aşağıda inceleyeceğimiz üzere, M. Suphi'nin sosyalizm yolunda ilerlemesi, görece kısa ama aşamalı bir yol izlemiş, siyasi hayatına bir Osmanlı liberal demokratı olarak başlamıştır. Muhalif kimliğinin başlıca niteliği ise, İttihat Terakki'nin baskıcı rejimine karşı soyut bir özgürlüğü savunmuş olmasından ibarettir. Dolayısıyla onun, daha ilk adımlarından itibaren bir sosyalist olduğunu söylemek, gerçeği yansıtmaktan tamamen uzaktır.

Mustafa Suphi'nin, Paris'teki yıllarından Sinop'a sürgün edildiği tarihe kadar geçen zaman içinde yazdığı yazılarda, ağırlıklı olarak, mali ve iktisadi konuları işlediği, bunlarda kendi eğitiminin başlıca teorik verilerinin eğitici bir dille aktarıldığı ve eleştirilerinin temelini bunların oluşturduğu görülür. Yönetime karşı eleştirilerinin ve önerilerinin ağırlık noktası, Osmanlı mali ve iktisadi sisteminin yapısıdır. Amacı ise, bu sistemde meclis denetiminin belirleyici bir rol oynamasıdır. 1908'de günlük Servet-i Fünun gazetesine yazdığı ve "Bütçe" konusunu işlediği bir yazıda, yöneticilerin israf ve vurgunlarının önlenebilmesi için meclisin denetimini zorunlu olarak gösterirken, tarihte halk meclislerinin ve komünlerinin, krallar, imparatorlar üzerindeki yetkisini örnek olarak kullanır. Referansları, İngiltere, Fransa ve Almanya'nın hukuk sistemi, tarihi ve siyasal yapısıdır. Olayları ve ilişkileri yorumlamada dayandığı sosyal bakış açısının sistematiği ise, Fransız Devrimi'nin yarattığı siyasal literatürün ürünü olan devlet ve yurttaş kavramlarından oluşmaktadır. Bunun henüz bir sınıf bakış açısı olmadığı açıktır.

"Eğitimin Genelleştirilmesi Ve Düşüncelerin Aydınlatılması" başlığını taşıyan makalesinde, gene Fransız Devrimi örnek olarak gösterilir. Genel olarak, Meşrutiyetin demokratikleşebileceği, Fransız cumhuriyetine yakınlaşabileceği, onun ilkelerini benimseyebilecek bir yapıya kavuşabileceği umudu açık bir biçimde görülmektedir.

Dış politika yazılarında ise, açık bir "Osmanlı tutumu" gözlenmektedir. Örneğin Girit sorununda, Hıristiyan ve Müslüman halkın, müdahaleci güçlerden arınmış topraklar üzerinde birarada ve barış içinde yaşamasının en önemli husus oduğunu söylerken, bunun "Osmanlı'nın adil egemenliği" altında gerçekleşmesini istediğini de belirtir.

"Yanya Vilayetinin Genel Durumu" başlıklı yazısında, Mustafa Suphi'nin ilgi alanlarının kapsamını, ufuk genişliğini, analiz yeteneğini ve sosyolojik bakış tarzını anlamamıza elverecek pek çok değerli malzeme vardır. Bu makalede de, halkların barış içinde birlikte yaşaması ilkesi gözetilmekte, demokratik haklar savunulmakta ve (Osmanlı İmparatorluğu hariç) "dış güçlerin" müdahalesine karşı çıkılmaktadır. Daha sonra da, değişik dönemlerde, pek çok Türk aydını tarafından bir perspektif olarak benimsenebilecek tipik reformist öneriler, Yanya sorunu ekseninde formüle edilmektedir. Eğitimsizlik, bürokrasinin hantallığı, güvenlik güçlerinin maaşlarının yetersizliği eleştirilerek, bunların giderilmesi durumunda sorunların çözülmüş olacağı inancı belirtilir. Öte yandan bu yazıda, sorunu sınıflar ilişikisi bakımından yorumlamaya yaklaşan ilginç sosyo-ekonomik analizler de vardır. Bu analizler, doğrudan doğruya toprak üzerindeki mülkiyetin biçimine ve üretim ilişkilerinin yapısına dayanmaktadır ve Mutafa Suphi'nin akademik eğitim sürecinde edinmiş olabileceği perspektiften çok daha ilerisine işaret etmektedir: *"Yanya vilayetinde arazi çoğunlukla çiftlik halinde kullanılmakta ve bu çiftlikler öteden beri kimi beyler elinde olup içindeki köylüler, amele ya da kiracı sayılmaktadır. Toprağı işleyen gerçek*

çiftçiler ise bu amele yığınıdır. Devlete öşür verdikten başka, emlak sahiplerine de 'imrü' adı altında bir bölüm ayırırlar ki, öşür ve imrünün gayrısafi hasılanın yüzde 50-60'ına varması da ender değildir. O nedenle önemli bir toplam oluşturan bu sınıf halk arasında yoksulluk egemendir. Öte yandan, çiftlik yaşamından çok, kent yaşamına alışmış olan beylerse, çiftlikleriyle ödeme ve öşür zamanından başka zamanlarda ilgilenmezler ve aldıklarını yerler." (Bkz: Dilek A. Kanat, "Mustafa Suphi, İlk Yazılar", 1. cilt. Amaç Yayınları, 1989, s. 77) M. Suphi, bu gözlemle yetinmemekte, daha çarpıcı bir saptamayı da yapabilmektedir: *"İşte bu durum hep çiftçinin işlediği araziye sahip olmamasından ve emeğinden hakça bir pay alamamasından ileri geliyor."* Fakat, çözüm önerisi, tümüyle sistem içinde kalmakta, emekçi halktan çok, mülk sahibi sınıfların durumunun yükseltilmesiyle ilgilenmektedir: *"Ülkeyi bu iktisadi durgunluktan kurtarmak için çalışkan ve verimli bir etken geliştirmek gerekmektedir. Bu etken, şimdi emlak sahibi olan beylerin evlatları olabilir; bunlar gençliklerinden başlayarak çiftlik ve köy yaşamına alıştırılır. Kimileri Avrupa'ya, Amerika'ya çiftçilik öğrenimi için gönderilir. Böylelikle bir zaman sonra, büyük çiftliklerde kararlı bir üretimle çok kârlı işler görülebilir. Öte yandan kiracı sıfatıyla çalışan köy emekçilerini de yavaş yavaş işledikleri yere daha başka türlü, gerçek bir bağla bağlamak, onları mülk sahibi yapmak amacıyla, bulunması çok kolay olan iktisadi ve mali nedenlerden birine başvurmak pek yararlıdır."* (age. s. 78)

Görüldüğü gibi, M. Suphi, çiftliklerin modern kapitalist tarzda yönetilmesi ve kır yoksullarının toprağa küçük mülk sahipleri olarak bağlanması için önlemler içeren bir reform programı önermektedir. Bu, Osmanlı entelektüel hayatı açısından ele alındığında, bir yanıyla, bir topraklandırma programını önerdiği ölçüde, oldukça ileri bir noktaya işaret etmektedir.

"Ülkemizde Yeni İstatistiklerin Yayınlanması Dolayısıyla" adlı makalesinde, gerek ekonomik gerekse sosyal ilişkileri ölçülebilir değerler bakımından yorumlamanın önemine işaret eder. Burada

onun, istatistik biliminin gelişmesine ilişkin ve o dönem için çok olağan sayılamayacak derinlikteki genel kültürünün yanı sıra, olgulara bilimsel olarak yaklaşma çabasının boyutlarını da görürüz. O bu bilgisini, gene Osmanlı devlet sistemi içinde reformlar yapılmasına yarayacak bir öneriler demeti halinde sunar.

"Borçlanma ve Devlet Hazinesi" makalesinde, Osmanlı borçları, Balkanlardaki siyasi ve iktisadi durum, ve Osmanlı Bankası'nın kuruluşu arasında ilginç bağıntılar kurar ve yorumlar geliştirir. Bu makale, özellikle Osmanlı İmparatorluğu ile emperyalizm arasındaki ilişkilerin analizi bakımından da, güncel gözlemlere dayanan önemli veriler içermektedir.

"Kusurlarımız ve Fransa'nın Kusurları" başlıklı yazısında, Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa arasındaki borç ilişkisini, "geleneksel dostluk" ve sempati ilişkileri çerçevesinde çözmeye çalışan bir yaklaşım hakimdir. Fransa'ya devrimci geçmişinden ve Jön Türkler'in Osmanlı istibdadına karşı mücadelesindeki desteği dolayısıyla doğmuş bulunan kendi sempatisini, Osmanlı Maliye Bakanı Cavit Bey'in Almanya ile anlaşma yapması, Almanya'dan iki savaş gemisi satın alınmış olması gibi işbirliği işaretlerini eleştirmede çıkış noktası olarak kullanır. Bu noktada, açıkça Fransa ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde talep ileri sürer. Osmanlı bürokrasisini, böyle bir ittifak ve işbirliği fırsatını kaçırdığı için eleştirir. Osmanlı İmparatorluğu, artık dış ilişkilerinde müttefik olarak Almanya'yı seçmiştir ve bu sırada, Almanya'dan iki savaş gemisi satın alınmıştır. Mustafa Suphi, bu konuda yalnızca Osmanlı bürokrasisini değil, Fransa'yı da, anlayışsız davrandığı, kabul edilemez borç koşulları ileri sürdüğü için hatalı bulmaktadır. *"... Fransa hükümeti borçlanmayı kabul etmek için bize öyle öneriler, öyle koşullar ileri sürdü ki, bununla mali ve siyasi bağımsızlığımızı egemenliği altına almak istiyor demekti. Fransa'dan gelen bu uğursuz haber denli bizi, yüreğimizi ezecek bir başka şey düşünülemez. ... Şurası açık ki, Fransız ulusunun, karşı karşıya kaldığımız bu yürekten yıkıma karşı ilgisiz*

kalmayacağını da umuyoruz." Daha sonraki paragraflarda ise, Fransa'nın mali ve iktisadi, özünde tümüyle sömürgeci-emperyalist yapısının ürünü olan dış politikasının kaynağında, hükümetlerin hatalı uygulamalarını görmekte ve Fransa'nın devrimci, aydınlanmacı geleneklerine dayanılarak bunların düzeltilebileceği umudunu dile getirmektedir.

"Meşrutiyet ve Halkın İtibarı / Kredisi" başlıklı makale, ülkenin içinde bulunduğu gerilik ve gerileme süreçlerinde iktisadi yoksulluğun, geniş halk kitlelerinin sömürülmesinin belirleyici olduğuna işaret ederek, siyasal özgürlüklerin genişlemesi ve zenginliğin yaygınlaşması için, ütopik küçük burjuva "halk kredisi" sistemini önerir. Bu makalenin ilginç yanı, siyasi ve toplumsal hayatın temelinde, iktisadi ilişkileri görmesi ve tümüyle "halkçı" bir nitelik gösteren program önerisini, genel kalkınma hedefi bakımından formüle etmesidir. Araştırmamıza temel olan kitaba alınan makaleleri, Mustafa Suphi'nin düşünsel ve siyasal gelişmesinin işaretleri açısından yorumlarsak, daha önce yazdıklarına kıyasla burada önemli bir sıçrama noktasına ulaştığını ve onun toplumsal projeler üretmek ve siyasal bir hat çizmek bakımından büyük bir hızla ilerlediğini görebiliriz.

Gene aynı yıl, 1910 tarihinde kaleme alınan "Toplumsal İktisat" makalesi, "Sayın 'Hukuk-u Amele' yazarına" ithaf edilmiştir ve burada artık, bir Fransız ekonomistin fikirlerini aktarmak vesilesiyle de olsa, "sosyalizm" kavramı kullanılmaktadır ve bunun ekseninde hareket eden sınıfsal analiz kavramlarına yaklaşım ve bunların benimsendiğine dair belirtiler göze çarpar hale gelmiştir. Mustafa Suphi, bu yazısında, Charles Gide'in "Toplumsal İktisat" kavramını ele alarak, reformist Fransız sosyalizminin projelerini tanıtır. Sınıflar arasında uyumlu işbirliğinin, sanayileşme ve demokrasi sorunlarının tartışıldığı pasajlar özetlerken, ikinci elden Marksist görüşlere de kısaca yer verir. Fakat, bütün özet ve yorumlardan Mustafa Suphi'nin tavrına ilişkin olarak çıkarılabilecek sonuç, onun henüz sınıf mücadelesi kavramından oldukça uzak bulunduğu olacaktır.

"Osmanlı Ülkesinde Tarımsal Kredi, Osmanlı Ziraat Bankası Üstüne Önemli Bir Rapor" başlıklı makale, Servet-i Fünun dergisi tarafından şu sözlerle okuyucuya sunulmaktadır: *"İktisat yazarımız Mustafa Suphi Bey'in geçen yıl Fransa Tarımsal Kredi Güney Kongresi'ne davet edilmesi dolayısıyla memleketimizde tarımsal kredinin ne büyük bir rol oynayabileceğine ve bunun Mithat Paşa tarafından nasıl düşünülüp Osmanlı Ziraat Bankası'nın ne şekilde kurulduğuna ilişkin düzenlediği rapor, dikkatleri çekerek, o sırada toplanan Brüksel Uluslararası Kongresi'ne sunulmuş ve bir sureti yakın zamanlarda Roma Tarım Enstitüsü'nün Teşrinievvel ayında çıkan dergisinde yayınlanmıştır. Memleketin esenlik ve mutluluğunu maddesel ve yaşamsal çarelerle sağlamaya çalışmakta gücü kalmayan gençlerimizin çalışmalarını Osmanlı basınının yansıtmasını istediğimiz ve gerekli gördüğümüzdendir ki, bu raporun genel düşüncelerinden bir bölümünü, olduğu gibi Servet-i Fünun'a alıyoruz."* (age. s.134)

Makale, köylülüğü mutlak yoksulluk sınırına düşüren tefeciliğin yerine banka kredi sisteminin geçirilmesiyle, sefaletten kurtuluşun mümkün olacağını savunmakta ve kredi sistemi ile birlikte topraklandırmanın, makineleşmesinin, gübreli tarımın, kaliteli tohum ekiminin gelişeceğini ileri sürerek, modern bir kapitalist tarım projesi geliştirmeye çalışmaktadır. Makalenin son cümlesi, bu gelişmenin sağlayacağı siyasi sonuçlar hakkındaki umudun dile getiriliş biçimi bakımından da ilginçtir: *"Bu verimli boş vadileri, tohumlarla, yorulmak bilmez, güçlü Türk çiftçilerinin emrine vermek ve hazırlamak, memleketin iktisadi gönencine yol açmaktadır ki, meşrutiyet yönetimine sadık hemşehriler de ancak böylelikle yetiştirilebilir."* (age. s. 139) Mustafa Suphi, burada tam bir "meşrutiyetperver" olarak görünmektedir. Yoksul köylülüğün rejime bağlı yurttaşlar haline getirilmesi, onun için, toprak reformunun bir hedefi ve gerekçesidir.

Aynı dönemde Mustafa Suphi, işçi aileleri üzerine yaptığı araştırmalarla ve geliştirdiği araştırma ve anket yöntemleriyle tanınan

Fransız sosyolog Le Play ile "Toplumsal Sözleşme" adlı makalesinin yazılışının üzerinden iki yüz yıl geçmiş bulunan J.J. Rousseau arasında bağıntılar kuran bir makale yayınlar. Bu makale de, Mustafa Suphi'nin ilgisinin ve araştırmalarının ilerleyen yönü hakkında bir fikir vermeye elverişlidir. İlgisi, çalışan yoksul sınıfların toplumsal durumuna yöneliktir ve Le Play, bu bakımdan bütün gerici siyasal eğilimlerine karşın, M. Suphi tarafından saygıyla anılmaktadır; araştırmalarının yönü de, iyiden iyiye, Avrupa'da sosyalist düşüncenin tarihsel kökleriyle "dirsek teması" içinde bulunan aydınlanmacı projelere yönelmiştir.

Bu gelişim panoraması, hiç kuşkusuz Mustafa Suphi'nin yalnızca kendi kişisel eğilimlerinin evrimi ile tanımlanamaz. Aynı zamanda, onun yaşadığı dönemde, Türkiye'nin gerek iç siyasal ve ekonomik hayatındaki gelişmelerin ve emperyalizmle arasındaki ilişkilerin öğretici bir süreçten geçiyor olmasının ve genel olarak dünyada savaş eğilimleriyle birlikte ilerleyen devrimci yükselişin payını da görmek gerekir.

Bütün bu olumlu koşulların, sosyalizme doğru ilerleme yönünde, her Osmanlı aydınını değil de, daha öğrencilik yıllarında Fransa gibi, sınıf mücadelesinin ve devrimci işçi hareketinin odağı durumunda bulunan bir ülkede işçi örgütlerine ve hareketlerine ilgi duyan, J. Jaures gibi o yılların özellikle hitabeti ile kitleleri cezbeden bir sosyalist kişilikle tanışma fırsatı bulan Mustafa Suphi'yi etkilemesi anlaşılır bir şeydir. Yukarıda çok kısa birer özetini vermeye çalıştığımız makalelerin gösterdiği bir gerçek var ki, Mustafa Suphi, yalnızca dönemi bakımından değil, kendisinden sonraki birçok kuşağı da kapsayacak genel bir değerlendirme içinde, son derece önemli bir aydın olarak anılmayı hak edecek özellikler göstermektedir. Ne var ki, bu noktada, M. Suphi'nin resmi TKP tarihinde, sanki doğuştan komünistmiş gibi anlatılmasının da, gerçeği yansıtmaktan çok uzak olduğunu görüyoruz. M. Suphi, oldukça hızlı bir biçimde, bir burjuva demokrattan bir komünist olmaya doğru ilerlemiş, bu arada, bir yandan kendi kültürel-teorik birikimini geliştir-

miş, diğer yandan da bir savaş ve devrim ortamında bütün çelişmeleriyle canlı bir okul durumunda bulunan dünyayı dikkatle ve bilgiyle izlemeyi başarmıştır. Bunlar, onun ilerlemesinin başlıca kaynaklarıdır. Fakat bir komünist örgütçü ve militan olarak kendini ortaya koyabilmesi için, Sovyet devriminin ateşinden geçmesi gerekecektir.

– Rusya Yılları

1913'te Balkan Savaşı'ndaki yenilginin de ağırlaştırdığı derin bir siyasi kriz ortamında bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nda, İttihat ve Terakki Fırkası'nın düzenlediği Bâbıâli Baskını gerçekleşmiş ve Mahmut Şevket Paşa sedarete getirilmişti. Mahmut Şevket Paşa, haziran ayında kendisine karşı düzenlenen bir suikast sonucu öldü. Bu, İttihat ve Terakki Fırkası tarafından her türden muhalefetin baskı altına alınması için bir fırsat olarak değerlendirildi. Hükümet, tam bir İttihat Terakki diktatörlüğü biçimi aldı. Her türden muhalif, "hükümeti devirmek için suikast ve ihtilal düzenlemek" suçlamasıyla Divan-ı Harbe sevk edildi. Bu arada, Osmanlı Sosyalist Fırkası çevresinden, Gümülcineli İsmail ve Pertev Tevfik beyler de, giyaplarında idama mahkum edildiler. İki yüzden fazla siyasetçi ve aydın, Sinop'a sürüldü. Mustafa Suphi de, bu saldırıdan nasibini alanlar arasındaydı. Mustafa Suphi, İttihat ve Terakki'ye karşı "milliyetçi bir muhalefet" kurmayı tasarlayan on iki kişi ile birlikte, bir gece büyük bir balıkçı kayığı ile Sinop'tan Rusya'ya kaçtı. On iki kişiden biri olan Ahmed Bedevi Kuran, grubun planı gereği, Mustafa Suphi'nin, Türkçü ve milliyetçi bir gazete yayınlamak üzere Kafkasya'ya geçeceğini yazıyor: *"Mustafa Suphi, bir Türk ve İslam farmasonluğu teşkilini, 'İttihat ve Terakki' cemiyetinin beynelmilel farmasonluğuna karşı, milli bir farmasonluk kurumunu tesrübe etmek istedi. Şimdi fikri yaymağa çalışmak, neşriyat yapmak ve bunun için de Sinop'tan kaçmak lâzımdı. Suphi bey, Kafkasya'ya giderek orada bir gazete neşredecekti."* (Osmanlı İmparatorlu-

ğu'nda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele, s. 550-561) Fakat, Çarlık Rusyası, bu siyasi sığınmacıları, savaş öncesinin düşman ittifakına mensup ülkelerin yurttaşları oldukları için, Faluga iline sürer. Sonra da 1914'te savaş patlayınca, "savaş esiri" olarak tanımlanarak Ural'a sürülürler. Burada Mustafa Suphi, Bolşeviklerle ve Türkçe konuşan uluslardan sosyalistlerle tanışır. Bu buluşma, eğilimlerinin Bolşevizme yönelmesini sağlar.

1917 Devrimi'nden sonra (1918) Moskova'ya gelen Mustafa Suphi burada, Tatar-Başkırt Bolşevikler'le birlikte Türkçe "Yeni Dünya" adlı bir gazete çıkarır. M. Suphi'nin bu dönemdeki faaliyetleri, esas olarak Rusya'daki Türk topluluklarıyla ve Rusya'da savaş esiri olarak bulunan Türklerle bağıntılıdır. Söz konusu topluluklar, gerek Bolşevizmi tanımak bakımından gerekse devrimci pratik içindeki deney birikimleri bakımından, Türkiyeli ilericilerden çok daha gelişmiş durumdaydılar. Kerim Sadi, "Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı" adlı eserinde, İmparatorluk sınırları dışındaki bazı Müslüman toplumlarında sosyalist akımları anlatırken, bu özelliği gösteren pek çok kanıt göstermektedir. (Bkz. Kerim Sadi, "Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı", İletişim Yayınları, 1994. s. 561 vd.) Azerbaycan'da, Tatarlar arasında, Kazan ve Türkistan'da, çok sayıda sosyalist gazete yayınlanmakta, bunların büyük bir çoğunuğu Bolşeviklerin denetiminde bulunmaktadır.

Kerim Sadi, "Yeni Dünya" ile ilgili olarak şu bilgileri veriyor: *"1919 Nisan ayının başında Simferepol'de Yeni Dünya adlı Türkçe bir Bolşevik gazete çıkmıştır. Daha sonraları Eskişehir ve Ankara'da omonimlerini gördüğümüz bu gazete haftalıktı ve, Moskova Müslüman Merkez Komserliğinin Organı idi. Yeni Dünya'nın ilk birkaç sayısı Moskova'da yayınlanmış sonra Kırım'a nakledilmiştir. Yeni Dünya'yı Mustafa Suphi çıkarıyordu. Bu gazete, özellikle büyük sayıda Türk harp esirleri için çıkıyor ve onlar tarafından okunuyordu."* (Kerim Sadi, age. s. 569)

Mustafa Suphi, 1918'de Moskova'da Türk Sol Sosyalistleri Birinci Kongresi'nin toplanmasına ve Moskova, Kazan, Samara, Sara-

tov, Rezan, Astrahan gibi merkezlerde Türk Komünist teşkilatlarının kurulmasına yardım etmiştir. Aynı yıl kasım ayında Moskova'da düzenlenen Müslüman Komünistler Birinci Kongresi'ne gitmiş ve burada Stalin'in başında bulunduğu Milliyetler Halk Komiserliğine bağlı olarak kurulan Doğu Halkları Merkezi Bürosu'nun Türk seksiyonu başkanı olmuştur. 1918 Aralık ayında, Petrograd'da yapılan Enternasyonal Devrimciler Toplantısı'na katılmıştır. Burada yaptığı konuşmada, *"İngiliz ve Fransız kapitalizminini beyni Avrupa'da olmakla birlikte, vücudu Asya ve Afrika ovalarındadır"* tezini savunmuştur. 1919 Martı'nda, yine Moskova'da toplanan Üçüncü Enternasyonal'in ilk kongresine Türkiye delegesi olarak katılmıştır. Bu toplantıda da, aynı tezi savunmuş, Doğuda gerçekleşecek devrimlerin, Batılı emperyalist ülkeleri hammadde kaynaklarından yoksun bırakarak buhranlara yol açacağını ve dolayısıyla emperyalist ülkeler proletaryasının iktidara gelmesini kolaylaştıracağını ileri sürmüştür. Bu konuşmanın tam metni, yukarıdaki bilgileri de özetleyerek aktardığımız, Mete Tunçay'ın "Türkiye'de Sol Akımlar" adlı eserinde bulunmaktadır. Bu konuşmada Mustafa Suphi, Rusya'daki faaliyetlerinin içeriğini anlatırken şunları söylemektedir: *"Geçen sene, Türk generalleri Türk ordusunu Hazar denizi kıyılarına, İran'ı ve Türkistan'ı işgale göndermeye kalkıştıklarında, Moskova'da bütün dünyaya mutluluk vaadeden devrimin merkezinde, Türk devrimcileri, cesaretle Türk bayrağını yükselterek, Türk generallerinin maceraperest özlemlerine karşı koydular. Burjuva gazetelerin sütunlarında bizlere karşı şöyle sorular yöneltildi: 'Müslüman dünya Türk ordusunun Asya içlerindeki zaferini kutlarken, Türk-Tatar ulusunun en kutsal duygularına ve dinine karşı gelen bu insanlar kim? Bu kişiler hangi dine mensup, milliyetleri nedir?' Ve Türk elçiliği bu uhrevi sorularla bütün Doğu Müslüman dünyasının kafasını karıştırmaya çalışırken, biz, Türk komünistleri, bütün yeryüzünün vatanımız, ve insanlığın ulusumuz olduğunu açıkça belirttik. Böylece devrimin kızıl bayrağı-*

nı cesurca kaldırarak Türk emperyalizminin çevresinde toplanmış bu tür insanlara, bu tür akımlara karşı koymaya karar verdik."

Mustafa Suphi, daha sonra emperyalizmle sömürge uluslar arasındaki çatışmanın, sosyalist devrim için yaratacağı olanaklar üzerinde durmakta ve III. Enternasyonal'in bundan sonraki görevinin Doğu halkları arasında devrim ocakları kurmak olduğunu savunmaktadır. (Tunçay, age. s. 199-202)

Yeni Dünya, Kırım'da yayınlanıp buradan, Türk kayıkçıları aracılığıyla Anadolu'ya ulaştırılıyordu. Bu yol, aynı zamanda komünist propagandacı işçi ve askerlerin de Anadolu'ya gönderilmesi için kullanılıyordu.

– Türkiye Komünist Partisi'nin Kuruluşu

14 Temmuz 1919'da ilk TKP kurucu komitesi oluşturuldu. Bu komitede, Mustafa Suphi ile birlikte, Maksut Ekşi, Ali Rıza Keskin, Osman Topçuoğlu, Mustafa Börklüce, Murat Sarı ve Kadir Erzurumlu bulunuyordu. (İbrahim Topçuoğlu, "Neden 2 Sosyalist Parti?" 1976, s. 9) İbrahim Topçuoğlu'nun derlediği anılarında, Ali Rıza, kuruluş günlerini şöyle anlatıyor: *"12 Temmuz 1919 günü Moskova'ya gittim. Yedi kişi toplandık, durumu inceledik; hazırlanmış 25 maddelik Kurucu Komite programını onayladık. Bu suretle, Türkiye Komünist Partisi ilk Kurucu Merkez Komitesi 14 Temmuz 1919 tarihinde kurulmuş oldu. Komitemiz namına Mustafa Suphi, Komintern'e giderek TKP Kurucu Komitemizi bildirdi ve kaydımızı yaptırdı."* (Topçuoğlu, age. s. 60)

Bundan sonraki süreci, Tunçay'ın çalışmasına dayanarak şöylece özetleyebiliriz:

M. Suphi daha sonra Moskova'dan Türkistan'a geçerek "Beynelmilel Şark Tebligat Şubesi"ni kurar. Taşkent'teki komünist örgütü yeniden düzenler ve bir Türk Kızıl Ordusu oluşturur. Bu arada Azerbaycan'da sovyet yönetimi gerçekleşince, M. Suphi ve arkadaşları Bakû'ye geçerler. TKP'nin asıl örgütlenmesi de burada ger-

çekleşir. Mustafa Suphi, Bakû'de daha önce eski İttihatçıların kurmuş olduğu Türkiye Komünist Fırkası'nı dağıtarak, yeni bir örgütlenmeye girişir. İlk kongrenin tarihi olan 10 Eylül 1920, bu bakımdan, TKP'nin resmi kuruluş tarihi olarak kabul edilir. O günden sonra da, örgüt, ağırlıklı olarak Türkiye ile igilenmeye başlar, örgütlenme, ajitasyon ve propaganda, istihbarat ve askeri örgütlenme gibi sorunlarda, yeni bir parti için oldukça dikkate değer bir gelişme görülür.

Örgüt, Bakû dışında, İstanbul'da, Zonguldak, Trabzon ve Rize gibi Karadeniz şeridinde yer almaları dolayısıyla ulaşımın kolay olduğu illerde, Nahcivan ve Kuzey Kafkasya'da şubeler açar ve her birine örgütçü militanlar gönderilir.

TKF'nin eğitim ve propaganda faaliyetinin zenginliğini ve teorik sorunlara yaklaşımının boyutlarını gösteren yayınlarını, Mustafa Suphi'nin Bakû Kongresi'nde okuduğu "Layiha"ya dayanarak şöylece sıralayabiliriz: Yeni Dünya gazetesinin tirajı dört binin üzerindedir. Bunun iki bini Türkiye'ye, bini Azerbaycan'a, üç yüz ellişer adedi Rusya ile İran ve Türkistan'a gönderilmekte, dört yüz ila beş yüz arasında nüsha da, "ihtiyat olarak, depoda" tutulmaktadır. Ahbar ve Komünas adlı iki sürekli duvar gazetesi çıkarılmaktadır. Anadolu'da, Trabzon, Erzurum ve Eskişehir'de, "komünistliği alenen müdafaa eden", "Albayrak", "İşçi" adlı gazetelerin çıkarılmasına yardımcı olunmaktadır. İstanbul'da ise, "Kurtuluş" adlı bir gazete, Mustafa Suphi'nin deyimiyle, "komünist arkadaşlar" tarafından çıkarılmaktadır. Kurulan bir yayın kolu tarafından, on iki temel kitap Türkçeye çevrilmiş, beş kitabın da üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. Eylül ayına kadar, "Lenin'in Tercüme-i Hali", "Şûralar (Sovyet) Hükümeti Nedir", "Burjuvazi Diktatoryası ve Proletarya Diktatörlüğü" adlarını taşıyan dört kitap yayınlanmıştır. Ardından, "Kanuniesasî" (Anayasa), "Komünist Programının Şerhi (açıklaması)", "Komünist Beyannamesi (Manifesto)", "Say (emek) ve Sermaye", "Bolşevizm Nedir", "Kırmızı Ordu Kıtaatı", "Fırka Hücreleri Talimatnamesi", "Çocuk Dostu", "Mektebe Kadar Terbiye Müesse-

seleri Talimat ve Programı" yayınlanır. Üzerinde çalışılan beş kitabın adları da şunlardır: "Komünizmin Elifbası" (Buharin tarafından yazılan kitabın çevirisi), "Hükümet ve İnkılap" (Lenin'in 'Devlet ve Devrim' adlı eserinin bir çevirisi ya da özeti olabilir), "Altına İbadet", "Büyük Başlangıç", "Enternasyonal Tarihi", "Mahkeme ve Sosyalizm Kanuniesasi". Yazılı propaganda malzemesinin yanı sıra, işçi ve köylülerin hayatlarını yasıtan 29 (başka bir kaynakta 20) adet tablo yapılmış ve sergilenmiştir. Diğer yandan, 17 Haziran tarihinde bir "siyasi fırka mektebi" açılmış ve Eylül başında elli öğrenci arasından mezun olan kırk gence diploma verilmiştir. Okulda, uygarlık tarihi, sosyal devrimler tarihi, iktisat, ekonomi politik, Komünist Programı, Türkiye İnkılâp Tarihi, sovyet hükümeti anayasası, ittifaklar, parti örgütlenmesi ve yayınları ve müzik dersleri verilmekteydi.

"Rabıta ve İstihbarat faaliyetleri" ise, esas olarak Türkistan'da kurulan ve "Pamir'den Bahr-i Hazer'e kadar yayılan Beynelmilel Şark Tebligat Şûrası" aracılığıyla yürütülmüş, bu faaliyet alanı Nahcivan ve Karadeniz kıyı şeridinde kurulan irtibat noktalarına kadar genişletilmiştir. Bu şube tarafından Türkiye'ye gönderilen otuz dört istihbarat görevlisinden sürekli bilgi alınmıştır. Mustafa Suphi'nin konuşmasında, bu kaynaktan gelen bilgilerin içeriği ve haberalma faaliyetinin hedefleri şöyle özetleniyor: Her kademede devlet ve hükümet adamlarının genel düşünceleri ve özellikle komünizm hakkındaki görüşleri, işçi, köylü ve asker kitleleri arasında siyasi eğilimler, gene aynı kitlelerin ekonomik ve sosyal durumları, en çok şikayetçi oldukları konular vb.

Askeri örgütlenme konusunda ise, TKF, bir kısmı hâlâ Rusya'da bulunan Birinci Dünya Savaşı tutsaklarının, bir "Kızılordu Birliği" halinde örgütlenmesi ve Türkiye'ye gönderilmek üzere hazırlanmasını esas almıştı. Mustafa Suphi, bu süreci şöyle anlatıyor: "Abid Ali yoldaş tarafından Baku'da Türk esirlerinden mürekkep bir komünist kıta-i askeriyesi teşkil edilmek üzere teşebbüste bulunulmuştu. Merkezi heyet, Baku teşkilat işlerini yoluna koyar koymaz,

kıta-i askeriyeyi kendi idaresine alarak, kumandan ve siyasi müridler tayin etmiştir." Daha sonra bu birlik Anadolu'ya gönderilmiştir. Bu konuda, Anadolu Hükümeti'ne de öneride bulunulmuş, fakat Kemalistler bunu çekinceyle karşılamışlardır. Mustafa Suphi'inin aktardığına göre, Anadolu Elçiliği Vekili İbrahim Tali bey, *"Türkiye'nin adama ihtiyacı yoktur, cephane ve silaha ihtiyacı vardır"* diyerek, bu teklifi geri çevirmiştir. (Mustafa Süphi, Yaşamı, Yazıları, Yoldaşları Sosyalist Yayınlar, 1992, s.110) Gene de, 1921 yılında bu birliğin Anadolu'ya gönderildiği bilinmektedir. Ancak cepheye sevk edilip edilmediğine dair bilgi yoktur. Mustafa Suphi'nin, Mustafa Kemal'e Kasım 1920'de yazdığı bir mektupta, Türk Kızıl Alayı ile ilgili bazı bilgiler verilmektedir: *"Fırkamız tarafından Anadolu harekâtına yardım olmak üzere, teşkilinden evvelce malumat verdiğimiz Türk Kızıl Alayı, merkezi heyet azasından Mehmet Emin yoldaşın kumandası altında, takriben üç hafta evvel Nahcivan tarikiyle Kazım Karabekir Paşa emrine girmek üzere gönderilmiş ise de, bu sırada, Şark cephesinin taaruza geçmesi, Taşnakların Nahcivan yolunu kapamalarına sebeb olarak, askerin Anadolu'ya is'ali mümkün olmamıştır; ancak alayımızın Kerüsid'den başlayarak Pazarçayı'na doğru yaptığı harekât muvaffakiyetlerle neticelenmiş, ve düşman kuvvetinin büyük zayiatına sebebiyet vermiştir. Askerimizden 11 zayiat ve 20 kadar hafif yaralı vardır."* (Tunçay, age. s. 232)

– Kuruluş Yıllarında TKP
Ve Komünist Enternasyonal

TKP, Komintern'in 19 Temmuz 1920'de Petrograd'da başlayan ve Moskova'da devam eden İkinci Kongresine iki delege ile katılmıştır. Bir konuşma yapan İsmail Hakkı, özü itibariyle milliyetçi bir bakış açısından, özellikle sömürgeler ve ulusal kurtuluş savaşları çerçevesinde, Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı üzerinde durmuştur. Bu konuşmada, Ankara hükümetine biçilen yüksek değer dikkat çekicidir.

"Şimdi demokratik partilerin önderlik ettiği Anadolu hükümeti, Türkiye'nin Antanta tarafından uğratıldığı hayasız sömürüye en iyi cevaptır. Bütün Antanta düşmanı güçleri çevresinde toplayan ve emperyalizme karşı öteden beri nefret duygularıyla dolup taşan Anadolu'daki devrimci hükümet, şimdi Avrupa emperyalizmine karşı bir savaşıma girişmeye hazırlanmaktadır." (Tunçay, age. s. 208)

Komintern'in İkinci Kongresi, sömürgecilik, ezilen uluslar ve dünya proletaryası arasındaki ilişkileri, ulusal kurtuluş savaşlarıyla sosyalist devrimler arasındaki bağıntıyı ele alan ve özellikle de Hintli komünist Roy'un konuya ilişkin tezlerinin tartışıldığı bir kongre olarak önem taşıyordu.

Türkiye, gerek ulusal kurtuluş mücadelesinin boyutlarıyla, gerekse gelişen komünist hareketinin niteliğiyle, Enternasyonal'in ve Lenin'in başlıca ilgi odaklarından biri olma özelliği kazanmıştı. Bu yüzden, İkinci Kongre'ye iki oy hakkı ile katılan TKP'nin, daha sonraki kongrelerde dört oy hakkına sahip olması kararlaştırılmıştı.

Bu noktada incelenmesinde yarar bulunan iki nokta vardır:

Birincisi, genel olarak sömürge yarı-sömürge ülkelerin komünist partilerinin kendi proletaryalarıyla olan bağları ve ulusal kurtuluş mücadeleleri üzerindeki etkilerinin niteliği ve derecesi;

İkincisi, başlıca komünist partilerin, özellikle SSCB-KP'nin ve Üçüncü Enternasyonal'in, ulusal sorun ve ulusal kurtuluş savaşları konusunda teorik ve pratik bakımdan henüz netleşme sürecinde olmasının yol açtığı sorunlar.

Bu iki sorunu TKP açısından ele alırken, Sovyet devriminin gelişme özellikleri ve emperyalizmin devrime karşı saldırılarının boyutları dikkate alınmalıdır. Çünkü, 1919 Alman Devrimi'nin yenilgiye uğraması, Sovyet Devrimi'nin Avrupa'ya bağladığı umutları önemli ölçüde yıkmış ve bir dünya devrimi, en azından belirsiz bir geleceğe ait bir olanak haline gelmişti. Bu durumda, Asya'daki ulusal kurtuluş savaşlarının, yeni bir müttefik güç olarak önemi artmış ve Sovyet komünistlerinin ve Enternasyonal'in ilgisi bu noktada yo-

ğunlaşmıştı. Modern sanayi proletaryasının dünya kapitalizmine karşı mücadelesinin önemli bir mevzi kaybettiği koşullarda, geri kır ilişkilerinin, kültürsüzlüğün, toplumsal ve siyasal bakımdan örgütsüzlüğün hakim olduğu sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin, zayıf işçi sınıflarının ve geri köylü yığınlarının mücadelesi, beklentilere ne ölçüde cevap verebilir, Sovyet Devrimi'ne yönelmiş emperyalist saldırıyı püskürtmede ve kendi ülkelerinin kurtuluşunda nereye kadar etkili olabilirlerdi?

Bu sorular, yalnızca pratik ve teknik bir dizi karmaşık yeni sorunu ortaya çıkarmakla kalmıyor, aynı zamanda Marksizmin temel ilkelerinin, tarih ve devrim teorilerinin de sınanıp geliştirileceği yeni bir alan açıyordu.

Lenin, III. Enternasyonal'in İkinci Kongresi henüz sorunu tartışmaya başlamadan önce, bütün delegelere, tartışmanın çerçevesini ve gözetilmesi gereken temel ilkeleri hatırlatan bir yazı yayınladı. Burada, *bütün yoldaşlardan, özellikle bu karmaşık sorunların herhangi biri hakkında somut bilgisi olan yoldaşların, hele hele aşağıdaki noktalardaki görüşlerini, değiştirip ya da eklemelerini ve somut noktaları çok kısa biçimde (iki ya da üç sayfadan fazla olmamak üzere) bildirmelerini rica ederim"* deniyordu. (bkz: Lenin, "Ulusal Sorun Ve Ulusal Kurtuluş Savaşları", Sol yayınları, Ekim 1993, s. 331) Bu sözler, Lenin'in konunun tartışılmasına ve yeni görüşlerin ortaya çıkmasına verdiği önemi göstermektedir. Gerçekten, sorun bütün boyutlarıyla yenidir ve dünya devriminin başlıca dayanaklarından birisinin tüm özellikleriyle açığa çıkarılması gerekmektedir.

Lenin, "Ulusal Sorun Ve Sömürgeler Sorunu Üzerine Tezlerin Ön Taslağı- Komünist Enternasonalin İkinci Kongresi İçin" başlığını taşıyan yazısının ilerleyen bölümlerinde, temel ilkeleri hatırlatır. Buna göre, her şeyden önce, burjuva demokrasisinin ikiyüzlülüğü gösterilmeli, *"eşitlik isteğinin gerçek anlamının, sınıfların kaldırılması isteği"* olduğu anlaşılıp anlatılmalıdır.

İkinci olarak, komünist partiler, yukarıdaki ilkeye bağlı olarak,

"siyasetini, ezilen sınıfların, sömürülen emekçi halkın çıkarlarıyla genel ulusal çıkar kavramı, yani egemen sınıfların çıkarı arasında yapılacak açık bir ayrım üzerine oturtmalıdır." Ve bunun bir başka düzeyde ifadesi olarak da, *"komünist partisi, siyasetini, ezilen, bağımlı ve uyruk uluslar ile ezen, sömüren, egemen uluslar arasında aynı biçimde yapılacak açık bir ayrıma dayandırmalıdır."*

Bu tezlerin gözeteceği temel hedef ise, şöylece formüle edilmektedir: *"Komünist Enternasyonalin ulusal soruna ve sömürge sorununa ilişkin tüm siyaseti, her şeyden önce, bütün ulusların proleterleri ile emekçi yığınların, toprak sahipleri ile burjuvaziyi devirmeyi amaçlayan ortak devrimci bir savaşım için daha yakından birlik kurmaları esasına dayanmalıdır. Kapitalizme karşı zaferi sağlayacak tek şey bu birliktir. O olmaksızın, ulusal boyunduruğa son verilmesi, eşitsizliğin ortadan kaldırılması olanaksızdır."* (Lenin, age. s. 331-333)

Lenin, ayrıca, proletarya diktatörlüğünün dünyanın o günkü siyasal koşullarında kaçınılmaz olarak gündeme geldiğini belirterek, dünya burjuvazisinin Sovyet Rus Cumhuriyeti'ne karşı savaşımının yoğunlaştığına dikkat çekmektedir. Bu sorun, eperyalizme karşı işçi sınıflarının ve ezilen ulusların mücadelesinin kendi içlerinde taşıdıkları etkiyi aşan bir etken rolü kazanmalarına yol açmaktadır. Mücadeleler, artık kaçınılmaz olarak, Sovyet Rusya'nın sosyalizmi kurma savaşının bir parçası haline gelmekte, iki büyük dalga birbirine bağlanmaktadır: Sosyalizm ve ulusal kurtuluş mücadeleleri. Diğer yandan, ulusal kurtuluş mücadelelerinin başarıya ulaşabilmeleri de, Sovyet Cumhuriyeti'nin ayakta kalışına ve sosyalizm yolunda zaferle ilerleyişine bağlı hale gelmiştir. Lenin, bundan şu net sonucu çıkarır: *"Bu durumda, bugün için artık, salt çeşitli ulusların emekçi halkları arasında daha yakın bir birlik gereğini kabul etmek ve öne sürmekle yetinilemez. Bütün ulusların ve sömürgelerdeki kurtuluş hareketlerinin Sovyet Rusya'yla çok yakın ittifaka girmesi olanağını sağlayacak bir siyaset izlenmelidir. Bu ittifakın biçimini,*

her ülke proletaryasının komünist hareketinin gelişme düzeyi, ya da geri ülkeler veya geri ulusal-topluluklardaki işçilerle köylülerin burjuva demokratik kurtuluş hareketinin gelişme düzeyi kararlaştırmalıdır." (Lenin, age. s. 333)

Bu son önerme, bütün komünist partiler içinde, ulusal mücadelenin sıcak ortamına giriş için bütün gücünü seferber eden TKP bakımından özellikle önemliydi. Gerçekten, ulusal mücadelenin önderliğini yapmakta olan burjuvaziyle kendisi ve Sovyet Rusya arasında nasıl bir ittifak gerçekleştirecek, bunun düzeyi ve araçları neler olacaktı? Kuşkusuz bu soruya ilkeli bir cevap verebilmek için, Lenin'in tezlerinde ortaya konulmuş bulunan temel perspektifler ekseninde bir analiz gerekiyordu. Diğer yandan, Lenin, bu türden ülkeler komünistlerinin hareket tarzını ve siyasi hedeflerini de formüle eden tezler ileri sürmekteydi. Bu tezlerde, hem komünist partilerin düşmesi olası ya da o anda zaten yapılmakta olan hatalara dikkat çekilmekte, kesin uyarılar geliştirilmektedir. Öyle ki, TKP'nin eylemini değerlendirirken, bu uyarıların ne kadar yerinde ve önemli olduğunu görebiliriz.

Lenin, özetle, şu hususların altını çizmektedir:

1. Bütün komünist partiler, feodal, ataerkil ilişkilerin egemen olduğu ülkelerde, burjuva-demokrat kurtuluş hareketlerine yardım etmelidirler. Bu noktada, Roy tarafından formüle edilen ve Lenin'in önemli bulduğu bir koşul göz önünde tutulmalıydı: Antiemperyalist hareketin içinde de toplumsal antagonizmalar vardır ve buna karşı dikkatli olunmalıdır. Çünkü modern sanayinin Doğu'ya girmesiyle, Batı'dakine benzer koşullar doğmaya başlamış, fakat buralarda burjuvazi zenginleşirken, feodal sınıflarla koalisyon yapmış ve ikisi birden proletarya ve köylülüğe karşı Batı emperalizmiyle uzlaşma eğilimine girmiştir. Öyleyse, bu tür ülkelerde, antiemperyalist mücadeleyi gerçekten yürütebilecek olan sosyal sınıflar, poletarya ve köylülerdir. Dolayısıyla, komünistlere düşen görev, Batılı emperyalistlere karşı feodal unsurların ve henüz feodaliteyle bağlarını koparamamış burjuvazinin geçici mücadelelerini desteklemek değil,

kendi partilerini kurarak mücadeleyi yürütmeleri olmalıdır. Burjuvaziyle, antiemperyalist bir ittifak kurulacaksa, burada inisiyatif ve öncülük, mutlaka komünistlerin elinde bulunmalıdır. Roy'un tezleri, Lenin'in tezlerinin yanı sıra, Komintern tarafından "Tamamlayıcı tezler" olarak kabul edilmiştir. (Roy'un tezlerini Çin Devrimi pratiği üzerinde tartışarak açıkladığı iki yazısı, Türkçe olarak, "Sosyalist Siyasal Düşünüş Tarihi, C. II., Bilgi Yayınları, Ağustos 1976" içinde bulunmaktadır. Bkz: s. 899-992)

2. Geri ülkelerdeki din adamları ve öteki gerici unsurlar ve ortaçağ unsurlarıyla mücadele gereklidir. Emperyalizme karşı mücadeleyi, hanların, mollaların, toprak sahiplerinin gücünü artırma çabasıyla birleştirmeye çalışan panislamizmle mücadele edilmelidir.

3. Toprak sahiplerine, feodalizm kalıntılarına karşı köylü hareketine özel bir destek verilmelidir.

4. Burjuva demokratik kurtuluş eğilimlerine komünist bir görünüş verme çabalarına karşı kesinlikle mücadele edilmelidir. *"Komünist Enternasyonal, sömürgelerle geri ülkelerdeki ulusal burjuva demokratik hareketleri bir koşulla desteklemelidir: O koşul şudur, bu ülkelerde komünistliği yalnızca sözde kalmayacak olan gelecekteki proleter partilerin öğeleri birlikte ortaya çıkarılacak, ve kendi özel amaçlarını, yani kendi ulusları içindeki burjuva demokratik hareketlerle savaşım amaçlarını anlayacak biçimde yetiştirilmiş olacaktır. Komünist Enternasyonal, sömürge ve geri ülkelerdeki burjuva demokrasisiyle geçici bir ittifaka girmeli, ancak onlarla kaynaşmamalı, henüz ilk adımlarını atıyor olsa bile proleter hareketin bağımsızlığını kesinlikle yeğ tutmalıdır."* (Lenin, age. s. 336-337)

Proletaryanın bağımsız siyasi hareketinin örgütlenmesi konusu Lenin'de net bir koşul olarak ileri sürülmekte ve bununla sahte "Komünist" partilere karşı mücadele anlayışı birlikte değerlendirilmektedir. Bu tez, sanki özel olarak, sahte bir komünist partisi örgütlemeye girişen Türkiye için yazılmış gibidir.

Şimdi, bu tezlerin Enternasyonal bünyesinde tartışılıp karara

bağlanmasının hemen öncesinde TKP'nin Türkiye'ye ilişkin faaliyetlerinin içeriğine bakalım:

Mustafa Suphi parti örgütünü kurduktan sonra, ilk iş olarak Ankara hükümeti ile ilişki sağlamaya çalışmış ve bu amaçla, Merkez Komitesi üyesi, siyasi ve askeri komiser Süleyman Sami'yi, Mustafa Kemal'in şahsına yazılmış (15 Haziran 1920 tarihli) bir mektupla birlikte Türkiye'ye göndermiştir.

Süleyman Sami, partinin, Türkiye'ye yardımda bulunmak isteyen Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında aracılık yapmak istediğini, bu amaçla bir miktar silah ve cephaneyi şimdiden hazırladığını bildirerek, Millet Meclisi'nin Bolşeviklerle işbirliği konusundaki düşüncelerini öğrenmek istemiştir. Ayrıca Anadolu'da açık bir komünist örgütüne izin verilip verilemeyeceği, izin verilecekse, komünist programda bir değişiklik önerilip önerilmediğini tartışmıştır.

Mustafa Suphi, daha sonra 17 Temmuz'da Kazım Karabekir Paşa'ya da Yusuf Ziya bey aracılığıyla bir mektup göndermiş, Salih Zeki'yi de Nahcivan üzerinden Erzurum'a göndererek kişisel ilişkiler aramıştır. Bu arada, Enternasyonal'in konuya ilişkin tezleri henüz tartışılmakta ve komünist partilerin takınması gereken tavır konusundaki ilkeler yeni yeni belirlenmektedir. Dolayısıyla, örneğin Süleyman Sami'nin, komünist programda bir değişiklik yapılması konusunda bir önerileri olup olmadığını demokrat-burjuvazinin temsilcileriyle tartışmasında fazlaca kınanacak bir yan yoktur.

Diğer yandan, genel dünya durumunun öne çıkardığı bir özellik olarak geri ve sömürge ulusların kurtuluş mücadelelerinin artan önemi, net proleter sınıf tavrının zaman zaman bulanmasına da zemin hazırlamaktadır. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bu ülkelerin komünistlerinin eylem alanlarının ve temsil ettikleri sınıfın somut özellikleri, Enternasyonal'in önerdiği ilkelerle tam bir uyum göstermek bakımından zaman zaman zorlanmalarına yol açmaktadır.

– Bir Yarı-sömürge Partisi Olmanın Sorunları Ve Görevleri Bakımından TKP

Komünist Enternasyonal tarafından 1 Eylül 1920'de Bakû'de toplanan "Doğu Halkları Kurultayı", bir bakıma İkinci Kongre tezlerinin uygulanmasının ve sınanmasının bir alanı haline gelmiştir.

Kurultay'a, aralarında Mustafa Suphi'nin yanı sıra, Enver Paşa ve kimi ittihatçıların, Ankara Hükümeti'ni temsilen İbrahim Tali başkanlığında bir heyetin de bulunduğu 235 Türkiye delegesi katılmıştır. Toplam 1831 delegenin katıldığı Kurultay'da en çok üye ile temsil edilen ülke, Türkiye'dir.

Bakû Kurultayı öncesinde, Komintern tarafından temmuz ayında yayınlanan bildiri, kurultayın hangi amaçla düzenlendiğini açıklayıcı içeriktedir. Bu bildiride, esas olarak, ulusal kurtuluş savaşının başında bulunan burjuvaziye karşı dikkatli olunması ve devrimin ilerletilmesi konusunda asla güven duyulmaması çağrısı yapılmaktadır. "İran, Ermenistan ve Türkiye'nin Ezilen Halk Kütlelerine" başlığını taşıyan ve "Mütareke Yıllar..." başlıklı bölümde andığımız bildiride, bu husus açık bir biçimde vurgulanmaktadır:

"Efendi ve beylerinizin bazıları, kendilerini ecnebi sermayedarlara satmıştır; diğerleri sizi silah altına çağrıyor ve yabancı müstevlilere karşı dövüşmek üzere hazırlıyorlar: Fakat bunlar da, ülkenizin idaresini kendi elinize almanıza, Sultanın tufeylilere bağışladığı toprakları kendinize ayırmanıza, bu tarlalarda buğday yetiştirip beslenmenize izin vermezler. Ve yarın ecnebi sermayedarlar, efendilerine daha iyi barış şartları teklif ederse, şimdiki önderleriniz, ecnebilerin yardımıyla, sizi yine tıpkı ecnebi ordularının işgali altında bulunan yerlerdeki arazi sahiplerinin ve eski memurların yaptığı gibi zincire vuracaklardır."

Aynı bildiride, özel olarak Türkiye'yi ilgilendiren önemli bir bölüm vardır: *"Anadolu köylüleri! Yabancı istilacılarla dövüşmek üzere, şimdiden Kemal Paşa'nın buyruğu altına çağrıldınız; fakat biz aynı zamanda, Paşalar İtilâf yağmacılarıyla barış yapsalar*

bile, yalnız başınıza savaşa devam edebilmek için, kendi halkçı ve köylü partinizi kurmaya çalıştığınızı biliyoruz."

Bu paragrafta, iki önemli nokta dikkat çekmektedir: Birincisi, Türk delegeleri tarafından ileri sürülen Anadolu Hükümeti hakkındaki bütün olumlu yaklaşımlara karşın, Komintern, bu konuda açıkça bir uyanıklık çağrısı yapmakta, bunun da ötesinde, kendi muhatabı olarak, Millet Meclisi'ni ve Kemal Paşa'yı değil, Anadolu köylülerini görmektedir. Mustafa Kemal Paşa, Komintern bildirisinde kendisinin ve Millet Meclisi'nin atlanarak doğrudan halka seslenilmiş olmasına rağmen, belki de bu tavrın değişmesini umarak, 14 Ağustos'ta, Bolşevik devrimini öven bir konuşma yapar. Burada, kendi bakış açılarıyla, Bolşevik bakış açısı arasında bir fark bulunmadığını, kendi halkçılık prensipleriyle Bolşevizmin çatışmadığını ileri sürer. **"İslamiyetin en yüksek kaide ve kanunlarını ihtiva eden bolşevizmin bizim dahi mevcudiyetimize kastetmiş olan müşterek düşman aleyhine bugün kazanmış olduğu zafer, bizim için de teşekküre şayan bir neticedir..."** (Bkz. Çetin Altan, "Atatürk'ün Sosyal Görüşleri", Dönem yayınları, s. 66)

İkincisi, temmuz ayında yazılan bu bildiri, Anadolu köylülerine, "kendi halkçı köylü partilerinin" kurulmaya çalışılmakta olduğunu bildiriyor: Burada kastedilen, TKP ise eğer, onun bir "halkçı, köylü partisi" olarak değerlendirilmesi oldukça ilginçtir ve büyük ölçüde, Türkiye'nin nesnel koşulları, proletaryanın gelişme düzeyi ve ulusal kurtuluş mücadelesi içinde köylülüğün tuttuğu ağırlıklı yer göz önünde tutularak yapılan yerinde bir değerlendirmedir. Bu verili koşullar altında, TKP, modern tipte komünist proletarya partilerinden farklı doğuş ve gelişme koşullarına sahip olacaktır ve ağırlıklı olarak Komintern'in işaret ettiği özellikleri taşıyacaktır.

"Doğu Halkları Kurultayı", Komintern'in, özellikle Türkiye'de gelişmekte olan hareketin teşhirini önemsiyor ve kurultaya katılan komünistlere ve diğer delegelere, kendi bağımsız siyasi inisiyatiflerini geliştirmeleri konusunda çok ciddi uyarılarda bulunuyordu. Kurultayın başkanlığını yapan Zinovyev, M. Kemal'in yönettiği hare-

ketin asla komünist olmadığını, hatta Halifenin kutsal kişiliğini kurtarmaya yönelik olduğunu belirtirken, yayınlanan bildiride de, dinsel cihad çağrılarıyla süslü bu mücadelenin niteliği hakkında şiddetli vurgular yapılıyordu: *"Doğu halkları! Hükümetlerinizin sizi kutsal bir savaşa çağırdığını çok duydunuz, Peygamberin yeşil bayrağı altında yürüdünüz: Fakat bütün bu cihatlar kandırıcı idi; sizin bencil hükümdarlarınızın çıkarlarına hizmet ediyordu. Ama siz, köylüler ve işçiler, bu savaşlardan sonra bile kölelik ve yoksulluk içinde kaldınız; hayatın nimetlerini başkaları için kazandınız... Şimdi biz, sizi Komünist Enternasyonal'in kızıl bayrağı altında gerçek bir cihada çağrıyoruz..."*

Bu uyarıların ve kuvvetli vurguların yapılmasını gerektirecek önemli özelliklerin başında, yukarıda M. Kemal'in konuşmasında gördüğümüz bir anlayışın genel ve yaygın bir etkiyle Kurultaya katılanlar arasında benimsenmiş olmasının bulunduğunu tespit edebiliriz. Pek çok kişi, Bolşevizmin İslamiyetle aynı şey olduğunu düşünüyor, Bolşevizmin temel ilkelerinin ve kurallarının Kur'an'dan çıktığına inanıyordu. Kuşkusuz böyle bir yaklaşım, yalnızca Marksizm-Leninizm'i anlamayı ve uygulamayı zorlaştırmakla kalmayacak, aynı zamanda, "yeşil bayrak" altında Hilafetin kurtarılması için çalıştığını söyleyen gerici siyasi gruplarla bir kesişme noktası da doğuracaktı. Hele, Türkiye gibi, komünist hareketin gelişmesinin daha başlangıcında bulunan ülkelerde, böyle bir eğilim ve sözde ittifak, hareketin daha başlangıçta boğulmasına ve kendi kimliğini yitirmesine yol açacaktı.

Kurultay'da bir konuşma yapan Macar komünist Bela Kun'un uyarıları da bu yöndeydi: *"Kemalistlerin desteklenmesini teklif ediyorum. Ancak bu milli ihtilalci hareketin, sadece yabancı sömürücülere ve onlarla işbirliği yapmakta olan Saltanat istibdadına karşı yöneltilmiş ve ağalar, paşalar, burjuvalar ve aşiretlerle işbirliği edilerek sürdürülmekte olduğunu hatırlatırım. Başarısı, Türk köylü ve işçilerinin her türlü sömürü ve baskıdan kurtulacağı anlamına*

gelmez. Bu mücadele sonunda sömürüden kurtulmaları için, şimdiden teşkilatlanmaları ve teşkilat içinde saflarını sıklaştırarak bütün reformlarını yaptıracak güce ulaşmalarını salık veririm." (Topçuoğlu, age. s. 70)

Bütün özellikleriyle, her siyasi akım ve düşüncenin kendini Bolşevizme yakın göstermeye çalıştığı, bulanıklık ve belirsizliğin egemen olduğu bir ortamda, burjuva ulusal kurtuluş hareketinin başlıca eğilimleri ve özellikleriyle, Bolşevizm arasındaki derin farklılığı göstermek önem taşıyordu.

TKP, henüz ilk adımlarını atarken, bu konuda en çok uyarılması gereken partilerin başında gelmektedir.

TKP'nin Kuruluş Kongresi'nde kabul edilen raporda, *Türk Komünistleri, III. Enternasyonal'in İkinci Kongresince alınan kararların, yaşantıya, olaylara, hayatın isteklerine ve Türkiye'de sosyal hareketin ana ilkelerine, ülkülerine uygun olduğunu belirtir"* denilmektedir. Aynı kongrede kabul edilen ilk programda da bu tezlere uygun davranmaya büyük çaba gösterilmiştir.

Ulusal kurtuluş savaşının temel gücünün köylülük olduğu gerçeğinden yola çıkarak, programda bu sosyal tabakaya ağırlıklı bir önem verilmiştir. *"Devrim başarıya, zafere, ancak, devrim ordusu olan geniş köylü yığınlarını bu devrim savaşına çekmek yoluyla, ancak böyle bir savaş sonunda ulaşabilir."* (Programa ilişkin bütün alıntılar için bkz: Tunçay, age. 218 vd.) Kurtuluş savaşının bir demokratik devrimle tamamlanabilmesi için, gene köylülüğün temel taleplerinin eksiksiz karşılanmasının zorunlu olduğu vurgulanmaktadır: *"Memlekete dalan yabancılara karşı kurtuluş savaşının başarıyla, demokratik devrimle sonuçlanabilmesi için, bu toprakların köylülere mutlaka verilmesi gerekir. Kurtuluş savaşına düşman olanların topraklarına hükümet hemen el koymalıdır. Köylü borçları, tefecilik, vergi borçları, köylüyü ezen vergiler, haraçtan başka bir şey olmayan âşar ve salmalar hemen kaldırılmalıdır. Onların emeği, malları, ağalara, köy burjuvazisine karşı korunmalı, köylüye tarlasını ekebilmesi için tohum, tarım aletleri, işini evirip çevirebil-*

mesi için ucuz kredi sağlanmalıdır."

Programın köylülerin taleplerinin karşılanmasıyla ilgili son derece önem taşıyan bir önerisi vardır: "Köylü komiteleri kurmak." Bu öneri, köylülüğün taleplerini, sıradan reform talepleri olmaktan ve özellikle hükümetten beklenen uygulamalar olarak anlaşılmaktan çıkarmakta, doğrudan doğruya halk inisiyatifine dayanan bir girişim haline getirmektedir. Köylü komiteleri, ayrıca, *"köylülerin politik haklarını doğrudan doğruya savunabilmek, çiftlik ağalarının ve derebeylerin topraklarına, tarım araçlarına, iş hayvanlarına, hayvan sürülerine, tohum ambarlarına hemen el koymak"* ve *"bu malları köylülere dağıtmak"* işlevleriyle de yüklenmektedir. Bu, tümüyle Sovyet devriminin "köylü sovyetleri" deneyimine dayanan ve onun Türkiye'ye uygulanmasını öngören devrimci bir projedir.

TKP'nin I. Kongresi, yürütülmekte olan Ulusal Kurtuluş Savaşı'na önemli değer biçiyordu: *"Anadolu'da yürütülen milli kurtuluş hareketi emperyalizme karşı bir savaştır. Bu savaşa, bütün yeryüzü proleterlerinin dayanışma göstereceklerine inanıyoruz. Memlekette bu milli hareketin gelişmesi ve derinleşmesi, hem işçi sınıfının şuurunu uyandıracak, hem de genel olarak gelecek sosyal devrim için en elverişli bir zemini hazırlayacaktır."* Bununla birlikte, TKP, Komintern'in uyarılarını dikkate alan bir hazırlık önerisini de geliştirmektedir: *"TKP, memlekette emperyalizme karşı olan milli kurtuluş harbinin derinleşmesine yardım etmekle, bu hareketi tutmakla beraber, işçi sınıfının gerçek ve son amacı olan emekçilerin egemenliğini kurmak için gereken durumu, koşulları, zemini hazırlamaya çalışacaktır."* Söz konusu milli hareketin, emekçilerin kurtuluşu için ancak bir basamak olacağı, fakat bunun kendisi olmadığı, en azından Kongreye katılan, programı hazırlayan komünistler tarafından bilinmektedir.

TKP, Milli Kurtuluşu Savaşı'yla ilgili tavrını net politik ve örgütsel bir etkinliğe yükseltmek için bir "Tek Cephe" taktiğini de gündeme almıştır. "Türkiye İşçilerine" başlığıyla yayınlanan bildiride, emperyalist saldırıya karşı tek cephe kurulması gerektiği belirti-

lerek, TKP'nin bu cephede yer almaya hazır olduğu bildirilmiştir. Aynı bildiride, söz konusu "Tek Cephe"nin içinde yer alma koşulu olarak, işçilerin ve emekçilerin, hemen yerine getirilmesi gereken asgari hedeflerini de formüle eden bir dizi talep ileri sürülmektedir.

"1. Sendikalara tam bağımsızlık, serbestlik ve dokunulmazlık sağlanması. Eksiksiz toplantı, grev, yürüyüş, basın ve kişi özgürlüğü.

2. Tek dereceli, genel, eşit, serbest ve gizli oylamalı seçim sisteminin kurulması.

3. Jandarma yerine, halk tarafından seçilen Milis teşkilatının kurulması.

4. Yürürlükteki bütün vergilerin kaldırılması ve yerine kazanç oranlarıyla artan gelir vergisi sisteminin konulması.

5. Parasız genel eğitim.

6. Topraksız ve az topraklı köylülere bedava toprak ve tarım aletleri dağıtılmsı

7. Padişahlığın yıkılması, cumhuriyetin kurulması. Paşalıkların kaldırılması. Valilerin, kaymakamların halk tarafından seçilmesi.

8. 1 Mayıs gününün resmen işçi bayramı olarak tanınması.

9. Toprak reformunun gerektiği gibi yürütülmesi için, Köylü Komiteleri kurulması. Tarım işçilerine serbest sendika kurma hakkının tanınması.

10. Kurtuluş savaşına düşman olanların, sarayın-padişahın, toprak beylerinin mallarına, mülklerine hemen el konulması.

11. Anayurdun savunulması için, beylerden, ağalardan, eşraftan tüccarlardan, fabikatörlerden bedel alınması.

12. Düyunu Umumiye'nin, Reji'nin, tekelin, yabancı kumpanyaların, kapitülasyonların kaldırılması. Padişahların yabancılardan aldıkları, yedikleri Osmanlı borçlarının tanınmaması."

"Tek Cephe" içinde savunulacak bu genel taleplerin yanı sıra, özellikle işçiler için, 10 maddelik bir talepler listesi daha sunulmaktadır:

1. 8 saatlik işgünü.

2. Eksiksiz serbest grev.

3. Toplu iş anlaşması bağlamak.

4. İşçilere oturulur evler sağlamak.

5. 14 yaşından küçük çocukların çalıştırılmaması.

6. Gebe ve işçi kadınlara, doğumdan önce ve sonra ikişer ay gündelikleri işlemek şartıyla izin verilmesi.

7. İhtiyarlıkta, çalışma gücünü kaybettiği hallerde işçilerin emeklilik hakları, sosyal sigorta hakları olmalı.

8. Gündelikler kesilmeksizin hafta tatili olmalı.

9. Gündeliklerin ve haftalıkların, en azından yaşama indirimine göre ayarlanması.

10. İş kanununun doğrulukla yürütülmesini kontrol için özel işçi komisyonu kurulması.

Programda, milli topluluklar konusuna da yer verilmiştir. *"TKP, Türk işçi ve köylülerini İttihatçıların, 'hain sosyalistlerin' etkisinden kurtarmaya çalışacağı gibi, Türkiye'de yaşayan Yunan, Ermeni ve Kürt milletlerinin ezilmiş sınıflarını da, 'Daşnak' veya 'Bedirhan' teşkilatlarından ayırarak, aynı çıkar ve amaçlar adına onları tek bir sınıf halinde birleştirip hem dahilî tufeylilere hem de harici kuvvetlere karşı savaşıma yöneltmekle yükümlüdür."* Ulusal haklar sorununda, Mustafa Suphi, sosyalizm ilkelerine göre kurulacak büyük bir federasyon önermektedir. Bu federasyon içinde, küçük özerk cumhuriyetler, kendilerini yönetmekte tam bağımsız olacaklar ve ekonomilerini geliştirmek için büyük devletle birlik yaratacaklardır.

Görülebileceği gibi, gerek genel, gerekse özel talepler, bir demokratik devrimi mümkün olan en geniş sınırlara kadar genişletmek amacı içinde kalmakta, ve bunlar esas olarak Ulusal Kurtuluş Savaşı içinde Ankara Hükümeti ile ittifakın gerekleri olarak ileri sürülmektedir.

TKP, Bakû'deki kuruluş kongresinden önce, Moskova'daki ilk kuruluş çalışmaları sırasında yaptığı toplantı sonucu yayınlanan 14 Temmuz 1919 bildirisinde, proletarya diktatörlüğü sorununu ortaya

atmış ve programını da bu düzeyde bir ittifak programı olarak formüle etmemişti. Şimdi gelinen noktada, işçi köylü diktatörlüğünün kuruluş koşullarını adım adım hazırlamaya yönelik, daha açık ve koşulları daha yakından göz önüne alan bir taktik-pratik program önermektedir. Kuşkusuz bugünden bakılınca, biraz abartılarak dikkate alındığı düşünülebilecek olan ve bir veri olarak kabul edilen koşulların başında, Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'ni yürüten burjuvazinin önder konumunun kabul edilmiş olması gelmektedir.

Bu kabulleniş, bir çok durumda, Ankara Hükümeti'nin izni ve haberi olmadan açık faaliyette bulunmamak noktasına kadar inmektedir. Mustafa Suphi ve arkadaşları, gerek parti olarak faaliyet gösterebilmek, gerekse Türkiye içinde çalışmak için, Ankara Hükümeti'nden resmen izin istemişler fakat mektuplarına cevap alamamışlardır. Bu, onların faaliyetlerini gizli sürdürmeleri yolunda bir uyarı görevi görmüş, ancak, böyle bir iznin alınabileceği koşullarda tümüyle açığa çıkmak konusundaki eğilimlerini değiştirmemiştir. Dönemin samimi bir tanığı olan ve gerek Moskova'daki kuruluş çalışmalarında gerekse Bakû Kongresinde Merkez Komitesi'nde görev alan Ali Rıza (Keskin), Topçuoğlu tarafından derlenen anılarında şu bilgileri veriyor:

"Türkiye'den resmi bir yazı gelmedikçe, bütün işimizi gizli hazırlamak, hatta kongre yerini ve gününü gizli tutmak ve son güne kadar Kongremize iştirak edecek delegelere dahi söylememek kararı aldık. Buna bilhassa şu sebebler bizi mecbur etmişti:

1. Ankara hükümetinden, Türkiye'ye girip çalışma izni henüz gelmemişti.

2. Ankara hükümeti, Bakû'ye, doğrudan doğruya bizimle temas kurmadan Türkiye heyetini göndermişti..." (Topçuğolu, age. s 68-69)

Beklenen izin, 15 Aralık günü Ankara'dan gelir. 17 Aralık'ta da, Kars'tan Kazım Karabekir Paşa imzasıyla, Ankara'dan gelen mektubun içeriğiyle aynı bir başka mektup alınır. Bunların ikisinde de, Türkiye'ye gelmelerine izin verildiği bildirilmektedir. Ali Rıza, aynı

anılarında bundan sonrasını şöyle anlatıyor: *"Hemen hazırlığa girişildi. Bu arada Sovyetler tarafından Türkiye'ye sefir tayin edilen Budi Midevani başkanlığındaki heyetle birlikte gitmenin daha kolay olacağı düşüncesiyle temasa geçildi. Bu temas müspet sonuçlandı ve Sovyet sefaret heyetiyle bizim arkadaşlar hep birlikte arabalarla yola çıktılar. Aynı konvoya asker esirlerden Mehmet Emin de, üç arkadaşıyla birlikte katılmıştı. Bizimle hiç alakaları yoktu. 28 Aralık 1920 günü bütün arkadaşların Kars'a ulaştıklarını ve Kazım Karabekir tarafından çok iyi karşılanıp otele yerleştirildiklerini, geri gelen arabacılardan öğrendik ve bir daha haber alamadık. Ses seda kesildi."* (Topçuoğlu, age. s. 79)

Mustafa Suphi, Türkiye'ye geçmeden önce, Mustafa Kemal Paşa ile çeşitli konularda yazışmıştır. Bu mektupların üçü resmen açıklanmıştır. Mektuplar hakkında, çeşitli konuşma ve yazılarında, Mustafa Kemal de, Mustafa Suphi de, değerlendirmeler yapmışlar, mektupları referans olarak göstermişlerdir. Örneğin, bir konuşmasında Mustafa Kemal, şunları söylemektedir: *"Vaziyetin arzettiğim gibi, Şark veya Garp ile muayyen bir neticeye varmadan inkılâbattan içtinap etmek ve bilmünasebe, Mustafa Suphi yoldaşa da yazdığım veçhile, ne yapılacaksa hükümet vasıtasıyla yapmaktır."* (Tunçay, ge. s. 227) Ahmet Cevad Emre de, Mustafa Kemal'in, Mustafa Suphi'ye *"her ne yapılacaksa, evvela kendisine haber verilmesini ve haber verilmeyen hiçbir teşebbüse girilmemesini"* tavsiye eden bir mektup yazdığını aktarmaktadır (aynı yerde). Anlaşıldığı kadarıyla, yolculuğa çıkma kararı da, uyulmasına özen gösterilen bu tavsiyelere bağlı olarak alınmış ve Mustafa Kemal'e Türkiye'ye geçme isteği beirtilmiş ve ondan izin alınmıştır. Sözü edilen mektupların içeriği, Mustafa Suphi'nin, Mustafa Kemal'le aralarında az çok bir hukuk kurulduğuna güvendiğini göstermektedir.

Mustafa Suphi'nin, Bakû'den, Süleyman Sami aracılığıyla gönderdiği 15 Haziran 1920 tarihli mektuba, Mustafa Kemal'in 13 Eylül 1920 tarihinde yazdığı cevapta, bugünkü Türkçeyle, şunlar

söylenmektedir: *"Büyük çoğunluğu, rençber ve köylüden oluşan milletimiz, Batının emperyalizm ve kapitalizm mahkûmiyetinden kendini kurtarabilmek için, bunlara karşı birleşik olarak mücadeleye ve çatışmaya karar vermiştir ve bu kararını uygulamaktadır. Türkiye Komünist Partisi'nin de aynı anlayış ve amaçla çalışmakta olmasını büyük bir memnuniyetle öğrendik. Milletimiz, Ankara'da vücuda getirdiği Büyük Millet Meclisi ile, kaderine ve bizzat ve tam bağımsızlık dairesinde el koymuştur. Bu halk hükümetini vücuda getiren teşkilatımızın, köyden itibaren, nahiye, kaza, liva ve vilayet merkezlerine kadar her yerde halk tarafından seçilmiş birer yönetim kurulu vardır ve bu teşkilat Büyük Millet Meclisi başkanlığına bağlıdır. Bugünkü TBMM hükümeti işbu teşkilattan doğmuştur ve Sovyet yönetim örgütlenmesinden farksızdır. Memleket ve milletimiz, her taraftan emperyalit ve kapitalistlerin hücumuna uğramış olduğu gibi, bunlara fiilen katılmış bulunan İstanbul hükümetinin padişahına dayanarak sürekli olarak memleket içinde kötülük yaratan yerel çatışmalara da karşı koymak zorundadır. Bundan dolayı, milletin birlik ve dayanışmasını ihlal edebilecek zamansız ve fazla girişimlerden kaçınmak, milletimizin kurtuluşu bakımından gereklidir. Amaç ve ilke bakımından bizimle tamamen ortak olan TKP örgütünden maddi ve manevi bakımdan hakkıyla yararlanabilmemiz için, örgütünüzün, özellikle BMM başkanlığıyla ilişki kurması ve bunu koruması gerekmektedir. Türkiye içinde uygulanacak her türden örgütlenme ve devrim ancak bu kanalla yapılabilir. Aynı hedefe yürüyen TKP ile tamamen işbirliği yapabilmek için, BMM nezdinde tam yetkili bir temsilci göndermenizi ve BMM tarafından Bakü'ye tam yetkiyle gönderilmiş bulunan Memduh Şevket beyle işbirliği yapmanızı rica eder ve bu vesileyle içten saygı ve selamlarımı sunarım.*

TBMM Reisi, Mustafa Kemal."

Mustafa Suphi, Mustafa Kemal'in, bu oldukça açık uyarılar ve gizli tehditler içeren, TKP'nin BMM'ye bağlı olmaksızın, izin almadan çalışmaktan kaçınmasını isteyen mektuba Kasım ayında bir

cevap yazar. Burada, gönderilen mektubun Rusya'daki TKP teşkilatları ve III. Enternasyonal çevresinde büyük sevinçle karşılandığı yazıldıktan sonra, aynı amaç doğrultusunda savaşabilmek için, Türkiye'de kendiliğinden doğmakta bulunan komünist örgütlerin yasal olarak kabul edilmeleri istenir. Bununla birlikte, M. Kemal tarafından, yeni bir ilişki için herhangi bir girişimde bulunulmamış olmasından yakınılarak, yeni bir kurye ile yasal faaliyet olanaklarının görüşülebileceği yetkili biri istenir.

Bu arada, Ermenistan üzerinde Türk ordusunun giriştiği eylemlerin, yalnızca emperyalistlerle işbirliği eden Taşnak hükümetine karşı olduğu, bundan Ermeni işçilerinin ve köylülerinin zarar görmeyeceği yolunda propaganda ve ajitasyon yapıldığı anlatılır. Bununla birlikte, kendilerinin yalancı çıkarılmamalarını da rica etmekten kendini alamaz.

Mektubun sonraki bölümünde, TBMM hükümeti ile İngilizler arasında bir uyum girişimi bulunduğu yolunda söylentiler olduğu, bunun üzerine kendilerinin, Anadolu ayaklanmacılarının böyle bir ilişkiye girmeyeceklerini, çünkü bunun, şimdiye kadar kazanılanları kaybettirecek sonuçlar doğuracağını; Anadolu'nun Sovyet Rusya ile ilişkilerin güçlendirilmesinden yana olduğunu anlattıkları yazılıyor. *"İngilizlerin, Anadolu'yu Sovyetler üzerine sevkettirecek maddi ve manevi vasıtadan mahrum bulunduğunu söyledik ki, bu fikirlerde hata etmediğimizi sanıyoruz."* Mustafa Suphi'nin üslubu hem uyarıcı ve eleştirici, hem de dostçadır. Anadolu hükümetinin, emperyalizmle yakınlaşma eğilimlerinin dikkatle izlendiği ve buna karşı olunduğu mesajı, böyle bir eğilimin ulusal ve uluslararası planda yol açacağı sakıncalar gösterilerek iletilmektedir. Böylece, Mustafa Kemal eğer ittifak isteğinde ciddiyse, bunun hangi temel koşulla ilerleyebileceği de belirtilmiş olmaktadır. TKP, BMM Hükümetini, emperyalist devletlerle savaşmaya devam ettiği sürece, bütün gücüyle destekleyecek, cephede zaaf ve parçalanmaya yol açabilecek her türden faaliyetten kaçınacaktır. Bununla birlikte, halk arasında, baskı ve zulme karşı mücadele duygularının güçlen-

mesi ve derinleşmesi için parti faaliyeti sürdürmek istemektedir ve bunun yasal bir biçim altında yürütülebilmesi için BMM'nin kolaylık göstermesi beklenmektedir.

– Anadolu'ya Yolculuk Ve Mustafa Suphi'nin Sonu

Bütün bu "karşılıklı güven" havasının ardında, aslında her iki tarafta da, birbirlerinin hareketini dikkatle izleyen ve her an birinin diğeri aleyhine bir şeyler yapmasını bekleyen karşılıklı sınıf kaygıları sezilmektedir. Mustafa Suphi, Anadolu Hükümeti'nin emperyalizmle, gerici sınıflarla işbirliği eğilimlerini görmekte ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın bir sosyal devrimle sonuçlanmasının ancak kendi girişimlerine bağlı olduğunu bilmektedir; Mustafa Kemal ise, sınırları kendince çok net çizilmiş bulunan ulusal mücadelenin, bir "komünist ihtilaline" dönüştürülmesine karşı koyabilecek mekanizmaları geliştirme ve bu yoldaki her girişimi kontrol altında tutma isteğini gizlememektedir. Mustafa Suphi ve partisi, Mustafa Kemal açısından, Sovyet Rusya ile işbirliği için zayıf ve geçici bir köprüden başka bir şey değildir ve Anadolu'daki savaşta komünistlerin kendi örgütleri ve silahlı güçleri ile yer almalarını kesin olarak istememektedir. Sovyetler Birliği ile ilişkileri ise, kendi kurumları ve adamları aracılığıyla sürdürmekte, TKP'nin bu konudaki katkısını en az düzeyde tutmaya özen göstermektedir. Mustafa Suphi'nin amacı ise, bir an önce Anadolu'ya geçerek, gerçekten önemli bir potansiyel haline gelmiş bulunan demokratik devrimci eğilimleri ve kendisine "komünist" adını veren azımsanmayacak sayıdaki örgüt ve kişileri tek parti etrafında toplamak ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı bir işçi-köylü hükümetiyle sonuçlandırmaktır. Mustafa Suphi'nin, Bolşevizm sempatizanlığının son derece güçlü olduğu bir ortama, mücadelenin merkezi olan Ankara'ya, partinin en güçlü kadrosuyla birlikte gidebildiği takdirde, gerek halk arasında büyük bir etki yaratabileceğini, gerekse BMM içindeki "halk zümresi" muhalefeti grubuyla birleşme olanaklarını bulabileceğini, burjuvazinin etkisini kırarak mücadelenin

önderliğini ele geçirebileceğini düşünmesinden daha doğal bir şey olamazdı. Böyle bir gelişme, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kaderini tümüyle değiştirebilir, demokratik bir devrimden sosyalizme geçebilmenin koşullarını yaratabilirdi.

Mustafa Suphi ve yoldaşları, 28 Aralık 1920'de Kars'a girdiler. Burada birkaç hafta kaldılar ve bu arada, Ankara'nın Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa ile Mustafa Suphi arasında görüşmeler yapıldı. Ali Fuat Paşa, anılarında, Mutafa Suphi'nin kendisine şunları söylediğini ileri sürmektedir: *"Üçüncü Enternasonal, Türkiye'de mutlaka komünizimin tatbikini kabul etmiş değildir. Türkiye'nin içtimai mukadderatı kendisine bırakılmıştır. Anadolu harekâtının içtimai bir ihtilal olmaktan ziyade, Türk milletinin emperyalist düşmanlara karşı istiklâl ve hürriyetini kurtarmasından başka bir şey olmadığına kani bulunuyoruz. Türkiye'deki bey ve paşaları burjuvazi sınıfından addetmiyoruz. Bilâkis, halk kütlelerinin en yakın yardımcıları olarak biliyoruz. Anadolu hareketini idare edenlerin, bilhassa Mustafa Kemal Paşa'nın prensiplerini anlamaya çalışıyoruz. Anlayabildiklerimizi, umumi siyaset bakımından muvafık görüyoruz."* (aktaran, Tunçay, age. s. 230-233)

Kars'ta bulunulduğu sırada, gruptan iki subayla ilgili üç değişik rivayete yol açan bir olay olmuştur: Birincisi, bu iki subayın, "komünist propaganda" yaptıkları gerekçesiyle tutukulandığı yolundadır. Diğer rivayete göre, aynı iki subay, hasta oldukları gerekçesiyle gruptan ayrılmıştır. Üçüncüsüne göre ise, onlar, Mustafa Suphi ve arkadaşlarına Bakû'de iken muhalefet etmektedirler ve onları ele vermişlerdir. Hangisinin doğru olduğu bilinmeyen olay, Mustafa Suphi'yi aleyhlerine bir tertip kurulduğu yolunda kuşkuya düşürür. Mustafa Suphi, grubu bölerek, ayrı ayrı yollardan Ankara'ya gitmeyi düşünür. Bir grubun Erzurum üzerinden, kendisiyle birlikte bir başka grubun da, Tiflis üzerinden Ankara'ya gitmek istediklerini Kazım Karabekir'e bildirir. Kazım Karabekir Paşa, şu cevabı verir: *"Ya hepiniz, Erzurum üzerinden giderek halkın hissiyatını görürsü-*

nüz ya da Ankara seyahatından vazgeçerek Bakû'ye dönersiniz. Zaten, ordumuzda Bolşevik teşkilatı yaptığınız hakkında dedikodular başladı. Kol kol ayrılarak seyahat etmeniz, aleyhinize daha büyük dedikodulara sebeb olacaktır." Bunun üzerine hepsi birlikte, Ankara'ya ulaşmak üzere, Erzurum'a doğru yola çıkarlar. Erzurum'da, "Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti"nin düzenlediği bir gösteriyle kente girmeleri engellenir. "Halkın hissiyatı" bizzat Kazım Karabekir Paşa ve Erzurum Valisi Hamit bey tarafından yönlendirilen gerici bir örgüt aracılığıyla gösteriliyordu! Bu arada, Ankara'da Mustafa Kemal, sürekli olarak Kazım Karabekir Paşa ile haberleşmekte ve M. Suphi ve arkadaşlarının hareketini adım adım izlemektedir. Erzurum valisi, Mustafa kemal Paşa'ya şu telgrafı çeker: *"Kazım paşa ile bu konuda cereyan eden haberleşme sonucunda kararlaştırıldığı üzere, galeyanda bulunan halkın saldırısına mahal vermeyerek, adı geçen grubu koruma altında, sınır dışına çıkarmak üzere, Trabzon'a sevkedeceğim."* Mustafa Kemal, bu telgrafa şu cevabı verir: *"Alınan önlemler uygundur."* (Tunçay, age. s. 236) Mustafa Suphi ve arkadaşları, Trabzon'da da, Erzurum'da olduğu gibi, örgütlü bir gerici kalabalığı tarafından karşılanırlar, hakarete ve saldırıya uğrarlar. Sovyet konsolosu, valiyle görüşerek, M. Suphi ve yoldaşlarının Bakû'ye dönmek üzere, bir motorla Batum'a gönderilmelerinin sağlanmasını ister. Trabzon'dan kayıkçılar kahyası Yahya'nın sağladığı bir motorla, Mustafa Suphi, karısı ve on üç arkadaşı, toplam on beş komünist denize açılır. Hemen arkalarından, kahyanın adamlarından Faik reis ve adamları da bir başka motorla onları izler. Sürmene açıklarında, Mustafa Suphi ve yoldaşlarını taşıyan motor durdurulur ve hepsi öldürülür. Yalnızca M. Suphi'nin karısının öldürülmeyip Yahya tarafından "kapatıldığı" Ahmet Cevat Emre tarafından ileri sürülmüştür. (Tunçay, age. s. 238)

Yayınlanan bütün belgeler, sonradan olayı savunmak için yapılan burjuva yorumlar, Mustafa Suphi ve yoldaşlarının Ankara hükümetinin bilgisi dahilinde ve merkezi bir plan gereği öldürüldüklerini kanıtlamaktadır. TKP'nin sonraki yöneticileri, cinayette yalnızca Kara-

bekir Paşa'nın parmağı olduğunu, Mustafa Kemal'in bu işten haberi bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Türk resmi makamları, olay hakkında bilgi isteyen Sovyet makamlarına, olayın bir deniz kazası oduğu yolunda açıklama yapmıştır.

Yahya Kahya, bir buçuk yıl sonra, "bilinmeyen eller tarafından" öldürülmüş, Kazım Karabekir, Mustafa Kemal tarafından bu olaydan kendisinin sorumlu tutulmak istendiğini söyleyerek, Kahya'nın asıl katillerinin Ankara'dan gönderilen Topal Osman ve adamları olduğunu ileri sürmüştür. Topal Osman da, 1923 yılında Lazistan Mebusu Ali Şükrü'yü öldürdüğü iddiasıyla tutuklanmak istenmiş, çıkan çatışmada Mustafa Kemal'e bağlı askerler tarafından öldürülmüştür. Böylece, Mustafa Suphi ve yoldaşlarından başlayarak Topal Osman'da sona eren bir dizi karanlık suikast ve cinayet zinciri oluşmuştur. Bu olaylar dizisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin daha kuruluşu yıllarından başlayarak günümüze kadar uzanan bir "yönetme" anlayışını açığa vurmaktadır. Bütün belgeler, veriler, tanıklıklar bir yana, yalnızca bu gelenek dolayısıyla denilebilir ki, Mustafa Suphi ve yoldaşlarının katili, hiç kuşkusuz resmi devlet kurumlarıdır.

– Bir Yarı-sömürge Komünisti Olarak Mustafa Suphi

Mustafa Suphi'nin geriye kalan yazıları arasında, teorik politik yazılar yoktur. Daha önceki yazarlık hayatında, pek çok ciddi araştırmaya imza atmış bulunan Mustafa Suphi, komünist olduktan sonra yalnızca propaganda ağırlıklı gazete yazıları kaleme almıştır. Bu yazıların hemen hemen tümünde, ana tema, emperyalizme karşı savaş ve bu savaşın esas gücünü oluşturan işçi ve köylü yığınlarının kendi geleceklerine hazırlanmalarıdır. Mustafa Suphi, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın aynı zamanda bir sınıf savaşı olduğu gerçeğini vurgulamaktan bir an bile geri durmaksızın, burjuvazinin din ya da milliyetine göre değil, sınıfsal niteliğine göre değerlendirilip karşı konulması çağrısını yapmaktadır. Bu, özellikle azınlık, Rum, Ermeni, Yahudi kompradorlara karşı kendi Türk ve Müslüman kimlikleri-

ni ileri sürerek halk kitlelerinin desteğini sağlamaya çalışan feodal ticaret burjuvazisinin propagandasına karşı önemli bir çıkıştır.

Fakat, yukarıda da değinildiği gibi, bu savaşta Ankara Hükümetin'in desteklenmesi, bütün çağrıların temelinde bulunmaya devam etmektedir. Bu tavrı belirleyen şey, Mustafa Suphi'ye göre, doğrudan doğruya içinde bulunulan somut koşullardır. *"Memlekette, mazlum ve işçi, fakir ve işsizler çoğunluk teşkil etseler de, sanayiin ilkel bir halde olması nedeniyle, amelenin proleter teşkilatına malik ve toplanmış olmamaları icabetmektedir. Ve yine bu itibarladır ki, Komünist Fırkası, halühazırda inkılabı yapacak ve idareyi ele alacak büyük bir hükümet fırkası şekil ve mahiyetinde ortaya atılamaz. Demek ki içtimai inkılap karşısında Türkiye Komünist Fırkası'na düşen vazifeyi, yağmacı emperyalizmin bütün baskılarına rağmen ayaklanıp varlıklarını ispat eden Anadolu ayaklanmacılarına ve ayaklanmacıları temsil eden Büyük Millet Meclisi Hükümetine samimiyetle yardımcı olmak ve Anadolu'daki bu hareketi şarkın diğer mazlum ve medeni millet ve hükümetlerine bir örnek olarak göstermekle özetleyebiliriz."* (Mustafa Suphi, Yaşamı, Yazıları, Yoldaşları Sosyalist Yayınlar, 1992, s. 95)

Burada söylenenlerin, komünistlerin bağımsız siyasi bir inisiyatifle kurmaya çalışacakları bir demokratik hükümetin asgari hedefleri olarak yorumlamak olanağı yoktur. Dahası, III. Enternasyonal'in uyarılarıyla ve Lenin ve Roy'un tezlerini dikkate alan bir bakış açısıyla da ilgisini kurmak da mümkün değildir. Daha önceki bölümlerde aktardığımız ve işçiler ve halk için asgari talepler olarak formüle edilmiş program içeriğinden farklı olarak, genel siyasi tutum özetlenmektedir. Bu destekçi tutum, elbette koşullara bağlanmıştır ve bundan dolayı da, bunu bir teslimiyet tutumu olarak yorumlamak, özellikle partinin nesnel koşulları dikkate alındığında, aşırı olur.

"Saltanattan Sonra" başlığını taşıyan yazısında, padişahlığın yıkılışından sonra *"nasıl yaşayacağız, nasıl bir hükümet kuracağız"*, probleminin büyük önem taşıdığını yazarak, şu soruyu ileri sürer:

bugün büyük zahmet ve fedakarlıkla Avrupa ve İstanbul haydutlarına karşı savaşan amele, rençper ve asker kardeşlerimiz bu harbin sonunda yine eski günahkar, melun, müstebit ağa ve paşalardan mürekkep hükümetler meydana geldiğini ve kendilerinin yine eskisi gibi dışarıdan gelmiş bir misafir halinde kenarda kaldıklarını görseler, memnun kalırlar mı? Elbette değil! Onun için, Türkiye amele ve rençperleri bugünden itibaren istek ve dileklerini meydana koyup hangi maksatla ve ne için çalıştıklarına, canlarına telef ettiklerine işaret olan kızıl bayraklarını yükseltmeye mecburdurlar."

Bunu izleyen paragraf, Ulusal Kurtuluş Mücadelesi içindeki işçi ve köylüler için, tümüyle bağımsız bir hedef göstermesi bakımından ilginçtir: *"Umumiyetle döktükleri kanterlerini haketmek istedikleri işe ve toprağa sahip olmak, memleket ve hükümet işlerini ellerine almak isteyen amele ve rençper milleti, Türkiye'de bundan fazla ve eksik bir şey murat edemez. ... Onun için bundan sonra, Anadolu ve Türkiye'de, halkın sırtından yaşayacak herhangi bir hükümet, cumhuriyet şeklinde de olsa, yer tutamaz, yaşayamaz. Yeni hükümetin, bugünkü zahmet ve fedakarlıklarına katlanan amele, rençper halkın içinde kurulup, aşağıdan yukarıya dal budak vermesi, hayati bir şarttır."* Yazı, bütün o koşullara karşın, iddialı bir devrimci temel sloganla sona ermektedir: *"Yaşasın, Türkiye, amele, rençper ve askerlerinin hükümet ve cumhuriyeti!"* (Mustafa Suphi, Yaşamı, Yazıları, Yoldaşları. Sosyalist Yayınlar, 1992, s. 98)

Bu yazılarda ve konuşmalarda, Mustafa Suphi'nin, Kars'taki görüşme sırasında, *"Türkiye'deki bey ve paşaları burjuvazi sınıfından addetmiyoruz. Bilâkis, halk kütlelerinin en yakın yardımcıları olarak biliyoruz."* dediğini söyleyen Ali Fuat Paşa'yı doğrulayacak bir perspektif eksikliği bulunduğuna dair bir işaret yoktur. Aksine, Mustafa Suphi, Ankara hükümetinin gelecekte işçi ve köylülerin düşmanı olabileceğini, açıkça görmekte ve bu hükümete desteği, antiemperyalist mücadele koşuluyla sınırlamaktadır. *"Memleketimizde her türlü derece ve sınıf şahit ve yalanlarının yerinden oynadığı*

böyle bir devirde, böyle bir devr-i buhranda, işçi halkın mukeddəratını eline alarak iş görmesi zaruret haline geliyor. Bu işte doğru yolu gösterme vazifesi, Komünist Fırkasının uhdesine düşmektedir. Komünist Fırkası için, memlekete musallat olan harici düşmanları kovmak nasıl bir vazife ise, dahilde halkın sırtından geçinen yağmacı, tufeyli sınıflarını da hazır yiyicilik halinde çıkarıp, yumruk altında işletmek de, o derece esaslı bir vazifedir." (Mustafa Suphi, Yaşamı, Yazıları, Yoldaşları. Sosyalist Yayınlar, 1992, s.114)

Mutafa Suphi'nin Anadolu Hükümeti karşısındaki tutumunu belirleyen birinci özellik anti-emperyalist savaş koşullarıysa, ikinci özellik de, Sovyetler Birliği ile Kemalistler arasında, kurulmuş bulunan ve partiyi aşan ilişkinin niteliğidir. Bu ilişki, dünyanın ve özellikle Ortadoğu ve Kafkasya'nın o dönemde kazandığı olağanüstü stratejik önemle birleşen Sovyet ihtiyaçlarından besleniyordu ve Türkiye'nin, Büyük Britanya emperyalizmi karşısında, sağlamca durabilmesi için, Sovyet desteğinin sürdürülmesi bir zorunluluktu. Bu destek, Mustafa Suphi ve yoldaşlarının, Ankara Hükümeti tarafından öldürüldüğü açıkça ortaya çıktığı halde kesilmemiştir. Sovyet makamları, bu sert uluslararası koşullarda, cinayetin bir "kaza" olarak gösterilmesine itiraz etmemişler, Ankara'dan herhangi bir hesap sormamışlardır.

Özet ve sonuç olarak, Mustafa Suphi ve Partisi, devrimci bir kalkışma için ulusal ve uluslararası koşulların olağanüstü elverişli olduğu bir tarihsel dönemde kurulmuş ve faaliyet göstermişlerdir. Her şeyden önce, emperyalistlerarası çelişkilerin, bir devrimi bastırmak için işbirliği yapmayı önleyecek kadar derinleşmiş durumda bulunması, Sovyet Devrimi'nin yarattığı büyük moral etki ve devrim merkezinin işçi ve halk devrimlerini destekleme konusundaki kararlılığı ve bunu teorik olduğu kadar maddi-teknik yardım düzeyinde de sürdürmesi, temel ihtiyaçlar bakımından, Mustafa Suphi'nin kişiliğinde, mücadeleci ve bilgili bir öndere de sahip olarak, oldukça iyi bir başlangıç yapabileceği duruma getirmişti.

III. Enternasyonal ise, gerek uluslararası ilişkiler bakımından, ge-

rekse teorik ve taktik perspektiflerin netleştirilmesi bakımından, yeni kurulan bir parti için büyük bir şanstı.

TKP'nin bu olumlu etkileri ve ilişkileri, ne ölçüde değerlendirebildiği sorusuna ise, ancak üzülerek cevap verilebilir. TKP, bütün dikkatini Anadolu hareketine vermek ve işçi sınıfının yoğun olduğu fakat işgal altında bulunan bölgelerdeki faaliyetini, ikinci elden ve sempatizan çevreler aracılığıyla yürütmek zorunda kalmış olmasından dolayı, net bir sınıf karakteri kazanamamış; daha çok, eski savaş esirlerine, aydınlara dayanan bir kadroyla çalışmıştır.

Bunun yanı sıra, III. Enternasyonal'in tezlerini iyi anlamış olmasına ve bunların belli başlılarını yazılarında da yansıtmış olmasına karşın, Mustafa Suphi, Kemalist önderliğe karşı uyanıklık konusunda, sonu büyük bir faciayla sonuçlanan bir hataya düşmüştür. Bunda, yalnızca soyut olarak güven problemini açıklıkla çözmemiş olmanın değil, aynı zamanda milliyetçi burjuvazinin gücünü küçümsemenin de rolü vardır. Mustafa Suphi, Anadolu Hükümeti'nin kendilerini davetinden, onların kendilerine ihtiyaçları olduğu sonucunu çıkarmış ve Sovyetlerle ilişkinin tek ve en güçlü aracının TKP olduğu kuruntusuna dayanmıştır. Kuşkusuz asıl güvenilmesi ve dayanılması gereken güç, ülke içindeki halk sınıf ve katmanlarının gücü olabilirdi. Ne var ki, TKP açısından bu güce ulaşmanın yolu, Anadolu Hükümeti ile yasal faaliyet konusunda anlaşma yapılmasından geçiyordu. Bunu elde etmek, ne kadar güç olursa olsun, hangi bedeli ödemek gerekirse gereksin, M. Suphi ve arkadaşları bunu göze almışlardı. Yoksa, yukarıda andığımız gibi, Kazım Karabekir Paşa'nın açıkça, "gidin de boyunuzun ölçüsünü alın" anlamındaki tehdidine rağmen yola çıkmayabilirlerdi.

Büyük bir fedakarlık ve çalışkanlıkla TKP'yi kuran, Bolşevik Devrimi'nin zaferi için çarpışma onurunu da taşıyan bu ilk komünist kadroların öğrettikleri, fakat TKP'nin sonraki kuşakları tarafından asla anlaşılamayan en büyük ders, belki de şöyle özetlenebilir: Burjuvaziyle konuşurken, silahın kabzasını sıkı tutun!

2. TÜRKİYE İŞÇİ ÇİFTÇİ SOSYALİST PARTİSİ'NDEN TKP'YE: ŞEFİK HÜSNÜ

Birinci savaştan sonra çalışmak ya da öğrenim görmek üzere Almanya'ya giden Türkler, bu ülkede kaldıkları yıllar boyunca politik bir formasyon edindiler ve 1919'daki Spartakist ayaklanmasıyla harekete geçen komünistleri, işçileri, küçük burjuva devrimcilerini ve aydınları çok yakından gözleme olanağı elde ettiler. Almanya'daki Türkiyeli işçiler ve aydınlar, Spartakistlerin eyleminden, büyük çoğunluğunun Türkiye'ye dönme kararı verdikleri 1919 Mayıs ayı başlarına kadar, emperyalist işgal koşulları altındaki ülkelerinin içinde bulunduğu durumdan nasıl kurtarılacağı konusunda ilham aldılar. Almanya'da kurdukları milliyetçi örgütlerde sürdürdükleri tartışmalarda geliştirdikleri "sosyalist" görüşler Spartakistlerin politikalarıyla birebir örtüşmüyordu ve daha çok Alman sosyal demokratlarının etkisini taşıyordu ama, Almanya'daki sınıf mücadelesine ağırlıklarını koyan komünistler bu gençlerin hayranlığını çekiyordu. Almanya'dayken ve Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı günlerde kalabalık bir ekip olarak Türkiye'ye döndükleri zaman Spartakistler olarak anılmalarından da, bundan dolayı hoşnutluk duymuşlardı.

Bir gemiyle Türkiye'ye dönenler çok kısa bir süre önce Almanya'da İşçi ve Çiftçi Partisi adıyla bir örgüt kurmuş ve örgütün yayın organı olarak da **Kurtuluş** dergisini çıkarmaya başlamışlar-

dı. Bu örgüt ve yayın organı vasıtasıyla Türkiyeli işçileri örgütlemeye çalışmışlar ve sendikal faaliyetlerde bulunmuşlardı. Bu arada örgüt, Almanya'daki partinin adına 'sosyalist" ibaresini ekleyerek partiyi İstanbul'da kurma girişiminde bulundu. O sırada, eğitimini Fransa'da yapan Şefik Hüsnü bu gruba katıldı. Kurtuluş, bu kez, Şefik Hüsnü'nün de katılımıyla İstanbul'da yayınlanmaya başladı ve bir süre sonra da, 22 Eylül 1919'da Türkiye Sosyalist İşçi ve Çiftçi Partisi resmen kuruldu.

Bundan sonra esas olarak, örgütlenme faaliyetini işgal koşulları altındaki İstanbul'da sürdüreceklerdi. Bir kısmı Anadolu'ya geçmeye karar verdi ve milli kurtuluş savaşı yürüten, ve esas olarak milli ticaret burjuvazisinin öncülüğünde direnişi örgütlemek için oluşturulan Kuvayi Milliye saflarına katıldı. Partinin asıl önemli kadroları ve önderleri ise, proletaryanın esas olarak İstanbul'da bulunduğu gerekçesiyle Anadolu'ya geçmedi. Kurtuluş dergisi de, İngilizlerin 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgalinden sonra Damat Ferit Hükümeti tarafından yasaklandı. Bir yıl sonra, Komintern'in Üçüncü Kongresi sırasında, İstanbul'daki TSİÇP kadroları, Aydınlık dergisini çıkarmaya başladılar. Aydınlık, o sıralarda İstanbul'da yeraltı örgütü olarak çalışan TKP'nin legal yayın organı olarak da değerlendirilmektedir. (Bkz. Mete Tunçay, s. 171) Bu yorum, TKP'nin Mustafa Suphi'nin öldürülmesinden ve büyük ölçüde tasfiye edilmesinden sonra Kominternle olan bağları esas olarak Aydınlık çevresinin sürdürmesine bakıldığında kabul edilebilirdir. Kaldı ki, Mustafa Suphi'den sonra, TKP'nin yeniden örgütlemesinin hemen başlangıcında Şefik Hüsnü'nün birinci adam olarak ortaya çıkması da bu ilişkinin bir ifadesidir.

Nisan 1923'te, TBMM kendini feshederek yeni bir genel seçim kararı aldığında, uzun süreden beri örgütsel faaliyetini durdurmuş bulunan ve yalnızca Aydınlık dergisinin yayınıyla kendisini hissettiren TSİÇP, yeniden faaliyete geçti. Bundan bir ay sonra da, Mayıs 1923'te, Ankara Hükümeti, Anadolu'daki sol hareketi tümüyle bastırdı; büyük bir tevkifat başladı.

– Kurtuluş Ve Aydınlık'ta Şefik Hüsnü Çizgisi

i-Sınıf ve proletarya kavramlarının çarpıtılması

Kurtuluş dergisi ve daha İşçi ve Çiftçi Partisi çevresinde bulunanlar, işçi sınıfının tarihsel rolü gibi bir kavramı daha önce sık sık duymuş olmalarına karşın, entelektüalizmin etkisi altındaydılar ve işçi sınıfına yönelik cılız propaganda çalışmaları da bu perspektifin etkisinden kurtulamıyordu. O dönem hazırlayıp dağıttıkları bildirilerde de işçi sınıfının somut ve acil sorunlarına açık ve kesin bir dille değinilmektense, ikincil sorunlar öne çıkarılıyor ve entelektüel bir dil kullanılmaya özen gösteriliyordu.

Diğer yandan da partinin kadroları, köken itibariyle burjuva-aristokrat sınıftan gelmekteydiler. Bunların bir kısmı, zaten daha sonra, TKP'nin sınıf uzlaşmacı politikalarının yönlendirmesiyle, Kemalistlerle aralarındaki belli belirsiz sınırı kaldırıp atarak onlarla özdeşleşecek, devlet kademelerinde önemli görevlere geleceklerdi. Bunlar, Kemalist kadro hareketine TKP'den yetişen unsurlar olarak katkıda bulunacaklardı.

Etkinliğini göstermeye başladığı Milli Kurtuluş Savaşı döneminden başlamak üzere yaklaşık 70 yıl boyunca politika sahnesinde kalan TKP, özellikle kurucusu Mustafa Suphi'nin öldürülmesinden sonraki tarihi boyunca sınıf işbirlikçi bir politika yürüttü ve 50'lerden sonra da Sovyetler Birliği'nde iktidara gelen revizyonist güruha endeksli olarak yürüttüğü politikalarının sonucunda giderek derinleşen bir krize girdi. Sonra da, bilindiği üzere, tasfiye oldu. TKP'nin bir örgüt olarak tasfiye olması, elbetteki, yarım yüzyıldan fazla bir süre propagandası yapılan revizyonist görüşlerin de etkisinin sona ermesi anlamına gelmiyordu ve bu görüşler çeşitli platformlarda dile getirilme olanağı bularak, çeşitli kesimler tarafından şu veya bu ölçüde her zaman telaffuz edilir oldu ve edilmeye devam ediliyor. Modern revizyonist teorilerin içsel evriminin, son olarak ABD patentli Yeni Dünya Düzeni'nin yükselen değerleriyle birleşip, sınıf işbirlikçi tezlerin, başka hiçbir şeyle gizlemeye gerek

görmeksizin apaçık savunulmaya başlandığı bir düzeye erişmesi kaçınılmazdı ve Türkiye'de bunun zemini Şefik Hüsnü TKP'sinin ta başlangıcında oluşturuldu.

İşçi ve Çiftçi Partisi'yle, TKP'nin, Milli Kurtuluş Savaşı döneminde inşa edilen tezlerinde, o dönem kurulan çeşitli sol veya sosyalist etiketli partilerde de görüldüğü gibi, işçi sınıfı ve köylülüğün sınıfsal çıkarları, antiemperyalist savaşa önderlik eden milli burjuvazinin çıkarlarında eritiliyor ve politika, burjuvazinin perspektifine uygun yürütülüyordu. İşçi ve emekçilerin örgütlü ve bağımsız bir siyasal güç olarak katılamamaları nedeniyle, Kurtuluş Savaşı, ağırlıklı olarak burjuva bir karakter taşımış; bu hakim ideolojik ortam, muhalif bir kimlikle ortaya çıkan sol kesimi ve örgütlerini de etkilemişti. Ankara'da kurulan hükümete önderlik eden aynı zamanda yürütülen savaşın kurmayları da olan burjuva politikacıları ve ideologlarının söylemleri sol, "sosyalist" partilerin de rağbet ettiği söylemler olmuştu.

Kemalistler, henüz bağımsız bir varlık gösteremeyen bütün diğer sosyal sınıf ve katmanların, kendi çevrelerinde ve "ulusal mutabakat" çerçevesinde toplanmalarına özel bir önem veriyorlardı. Türkiye'de, Avrupa'daki gibi çıkarları birbirine karşıt sınıfların bulunmadığı iddiası en çok işledikleri konuydu. Ve bu tez, karşılığını, muhalif sol örgütlerin programlarında hemen hemen aynı üslupla bulmuştu.

Şefik Hüsnü ise, kimi zaman Türkiye'de sınıfların olmadığından dem vururken kimi zaman da, yaptığı sınıf tahlilleriyle sınıflar arasındaki sınırları bulanıklaştırdı ve bu da hemen hemen ilkiyle aynı sonuçları verdi. 1921'de şöyle diyordu. *"Proletaryanın birçok adı vardır. Biz burada Türkiye'de bir ad altında toplanabilecek olanları saymakla yetineceğiz. En başta hiç şüphesiz, fabrikalara, taşıt araçları şirketlerine, maden şirketlerine, kolunun işgücünü kiralayan işçi ve hizmetliler akla gelir. Bunlar arasında hükümet dairelerinde, banka ve ticarethane gibi yerlerde yazıcılık vb. gibi işler yapan küçük ücretli memurları da saymak gerekir. Zira bunların*

gördüğü işte beynin katkısı, usta bir işçininkinden fazla değildir ve asıl işleyen gerçekte kol kuvvetidir. Zeka işçileri bu sınıfın ikinci zümresini teşkil eder. Serbest meslek sahipleri burada önemli bir yer tutar... Ünlü olanları bir yana bırakılırsa şairler, edebiyatçılar, gazeteciler, bütün güzel sanatlarla uğraşanlar hep aynı didinme içinde yaşarlar... Bir işçi ile sermayesi olmayan bir gazeteci, bir hekim ve bir avukat arasında fark bulmak zor olur...Tekmil eğitimciler ve öğretmenler de -gerek okullarda, gerek evlerde çalışanlar- çeşitli nitelikleriyle proletarya sınıfındandırlar." (Şefik Hüsnü; yaşamı, yazıları, yoldaşları, Sosyalist yayınlar, Hazırlayan Hasan Basri Gürses, s.102)

Proletaryanın kapsamına hizmetlilerden sanatçılara, işçilerden avukatlara, doktorlara kadar birçok toplumsal kesimi ve mesleği yerleştiren bu anlayış, son yıllarda bilimsel teknik bir devrimin gerçekleşerek, artık, sınıflar arasındaki sınırların ve farklılıkların, dolayısıyla çıkar çelişkilerinin ortadan kalktığını, işçi sınıfının çözülerek beyaz yakalı tabir edilen hizmet sektörüne dahil olduğunu iddia eden revizyonist tezle tersinden uygunluk içindedir. Hemen her iki tez de Marksist sınıf tanımının tahrif edilerek bulandırılması, işçi sınıfının tarihsel rolünün inkar edilmesi sonucunu verir. Burada proletarya kavramı, yalnızca "çalışan insan" anlamında kullanılmıştır ve görüldüğü gibi, küçük burjuvaziyi de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Kuşkusuz bu yaklaşımın, Türkiye'nin o günkü koşullarında sanayi proletayasının nicelik ve nitelikçe gelişme düzeyinin büyük etkisi vardır; fakat, bu durumun proletarya kavramının bozulmasına yol açacak şekilde teorize edilmesi, partinin sınıf mücadelesi hakkındaki görüşlerinin, taktiğinin ve stratejisinin sınıf uzlaşmacı bir temele oturmasında belirleyici bir etki yapmıştır. "Proletarya" kavramına, aydınların, memurların, küçük esnafın dahil edilmesi, yalnızca bir teorik yanlış olarak kalmamakta, bu ara sınıf ve tabakaların dünya görüşlerinin, özlemlerinin ve burjuvazi karşısındaki kararsız tutumlarının proletarya içine taşınmasına yol açmaktadır.

Şefik Hüsnü başka yerde devam eder: *"Toplu proletarya ile toplu sermayenin aralarındaki engeli (kapitalist) kaldırarak birbirine kavuşmak istemesinden daha doğal bir şey düşünülemez. Sınıflara bölünmedeki haksızlığın ve insafsızlığın acısını ve kahrını çekmiş olanlar, çıkarları ve varlığı türlü sınıflara bölmeyi gerektiren bireysel mülkiyetten yana olamazlar. Tek istekleri sınıfsız bir topluma erişmektir."* (agy, s.113)

Gerçekte küçük burjuvaziye dahil olan hizmetliler, memurlar, sanatçılar vs. eğer proletaryaya dahil oluyorsa, Şefik Hüsnü, küçük mülk sahibi sınıflara, mülkiyetin ortadan kaldırılması ve sınıfsız toplumun kurulmasında önemli bir rol tanıyor demektir. Ama sınıfsız toplum kavramı da muğlaktır ve aynı yerde, birkaç satır sonra, sınıfsız toplumun karşılığı "tek sınıflı toplum" oluverir.

Ama Şefik Hüsnü yine de kendi "proletarya"sına çok güvenmez. 1924'e kadar, tezlerinde sınıflarüstü bir konuma yerleştirdiği ulusal burjuvazinin Kemalist kanadını, TKP'nin öngördüğü toplumsal dönüşümü gerçekleştireceğine dair umut bağlayarak destekler. Bu süreçte ve hatta 1924'ten sonra da "proletarya"ya, Kemalistlerin işçi ve köylüler lehine yapılacak birtakım iyileştirmeleri zorlama görevini verir.

Şefik Hüsnü için kapitalizm Türkiye'de henüz olmayan bir şeydir ve sınıf mücadelesi dendiğinde, o, ulusal güçlerin Avrupalı emperyalistlere karşı verdiği mücadeleyi anlar. Yine ona göre *"sırf kapitalist görüşünü güden yerli zengin hiç şüphesiz samimi değildir, kendi de varlığına güvenmiyor, ilerde cahil halkımızı batı kapitalisti adına soymak, sömürmek suretiyle kendisi de palazlanmayı tasarlıyor."* (agy, s.129) Kavramların içeriği keyfi olarak doldurulduğunda yerli zenginin, yani ulusal burjuvazinin palazlanma, emperyalizme eklemlenme eğilimi, Şefik Hüsnü için anlaşılmaz olur. Çünkü, o, bu eğilimi iradi bir tercih olarak görmektedir ve ulusal burjuva, bütün sınıfsal çıkarlarını bir yana bırakarak, kendisine çeki düzen verip "kapitalist görüşü gütmemek", "cahil halkımızı batı kapitalisti adına soymamak" gibi bir tercihten yana olabi-

lir ve bunu bütün sınıfsal eğilimlerini inkar ederek yapabilme istencine sahiptir!

ii-Demokratik devrim sorununa yaklaşım

İktidara gelen ulusal burjuvaziyle ilgili beklentilerin dile getirildiği alıntıları kerelerce çoğaltmak mümkün, sonuçta görülecek olan odur ki, Şefik Hüsnü ve partisi, aymazlıkla, ulusal burjuvazinin temsilcisi olan Kemalistleri sınıflarüstü bir yerde görmüşler ve kendi rollerini de burjuvaziye seçenek sunmakla sınırlı tutmuşlardır. 1923'e gelindiğinde hükümetin sınıfsal yapısı hâlâ tahlil edilememekte, bu yüzden, *"meclisin çoğunluğu, işçi ve köylü geniş halk kitlelerine dayanılarak mı, yoksa bazı imtiyazlı zümre çıkarları adına mı faaliyette bulunmak niyetinde olduğunu gösterecektir"* denilebilmekte ya da *"sınıf mücadelesi yabancı kapitalist ve bunların uyduları durumunda olan yerli eşraf ve servet sahibi arasında olur ve çoğu halde bir ulusal mücadele şeklini alır... Bundan sonra, iktidar gücünü ulusal egemenlikten alan halk hükümeti, emeğin yani ulusun tarafına geçmeli ve bir iş ve işçi hükümeti olmalıdır"* ifadeleri kullanılabilmektedir.

Bu tezlerin ardında yatan perspektif, burjuvazinin, 1908'de yarım bıraktığı dekmokratik devrimi bundan böyle tamamlayacağına duyulan inançla beslenir. TKP'ye göre, Kurtuluş Savaşı sırasında kurulan "sınıflarüstü hükümet", burjuva devrimi sonuna kadar götürecek, siyasal demokrasiyi sağlayarak yoksul köylülerin toprak talebini karşılayacaktır. Oysa Kemalistler işçi sınıfının siyasi temsilcileri olan komünistleri, hükümeti kurmadan bir süre önce katletmişler bir çoğunu da İstiklal Mahkemeleri'nde yargılamaya başlamışlardı. İşçiler ve köylüler, ezilenleri örgütleyip etkin bir sınıf mücadelesi yürütecek bir örgütsel olanaktan yoksun oldukları için Kemalistlerle karşı karşıya gelmeden ve ulusal burjuvazinin örgütlerinde, şekilsiz bir yığın olarak ulusal çıkarlar için dövüşüyorlardı. Ancak bu durumda yapılacak şey, ezilen halk sınıflarının bu pozis-

yonda kalmasına göz yummak, onları buna rıza gösterir halde tutmak, bunu öğütlemek değildi. Ama Şefik Hüsnü, toplumsal devrime önderlik etme rolünü burjuvaziye bırakmakta ısrar etti ve bu tavrı son tahlilde, şimdi artık, burjuvazi tarihsel olarak gericileştiği için demokratik devrimi sonuna kadar götürmeye muktedir tek sınıf işçi sınıfı olduğu halde, bu sınıfı ve müttefiki köylülüğü Kemalistlerin yedeği olmaya zorladı. Aynı şeyi yoksul köylüler için de yaptı. Onların toprak talebinin karşılanmasını Kemalist iktidardan beklediğini açıklayarak, geniş köylü kitlelerini burjuva feodal diktatörlüğün yedeğine sürükledi. İşçi sınıfının ve köylülüğün devrimci inisiyatifinin gelişmesinin önüne TKP barikatını çıkarmış oldu.

Şefik Hüsnü'nün sözlerinde dikkat çeken bir başka özellik, ulus ve işçi sözcüklerini eşitlemesidir: "Emeğin yani ulusun ..." sözleri, ulus kavramının sınıfları içermediği anlamını verir. Zaten Kemalistler de bütün egemen sınıflar gibi, kendi çıkarlarını genel olarak bütün ulusun çıkarları olarak lanse ediyorlardı. TKP'nin ve Ankara Hükümeti'nin politikası iki ayrı yerden kalkarak aynı yerde buluştu. Dışarıdan zorlamak kaydıyla, siyasal ve toplumsal dönüşümlerin Kemalist hükümete bırakılmasının pratik sonucu TKP'nin, faaliyetini ekonomik alanla sınırlaması oldu. Komünist partinin işlevi, işçi sınıfının günlük çıkarları içinde boğuldu, üstelik günlük ve kısa vadeli çıkarlar genel devrimci bir politikanın parçası olarak görülmediği için faaliyet birkaç sendika içinde çalışmaya indirgendi. Şefik Hüsnü bunlarla uğraşırken, burjuva hükümet "iş ve işçi hükümeti"ne dönüşme sürecine girecekti! Politika işçi ve emekçi sınıfların uğraş alanlarından çıkarılmış, burjuvaziye devredilmişti. Çünkü burjuvazi, TKP'nin denetimi altında toplumsal dönüşümleri gerçekleştirecek, demokratik devrimi sonuna kadar ilerletecek hatta belki bir gün sosyalizme bile geçilebilecekti. Şefik Hüsnü'nün bakış açısının pratik sonuçları bundan ibaretti.

TKP'ye göre, demokratik devrimi, siyasal ve toplumsal dönüşümleri gerçekleştirmeye muktedir olduğu için devlet aygıtı desteklenmeliydi. Şefik Hüsnü, 1922'de, bir keresinde şöyle demişti: *"Baş-*

lanılan işi sonuna kadar götürmek için yeni fedakarlıklara razı olmak gerekecek. İşçi ve köylülerimiz bu ihtimali şimdiden göz önünde tutmakta ve milletin bir bütün olarak olayların gelişmesini izlemesi gereğini takdir etmekte... Emekçi sınıfı her zamandan daha uyanık bulunmak zorunda olduğunu iyice bilmektedir... Yeni devlet makinasının eksikliklerini tamamlamak ve gelişmesini sağlamak amacıyla eleştirilerde bulunması, yalnız açık bir hak değil, aynı zamanda ulusal gelişme bakımından gerekli bir haktır." (Şefik Hüsnü, Seçme Yazılar. s.119)

Şefik Hüsnü'nün her zaman izleyici locasında görmek istediği işçi ve emekçi sınıflar, kendilerinin iktidara gelme gibi bir perspektifleri olmaksızın Kemalist burjuvaziyi desteklemeli, burjuva feodal devlet aygıtının eksikliklerini tamamlayarak yardımcı olmalıydı.

Ama burada, iktidar perspektifine sahip olmadığını söyleyerek Şefik Hüsnü'ye haksızlık etmemek de gerekiyor! Çünkü o; işçilere, 1923'te feshedilen ve sonra yeniden kurulan meclise seçilecek olan mebuslar arasında tercih yapmalarını da salık verdi. Çünkü ne kadar çok işçi ve emekçi kökenli milletvekili olursa, hükümetin o kadar "iş ve işçi hükümeti" olacağına inanıyordu. Burjuva-feodal devlet aygıtının öğelerinden biri olan hükümetin sınıfsal özelliğinin tek tek milletvekillerine bağlı olarak değişebileceği ve Kurtuluş Savaşı'na önderlik eden Kemalist burjuvazinin bu milletvekilleri tarafından temsil edilen kitlelerle birlikte el ele, gerekli değişiklikleri yapacağına inanmak gibi bir gaflete kapıldı; demokratik devrimin bu meclis eliyle tamamlanacağına kanaat getirdi. Kemalist burjuvazinin bir ayağı feodal ayrıcalıklara, toprak ağalarına bağlıydı ama, Şefik Hüsnü, bunu anlayamadığı için, Kemalistlerin merkezi feodal otoritenin devrilmesinde gösterdikleri "kararlılığı", feodal iktisadi ilişkilerin tasfiye edilmesinde de göstereceklerini düşünüyordu. Şefik Hüsnü bu düşüncelerini 1923'te şöyle ifade etmişti:

"Zaten bu ülkede bundan sonra üç türlü siyasal akım düşünülebilir. 1) Bugünkü devrimi yapan ve yaşatmaya uğraşanların temsil ettiği siyasal akım. 2) Derebeylik kalıntısı olan geleneklere ve Os-

manoğlu hanedanına bağlı olanları çevresinde toparlayan karşı devrimci akım. 3) Fakir işçi ve köylü kitleleri ve orta halli sınıflar lehine devrimimizi derinleştirmek, geliştirmek ve onu kollektif mülkiyete dayalı bir toplumsal devrimle sonuçlandırmak amacını güden sosyalist akım. Kazanılmış hakları eylem ve uygulama alanına aktarmak için birinci ve üçüncü siyaset uzun süre elele hareket edebilecek." (Şefik Hüsnü; Yaşamı, yazıları, yoldaşları, s.139)

Ama burjuva feodal devlet aygıtını elinde bulunduran Kemalist burjuvazi Şefik Hüsnü'nün bütün temennilerine rağmen "üçüncü siyaset"le el ele hareket etmedi. Sınıfsal çıkarları gereği edemezdi de zaten; bu yüzden burjuva feodal diktatörlüğünü inşa ederek, "derebeylik kalıntısı olan geleneklere" yaslanmayı iktidarının garantisi olarak gördü. Ezilenlere karşı, toprak ağalarıyla olan ittifakını güçlendirdi. Şefik Hüsnü ise, 1926'da yazdığı yazılarında Kemalistlerin feodalizmi sonuna kadar tasfiye ettiklerini yazıyordu. Merkezi feodal iktidarın devrilmesini feodalizmin tasfiyesi olarak görüyor ve o yıllarda hâlâ başat halde bulunan feodal toprak ilişkilerini nedense fark etmiyordu. Kemalist burjuvazinin, iktidarı, toprak ağalarıyla paylaşarak, feodal toprak mülkiyetini köylülüğün üzerinde bir demokles kılıcı gibi tutmaya devam ettiğini de anlamamıştı.

Bu arada, Şefik Hüsnü'nün pekâlâ fark ederek dile getirme gereği duyduğu gibi, birçok yerde ortaya çıkan grevler bastırıldı. Yabancı kumpanyaların işletmelerinde gerçekleşen grevler, hükümetin emperyalistlere tanıdığı olanaklar nedeniyle çok kolay ezilebildi. Bu, ulusal ekonominin kurulması için Kemalistlerle iş ve elbirliği yapılması önerilen işçi sınıfının elini uzatacağı sınıfın, ulusal duygulardan çok, sınıfsal çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini gösterdi. Yine de, burjuva feodal diktatörlüğün sınıfsal yapısının ortaya koyan bu durum, hükümetten işçi lehine kararlar almasını "rica eden" eğer öyle davranılmazsa işçilerin hükümete duyduğu güvenin sarsılacağını söyleyerek burjuvazi adına endişe duyan, burjuvaziden de bu endişeyi duymasını isteyen "sosyalistler"de, kendini gözden geçirme ihtiyacı yaratmadı.

Ancak, bünyesinde yer aldığı Komintern'in 5. Kongresi'nde, TKP, Kemalist politikaları desteklediği gerekçesiyle eleştirildi: *"İkinci kongrede genç komünist kesimlerin, iktidar yolunda yürüyen burjuvazinin önderliği altındaki ulusal kurtuluş hareketleri karşısında alacakları tutumu belirledik. Fakat o zamandan beri doğu ülkelerinde yeni bir durumla karşılaştık. İktidarı ele geçirmiş burjuvalara karşı ne yapacağız... Durumun apaçıklığına karşın Türk yoldaşlarımız ciddi taktik hatalar işlemişlerdir. Örneğin TKP'nin yayın organı olan Aydınlık'ta komünist partisini yabancı kapitalizme karşı ulusal kapitalizmin gelişmesini desteklemeye çağıran bazı makaleler çıktı. Türk yoldaşlarımızdan bazıları da önceleri üretici güçlerin gelişmesinin çıkarlarını, kapitalizmin gelişmesinin çıkarlarıyla karıştırmak yönsemesinde göründüler."* (Aktaran Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar, Bilgi yayınevi, 1978, s. 350) Komintern'de, Şefik Hüsnü TKP'sinin izlediği politika, Rusya'da demokratik devrimin öncülüğünü burjuvaziye bırakarak sosyalizme barışçıl bir evrim sonucunda ulaşılması gerektiğini savunan Struvecilikle bir tutulmuştu.

Bu eleştirilerin de etkisiyle TKP'nin politikalarında 1924'ten sonra bazı değişiklikler gündeme geldi. Daha önce sınıflarüstü oldukları kabul ve ilan edilen Kemalistlerin küçük burjuva sınıfsal bir konuma sahip oldukları söylenmeye başlandı. Şefik Hüsnü, artık, burjuvazinin demokratik devrimi tamamlayacağına "pek" inanmıyordu; daha doğrusu çok "zayıf bir ihtimal" veriyordu.

Siyasal iktidarı elinde bulunduran sınıfın küçük burjuva olarak tahlil edilmesi, TKP'nin politikalarının radikal bir değişime tabi tutulmuş olduğu anlamına gelmiyordu. Kemalist iktidara artık güvenilmediği vurgulansa da iktidarın küçük burjuvazinin elinde olduğunun söylenmesi örtük olarak, TKP'nin, bir beklenti halinde olduğunu gösteriyordu. Gerçekten de Şefik Hüsnü, bu beklentiyi dile getiren sayısız yazı yazdı ve TKP'nin yayın organlarında burjuvazi teşvik edilmeye devam edildi.

Şefik Hüsnü'nün burjuva feodal diktatörlüğe duyduğu güvensizliğin nedeni, Kemalistlerin toplumsal dönüşümleri yapamayacakları-

na kanaat getirmesinden kaynaklanmıyordu. Tersine, şimdi onların yalpalama halinde olduklarını düşündüğü için, demokratik devrimi sonuna kadar götürmeye muktedir olmadıklarına dair bir açık kapı bırakmakla yetiniyordu; eski teoriye sadece birazcık kuşku eklenmişti. Devlet, desteklenmeye devam edilecekti. *"İşçi meselesinin hallini ve toplumsal devrimin gerçekleşmesini yeni hükümet adamlarının iyi niyetinden beklemek, bu amaçlardan vazgeçmekle birdir. Bu bir iyi niyet meselesi değildir. Çünkü bugün iktidarda bulunanlar işçininkinden ayrı ve onlarınkine zıt belirli çıkarlara sahip bir sınıfın temsilcileridir."* (Şefik Hüsnü; Yaşamı..., s. 48) derken Şefik Hüsnü, doğru bir saptamada bulunuyordu ve özeleştiri veriyordu: *"Bizim gibi, halkı yoksul ve orta hallilerden ibaret olan bir ulusun yabancı kapitalizmin sömürü ve tahakkümünden uzak kalmasının, ancak ulusun çoğunluğunu temsil eden işçi ve köylü sınıflardan güç alan, kollektif yaşayışa dayanan ekonomik kuruluşlarla mümkün olabileceğini ileri sürdük... Devrimimizi derinleştirmesini hükümetimizden temenni ediyorduk... Bazı kökten tedbirlere başvurma zorunluluğunun duyulacağını mümkün görmüştük. Olaylar bunun da olamayacağını gösterdi."* (agy, s.149)

Bu sözlerden öyle anlaşılabilirdi ki, TKP ve Şefik Hüsnü, süreç içinde, başlangıçta boş bir hayale kapılmış olduklarının farkına varıp, önceki saptama ve tahlillerin yanlış olduğunu görmüşler ve politikalarını değiştirmeye karar vermişlerdi. Ama bunun böyle olmadığı daha aynı yazıda ortaya çıkıyordu. Çünkü Şefik Hüsnü, devlet aygıtıyla hükümeti bir ve aynı şey olarak görmüştü. Siyasal iktidardan anladığı, hükümetti. Hükümet ise, küçük burjuva kökenli milletvekillerinden oluştuğu için yalpalama halindeydi. Yani sonuç olarak TKP'nin güvenmediği "makina", burjuva feodal devlet aygıtı değil de hükümetti: Tereddüt halinde olan "cumhuriyet hükümetini ileri atılmaya teşvik etmek ve zorlamak da" işçi sınıfına "ihmal edilmeyecek bir görev" olarak düşüyordu. Böylece TKP, "henüz sona ermeyen burjuva devrimini" geliştirme ilkesine 1924'ten sonraki dönemde de sadık kaldı. Bu, TKP'nin "arındığı" yeni dönemde de, de-

mokratik devrimin önderliği sorununda işçi sınıfını tanımamak, demokratik devrimden kesintisiz olarak sosyalizme geçiş programını inkar etmek sonuçlarını veriyordu. Siyasal iktidarını sağlamlaştırması için işçi sınıfı burjuvaziye yardım edecek, onun yedeğinde kalarak, "çıkarlarını serbestçe savunmayı mümkün kılacak yasalar yapması" karşılığında, cumhuriyeti savunacaktı.

Şefik Hüsnü, sınıf işbirlikçisi tezlerini burjuvazinin çeşitli klikleri arasında tercih yapmaya kadar götürdü. Yerli burjuvazinin kompradorlaşmaya başlayan kanadıyla, alt kesimleri arasında bir çelişkinin doğmaya başladığını fark ediyor, cumhuriyetin korunması ve kollanmasında, devrimin kazanımlarının derinleştirilmesi için işçi sınıfının, Şefik Hüsnü'nün Anadolu burjuvazisi olarak tanımladığı ulusal burjuvazinin alt kesimlerinin önderliğini tanımasını istiyordu. Şefik Hüsnü bu görüşlerini *"Bütün geri ülkelerde burjuva halkçılığını eylem alanına çıkarmak ve derebeylik artık ve döküntülerini silip süpürme işini henüz kapitalistleşmemiş genç burjuvazinin üstüne alacağı deneyle sabit olmuştur."* (agy, s.156) saptamasında bulunarak ifade ederken yanlış bir öncülden yola çıkmamıştı ama bir şeyi karıştırıyordu. Türkiye'de olup bitenler emperyalizm çağına tekabül ediyordu ve burjuvazi, tekel öncesi döneminde, feodal iktidarları ve iktisadi ilişkileri ortadan kaldırırken sahip olduğu devrimci özelliğini emperyalizm döneminde çoktan yitirmişti. Artık, demokratik devrim işçi sınıfının önderliği sorununa bağlıydı. Emperyalist kapitalizm, süreç içinde, sermayenin genişletilmiş yeniden üretimine gereken koşulları hazırlamak için feodal iktisadi ilişkileri giderek önemli ölçüde dumura uğratacaktı ama Şefik Hüsnü'nün iddia ettiği gibi bu, demokratik devrim değildi, artık, ondan çok başka bir şeydi.

Ama Şefik Hüsnü için bunun önemi yoktu. Asgari isteklerinin gerçekleşmesi karşılığında, o, işçi sınıfının acil sorunu olarak "Anadolu'nun genç burjuvazisiyle birlikte devrimin sonuçlarını savunma"yı saptamıştı.

Bu nedenle, tramvay kumpanyasında çıkan grev sırasında hükü-

metin onayıyla işçiler süngüden geçirildiğinde Şefik Hüsnü, bunun burjuva feodal diktatörlüğün, sınıfsal yönelimlerine uygun bir davranış olduğunu düşünmekten imtina etmeye devam etti. *"Cebir ve şiddet vesaitine müracaat edilmeseydi, mesele kemal-i sükunetle halledilecekti... Şirketin arkasında hükümet bulunduğu hissi alakadarlarda hasıl olmayacaktı. Bunun için şirket bütün kuvvetlerini seferber hale vazetti. Ehemmiyetsiz mahalli bir patron ve işçi kavgası masum kanı akıtmakla halledilen bir asayiş meselesi halini aldı."* diye yazdı. (agy, s.164) Şefik Hüsnü, yangın söndürücü bir rol oynamaya devam ediyordu. Ona göre sorun "amele ve patron münasebetlerini ve iş şartlarını tespit eden bir kanun bulunmamasından" kaynaklanmıştı; yoksa, çıkarları uzlaşmaz olan iki sınıfın, burjuvazinin ve işçi sınıfının, kaçınılmaz olarak karşı karşıya geleceklerini, bunun toplumsal bir gerçek olduğunu düşünmemişti. Bütün derdi, bu türden olayların büyümesini önlemekti. Ama işçiler ve devlet, nedense, sınıf mücadelesini "ehemmiyetsiz patron işçi kavgası olarak" gören Şefik Hüsnü'yü dinlemiyordu. Hükümet, emperyalist kumpanya yöneticilerinin işçilere saldırmaları için start vermişti.

Emperyalist işgale ve Yunan gericiliğinin Anadolu topraklarında yürüttüğü harekata karşı, Milli Kurtuluş Savaşı'nın önderliğini üstlenen milli burjuvazinin, işgalcilerle işbirliği yapan gerici İstanbul Hükümeti'ni devirerek kendi siyasal iktidarını kurmasından sonra, emperyalistlerle tüm bağlarını koparark, onlarla hiçbir bağımlılık içinde olmaksızın ulusal bir sanayii kuracağına dair inanç, TKP saflarında oldukça güçlüydü. Türkiye için de, tekel öncesi Avrupa'da olduğu gibi kapitalist bir gelişme öngörmüşlerdi. Oysa Kemalistler daha mütareke döneminde, bir yandan Sovyetler Birliği'ne yakınlaşırken diğer yandan da diğer emperyalistlerle anlaşma yolları aramaya başlamışlar; emperyalist tekellerle ilişki içinde, eski azınlık (Rum, Ermeni, Yahudi) kompradorların yerini dolduracak bir burjuvazi oluşmaya başlamıştı.

Kemalistler, iktidara geldikten sonra da emperyalistlerle ekonomik ilişkilerini geliştirdiler ve onlara daha önce tanınmış ayrıcalık-

lar, kısmen yeniden düzenlenerek korundu. 1923 İktisat Kongresi'nde de, ülkenin bütün kapılarının açık tutulduğu duyuruldu ve emperyalistler yatırım yapmak üzere Türkiye'ye çağrıldı.

Diktatörlüğün, yabancı sermayeye uzak durmak gibi bir derdi de yoktu zaten. Ama Şefik Hüsnü, mütareke döneminde cılız bir anti-emperyalist yönelime sahip olan, daha sonra bu yönelimini terk eden Kemalist burjuvazinin bu özelliğini korumaya devam ettiğine inandı. Kemalistlerin özel teşebbüsü geliştirme gayretlerine tepki gösterip, tekelci devlet kapitalizminin emperyalist müdahalelere olanak vermeyeceğini, ulusal bir kapitalizmi geliştireceğini iddia ederek devletin her türlü ekonomik girişimini destekledi. Ona göre, özel teşebbüs sadece yerli burjuvazinin emperyalistlerle ilişki içinde olan kesiminin tercihiydi. Ve bu, önünde sonunda Türkiye'yi emperyalizmin kucağına atacaktı. Devlet tekelciliği ise Türkiye'yi emperyalizmden koruyacak yegane yöntemdi.

Şefik Hüsnü 1925'te, *"Özel teşebbüsçülük önemli bir rol oynayabilmek için mutlak bir tarzda yabancı sermaye ile işbirliğine gider. Bu durumda olan yerli kapitalistin ihtiyaçları, temennileri, istekleri yabancı kapitalistinki ile birleşir. Hükümet kendi taraftarlarının baskısıyla karşılaşır. Tekelcilikten vazgeçmekte, emperyalist devletlerle, milletin zararına olarak birleşmek zorunda kalır"* diyordu. (agy, s.175)

Ekonomiye devlet müdahalesinin yabancı sermayenin sömürüsünden ülkeyi kurtaracağını iddia eden Şefik Hüsnü, devletin hangi sınıfın elinde olduğuna bakmaksızın özel teşebbüsün karşısına devlet tekelini çıkarıyor ve bunu destekliyordu. Hükümetin sınıfsal tahlilini kendince yapmıştı ama aynı şeyi yapamadığı için sınıflarüstü görmeye devam ettiği devlet hakkında boş hayaller kuruyor, işçi ve köylülüğü de, burjuva feodal diktatörlük hakkında böyle hayaller kurmaya zorluyordu.

TKP, tekelciliği geliştirecek olan devlete her türlü desteği vermeye hazırdı ama işçilerin de buna hazır olması gerekiyordu. Şefik Hüsnü çok haklı olarak, Kemalistlerin ekonomik politikalarının işçi

ve emekçilere kesilecek bir yığın yüklü faturayı gündeme getireceğini sezmişti. Ama işçiler bu fedakarlığı yapacaktı, onlara şöyle seslendi: *"Türkiye'deki devlet aygıtının her alandaki kesin hakimiyeti, bu bağımsız gelişmeyi kolaylaştırmaktadır."* Ve burjuvaziye güven verdi: *"Emekçi kitleler Kemalist burjuvazinin iktisadi çabalarının emperyalist kapitalizmin girmesine etkili bir şekilde set çektiğini ve dolayısıyla ilerici bir nitelik taşıdığını görmekle beraber, bu iktisadi gelişmelerin iç mekanizmasının kendi sırtlarına bindiğini ve bu mekanizmanın işleyişinin bedelini kendilerinin ödediğini kavramak zorundadır. Milliyetçi burjuvazinin uyguladığı sistem, anti emperyalist bir rol oynadığı sürece, emekçi kitleler tarafından esas olarak kabul edilebilir."* (agy, s.190)

TKP, bütün bu devlet destekçisi sınıf işbirlikçi çizgisine karşın, işçi ve emekçi kitleleri iktidardaki Kemalist burjuvazinin yedeği ve eklentisi haline getirmek konusunda harcadığı çabaya karşın burjuvazinin, muhalefeti sindirme operasyonlarının konusu olmaktan kurtulamadı. Şefik Hüsnü'nün yukarıdaki satırları yazdığı 1925 yılında birçok TKP'li tutuklandı, işkence gördü. 1922'de Mustafa Suphi TKP'sinin geleneğini sürdüren legal Halk İştirakiyyun Fırkası'nın, Kemalistlere hitap eden tehdit dolu bir mektup yazmasını eleştiren ve partinin bu tavrını, partinin kapatılması ve "en faal savaşçılarının zindanlara atılması"na vesile yarattığı gerekçesiyle hatalı bulan Şefik Hüsnü, başında bulunduğu TKP'nin asla böyle bir tavrı olmadığı halde kovuşturmaya uğramasına elbette çok şaşırdı ve Komünist Enternasyonal'in dergisine yazdığı bir yazıda, *"hükümetin bu çalışmalara son vermek için en küçük bir fırsatı kullanacağı herkes tarafından biliniyordu. Fakat bütün komünist yayınların çıkmasını bir anda yasaklayan bakanlık genelgesi gene de beklenmiyordu"* dedi. TKP'nin uğradığı "Kemalist terör"ün sorumlusunun devlet olduğu yine anlaşılamamış, yine hükümet eleştirilmişti.

TKP, devleti anlamamaya her zaman devam etti. Demokratik devrimi tamamlayacak olan burjuvaziye o kadar çok avans tanıdı ki, sonunda sosyalizm fi tarihine ertelenmiş oldu. Demokratik devrimle

sosyalist devrim arasındaki ilişkiyi; işçi sınıfının önderliğinde gerçekleştirilecek olan birincisiyle ikincisi arasındaki kesintisiz geçiş olanağını kavrayamadı. Ama buna karşın,1926'da hazırlanan Çalışma Programı'nda tesadüfen bazı olumlu saptamalar da yer almıştır:

"TKP, köylünün belli başlı kitlelerini proletaryanın önderliği altında toplar. Böylece ve aynı zamanda amele ve köylülüğün bir sovyet idaresi şeklinde kendi diktatörlüklerini gerçekleştirmek için gerekli şartları hazırlar. Ancak böyle bir diktatörlük halkçı burjuva inkılabını yerine getirebilir. Ancak böyle bir inkılab Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile ittifak halinde sosyalizmin kuruluşuna geçişi sağlayabilir ve hızlandırabilir." (Şefik Hüsnü; Yaşamı.., s. 256)

Ancak, 1930'da hazırlanan faaliyet raporunda, köylülüğün proletaryanın önderliği altında toparlanarak gerçekleştireceği "halkçı burjuva inkılabın" Halk Fırkası hükümetinin yıkılmasından ibaret olduğu görülür. *"Türkiye'nin devlet olarak istiklalini tehdit etmeye ve hatta onu büsbütün istiklalinden mahrum etmeye uğraşan emperyalizme aleyhtar mücadeleyi ancak ve ancak amele sınıfı sevkü idare edebilir ve onu bizzat halk fırkası hükümetini yıkmak suretiyle sonuna kadar devam ettirebilir."* (agy, s. 276) Her iki alıntı birlikte okunduğunda anlaşılacağı üzere, işçi ve köylülerin kuracakları diktatörlük, Şefik Hüsnü'ye göre burjuva devlet aygıtının bünyesinde gerçekleştirilebilir bir şeydi ve basit bir hükümet değişikliği demekti.

TKP'nin, demokratik dönüşümleri hükümet değişikliklerine bağlaması partinin bütün siyasal yaşamı boyunca devam etti. Bu nedenle, mevcut devlet aygıtı baki kalmak üzere, her zaman bir hükümete ya da bir burjuva partiye karşı, en ya da daha "demokrat" olan diğerini destekledi; dolayısıyla burjuva klikler arasında tercih yaptı. Partinin bütün politikası bu tercihler, teşvikler ve destekler üzerine kuruldu.

Emperyalist klikler ve onların yerli uzantıları konusunda da tercihleri vardı. 1940'lı yıllarda da, Alman faşistlerine karşı "Anglo sakson demokrasileri"ni, İngiltere ve ABD'yi destekledi. Alman

yanlısı Saraçoğlu Hükümeti'nin devrilmesini ve yerine ABD veya İngiltere yanlısı bir burjuva kliğini temsil eden hükümetin iktidara gelmesini talep ediyordu. Ona göre devlet mekanizmasının, hükümet değişiklikleri vasıtasıyla demokratikleştirilmesi mümkündü ve bu anlayışın pratik sonucu da burjuva aygıtını korumak, onun devamına çanak tutmak oldu.

Mart 1978'de yayınlanmaya başlayan Parti Bayrağı dergisinin Temmuz 1978 tarihli 5. sayısında Şefik Hüsnü'nün bu tavrı şu sözlerle eleştirilmekteydi: *"Şefik Hüsnü, ABD ve İngiltere'nin Alman yanlısı Saraçoğlu Hükümeti'ne karşı olmalarının, onları faşist diktatörlüğü tasfiye etmeye zorladığını ileri sürmekle faşizmi devrim ve karşıdevrim arasındaki çatışmanın bir ürünü olarak değil, emperyalist klikler arasındaki çatışmanın bir ürünü olarak ele almaktadır."*

Bu klik çatışmasında TKP, burjuva demokrat olduğunu ileri sürdüğü Refik Saydam Hükümeti'ni destekledi. Bu hükümetin desteklenmesi, TKP'nin kuruluşundan beri geliştirdiği, "yalpalayan hükümeti" demokrasiyi ve inkılabı geliştirmesi için zorlama politikasının doğal sonucuydu. Bu da o yıllarda faşizmin karakterinin gizlenmesine yol açıyor, faşizme karşı verilecek mücadeleyi hükümet değişikliklerine ve faşist kamp dışında kalan emperyalistler arasındaki tercihe indirgiyordu.

Şefik Hüsnü ve TKP'si bunu hep yaptı. Çok partili döneme geçildiğinde, önceden beri eleştirdiği CHP hükümetinin karşısında yer alan DP'yi demokrasi getireceği iddiasıyla destekledi. 1970'lerde de sağ partilere karşı sosyal demokrat CHP'nin arkasında oldu. Şefik hüsnü, arkasında ya da yanında duracağı bir burjuva partiyi her zaman buluyor, böylece işçi ve köylü kitlelerini faşist parlamentonun her şeye kadir olduğu konusunda yanılttı. Onların düzen dışı eğilimlerinin törpülenip yatıştırılmasında, kitlelerin beklentilerini parlamentonun sınırına hepseden TKP'nin büyük katkısı oldu.

Sovyetler Birliği'ndeki revizyonist değişimlere de derhal ayak uydurarak, ülkenin emperyalist çıkarlarını korudu. Bu ülkenin sosyalist olduğunu iddia ederek kitleleri uyuttu, revizyonizmin günahla-

rının sosyalizme fatura edilmesinde etkin bir rol oynadı ve soğuk savaşta 'kapitalizmin cephe gerisini tahkim etti. Rusya'daki çözülmenin gizlenemez hale gelerek gerçeğin apaçık ortaya çıktığı sıralarda da, TKP'nin örgütsel misyonu bitti.

Ama yaklaşık 70 yıldan beri enjekte ettiği sınıf işbirlikçi tezleri, bundan sonra da, sendika ağalarında, kimi kitle örgütlerinde ve siyasal örgütlerin kuram ve pratiklerinde bir biçimde yaşamaya devam ederek tahrip edici etkilerini sürdürdü, sürdürüyor.

Modern revizyonizmin, esnek ve herhangi bir alandaki tahribatı ortaya çıkarılıp teşhir edildiğinde, hemen başka bir formülasyonu piyasaya sürüp, kılık değiştirme yeteneğine sahip karakteri devrimci hareketin gelişimini olumsuz yönde etkileyen faktörlerden biridir. İflas etmiş TKP'nin tezleri, bugün de Amerikan emperyalizmi kaynaklı teorilerin Türkiye'de geliştirilip taraftar toplamasına yataklık ediyor. Aradaki küçük fark o kadar silinmiştir ki, TKP'nin eski şefleri, tarihin artık bittiğini söyleyerek proletaryaya elveda diyen CIA ideologlarıyla aynı platformda çoktan buluşmuşlar, birinin nerede bittiği diğerinin nerede başladığı anlaşılmaz olmuştur. Şimdi onlar, bilimsel teknik devrimin tamamlanarak komünizme kendiliğinden geçişin gerçekleşmesini beklemektedirler. Bu durumda daha çok bekleyecekleri de kesindir.

iii-Şefik Hüsnü ve Kürt isyanları

Aydınlık, genellikle aydınlara seslenen bir düzeyde iken, işçi ve emekçilere hitap etmek üzere, arada bir "Amele Nüshası" adı altında ekler yayınlıyordu. Daha sonra 1925'te, tümüyle emekçilere seslenmesi düşünülen Orak Çekiç adlı gazete çıkarılmaya başlandı. Bu tarih, aynı zamanda, Türkiye'de ilk ciddi Kürt ayaklanmalarının yaşandığı yıldı.

26 Şubat 1925 tarihli Orak Çekiç, konuyu ele alış tarzının boyutlarını, birbirine bağlı olarak gördüğü üç noktada toplamıştı: Birincisinde, Şeyh Sait İsyanı, derebeylik kalıntılarının demokratik devri-

me karşı direnişi olarak yorumlanıyordu. İkinci başlık, bir slogandan ibaretti: "Kahrolsun İrtica" Üçüncü başlık ise, irtica ile hükümetin niteliği arasında bir ilişki kuruyor ve irticaya karşı girişilen eylemler destekleniyordu.

Mart ayında, Orak Çekiç, *"Yobazların sarıkları, yobaz zümresine kefen olmalıdır"* sloganıyla, Şeyh Sait İsyanı'na karşı hükümetin tutumunu destekleyen yazılarına devam etti. Burada, öncekinden farklı olarak, irticaya karşı savaşmak için, işçilerin sendikalarda, köylülerin de köy meclislerinde örgütlemeleri isteniyordu. Başyazının başlığı, "İngilizlerin Oynattığı İrtica Kuklası" biçimindeydi. Burada yapılan yoruma göre, Türkiye siyasi bağımsızlığını kazandıktan sonra, ekonomik ve sosyal bir devrim yoluna girmiş, iki yıl içinde bu yolda büyük ilerlemeler kaydedilmişken, şimdi bu emperyalistlerin kışkırttıkları isyanlarla durdurulmak istenmekteydi. Bu yorumu, hükümete yönelmiş bir öneri tamamlıyordu: İsyan, adi bir eşkıyalık olayı gibi görülmemeli, isyan bastırıldıktan sonra, derebeylik düzeni tasfiye edilmeli; toprak meselesi çözülmeli, araziler ve meralar parçalanmalıydı. Bunun yanı sıra, işçilere de, hükümeti destekleme çağrısı yapılıyordu: *"Arkadaş, kara kuvvet, bizim de, burjuvazinin de düşmanıdır. Biz her şeyden önce bu düşmanı yenmeliyiz; burjuvazi ile ayrıca kozumuzu paylaşırız."*

Hükümete verilen bu kayıtsız şartsız desteğe rağmen, burjuvazi, belki de ne ile karşı karşıya olduğunu, o dönemin komünistlerinden daha iyi görmüş gibi, Kürt isyanını bahane ederek, bütün solu susturmak üzere geniş çaplı bir saldırı başlattı. Takrir-i Sükun Kanunu gereğince, tutuklanan bütün muhalifler İstiklâl Mahkemeleri'ne sevk ediliyor ve mahkemeye çıkarılan herkes, sözde yargılamalar sonucunda, ağır cezalara çarptırılıyordu. Gazetenin kapatılmasının ardından, Şefik Hüsnü ve Hasan Ali, yurtdışına kaçtılar.

Şeyh Sait İsyanı'nı, dinsel biçimler altında kendisini ifade eden ulusal kimlikli bir halk hareketi olarak yorumlamak, Şefik Hüsnü'nün ideolojik ve politik nitelikleri bakımından mümkün değildi. Bunun için, her şeyden önce, egemen burjuvazinin niteliğini

doğru sapamak gerekiyordu. Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki bütün gelişmeler, burjuvazinin gittikçe emperyalizmle bütünleşme çizgisi izlediğini, ekonomik ve siyasi niteliğinin belirgin bir gericileşme eğilimi taşıdığını, Stalin tarafından, "esas olarak bir köylü-toprak devrimi olasılığına karşı yönelmiş" gericilik olarak tanımlanan Kemalist diktatörlüğün derebeyliği tasfiye edemeyeceğini, Kürt ayaklanmalarına karşı tavrının da bu yüzden irticaya karşı mücadele kapsamında değerlendirilemeyeceğini anlamak, ancak böyle bir bakış açısıyla mümkün olabilirdi. Ne var ki, Şefik Hüsnü, Komünist Enternasyonal'in partisine yönelttiği eleştirileri hiç anlamamış gibi, yine Kemalizme ve egemen burjuvaziye, bir "sosyal-yurtsever" perspektifiyle yaklaşmış, devam eden bir demokratik devrim sürecinin yaşandığı yanılsamasıyla, temsil ettiğini ileri sürdüğü proletaryanın mücadelesinin dolaysız olarak müttefiki olacak bir güçle birleşmeye çalışmak yerine, tam tersi bir tutum takınmıştır.

Bu politika, yalnızca o yılların devrimci-demokratik hareketinin olanaklarının harcanmasına yol açmakla kalmamıştır: Belki de bundan daha vahim bir sonuç olarak, elli yıldan daha fazla bir zaman boyunca Türkiye sol hareketinin Kürt ulusal hareketi karşısında, milliyetçi bir perspektifi aşamamasının da kaynağını oluşturmuştur. Sonraki bölümde ele alacağımız gibi, TKP içinde, konunun bir ittifak ve enternasyonal dayanışma konusu olarak ele alınmasını öneren Hikmet Kıvılcımlı dışında, bu tutum herhangi bir eleştiri konusu da yapılmamıştır.

3. DR. HİKMET KIVILCIMLI VE TKP

"Dr. H. Kıvılcımlı, 1902 Priştina doğumludur. 1921 yılından itibaren Türkiye devrimci hareketi içinde örgütlü bir biçimde yer almış, ömrünün 22 yılını yarı derebeyi Türkiye zindanlarında geçirmiş, 11 Ekim 1971'de Belgrat'ta ölmüştür. Bu düşünce ve davranış önderi, çağımızda sosyal devrimin biricik öz gücü olan işçi sınıfının bilimini kendi ülkemizin orjinalitesiyle işleyip geliştirmiştir.

Bugün Türkiye'de teori denildi mi, akla Dr. Hikmet Kıvılcımlı gelmektedir. Ülkemizin içinde yer aldığı bir boyutta, Doğu toplumlarının antika modern karma yapısı, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın tez ve metodu ışığında ele alınmadıkça devrimci hareketin önündeki yapısal/politik ve ideolojik/teorik sorunları çözmedeki yetersizlikler aşılamayacaktır."

Bibliotek Yayınevi, Dr. Hikmet'in yeniden yayınlamaya başladığı kitap ve yazılarını, bu sözlerle okuyucuya sunuyor.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Komünist Enternasyonal'in savaşçı bir müfreze olmayı başaramayan partilerinden birisi olan TKP'nin döğüşken, inatçı ve çalışkan bir militanıydı. O da, elde silah, ulusal sınır tanımayan enternasyonal bir savaşçılık örneği veren Mihri Belli'nin "aykırı" durumu gibi, üretken ve verimli teorik emeğiyle

TKP bünyesinin "yabancı" unsurlarındandı.

Onun teorik ve pratik eylemi, böyle bir çelişmenin ortasında boyverdi: Bir yanda, uluslararası komünist hareketin bütün birikimiyle ve mücadele olanaklarıyla ilişkide olan bir partinin üyesi olmak, ama öte yandan, bu ilişkiyi teorisizliğin ve eylemsizliğin gerekçesi yapabilmiş bir yapı ile kuşatılmış bulunmak...

Bu koşullarda Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın teorik ve pratik çabası, belli başlı iki önemli alanda TKP'nin özelliklerinin açığa çıkmasına yol açmıştır.

Birincisi, Kıvılcımlı'nın TKP içinde gerçekleştirdiği eleştiri ve öneriler, TKP'nin örgütsüzlüğünü, teorisizliğini ve eylemsizliğini açığa çıkarır.

İkincisi, Kıvılcımlı'nın eleştirileri ve önerileri ile birlikte ortaya koyduğu teorik eser, TKP'nin bütün yapısı, önderlik özellikleri ve teorik şekillenişi ile gidebileceği mümkün son noktanın, sınıf uzlaşmacılığı ve darbecilik olabileceğini gösterir. Bir başka deyişle Kıvılcımlı'nın temsil ettiği revizyonizm, TKP'nin ideolojik ve politik yapısının mantıksal sonuçlarından ve onun en gelişmiş, tamamlanmış halinden başka bir şey değildir.

– Kıvılcımlı'nın eleştirileri ışığında TKP'nin teorisi ve pratiği

Ömrünün 22 yılını, kendi deyimiyle "yarı derebeyi Türkiye zindanlarında" geçirmiş olan Dr. Hikmet Kıvılcımlı, belki de bu yüzden, TKP'nin orta kademelerinden yukarı çıkamamış, daima militan tabana yakın yerlerde, "kendi bildiğince" yer tutup mücadele etmiştir. Parti içi ilişkilere, kliklerin-fraksiyonların gözüyle ya da sınıf mücadelesini Sovyetler Birliği'nin dış politikasından ibaret sayan ve yurt dışını mekan tutmuş sözde önderlerin bakışıyla değil, gündelik mücadelenin ihtiyaçlarıyla, militanların ve işçilerin anlayışıyla değerlendirmeye çalışmıştır. Bu bakımdan onun TKP'ye yönelttiği eleştirilerin ve üst kademelere aralıksız olarak yazıp gön-

derdiği önerilerin, TKP'nin iç hayatına, mücadele ve örgütlenme anlayışına ilişkin ciddi ve kalıcı eleştiri öğeleri içerdiği söylenebilir. Onun eleştirilerinin ve önerilerinin analizi, TKP'nin tarihine eleştirel bir bakış için değerli ipuçları sunmaktadır. Her ne kadar, bu eleştiri ve önerilerin hemen hemen tümü, TKP'yi içinde bulunduğu açmazlardan çıkarmaya yönelik iyiniyetlerin eseriyse de, sonuçta, partinin o dönemdeki politikalarını, taktik ve stratejisini belirleyen genel anlayıştan fazlaca kurtulabilmiş de değildir. Bu yüzden, aynı eleştiri ve öneriler, TKP'nin kendi içinde geliştirilebilecek eleştiri ve teori çabasının sınırlarını nasıl belirlediğinin de göstergesidir.

i- Teori

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, on yıllık bir süre içinde tamamladığı ve tartışılmak üzere TKP Merkez Komitesi'ne sunduğu "YOL" adını taşıyan çalışmalarında, ideoloji, sosyal gelişim, parti tarihi, strateji planı, taktikler, gibi o zamana kadar bu genişlik ve derinlikte ele alınmamış olan konuları işler. Ülkenin ve dünyanın özgül koşullarının ve tarihsel gelişmenin bir analizini, TKP'nin teorisinin temeline koymaya çalışır. Çünkü, "Teorisizlik", Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya göre, TKP'nin başlıca eksikliklerinden birisidir. O, partinin yaşadığı bir çok geriliğin yanı sıra, teorisizliğin, üstelik görülmeyen bir eksiklik halinde oluşuna dikkat etmektedir.

TKP'nin bu hastalığının başlıca görünüşlerini, Dr. Hikmet Kıvılcımlı şöyle sıralar:

"— Genel olarak teorisizlik: *(bizde teorisyen çok, önemli olan pratikçiliktir!)*

"Bizde sanıldığından çok genelleşmiş bir kanı var: Parti şimdiye kadar hep teoriye önem verdi, pratiği ihmal etti denir. ...

"Neden kimileri bizde teoriyi 'fazla' buluyor? Türkiye'de bilimsel sosyalizm, bir aydın davranışı olarak başladı. Ve çok kez sosyalizmin bütün çabalarını yayın alanında merkezileştirdi. En

çok işitilen ve izlenim bırakan şey legal yayınlardı.

"Ne var ki, bu yayınların tümüne bir göz atılacak olursa, orada sistematik bir ülkü propagandasından çok, sosyalizme şöyle böyle değinen plansız, dağınık makale parçacıkları görülür.

"Yığın hareketinden inatla uzak kalan bu başlangıç, birçoklarına teoriyi suçlama fırsatını verdi. Çünkü bu birçokları, bürokrasiyi ve sekreterizmi 'teori' sayıyorlardı."

"Öyleyse bizde teori, fazla olmak şöyle dursun, eksikten de daha aşağıdadır. Eğer teoriyi bir istem, bilimsel bir sentez sayarsak, teorinin en canlı bölümünde büyük bir yoklukla karşı karşıyayız."

Dr. Hikmet, sosyalist hareketi bir ağaca benzetiyor ve ekonomik mücadeleyi, bu ağacın kökü, siyasi mücadeleyi gövdesi ve teorik mücadeleyi de, ağacın yaprakları ve meyveleri olarak tasvir ediyordu. Bu benzetmeden yola çıkarak, TKP'nin o dönemde kendisini başlıca siyasi mücadele aracılığıyla gösterdiğini kaydederek, teorik ve ekonomik mücadelenin bulunmadığına işaret ediyordu. *"Bizdeki sosyalist mücadele ağacının ne meyvesi, ne kökleri var denecek durumdadır. Yalnız gövdeyiz, demek kütüğüz!"*

Gerçekten bu "kütük" gibi hareketsiz ve hantal gövde, siyasi mücadeleyi de asla "varız" diyebilecek dereceye yükseltebilmiş değildi. Dr. Hikmet'in benzetmesi, mücadelenin farklı biçimlerini kök, gövde ve yapraklar gibi birbirinden bağımsız ve sırayla var olabilecek parçalar halinde sıralıyor. Gerçekten, Leninist bir partide, siyasi mücadele, diğer bütün biçimlerini, kendisinde birleştiren ve diğer mücadele biçimlerine yön veren merkezi mücadele biçimi olarak kavranıp uygulanır. Fakat "siyasi mücadele" denilince, "bildiri dağıtmak", "illegal yayın faaliyetini yürütmek" gibi rutin propaganda faaliyetinden ötesinin akla gelmediği TKP yapısı içinde, teorik ve ekonomik mücadelenin de önem ve değeri olamazdı.

Ekonomik mücadelenin, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın benzetmesinde olduğu gibi, sosyalist mücadelenin *kökü* haline gelebilmesi

için, partinin işçi sınıfı içinde, sendikalar, dernekler, tüketim kooperatifleri gibi işçi örgütleri içinde etkili bir çalışmasının bulunmasıyla yürütülmeliydi. Böyle bir dizi örgütle çevrelenmedikçe, partinin, işçi sınıfı mücadelesinin en ilk biçimi içinde yer alması ve ona önderlik etmesi düşünülemezdi. Elbette bu olmadıkça, mücadele biçimleri içinde en gelişmişi ve en örgütlüsü olması gereken siyasi mücadelenin yürütüldüğünden de söz edilemezdi. Bu noktada, Dr. Hikmet'in "kütük" benzetmesi tam yerine oturmaktadır.

Bu eksiklik, partinin teorisizliğinin diğer bir temel nedenini de açıklamaktadır. Teori, yalnızca, Marksizim-Leninizmin kurucularının eserlerinin incelenmesi, genel felsefi, ekonomik incelemeler yapılması anlamına gelseydi, TKP'nin bu bakımdan tamamen yoksul olduğu söylenemezdi. Ama teori, gerçek anlamıyla, aslında devrimci pratiğin sorunlarına genel ve temel cevaplar bulmaya yönelik bir çaba olarak tanımlandığında, TKP, bu bakımdan kelimenin tam anlamıyla "yoksul"dur. Çünkü TKP, ciddi olarak böyle bir çabaya girmesi için gerekli nesnel ilişkilerden yoksundur. Kitlelerin mücadelesi içinde olmayan, onlara önderlik etme diye bir sorunu bulunmayan bir partinin, önüne ciddi teorik problemler çıkmaz. Yığınların pratik mücadelesine teorik bir biçim kazandırmak, bu teori aracılığıyla yığınların mücadelesini daha da yükseğe çıkarmak, böyle bir parti için hedef teşkil etmez.

Aynı şekilde, yığınların mücadelesinin problemlerini kendi problemi olarak kavramayan bir partinin, bu problemlere çözüm getirecek çabalar içinde bulunmamasının bir diğer anlamı, partinin iktidar yolunda yürümediğidir.

İktidar mücadelesi veren bir parti, gerçekten ülkenin sosyo-ekonomik, tarihsel yapısı, sınıfların mevzilenmesi ve karşılıklı sosyal ve siyasal ilişkileri vb. araştırmaları tamamlamış olması önemli bir ölçüttür ve teorik mücadelenin bu bakımdan gösterdiği gelişmişlik düzeyi, partinin diğer mücadele alanlarındaki düzeyinin de göstergesi olacaktır. Dr. Hikmet'in teorik mücadeleyi "ağacın yaprak ve meyvelerine" benzetmesi, bu bakımdan da doğrudur. Mey-

vesiz ve yapraksız bir ağacın, kök ve gövdesinde de ciddi hastalıklar bulunduğuna hükmetmek yanlış olmayacaktır.

Özel olarak, partinin sosyo-ekonomik yapı, strateji, taktik gibi konularda teorisizliği onun sosyalist mücadelenin temel biçimleri üzerindeki etkisizliğinden ve yetersizliğinden kaynaklanmaktadır ve genel yetersizliğinin ölçüsü olarak rol oynamaktadır.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın teorik mücadeleye verdiği önem ve tek başına giriştiği çalışma, diğer mücadele biçimlerinde de Parti'nin ilerleyebilmesi için yol gösterici olma iddiasını bu yüzden taşımaktadır. Dr. Hikmet, teorik çalışmanın eksikliğini, diğer mücadele dallarındaki geriliğin bir sonucu olarak görürken, kendi teorik çabasının, diğer dallardaki eksiklikleri de giderecek bir içerik taşımasına özen göstermektedir. Bunu ne derece başardığı ve önerdiği yeniliklerin ve taktiklerin geçerliliğini, yazımızın önümüzdeki bölümlerinde inceleyeceğiz. Ancak şimdiden şu kadarını söyleyebiliriz ki, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın teorik çabasının yer yer içerdiği önemli devrimci unsurlara rağmen, içinde yaşadığı geriliğin lekelerini taşımaktan da uzak kalamamıştır.

Yıllar sonra, 12 Mart rejiminin takibinden kaçarken Brejnev'e yazdığı mektupta Dr. Hikmet Kıvılcımlı, teori konusunda parti içinde iki tavır, iki yaklaşım biçimi bulunduğunu öne sürer: *"1. Kategori: Bir Marksist-Leninist militan Türkiye'de, teorice ve pratikçe tam elli yıl dövüşüyor. 22 yıllık hapishanelerini, her defasında, Lenin'in dediği gibi: 'Alfabeden başlayıp, yüce cebiri bitirecek' bir okula çeviriyor. Sabırlıcasına ve sistemlicesine: Marks-Engels-Lenin-Stalin'i, Tarihi, Ekonomi Politiği, Diyalektiği, Tarihci Maddeciliği klasik olarak etüd ediyor. Ve Lenin'in öğütlediği gibi, kendi ülkesinin tarihini, ekonomi politikasını ve sınıf ilişkilerini özge orjinallikleri içinde araştırıyor. Böylece o militan, yüzlerce kitap yazıyor. Kendi dilinde, çoğu temelli orjinal olan 40'tan aşırı kitap yayınlıyor.*

2. Kategori: Sovyetler eşiğini 'aşındırma' zanaatinde 'uzmanlar-

dan' derleşiktir.

Onlar için

'İdeoloji': kimi Sovyet metinlerini yarım yamalak, yanlış tercüme veya dörtte bir intihal etmektir.

Bir ülkenin veya genel tarihin sosyal karakteristiklerin i araştırmak: antiMarksizm ve antisovyetizme çalan affedilmez bir bid'attır.

Marksizm-Leninizm, hakiki veya hayali düşmanlara karşı, gelişigüzel söğerce kusulacak kimi soyut klişelerden başka bir şey değildir." (Kim Suçlamış, s. 154)

Bu satırlarda, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın tek başına kendisinin bir kategori oluşturduğuna inandığını görüyoruz. Saydığı bütün özellikler, kendisine aittir. TKP'nin tarihinde, aralıklarla da olsa, 22 yıl hapis yatan başka militan yoktur. 40'tan fazla kitap yazan tek kişi Dr. Hikmet'tir. 2. Kategori olarak tanımladığı grup içinde ise, belki onlarca, yüzlerce TKP'li vardır. Genel özellikleri, Sovyetler Birliği'nde besleme olarak yaşamak, kulaktan dolma, kitaplardan aşırma bilgi kırıntılarını büyük teorisyenliklerini göstermek için kullanmak.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın ölümün eşiğinde yazdığı bu satırlarda büyük bir öfke ve buna bağlı bir subjektivizm bulunduğunu kabul etsek bile, son çözümlemede, söylediklerinde büyük bir gerçek payı vardır. Gerçi kendi çalışmalarının da Marksizm-Leninizm açısından pek çok tartışılacak yönü vardır; ama gerçekten Dr. Hikmet Kıvılcımlı dışında parti içinde "ülke orjinalitesini araştıran" bir başka teorisyen olmamıştır.

ii- Örgüt

Dr. Hikmet, bütün bu çalışmalarının aslında en sert mücadele biçimlerinden birisi olduğunu ve partinin bürokrat revizyonist yöneticilerine karşı içeriden yürüttüğü muhalefetin gerçekten hangi sonuçları doğurabileceğini yaklaşık kırk yıl sonra gözleriyle göre-

cektir. 12 Mart'tan sonra, kanser sancılarıyla kıvranarak kaçmayı başardığı Bulgaristan'dan ve Doğu Almanya'dan sınır dışı edilince, o zaman Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri olan Brejnev'e aşağıdaki satırları da içeren bir mektupu yazar:

"... ben 70 yaşındayım ve 50 yıllık süreden beri Marksizm-Leninizmin sancağı altında dövüşüyorum.

"50 yıldan beri, durmak ve silah bırakmak nedir bilmeksizin, Türk burjuvazisince 'Azılı komünist; Moskova'ya git' diye bağrılarak işkenceli kovuşturmalara uğradım.

"Ben, gene bir 'Azılı komünist; Moskova'ya git' diye bağrılarak, 40 yıldan fazla ağır cezalara mahkum edilip, tüm 22 yıl yarı derebeyi Türkiye'nin zindanlarında kaldım.

"Gene ben, Mart 1971'den beri, CİA'nın yönettiği faşistomilitarist İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesince tezgahlanmış bulunan ölüm cezası altında hep 'Azılı komünist; Moskova'ya git' diye bağrılarak, yeniden kovuşturuluyorum ve bütün Türkiye radyoları ve gazeteleri tarafından afişleniyorum.

Emperyalist ülkeler, hukukça siyasi sığınganlara barınma hakkı tanırlar.

"Buna ihtiyacımız yoktur. Zamanımızda, III. Komünist Enternasyonal'in bir kararı, her hangi kapitalist ve faşist itisaflarından kaçmış siyasi sığınganlar için, Proletarya Vatanı kapılarının daima gönül hoşluğu ile açık bulunduğunu ve o gibi sığınganların SSCB'de Barınma Hakkına sahip olduklarını resmen tasrih etmişti.

"III. Enternasyonal'in bu kararı, yalnızca komünistlere münhasır değildi. İyice bilmiyorum, şimdi bu K.E kararı, Sovyetler kanun konumları için de geçerli midirler, yoksa bütün gelenekcil mantık sonuçlarıyla yok mu edilmişlerdir?

"Derken, Sofya'da pek orjinal bir yandan dokundurma ile, hayatımda ilk kez herhangi bir "Türk Komünist Partisi"nin (ki Moskova'da yahut Berlin'de bulunurmuş) beni kendi kanunlarının dışı-

na atmış olduğu haber verildi... Bunun mantık sonucu olarak, Moskova ile kısa bir danışıştan sonra, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ile Alman Demokratik Cumhuriyeti polisleri, hiç bir izahat vermeksizin, beni iki arkadaşımla birlikte, kendi sosyalist sınırları dışına, Amerikan emperyalizminin askercil üssü Türkiye'nin dostları olan kapitalist ülkelere doğru ve İnterpol ağlarına doğru, ne yaşıma, ne geçmişime, ne ameliyat sonrası kanser kanamalarıma ve acılarıma bakmaksızın püskürtüp attılar.

"Bu, sosyalist adalet midir? Cinayetim ne idi? O ilama hükmünü kim vermişti?

"Bütün bu tedbirler, sırf burjuvazinin 50 yıldır bana karşı 'Azılı komünist, Moskova'ya git' diye savurduğu suçlamaları yalanlamak için alındı ise ... teşekkür ederim."

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın TKP'nin örgütsel yapısına yönelttiği ilk ciddi ve sert eleştirilerin tarihi, 30'lu yılların hemen başındadır.

30'lu yıllarda, bütün dünyada yükselen devrim ve demokrasi mücadelesinin, Türkiye'de de yankılanması ve sosyalizm ekseninde toparlanmasının sonuçlarını, başta örgütsüzlük problemiyle yaralı bulunan TKP'nin karşılayabilmesi olanağı görünmüyor. TKP, hem bu akıma önderlik edecek güçte ve örgütlenme düzeyinde değildir, hem de bu akımın parti içine proleter olmayan akımların ve unsurların girmesine karşı koyacak deney birikiminden ve teorik bütünlükten yoksundur. Dr. H. Kıvılcımlı, bugünden bakılınca önemle değerlendirilmesi gereken bir teorik kavrayışla, TKP'nin bu gelişme karşısında, en başta hizipleşme olmak üzere, çeşitli savrulmalara ve küçük burjuva sapmalara açık hale geleceğine işaret ediyor.

"Hareket partileştikçe, radikalleşen yığınların, devrimcileşen orta sınıfların çekim merkezi ve odağı parti oluyor. Tekelci sermayenin baskısına ve ezişine dayanamayan küçük burjuva unsur, başka sınıfların devrimcileri, merkeze doğru dışarıdan partiye

doğru yerçekimine ve akıntıya tutuluyorlar."

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, buna karşı, Parti'nin Bolşevizme sımsıkı sarılarak, "çelikten bir Marksist-Leninist ortodoks çekirdek halinde pratik ve teorik, biricik gerçek sosyalist partiyi gerçekleştirmek, kitaptan hayata geçirmek" yolunda çok ciddi önlemler alması gerektiğini vurguluyor.

Dr. Hikmet'in notlarından anlaşıldığına göre, TKP içinde, o dönemde, devrimci dalganın yarattığı yönelimi kanalize etmek, yönlendirmek ve "partili kılmak" konuları üzerinde Parti içinde bir tartışma bulunmaktadır. Parti içinde ve dışında, bir kısım sosyalistin, yığın hareketinin karakteri ve yönlendirileceği hedef konusu, tarihsel durum analizine dayandırılmaya çalışılarak, gerici tespitler yapılmaktadır.

Buna göre, işçi sınıfı, Türkiye'nin tarih sahnesine "geç gelmiştir." Sayıca da, nüfusun az bir bölümünü teşkil etmektedir. Bu iki tespitten hareketle ve burjuvazinin "antiemperyalist devrimciliğine" daha fazla güvenmesiyle, devrimci sosyalizme yabancı, burjuva kuyrukçusu ve reformist bir akım doğar. Bunlar, Dr. Hikmet için şiddetli eleştirinin konusu olur.

"Garip değil midir ki, bizde 'işçi sınıfı yoktur' ya da 'yok denilecek kadar azdır' diyen oportünistler kimlerdir? Türkiye'de bütün musallatlığıyla yaşayan bir kapitalist sınıfın 'antiemperyalist' cephesine hayran ve kul olanlardır." (s. 55)

Gerçekten bu tür aydınlar ve teorisyenler, Dr. Hikmet'in hemen yanıbaşındaki yoldaşlarıdır. Bizzat partinin içinde ve merkezindebulunmaktadırlar. Dr. Hikmet, işçi sınıfının toplumsal etkinliğinin zayıflığından hareket ederek onun niceliğini ve niteliğini tartışanlara karşı, bu eksikliğin dolaysız olarak "örgütsüzlükten", "politik olarak örgütsüzlükten" kaynaklandığını gösterir. Bu, günümüz koşullarında da açıklayıcı özelliğini kaybetmemiş olan devrimci bir tespit ve eleştiridir. *"Türkiye'de geniş ve elle tutulur açık (politik ya da ekonomik) işçi örgütlerinin bulunmayışı, neyi gösterir? Türkiye*

işçi sınıfının devrimci mücadelesinin yokluğunu değil, salt legal alandan terörle kovulduğunu gösterir." (s. 56)

"Türkiye'de işçi sınıfının niceliğini ve niteliğini de inkâr etmek, sınıflar savaşının tarihini bilmemekten ya da bilmezliğe gelmekten başka bir anlam taşımaz. İşçi sınıfının gerek dünya, gerekse bir ülke devriminde 'pasif' kalacağını ummak nedir? Türkiye'de işçi sınıfı yerine bir işçi mezarlığı düşünmektir." (s. 57)

Parti içinde, "proletaryanın ülke içinde tarih sahnesine geç gelmiş olması" kavramından hareket ederek kuyrukçu politikaları, uzlaşmacı eğilimleri gerekçelendirmeye çalışanlara karşı Dr. Hikmet Kıvılcımlı, bu kavramın ifade ettiği durumun eğer devrimci taktik ve örgütlenme planı çerçevesinde ele alınırsa, bir avantaj haline getirilebileceği noktasından karşı çıkmaktadır. Fakat, TKP içinde, bu eleştirileri ciddiye alarak gereğini yerine getirmeye koyulacak güçte bir önderlik, ya da Dr. Hikmet'in eleştirilerini partinin güçlenmesi yolunda bir manivela olarak kullanabilecek nitelikte bir kadro birikimi yoktur.

Tıpkı, teorideki yoksulluk gibi, örgütlenmedeki geriliğin de başlıca sebeplerinden birisi, işçi sınıfı ile ciddi devrimci bir politika temelinde ilişkinin gerçekleştirilmemiş olmasıdır. Bu durum, bir yandan işçi sınıfının mücadelesine uzaklığın teorileştirildiği Aydınlık dergisi türünde bir oportünizme yol açarken, diğer yandan da, işçi sınıfı içinde Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın deyimiyle 'aristokrat tabaka'yla ilişkinin tercih edilmesine yol açmaktadır. Kuşkusuz, burada, Dr. Hikmet'in o günün koşullarında Türkiye'de bir işçi aristokrasisi bulunduğunu söylemesi bakımından eleştirilebilir; ancak, sonuç bakımından, genel örgüt anlayışı, sosyalizm mücadelesi ve işçi sınıfı ile ilişki konularının birbirine bu biçimde bağlanmış olması, mücadelenin zaaflarına ilişkin kendi içinde, tutarlı ve bütünlüklü bir eleştiri geliştirildiğini göstermektedir.

Dr. Hikmet, Amele Teali Cemiyeti'nin "Parti'nin oraya sokulmasından dolayı" battığını söyleyenlere karşı şu cevabı vermekte-

dir: *"Bu tezin anlamı belli: Burjuvaziyi ürkütmemek için siyasetten vazgeçelim. Bir derneği yaşatmak için, onun bilincini ve köklerini derinleştirmeyelim. Onu burjuvazinin elinde oyuncak bırakalım.*

"Oysa kuyrukçuların sözünü ettikleri Amele Teali Cemiyeti'ni somut olarak ele alalım. Bu 'çaresiz' Cemiyet'i batıran nedir? Herşeyden önce, onun içinde kuyrukçuluğu işleterek sınıf siyasetinden uzaklaşmasını ve bir aristokrat işçiler kahvesi ya da gazinosu halinde soysuzlaşmasını körükleyen kuyrukçuluktur. Sonra, cemiyetin bir kitle oluşumu olmaktan çıkması üzerine, gerçek sosyalist politika ve taktikle hareketi derinleştirememesi ve kökleşmemesi yüzünden derneğin ölümünü kolaylaştıran gene kuyrukçuluktur.

"Demek ki iş kuyrukçuluğun iddialarının tam tersidir. Amele Teali Cemiyet, Marksist Partinin gerçek sosyalist etkisi altında layıkıyla kalmadığı için, kuyrukçuluğa saptığı için çökmüştür." (Yol, 1. s, 229)

iii- Eylem

Bir partiyi değerlendirmenin en kestirme yolu, onu eylemleri içinde izlemektir. Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın gerek TKP'yi eleştirirken ortaya koyduğu tezleri değerlendirmek, gerekse TKP'nin bu tezler ve eleştiriler karşısındaki durumunu açık olarak görebilmek için, onun belli başlı tarihsel anlardaki eylemini incelemek doğru bir yol olacaktır. Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın bu bakımdan en önemli eseri, "İHTİYAT KUVVET MİLLİYET ŞARK MESELESİ" (Yedek Güç Ulusallık - Doğu Sorunu) adını taşıyan çalışmasıdır.

Bilindiği gibi, TKP, özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarına rastgelen Kürt ayaklanmaları karşısında, hemen hemen daima ve açıkca Kemalist hükümet kuvvetlerinin tarafını tutmuş, Kürt halk hareketini, feodalitenin başkaldırısı, gerici ayaklanmalar olarak değerlendirmiş ve bu eylemlere son derece soğuk durmuştur.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın, bu bakımdan da partinin genel tutumundan farklı bir tutum takındığını, özellikle o günlerin koşulları

göz önüne alındığında, devrimci bir tavır takındığını görüyoruz.

Kıvılcımlı'nın "Şark Meselesi" üzerine çalışmalarının bir bölümü, Ermeni halkına ayrılmıştır. Ancak, Ermeniler, o dönemde de toplumsal bir faktör olmaktan kaba kuvvetle, devlet terörü ile uzaklaştırılmış olduğu için, bu konu, Kıvılcımlı'nın çalışmalarında fazla yer tutmaz. Diğer yandan, Kıvılcımlı, 1915 soykırımından sonra, bölgede kalan Ermenilerin büyük bir bölümünün Kürtleşmekte olduğunu, dil ve din özellikleri bakımından Kürtlere yaklaştıklarını tespit ederek, Kürt sorunundan ayrı bir Ermeni sorununu gündeme almayı gerekli görmez.

"Türkiye: dış ilişkilerinde ezilen ulus, iç ilişkilerinde ezen ulus."

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye'nin durumunu böyle özetlemektedir. Bir yandan emperyalizm tarafından ezilen ve sömürülen Türkiye, bir yandan da içeride ezen ulus rolünü oynamaktadır. (Yol -2, s. 326) *"Bugün, Türkiye nüfusunda önemli bir toplam tutan iki ulusal varlık var: Türklük - Kürtlük. Siyasal, ekonomik egemenlik ve üstünlük Türk burjuvazisinde olduğu için, Kürt halkı, mistik ve belirsiz 'Doğu illeri' sözcüğü altında, özel ve gizli bir sömürge, şiddetli bir asimilasyon ve daha doğrusu bir yok etme siyasetine uğratıldı. Kemalizm bu sömürgeci, yok etme siyaseti, bir çok tarihsel ve siyasal zorunluluklar yüzünden, uluslararası denge içinde bugüne kadar adeta tarafsız bir ilgi ya da ilgisizlikle görüldü. Kemalizm, Doğu illerinde, şimdiye kadar emperyalizmin oyuncağı olan derebeyi unsurlarla çarpışıyor görünebildi... Oysa derebeyliğin Kürdistan'da ayaklandırdığı ya da ayaklandırabildiği yığınlar için söz konusu olan şey, dini alet etmek ya da emperyalizme alet olmaktan çok, ekonomik ve ulusal baskıya karşı bir tepkiydi. Yani Kürt halkı, zulüm denizine düşen her zamanki bir insan gibi, emperyalizm ya da feodalizm yılanına sarılmaktan başka bir şey yapmıyordu."* (Yol-2, s. 326)

Görüleceği gibi, bu görüşler, TKP'nin konuya ilişkin görüş ve tutumlarından tamamen farklıdır. Eleştirilen görüşler, yani Kürt

ayaklanmasının emperyalizm ve feodalizm tarafından düzenlediği iddiaları, TKP'nin temel değerlendirmeleridir. Kıvılcımlı, buna karşılık, Kürt halk yığınlarının ulusal kurtuluş talepleriyle bu taleplerin emperyalist ya da feodal önderlikler tarafından istismar edilmesini birbirinden ayırmaya çalışarak, halkın yanında bir tutum takınmaktadır. Bunun yanı sıra, iddialarını tümüyle tarihsel araştırmalara, güncel istatistiklere, gazete haberlerine dayandırarak ileri sürmekte, böylece TKP'nin bu konuda açık suç ortaklığı yapan merkez yönetici kadrolarını kökten sarsacak bir dizi kanıt sunmaya çalışmaktadır.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Kürt ulusal sorunu ve hareketini, bir başka siyasal gerçeğin görülebilmesi için de araç olarak kullanmaktadır. Kemalist yönetimin faşist diktatörlük niteliğinin sergilenmesi... Bu tepsit de, TKP için tamamen yabancı ve kabul edilemeyecek bir tezdir. Fakat Dr. Hikmet, Kürt halk hareketinin temel karakteristikleriyle Kemalist hükümetin Kürt halk hareketine karşı tutumu arasındaki ilişkiden hareket ederek, rejimin siyasal karakterini çözümlemeyi başarabilmiştir.

Ne var ki, bu çabalar, TKP'nin genel politik ve taktik çizgisini etkilememiş, bu anlamda da, TKP'nin niteliklerinin de açığa çıkarılmasına hizmet etmiştir. Özetle söylenecek olursa, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Kürt sorunu karşısındaki tutumları, demokratizmin ve devrimciliğin kıstası olarak kullanarak, hem TKP'nin devrim, demokrasi ve sosyalizm mücadelesi hakkındaki tutumunu deşifre etmiştir, hem de TKP'nin kuyruğuna takıldığı ve sürekli olarak "anti-emperyalistliği"ni propaganda ettiği Türk burjuvazisinin belli başlı özelliklerini teşhir etmiştir.

Bu özellikleri dikkate alındığında, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Kürt Ulusal sorununa ilişkin olarak geliştirdiği bazı tezlerin, o yıllarda daha sonra yanlışlanacak özellikler taşıması fazlaca önemli değildir. Çünkü, bu konu ekseninde Dr. Hikmet'in geliştirdiği mücadele, yalnızca Kemalist diktatörlüğe karşı bir teşhir çalışması olarak kalmıyor, aynı zamada, Komünist Partisi'nin ulusal ve ulus-

lararası zemine ciddi bir atılım yapması için de bir başlangıç noktası gösterebiliyordu. Örneğin, Dr. Hikmet, o tarihte, Enternasyonal Komünist Hareketin de, ulusal sorun konusunda, TKP'den daha ileride olmadığını söyler. Bu alanda TKP tarafından atılacak bir adımın, uluslararası komünist harekette olumlu etkiler yapatacağını belirtir.

Dr. Hikmet'in Kürt sorunu hakkındaki çalışmaları, aslında Parti'yi eyleme çekme, devrimci eylem alanları hakkında bilgilendirme ve bir özeleştiri kapısı açarak oradan halk hareketinin sıcak ortamına geçme çağrısıdır. İşte asıl bu yüzden, TKP, Dr. Hikmet'in çalışmalarına önem vermemiş, bu yazılar uzun yıllar kimsenin okumadığı, varlığından haberdar olmadığı yazılar olarak kalmıştır.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın, TKP'nin pasif, görünüşünü kurtarmaya yönelik sözde eylem anlayışını teşhir etmek ve kırmak için bir başka sloganı devreye soktuğunu görüyoruz: Legaliteyi istismar!

TKP, ağır illegal çalışma koşullarını, daima eylemsizliğinin, etkisizliğinin, kitleler içinde bulunmayışının gerekçesi yaparak, sınırlı ve etkisiz hareket alanını savunmaya çalışırken, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, legalitenin bulunduğu kadarıyla Parti faaliyeti lehine istismar edilmesini öneren bir dizi plan hazırlayarak Parti'ye sunar. Önerileri, her militanın hemen aklına gelebilecek türden basit mücadele biçimlerinden, karmaşık örgüt ve propaganda tekniklerine kadar uzanan bir dizi oluşturmaktadır. Çalışmasını özetlerken, temel bir ilkeden yola çıktığını belirtir: İllegal faaliyeti, legal faaliyetle birleştirmek. Ve Pratinin, içinde bulunulan koşullarda, bunu başaramadığını tespit eder.

"Bu zaafın yamanlığını anlamak için somut bir sorunu ele alalım: Partinin, -bilinen deyimle- propagandası! Parti 1926'dan beri, bu konuyu taktik slogan haline koymuştur.

"

"Propaganda: Partiyi tanıtmak: Türkçesi, Türkiye yoksul halkına, Türkiye'de kendisinin kurtuluşunu hazırlayan bir komünist

örgüt olduğunu duyurmak, tanıtmak, öğretmek; sonra Türkiye işçisinin ve halkının en bilinçli en gözü açık, en yiğit unsurlarını komünist örgüte kazanmak vb. değil mi? Fakat propaganda deyince, onu bu ikinci sonucundan çok, birinci niteliği, TKP'nin sesini işittirmek anlaşılır; TKP'ni açığa vurmak anlamı çıkar.

"Biz, tanıtım dedikçe, sürekli ve yalnızca gizli bildiricilik üzerinde durduk.
"

"Piç bir burjuvazinin ulusal sermaye avartonu Kemalist faşizmi bu ülkede kendisini bizden çok tanıtmanın yolunu buldu da, biz, o yolda, tekerleklerini kaybetmiş, yüz bin beygir gücünde bir uçak motoru gibi, tozu dumana katarak pervane salladık durduk." (Legaliteyi İstismar, Yol-2, s. 484)

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, TKP'nin iç işleyişini, mücadele olanakları karşısındaki tutumunu, mücadele biçimlerini birbirine bağlayışını, taktik ve stratejik sorunlarını derinlemesine inceler, gözünü kırpmadan eleştirir ve öneriler getirirken, aslında bir ucundan, TKP'nin siyasi ve ideolojik bakımdan çizdiği genel sınırları ve oportünist açmazları aşamaz. Onun eleştiri ve önerilerinde de, Marksizm-Leninizm bakımından hatalı ve ülke gerçekleriyle tutarlı olmayan, somut koşulların somut analizine değil, daha çok kurguya dayanan özellikler olmuştur.

Zaman içinde, TKP'nin gitgide daha da sağa savrulması, SSCB'de modern revizyonizmin iktidara gelişi ve TKP'nin bir süre sonra likide edilmesi, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı, Türkiye'de mücadeleyi sürdürme azmiyle dolu birkaç eski tüfekten biri haline getirir. Bugünlerde yazdığı makale ve kitaplarda, 30'lu yıllarda başlayan eleştirel tutumunun içinde bulunan sağ ve teslimiyetçi yanlar, daha da açılıp Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın siyasi ve ideolojik bakımdan esas karakteri olacaktır.

Özellikle, kendi teorik eserinin temel taşı olan "Tarih, Devrim, Sosyalizm", sonraki yıllarda ordu ve devlet konusundaki revziyo-

nist görüşlerinin kaynağını oluşturacaktır.

– "Yol"un Sonu

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın TKP içinde, teorik ve ideolojik bir muhalefeti temsil eden ve strateji taktik konularında ayrıntılı öneriler ve görüşler içeren toplu yazıları, "YOL" genel başlığı altında toplanmıştı. "YOL", hem partiye, izlemesi gereken genel çizgi önerisi anlamına geliyordu, hem de "devrimin yolu" deyimine bir göndermeydi.

Yazımızın bu bölümünde, "YOL"un, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı, pratik siyasi hayatında götürdüğü son noktayı inceleyeceğiz.

Teoride savunulan pek çok doğru, önerilerin içeriğinde bulunan devrimci öğeler, bir dönem için muhalefet konumunda bulunurken ileri sürülen taktik ve stratejik atılım talepleri, önünde sonunda kendilerinin pratikte sınanacakları bir zamana kadar görünüşte taşıdıkları devrimciliği koruyabilirler. Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın, kendi içlerinde de önemli zaaflar taşıyan öneri ve eleştirileri bir ölçüde içerdikleri devrimci özellikleri ve işçi sınıfını esas almaya özen gösteren tavrını gitgide kaybetmiş ve sonunda, genel ve sistemli TKP revizyonizminin sınırları içinde bu sistemin bir parçası haline gelerek, kendine özgülüğünü de kaybedip proletaryanın eylemini ve komünizmin hedeflerini esas almayan bir küçük burjuva darbeciliğine dönüşmüştür.

Bu noktadan geriye doğru gidildiğinde, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın ulaştığı siyasi sonuçların geçmişteki teorik çalışmalarında ve eleştirilerinde de kendisini gösteren ve genel içerikleri bakımından Marksist sınıf mücadelesi teorisine aykırı tespitlerinde temellerini bulduğunu görebiliriz. Bu tespitlerin ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın sınıf mücadelesi teorisi karşısındaki durumunun açığa çıktığı alan, doğrudan doğruya devlet ve onun kurumları karşısında takındığı teorik ve pratik tutumdur.

i- Kıvılcımlı'nın teorik analizinde
Türk ordusunun yeri

Hiç kuşkusuz, bugün Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı, hayatının son günlerindeki eğilimleri ve eylemleri bakımından değerlendirirken, özellikle o günün koşullarında taşıdığı ruh halini gözönünde tutmak zorunludur.

Ömrünün son günlerinde, tuttuğu güncesine şunları yazıyor:

"Gece her yarım saatte bir kıvrandırıcı ağrılarla uyanıp sabaha dek taşındım. ... Dayanılmaz ağrılar her şeyi unutturuyor. Ne zalim hastalıkmış bu kanser? Onun kötümserliği altında intiharı bile düşündüğüm oluyor. Başkalarının ve kendimin başına bela olacağıma, sükunetle çeker giderim şu dünyadan.

"TKP kanseri, ondan beter çıktı... bu politik kanserimiz, bütün kanamalarıyla savaşı yavaşlatmış ve en sonra bugünkü soysuzlaşmaya dayanmıştır."

Gerek kendi militan hayatıyla, gerekse bütün ömrünü uğruna hizmetle geçirmeye çalıştığı Partisinin iç hayatıyla olan hesaplaşmasını sürdürürken, bir yandan da, o anda ne yapması gerektiğini tartışır. Bu arada, ömrünün son on gününde, gerek fiziksel olarak, gerekse ruhsal bakımdan, yukarıdaki satırlarına da yansıyan büyük bir yıkıntı ve umutsuzluk içinde bulunduğu bir sırada, Berlin'den iki mektup yazar.

Mektuplarından biri, idam cezası istemiyle yargılanmak üzere kendisi hakkında tevkif müzekkeresi çıkarmış bulunan Sıkıyönetim Mahkemesi'nedir.

Kıvılcımlı, mektubunda, Türkiye'den kaçmadığını, kendisine yurtdışına çıkış izni verilmediği için Halit Aksungur adına düzenlenmiş kimlikle tedavi görmek için yurtdışına çıktığını, Türk ordusunun adaletine hesap vermekten kaçınmayacağını, Sıkıyönetim Mahkemesi'ne teslim olmak istediğini, bunun için dönüş hazırlıklarını sürdürdüğünü ve hastalığının kendisine bir parça ayakta kala-

bilme izni vermesini beklediğini yazıyordu.

Bütün polis işkencelerinden alnının akıyla çıkmakla haklı olarak övünen, uzlaşmazlığı ve kavgacılığı ile TKP kadroları içinde nam salmış bulunan bu yaşlı militanın siyasi hayatının, maddi hayatından önce son bulmasına yol açan bu teslimiyet mektubu, Türk basınında, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın ölüm haberiyle birlikte yayınlandı.

İkinci mektup ise, Brejnev'e, 30 Eylül 1971 tarihinde yazılmıştır. Kendisinin "Sosyalist ülkelere" sokulmayışını protesto ve şikayet eden bu mektubuna açık ve pratik bir cevap alarak, "Sosyalist Blok"un bütün ülkelerinden, kendi deyimiyle, "kapı dışarı edilmiş" ve sonunda Yugoslavya'ya sığınmış, orada 11 Ekim 1971'de ölmüştür. Hemen hemen aynı anda, biri bütün ömrü boyunca mücadele ettiği sosyalist ideallerin kalbi olarak gördüğü Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin Sekreterine, diğeri de mücadelesinin hedefinde duran burjuvazinin devletinin bir kurumuna, iki mektup...

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya bu trajik sonu hazırlayan tarihi ve siyasi nesnel süreçlerin yanında, kendi teorik ürününün de rolü bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye'nin siyasi tarihinde darbelerin yeri ve anlamını, Türkiye solu, ilk kez 12 Mart sonrasında ciddi olarak tartıştı ve geçmişe oranla, askeri darbeler karşısında daha net bir tavır geliştirmek için 12 Eylül zulmünün kendisine sunduğu geniş malzemeden yararlanabildi.

Bu iki tecrübeyi göz önünde tutan siyasi değerlendirmeler açısından, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın mektubu, ilk elde ve soyut olarak açık bir teslimiyet mektubu olarak görünecektir. Fakat, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın genel teorik yaklaşımı göz önünde tutulduğunda, onun, Brejnev'den adalet isterken taşıdığı açıklık ve içtenlikle, Türk ordusundan da adalet isteyebileceği görülecektir. Böylece, söz konusu mektup, siyasi ahlak bakımından yargılamaya konu olacak bir belge olmaktan çok, bir teorik yaklaşımın ulaştığı

son nokta olarak anlam kazanacaktır.

ii-"İkinci Kuvayı Milliyeciliğimiz"

27 Mayıs Askeri Darbesi, Dr.Hikmet Kıvılcımlı için, İkinci Kurtuluş Savaşı'na uzanan bir yoldu. (Bkz: 27 Mayıs, Yön'ün Yönü, Devletçiliğimiz. s. 80) Ya da; *"27 Mayıs, geleneksel ilmiyemizin (üniversitenin) yaptığı bilimsel ve gidimsel kışkırtma üzerine, seyfiyemizin (ordumuzun) kılıcını ortaya atmasıydı."* (agy)

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, bunların yanı sıra, özellikle 27 Mayıs sonrasında bir tür solculuk işareti olmaya başlayan "devletçilik" savunusunu yapanlara karşı, kavramın sınıf içeriğini açıklar ve eleştirirken, devlet ve sınıf hakimiyeti ilişkisi üzerinde Marksizmin temel ilkelerini ve tezlerini de savunur: *"Devrimin birinci sorunu, şu ya da bu doktrin ya da parola değil, ikitidar sorunudur. İktidar kişi işi de değildir. İktidardaki kişi, hangi sosyal sınıf eğilimindeyse, devlet de, devletçilik de tüm o sosyal sınıfın egemenlik aracı olur."* (age. s. 80) *"Sosyal sınıf pusulasını şaşıran kimsenin siyasetten konu açması, dilinin altında bir şey saklamıyorsa, iflah olmaz toyluğun sırıtmasıdır.*

"Modern toplumun kapitalist üretim temeli üzerinde başlıca sosyal sınıflar: 1-Kapitalist sınıfı, 2-İşçi sınıfıdır." (age. s. 95) Kıvılcımlı, gerek Yön dergisi etrafında etkinlik gösteren, gerekse genel olarak 27 Mayıs'ın "ilericiliği" hakkında kanı yerleştiren çevrelere karşı kendi konumunu açıklamaya çalışırken, daima bu kıstasları öne sürer. "Devletçi sosyalizm" sloganıyla politika yapan "ilericiliği" eleştirirken, Marksizmin temel tezlerine dayanır. Bu biraz da, onlarla aynı kavram cephaneliğini kullanıyor olmasından kaynaklanan bir kaygının ürünüdür. Örneğin, Yön dergisi, "İkinci Kurtuluş Savaşı"ndan söz etmektedir, Kıvılcımlı da; Yön dergisi "Kuvayı Milliye seferberliği" sloganını kullanmaktadır, Kıvılcımlı ise, Vatan Partisi tüzüğünde, "Mübarek İktisadi Kuvayımilliye seferberliği" terimini kullanmıştır. O, bu benzerliği, kendisi tarafın-

dan konulmuş ilkelerin tahrif edilmesi çabası olarak görür ve "devletçi sosyalist"lerin bu slogan ve terimleri kullanmasının, "düşünce ve davranışları bulandırmak" amacına dönük olduğunu söyler.

Fakat, gerçekte Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın bu kavramlara verdiği içerik ya da o dönemde yaşanan olaylara yakıştırdığı yorum, Marksizmle ne kadar uyuşmaktadır? Kendisinin özenle vurgulamaya çalıştığı farklılık, gerçekten var mıdır? "Devletçi sosyalistler"le kendi görüşleri arasına köklü ve sınıf farklılığı olarak açıklanabilecek ciddi bir karşıtlık var mıdır?

Hikmet Kıvılcımlı'nın 27 Mayıs değerlendirmelerinde, bir bakıma "hayıflanma" denilebilecek bir saptama, önemli yer tutmaktadır. Ona göre, eğer darbeci subaylar, işçi sınıfına dayansalardı veya başlıca destekçileri olarak bu sınıfı gözeten bir politika izleselerdi, 27 Mayıs, sosyalizm yolunda ilerleyebilir, en azından bir demokratik devrim karakteri kazanabilirdi!

"Devrimci, kendisine sırça saraylar kurup çevresini yedi kat polis ve silahlı adamlarla sararak da sağ kalır, çarıksızlarla bir arada yaşayarak, halk sevgisinden örülmüş zırhlar içinde de... Ancak kendi ülküsüne en elverişli sosyal sınıfı seçmek, Hasan Sabbah'ın Kan Kalesi içinde nefsini güvence altına almaktan çok daha garantilidir. Kişi için garantili olmasa bile, dava için garantilidir.

"27 Mayıs, bu noktada yanılmıştır.

"27 Mayıs devrimcileri, sabah namazından sonra kimseyi sokağa çıkartmayacaklarına, halka güvenebilir, çarıklı köylünün yanına gitmenin bütün yollarını açabilirlerdi.

"Hırpani işçilerin örgütlerini, Amerika'dan, milyon sağlayan sendika gangsterlerinden kurtarabilirlerdi. Ekonomik kurtuluş savaşının manivelası gibi kullanabilirlerdi. Rızkını zor çıkaran küçük memuru, aydını, sermayeye haraç vermek üzere tasarruf bonosu ile yaralamayabilirlerdi."

İşte, "Yön"cülüğe yöneltilen bütün eleştirilerin, devletçilik üzerine tekrarlanıp duran Marksist önermelerin hepsinin bir yana atıl-

dığı, unutulduğu, geçersiz kılındığı nokta burasıdır. Dr. H. Kıvılcımlı, sınıf pusulası, devlet ve devrim teorisi, gibi "şaşmaz devrimci doğruları", bir kenara bırakarak, 27 Mayıs askeri darbesini gerçekleştiren subaylardan, demokratik bir halk devriminin gerçekleştirebileceği bir programın uygulanmasını bekleyebilmekte, bunun koşulu olarak da, darbeci ordunun "çarıklı köylülere, hırpani işçilere" dayanmayı seçmesinin yeterli olacağını düşünmektedir.

Bu nokta, aynı zamanda, onun değişik teorik ve pratik yanlarına karşı mücadele ettiği TKP'nin ve ömrünün sonunda derin açmazlarını keşfetmeye başladığı Sovyet revizyonizminin temel tezleriyle buluştuğu noktadır. O, bir yandan, o dönemde bütün Ortadoğu, Afrika ve Asya ülkeleri için SSCB-KP'nin yaygınlaştırdığı "Kapitalist olmayan yoldan kalkınma" teorisinin kılavuzluğunda bu sonuçlara ulaşmaktadır, diğer yandan, bizzat kendisine ait olan "Tarih tezi"nin sonuçlarını dile getirmektedir.

iii-27 Mayıs gerçeği

Demokrat Parti'nin on yıllık iktidarı döneminde, özellikle 1957 yılından sonra, ağır bir siyasi ve ekonomik baskı altına alınan halk yığınlarının muhalefeti, esas olarak İsmet İnönü'nün liderliğini yaptığı Cumhuriyet Halk Partisi ekseninde toparlanmıştı. "Tek Parti, Tek Şef" faşizminin bütün anılarının halk hafızasında canlılığını korumasına karşın, DP döneminde de faşizmin temel ekonomik ve siyasal pratiğinde değişen bir şeyin olmaması, üstelik bu uygulamaların giderek İsmet İnönü'yü şahsen de hedef alan bir "açık diktatörlük" görüntüsü kazanması, DP iktidarına karşı CHP önderliğindeki muhalefetin kitleselleşmesine, kitle gösterileriyle dile getirilmesine zemin hazırlamış, vesile teşkil etmişti. Elbette, gerek muhalefetin içeriği gerekse bu muhalefete biçim ve yön veren siyasal hareketin genel karakteri ve sınıfsal özü, DP'nin uyguladığı politikaların içeriğinden, DP'nin genel karakterinden ve sınıfsal özün-

den farklı değildi. Komprador tekelci burjuvazinin ve toprak ağalarının egemen olduğu parti yapıları ve bütün pratik politikalarıyla, bu iki parti, birbirinin tamamen aynısı olarak şekillenmişti. Bir farkla ki, CHP, "Kurtuluş Savaşı'nı yöneten ve devleti kuran parti" olmak gibi, devlet bürokrasisi içinde en etkili ve güçlü olma konumunu sürdürürken, DP, "sivil iktidar" görünümünü taşıyordu. Her iki parti de, Amerikan emperyalizmine bağlılıkta ve komünizm düşmanlığında bir diğerinden geride kalmıyor, işçi sınıfı ve köylülüğe karşı politikaların yaratılması ve uygulanmasında aralarında hiçbir fark bulunmuyordu.

DP iktidarı döneminde, enflasyonist ekonomi politikasının sonucu olarak, "köylünün ve işçinin cebi para gördü" propagandasını görünüşte haklı çıkaracak bir genel durum yaşanmış yollar, limanlar, barajlar gibi üretim araçlarına yapılan yatırımlarda artış görülmüştür. Bu iki gelişme, emperyalist sermayenin genişletilmiş yeniden üretiminin gerçekleştirilebilmesi için zorunlu olan ekonomik politikaların sonucuydu. Dolayısıyla, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Amerikan emperyalizmi ile girişilen ilişkilerin yeni ve çok yüksek boyutu, hangi parti siyasi iktidarı elinde tutuyor olursa olsun, aynı yolu izlemeyi zorunlu kılıyordu. Bu politikaların görünüşte sağladığı "ekonomik kalkınma" izlenimi, DP ve onun başbakanı Adnan Menderes için, geniş halk yığınlarında sempati doğmasına yol açmıştır. Ne var ki, izlenen ekonomi politikasının görece kısa bir vadede yol açtığı refah aldanması sona ermiş ve derin bir yoksullaşma süreci başlamıştı. Buna karşı gelişen muhalefetin siyasal ifade kazanmasının önüne geçmeyi amaçlayan uygulamalar, bu arada şiddetli anti-komünizm, örgütlenme yasağı, basın üzerindeki şiddetli sansür, genel bir "hürriyet mücadelesi" kavramını da beraberinde geliştiriyordu. Bu noktada, CHP, uygulanan yasaklamaların başlıca hedefi gibi görünme şansını da kullanarak, "hürriyet mücadelesinin önderi" imajına sahip çıktı. Aynı dönemde, ağır illegalite koşullarında mücadeleyi ilerletemeyen ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın deyimiyle "beyanname dağıtma-tevkifat be-

yanname dağıtma-tevkifat döngüsü"nden ötesini başaramayan TKP, Doğu Almanya'dan yayın yapan "Bizim Radyo" dışında sesini duyuramıyor, örgütlü bir sınıf mücadelesinin gereklerinin hiçbirini yapmıyordu. "Bizim Radyo"nun yayınları ise, sınıf mücadelesinin örgütlü gücünün bir parçası halinde sürdürülmediği için, öninde sonunda CHP'nin propagandasına dönüşüyor, CHP'nin muhalefetinin güçlendirilmesine hizmet ediyordu.

Ekonomik ve siyasi bunalımı kendi siyasal hedefleriyle birleştirmeye başlayan CHP'nin kapatılmak istenmesi ve TBMM'de buna ilişkin bir soruşturma komisyonunun kurularak çalışmaya başlaması, CHP'nin kendi arkasında toplanan bütün muhalefeti eyleme sürüklemesine yol açtı. Bu dönemde, özellikle üniversite gençliğinin enerjisini ve muhalif niteliğini harekete geçirme başarısı, genel olarak kamuoyunda, bütün ülkenin ve halkın DP iktidarına karşı ayaklanma içinde olduğu görüntüsünü güçlendirdi.

27 Mayıs darbesi, bir yandan bu hareketliliği kendileri için bir çıkış noktası olarak gören ve bütün programları soyut olarak "vatanı kurtarmak" diye özetlenebilen ve aslında iktidarı DP'den alıp CHP'ye devretmekten ibaret olan genç subayların girişimi ile başlamış, esas olarak bu görüntüden korkuya kapılan emperyalizmin planlarının gerçekleştiği bir "devlet operasyonu" olarak devam edip nitelik kazanmıştır.

Bu operasyonunun başlıca iki hedefi vardır: Birincisi, kontrolden çıkmakta olan işçi ve halk muhalefetini sistemin kanalları içine oturtmak, bunun için belli bir "demokratikleşme" programı uygulayarak sendikal örgütlenme ve grev hakkının tanınması da dahil işçilere "nefes alma yollarını açmak"; ikincisi ordu içinde başveren eğilimleri denetim altına alarak, örnekleri Irak, Suriye, Mısır gibi ülkelerde görülen ve esas olarak Sovyetler Birliği'nin hegemonyasının yayılmasına yarayan "ilerici askeri darbeler" zincirinin yeni bir halka kazanmasını önlemek.

Bir devlet ve emperyalizm operasyonu olarak 27 Mayıs, bu bakımdan kendi gerici karşıdevrimci hedefleri doğrultusunda başarılı

olmuştur; ama yer aldığı tarihsel kesit ve bir halk muhalefetinin dalgası önünde gerçekleşmiş olmasının sonuçları, emperyalizm ve tekelci burjuvazi açısından uzun vadeli problemler de yaratmıştır. Bu operasyon, kendi başlıca hedeflerine doğru ilerlerken, her şeyden önce, halk muhalefetinin temel şiarlarını "resmen kabul etmiş" görünmekten de kaçınamazdı. Bu yüzden, 27 Mayıs Anayasası denilen siyasi belge, "halkla yapılmış bir uzlaşma" gibi görünür. Toprak reformu, düşünce ve örgütlenme özgürlüğü, toplusözleşmeli-grevli sendikaların kurulması, DP iktidarına karşı ayağa kalkan yığınların başlıca talepleriydi ve DP'ye karşı yapılan bir hareketin bu talepleri görmezlikten gelmesi imkanı yoktu. Bu taleplerin anayasa düzeyinde ifade edilebilmiş olması da, 27 Mayıs'a verilen aydın desteğinin bir sonucuydu. DP iktidarı ile üniversiteler arasında meydana gelen kopukluk ve karşıtlık, "Özerk Üniversite" sloganı altında birleşen üniversitelere, başlıca anayasa profesörlerine "anayasayı yapma yetkisi" verilmesini kolaylaştırmıştır. Bu da, üniversite öğrencilerinin mücadelesinde sloganlaşan kimi taleplerin anayasaya girmesinin kapısını açmıştır. Ne var ki, söz konusu anayasa, daima bir gösteriş belgesi olarak kalmış, özellikle "demokratik hak ve özgürlükler getirdiği" söylenen maddeleri, Türk Ceza Kanunu'nun pratik işlerliğe sahip ve hiç de göstermelik olmayan gücüyle geçersiz kılınmıştır. Ancak, söz konusu hak ve özgürlüklerin göstermelik de olsa anayasa düzeyinde ifade edilmiş olmaları, egemen sınıflar açısından, devletin temel niteliği hakkında daima rahatsızlık yaratan bir çelişmeyi ifade etmiş, egemen sınıflar ve yüksek devlet bürokrasisi, 1961 Anayasası'nın değiştirilmesi talebini daima gündemde tutmuş, bunu başarmak için de iki askeri darbenin, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 faşist darbelerinin gücünden yararlanmıştır.

27 Mayıs Anayasası'na "ilerici ve demokratik" görünümünü veren, onun ortaya çıkışında rol oynayan halk kitlelerinin muhalefet şiarlarının anayasaya yansımış olmasıdır. Ne var ki, anayasada yer alan bu maddeler, hiçbir zaman devletin esas karakterinde de-

mokratikleşme yönünde bir değişikliğe karşılık düşmemiş, aksine, 27 Mayıs Anayasası'nın, devlet örgütlenme şemasında o zamana kadar yer almayan bazı yeni faşist kurumların oluşturulmasına ve devlet mekanizmasının yönetilen kitleler aleyhine pekiştirilmesine zemin hazırlayan yönleri, daima en geniş ve etkili biçimde hayata geçirilmiştir. Anayasa Mahkemesi, Çift Meclisli Parlamento ("Okumuşlar Meclisi"- Senato), gibi, burjuva demokratik seçim ilkesinin dahi sonuçlarını ortadan kaldıran kurumlar, ordunun darbe yapma hakkı bulunduğunu açıkça ifade eden Giriş Bölümü, faşist diktatörlüğün biçimsel eksikliklerinin giderilmesi yönünde açık katkılar getirmiş, sonraki darbelerin burjuva siyaset zemininde meşruiyet kazanmasını kolaylaştırmıştır.

Bütün bu özellikler, özellikle DP dönemi faşizminin ağır baskısından kurtulma duygusu içindeki yığınlar ve aydınlar tarafından görülememiş, daha çok görünürde sağlanmış bulunan hak ve özgürlüklerin, 27 Mayıs darbesinin karakteri olarak algılanmasına yol açmıştır. Örneğin, grev ve lokavt yasasının çıkışında, grev hakkı için yıllardır mücadele eden ve sonunda yüzbinlerce katılımla büyük Saraçhane gösterisini gerçekleştiren işçi sınıfının gücü ve etkisi görülmemiş, aynı zamanda bu yasanın burjuvaziye lokavt saldırısı için hak tanıdığı göz ardı edilmiş ve bu yasanın yapılması ve anayasaya dayandırılması, başlıca bir "27 Mayıs hareketinin getirdiği demokratik kazanç", "ordunun öncülük ettiği ilerici adım" olarak değerlendirilerek olumlanmıştır. Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın da, bütün teorik çalışmasında dilinden düşürmediği "işçi sınıfı" kavramının, bu konuyu ele alışta bir işe yaramadığı görülecektir. Ona göre, 27 Mayıs "ilericiliğinin" başlıca sebebi "ordu"nun "tarihsel gelenekleri"dir. O, anayasanın "hak ve özgürlükler getiren" maddelerinin arkasında, halkın ve işçi sınıfının baskısının yarattığı gerilemeyi değil, Türkiye Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetlerinin "tarihsel geleneklerini" görmektedir.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı açısından, ordunun 27 Mayıs'taki "ilerici" rolü, rastlantısal ve geçici bir özellik değildir. 12 Mart askeri

darbesinden hemen önceki bir dönemde yayınlanan "Halk Savaşının Planları" adlı kitabında, bu görüşünü şöyle ifade etmektedir:

"Türkiye tarihinde hemen her devrim, ordu tarafından yapılmıştır."

"Ordu: Hep düzenlice ileri devrimci aksiyon vurucu gücü olmuştur ve olmaktadır."

"Ortada, geri ülkelerin ekonomik ve sosyal gidişinde çıkmaza girmiş sınıf ilişki-çelişkilerini çıkmazdan kurtarıp zembereğinden boşandıran bir gerçek Vurucu Güç vardır.

"Bu vurucu güç, Türkiye'nin yakın tarihinde, olumlu modern gelişim yönünde etkin oldu ve oluyor. Bir avuç finans-kapital kodamanı, Antika tefeci bezirgân sınıfı ile el ele verip memleketi korkunç bir sömürü ile satmaya kalkıştı mıydı, vurucu güçlerimiz Halk'tan yana çıkarak o gidişi göğüslemekten geri kalmıyor. O zaman, Finans-Kapital+Tefeci Bezirgân ittifakı tezine karşı gelenekçil ileri vurucu güçlerin halkla ittifakı anti-tezi gerçekleşiyor." (age. s.187)

Kolayca görülebileceği gibi, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, orduyu, "Finans-kapital; tefeci bezirgân" ittifakı olarak gördüğü egemen sınıfların dışında, hatta karşısında görmektedir. Öyle ki, ordu, egemen sınıfların karşısında olmakla da kalmıyor, bu karşı duruşu, "halkın yanında" yer alarak pekiştiriyor! Bizim, yani halkın, "vurucu gücümüz" oluyor!

Silahlı kuvvetlerin Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihinde tuttuğu yer, 12 Mart ve 12 Eylül darbeleriyle açık olarak görülmüş, bu tarihi dönemeçlerden sonra, Türkiye'de hemen hemen hiç kimse, "ordunun ilerici rolü, halktan yanalığı" gibi teorileri ileri sürmeye cesaret edememiştir. Ne var ki, özellikle DP faşizmine karşı yükselen halk muhalefetinin "doğal müttefiki" gibi görünen 27 Mayıs askeri darbesinin sonrasında, bir yandan da halkın ve işçi sınıfının gücüne inançsızlıktan kaynaklanan aydınca bir yaklaşımla, ordunun toplumsal hayattaki yeri ve konumu üzerine yanıltıcı

ve yanlış pek çok görüş, Marksizmin sınıf mücadelesi teorisi ve devlet teorisi ile çelişip çelişmediğine bakılmaksızın, "sosyalistler" ve "komünistler" tarafından da ileri sürülebilmiştir. Bu görüşlerin özellikle TKP geleneğinden gelen aydınlarca ileri sürülmesinde, halkın ve işçi sınıfının hareketine güvenmek ve onun üzerine hesap yapmaktan çok, egemen sınıflar arasındaki çelişmelere ve egemen sınıf kliklerinden birine bel bağlama alışkanlığının rolü belirleyicidir. Bu anlayış, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın yukarıda aktardığımız sözlerine açık bir biçimde yansımaktadır. Her şeyden önce, Dr. H. Kıvılcımlı, sınıf mücadelesinin sonuçlarından ve bu mücadeleye yol açan kapitalist çelişkilerin dönüştürücü gücünden emin değildir. Tarihin ilerleyişini, nesnel-maddi süreçlerin ilerleyişi haline getiren bu hareket, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın analizinde, bir "vurucu güç" hareketine indirgenmektedir. Dolayısıyla, sosyal hareketin ve sınıflar çelişkisinin tarihsel zorunluluklardan doğduğu gerçeği bir yana itilmekte, yukarıdan bir askeri darbe ile çözülecek bir sorun olarak görülmektedir. Yukarıda aktardığımız değerlendirme de bunun bir sonucudur:

"27 Mayıs devrimcileri, sabah namazından sonra kimseyi sokağa çıkartmayacaklarına, halka güvenebilir, çarıklı köylünün yanına gitmenin bütün yollarını açabilirlerdi.

"Hırpani işçilerin örgütlerini, Amerika'dan, milyon sağlayan sendika gangsterlerinden kurtarabilirlerdi. Ekonomik kurtuluş savaşının manivelası gibi kullanabilirlerdi. Rızkını zor çıkaran küçük memuru, aydını, sermayeye haraç vermek üzere tasarruf bonosu ile yaralamayabilirlerdi."

Kuşkusuz, buradaki tespit, "vurucu güç" kavramıyla da çelişmektedir. Eğer ordu, gerçekten halkın vurucu gücüyse, neden bir de ayrıca halkın yanına gitmesi için özel bir politikayla donanması gereksin? Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın askeri hareketin, bir "ekonomik kurtuluş savaşı" başlatmak istediğinden emin olduğunu görüyoruz. Ama, ordu, bu hareketi halk adına yaptığını bilmemektedir! Kıvılcımlı, bu noktada, orduya aslında kendisinin halkın vurucu

gücü olduğunu anlatmayı misyon edinmektedir.

Bir başka yerde, Dr. H. Kıvılcımlı, ordunun bir sosyal sınıf olmadığını ama sosyal devrimlerde vurucu güç olarak rol oynayacağını söyler. Böylece, bir yandan, devlet örgütünün bir parçası, giderek Türkiye Cumhuriyeti'nin temel kurumu olan ordu, gerçekten olduğu gibi gösterilir: Bir sosyal sınıf değildir. Ama Kıvılcımlı, bunu özel bir amaçla söyler: Gerçekte bir sosyal sınıf olmayış özelliği, sınıflardan bağımsızlık anlamı kazanır. Dr. Hikmet Kıvılcımlı, ordunun bir sosyal sınıf olmadığı gerçeğinden, onun sınıfların dışında ve üstünde bir yerde durduğu sonucunu çıkarır. Ama öte yandan, bir sosyal devrimin vurucu gücü olarak mutlak bir rolle donatılır. Bunun nedenini, Dr. Hikmet şöyle açıklar: *"Türkiye'ye Osmanlı göreneklerinden kalma en önemli ve en orijinal gerçekliğimizdir bu."*

Ordu, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş yıllarından yıkılışına kadar geçen altı yüz yıl boyunca, bu geleneğe göre yaşamış, Osmanlı İmparatorluğu yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da bu özelliği değişmemiş, geçen elli yıl boyunca gene o ilk niteliklerinin devamı olarak yaşamıştır!

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, ordunun ve kurum olarak devletin egemen sınıflarla ilişkisine dair Leninist teoriyi bilmez değildir. Fakat buna rağmen, bu kadar ağır bir gafı yapabilmektedir. Çünkü, Dr. Hikmet Kıvılcımlı için belirleyici olan, Marksizm-Leninizmin temel tezleri ve teorisi değildir. O, kendi geliştirdiği tarih yorumunu ve tarih tezini bunlardan daha belirleyici görmektedir.

iv-"Tarih, Devrim, Sosyalizm"de sınıfsız devlet, sınıf mücadelesiz tarih

Dr. H. Kıvılcımlı'nın temel eseri, "Tarih Devrim ve Sosyalizm", onun cezaevinde geçirdiği yılların en önemli ürünlerinden birisidir. Bu eser, Türkiye gerçeğini anlamak, Türkiye'ye özgü devrim yolunu tespit etmek ve gündelik politikalara ışık tutmak üzere düşünül-

müş bir "başlangıç tezleri" toplamıdır. Gerek partinin iç işleyişine, gerekse taktik ve strateji sorunlarına ilişkin bütün tartışmalarda, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın mantığını, çıkış noktasını ve iddialarının odaklaştığı noktayı tayin eden, bu eserde ileri sürmüş olduğu tezlerdir. Eser, evrenin oluşumunu, güneş sisteminin ve bu sistem içinde dünyanın oluşumunu özetleyen ve özellikle de yeryüzünün jeolojik evrimini belirli "devrim aşamalarıyla" açıklamaya yönelen uzunca bir bölümle başlar.

Daha sonraki bölümlerde, yeryüzünün oluşumu ile toplumların oluşum ve gelişim süreçleri arasında yapılacak analojiler için bu bölüm giriş özelliği taşımaktadır. Daha sonra, vahşet çağı ve barbarlık üzerine ileri sürülecek olan tezler, yeryüzünün oluşumuyla benzerlikler içinde anlatılacaktır.

Kitabın konumuz bakımından en önemli bölümü, barbarlık döneminde, toplumsal örgütlenmenin esasını teşkil eden "askeri demokrasi"nin ve barbarlık çağında yaşayan toplumların sahip olduğu ahlakın incelendiği bölümdür. Bu noktada, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, aslında Engels'in "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" adlı eserinde incelediği bir olguyu, tarihten derlediği örneklerle kaleme almanın ötesine geçmiş değildir.

Orijinal tez ve yandaşlarınca "Marksizme katkı" olarak reklam edilen teze göre ise, köleci devletler ve uygarlıklar, kendi iç çelişmeleri sonucunda değil, dış bir güç oluşturan barbar yığınları tarafından yıkılırlar. Barbarlar, böylece tarihte devrimci bir rol oynarlar. Barbar örgütlenmesi, devletin var olduğu, ama sınıfların ve baskının bulunmadığı bir toplumsal örgütlenme biçimidir. Toplumda tam bir barış hüküm sürmektedir, devletin ordusu, kendisini halk için feda etmeye hazır bir kuruluştur ve aslında halkın kendisinden başka bir şey değildir. Padişah da, ordu gibi, halkın emrindedir. (Tarih, Devrim, Sosyalizm, s.185-37)

Barbalığa yapılan bu övgüler, bu toplumsal örgütlenme biçiminin bazı özelliklerinin abartılmasına dayanır. Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti ordularına yakıştırılan devrimci gele-

nek de, bu abartılmış özelliklerin temel karakteristikler gibi gösterilmesine dayandırılır.

Bu bir yana, Osmanlı İmpâratorluğunun kuruluşuna esas teşkil eden kurumlaşmalar da, barbarlık özelliklerinin bir devamı değildir. Osmanlı İmparatorluğu'na giden süreçte, göçebe özellikleri ve barbarlık döneminin özellikleri çoktan yitirilmiş bulunuyordu. Dr. Hikmet Kıvılcımlı, bütün bilimsel eğitimine, Marksizmle olan ilişkisine rağmen, Namık Kemal'in "Cihangirane bir devlet yarattık bir aşiretten" şeklindeki mısraında ifade edilen içi boş övünmeyi doğru kabul etmiş gibidir.

v- Osmanlı İmparatorluğu üzerine tezler:

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya göre, Osmanlı toprak düzeni, özel mülkiyete dayanmıyordu ve dolayısıyla bu mülkiyetin yaratabileceği sınıflardan ve sınıf çatışmalarından da uzaktaydı. Bu sözler, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın yalnızca barbarlık dönemine ilişkin olarak olumlu özellikler bulup yüceltmekle kalmadığını, kıtalararası bir imparatorluk olarak örgütlenen Osmanlı devletinin de, yüceltilmesine kadar uzandığını göstermektedir.

Gerçekte Osmanlı İmparatorluğu, çağındaki bütün diğer imparatorluklar gibi, üretim ve yönetim işlevlerinin sınıflara bölünmüş toplumsal yapılar üzerinde gerçekleştiği bir siyasal örgütlenmeydi. Bu imparatorluk, daha kuruluş aşamasında, her şeyden önce, yakın iktisadi ve siyasi ilişkiler içinde bulunduğu Bizans İmparatorluğu'nun temel kuruluş biçimlerinden etkilenmiş, toprak üzerinde özel mülkiyetin gelişmesine, toplumun feodalleşmesine, feodal ilişkiler üzerinde keskinleşen sınıf çatışmalarının derinleşmesine karşılık düşen bir kuruluş süreci geçirmiştir. Cumhuriyetin kuruluşuna kadar geçen süre içindeki değişmeler ve gelişmeler bir yana, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşuna zemin hazırlayan daha başlangıçtaki ilişkiler bile, yeterince sınıf karşıtlığı içeriyordu. Os-

manlı devletinin büyümesi ve sınırlarını genişletmesi, aynı zamanda devletin temel nizamının, yani merkezi feodalitenin, gelişip güçlenmesi anlamına geliyordu.

Bu kuruluş, aynı zamanda, bir hanedanın etrafında şekillenmiş bulunan yönetici sınıfın, silah tekelini de elinde tuttuğu, bir DEVLET organizasyonudur. Silah tekelini ifade eden kuruluş ise, doğrudan doğruya "ORDU"dur. Dolayısıyla, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın bir halk ordusu olarak tahayyül ettiği bu kurum, bir devlet olarak örgütlenmenin temel mantığı gereği, bir sınıf çatışmasının ürünü olarak anlam bulmuş ve halka halklara karşı bir ezme ve sömürü organı halinde gelişmiştir. Osmanlı ordusunun, bu haliyle göçebe toplum savaşçılığının, "askeri demokrasi" geleneğinin bir devamı olduğunu kabul etmeye imkan yoktur. Çünkü göçebe toplumlarda ve onun siyasi biçimi olan askeri demokraside, topluluğun tümü, kadınlar dahil, silahlanmış durumdadır. Bu tür topluluklarda, silahsız birey, ancak cezalandırılmış ve tecrit edilmiş bir topluluk üyesidir ya da çocuk veya yaşlıdır. Halkın tümünün silahlı olduğu bu toplum biçiminde, silah tekelinin belli bir zümre ya da sınıfın örgütlü gücün elinde olması söz konusu değildir. Ordu ile halk aynıdır. Dolayısıyla, ordunun gelenekleri ile halkın gelenekleri arasında, ordunun çıkarlarıyla halkın çıkarları arasında herhangi bir farklılaşma bulunamaz. Oysa, Osmanlı toplumunda, halk ve ordu arasında, tam ve kesin bir kopuş bulunuyordu ve Osmanlı ordusu, kurumlaşmış sınıf egemenliğinin bir aracı olarak rol oynuyordu.

En azından, Osmanlı devletinin göçebe Türkmen topluluklarına karşı açtığı savaş, bu kurumla göçebe toplulukların gelenekleri ve kurumlarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumları ve gelenekleri arasında bir uçurum bulunduğunu görmeye yetebilir. "Ferman padişahın, dağlar bizimdir" diye haykıran göçebe Türkmen Dadaloğlu'nun, kendisine düşman gördüğü padişah, herhalde, göçebe geleneklerini sürdüren bir padişah değildi.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, söz konusu çalışmasını TKP yönetici kadrolarına tartışmak üzere sunduğu zaman, Parti Genel Sekreteri

Şefik Hüsnü'den, *"Eyvah, Dr. Hikmet yoksa Nazi teorisine mi kayıyor? Aman dikkat!"* gibi bir tepki aldığını anlatmaktadır. (Bkz. "Kim Suçlamış?, s. 27) Gerçekten de, bu tezin sonucunda varılabilecek noktalardan birine, Alman Nazizmi, kendi içinde varmış bulunuyordu. Nazizm, Alman ordusunun, Germen kabile savaşçılarının devamı olduğunu ileri sürüyor, efsanevi barbar savaşçılarıyla kendi mekanize tümenleri arasında bir gelenek bağı kuruyordu. Şefik Hüsnü, belki de Doktor'un sürekli muhalif konumundan hareket ederek, tezlere karşı olumsuz tavır takınmıştır; ama sonuçta tespiti büyük ölçüde haklı endişeleri ifade etmektedir.

vi-Cumhuriyet dönemi Türk ordusuna genel yaklaşım

Kıvılcımlı'nın Osmanlı devlet kuruluşu ve bunun sınıf ilişkileri bakımından yeri hakkında söyledikleriyle bu devlete ait ordu kurumu hakkındaki analizi birbiriyle tutarlıdır. Gerçekten eğer Osmanlı devleti, "Fatih'in son çağına dek", sınıf ayrılıklarının bir ürünü değilse, ordu da sınıflarüstü bir konumda bulunacaktır. Bu tez, yanlış olmakla birlikte, kendi içinde mantıksal bakımdan tutarsız değildir.

Ne var ki, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Osmanlı toplumunun daha sonraki dönemleri ve cumhuriyet dönemi için ordunun toplumsal konumunu belirlerken, aynı ölçüyü kullanmaz. Osmanlı İmparatorluğu, bir dönemden sonra, onun için "derebeyi devleti"dir. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise, devletin burjuvazinin, "finans-kapital ve tefeci bezirgân ittifakının" devleti olduğunu söyler. Bu devletin, işçi sınıfının ve emekçi halkın üzerinde bir baskı aygıtı olduğunu açıkça belirtir. Bizzat kendisi, keskin sınıf mücadelesi ortamında boy vermiş bir partinin militanı olarak yaşamakta, sınıf mücadelesi ortamında, kendi görüşünce, proletaryanın safında çarpışmaktadır. Devlet, Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi, artık "sınıfları lafla değil, fiilen kaldıran" dirlik düzeninin devleti değildir. *"Devlet, kıskıvrak, finans kapitale bağlıydı."* (Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi, s. 60.) O halde, bu devletin kurumlarından sınıflar müca-

delesinde herhangi bir biçimde, genel olarak halktan yana olmak bir yana, tarafsızlık beklemek bile, tutarlı olmayacaktır. Ama, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, bu durumda bile, devleti, gerçekte tarafsız olması gerekirken burjuvazi tarafından yolu saptırılmış bir kurum olarak değerlendirir. Ve özellikle de ordu, devletten ayrı özel bir kurum olarak ele alınır. *"Çıkmaza girmiş devletin yapabileceği tek şey, sermayeyi silahla korumaktı.... İşçi sınıfına karşı silahlı kuvvetler yürütüldü."* (age. s. 60)

1960 yılı 27 Mayısı'nda ise, Dr. H. Kıvılcımlı için ordu, hangi sınıfa dayanarak devrim yapacağını bilemediği için yolunu şaşırmış bir devrimciler grubudur. Ona hangi sınıfla birleşmesi gerektiğinin anlatılması gerekir; değil mi ki, ordu, halka hizmet ve büyük reform yapmak istemektedir, ona, işçi sınıfıyla birleşmesi gerektiği gösterilirse eğer, "vurucu güç" olarak görevini yerine getirebilir: *"Kendisine: Gel kardeşim, sınıflı toplumun kişi olarak her insanı az çok aşağılık kompleksiyle hastadır. Burjuvalar da hastadırlar. Ama sosyal sınıf olarak davrandılar mı, birbirlerini kıracaklarına sınıf bilinciyle birleşirler ve toplumda kendilerine halka karşı yardımcı güçler ararlar ve bulurlar.*

"Halk da, o sizin tasavvur ettiğiniz gibi yuvarlak ve her tanesi aynı bir yumurta yığını değildir. Halk içinde burjuvaziye karşı modern ve bilinçli olabilen bir sınıf vardır: İşçi sınıfı.

"Eğer gerçekten 'halka hizmet' ve 'büyük reform' götürülecekse, o işçi sınıfının manivelasına sarılmaktan başka çıkar yol yoktur denilse, ne karşılık alınır?"

Kukusuz, Dr. H. Kıvılcımlı'nın umduğu cevap alınamazdı. O, bir bakıma, ordunun böyle bir çağrıyı kendisine ulaştıran, o bilinci kendisine götüren kişiye (partiye) "iyi ki söyledin, ben de bunu arıyordum" diyerek hemen peşinden gelebileceğine safça inanıyordu.

"Çağımızın zulme karşı çapı, atla deve değildir. 'Mısırdaki sağır sultan' (Binbaşı Abdünnasır) bile duymuştur. O Sosyalizmdir. Yeryüzünden, melun zalimi kaldırmanın adına, 19. yüzyıldan beri sosyalizm denmiştir.

"Sosyalizmin bilimi çoktan yapılmıştır. Ancak bizim 'aslanlar', işin bilimini derinleştirecek ne olanaklara ne zamana sahiptirler. Başkan yaptıkları Gürsel Paşa'ya: 'Türkiye'ye bir sosyalist parti gereklidir' dedirtebilmişlerdi. Kim yapacaktı bunu? Belli değildi." (27 Mayıs... s.144)

Öte yandan, aynı Gürsel Paşa, Türkiye çapında "Komünizmle Mücadele Dernekleri"nin fahri genel başkanı olarak konuşabiliyor, en gerici sloganları rahatça tekrarlıyordu. Dr. Hikmet'in bu çelişkileri doğru çözebilmesi için gerekli koşullar, bizzat kendi teorisi tarafından yok edilmiş bulunuyordu. Ancak belli bir devrimci sosyal sınıfın hareketinin üzerinde yükselir ve dolaysız olarak onun örgütlü mücadelesinin bir parçası halinde harekete katılırlarsa devrimci rol oynayabilecek olan ordudaki devrimci demokrat, hatta komünist subayların tek tek varlığını, ordunun tümünün ve kurumsal özelliği sayan teori, ondan devrimci atılım beklemekten kurtulamazdı.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, aynı sistemli hatayı, 12 Mart darbesi karşısında da tekrarladı. Kendisiyle ilişkide olan devrimci genç subayları, ordunun tümünü temsil ediyorlarmış gibi algıladı. Daha ötesi, onların devrimciliğini, sosyalizme yönelmiş olmalarını, ülke ve dünya koşullarıyla değil, ordunun devrimci bir geleneğe sahip olmasıyla açıklamaya girişti. Bu yüzden, 12 Mart Muhtırası verildiğinde, bu askeri darbe hareketini, burjuvazinin meclisi olarak gördüğü ve kendisinden herhangi ciddi bir çözüm doğmayacağına inandığı TBMM'ye karşı bir hareket olarak değerlendirdi ve destekledi.

vii-Kapitalist olmayan yoldan kalkınma teorisi

Doktor Hikmet'i yanıltan ikinci teorik etki, kaynağı Sovyet revizyonizmi olan "Kapitalist Olmayan Yoldan Kalkınma" kavramı ekseninde formüle edilen genel tutum ve diplomasiydi. Sovyetler Birliği, Amerikan emperyalizminin kendisini güneyden İslam ül-

keleri ile pekiştirilmiş bir gerici yönetimler kuşağı ile yalıtma çabasına karşılık, aynı coğrafya üzerinde, kendisine yakın rejimler kurmak üzere faaliyet gösteriyordu. Bir yandan, özellikle Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Güney Asya'da, askeri darbeler planlıyor, krallıklara karşı yoğunlaşmış halk muhalefetini kendisine temel alacak yeni siyasal girişimleri yaratmaya çalışıyordu. Bu çabalarda ve girişimlerde, Sovyetler Birliği, geleneksel Komünist Partilere ve onların örgütleyebileceği sosyal muhalefet güçlerine, işçi sınıfına değil, ordu içindeki küçük rütbeli subay hareketlerine eğiliyor ve onlara destek veriyor, yeni siyasi oluşumları bu güçler aracılığıyla oluşturmaya yöneliyordu. Genellikle, emperyalizmle olan bağlarını eski sömürge ilişkileri içinde oluşturulmuş bulunan kurumlar aracılığıyla sürdüren bu ülkelerde hakim olan krallıklar, şahlıklar, şeyhlikler, halklarıyla kendileri arasında derin uçurumlar bulunan rejimler halinde çürüyorlar ve kendi içlerinden çıkacak "kurtarıcı" milliyetçi hareketleri tahrik ediyorlardı. İşbirlikçi yönetimlere karşı milliyetçi hareketlerin, emperyalistlerle ilişkileri tam olarak koparmadan ama esas olarak kendi sömürgecilerine karşı yürüttükleri mücadele, bu ülkelerde, genellikle ordu içindeki genç subayların önderliğinde ya da desteğinde gelişiyordu. Sovyetler Birliği, antisömürgeci, antiemperyalist milliyetçi hareketleri, ABD'nin kendisine karşı kurmaya çalıştığı "Yeşil Kuşak"ı parçalamanın ve kendisine bir ölçüde bağlı rejimlerin kurulmasının aracı olarak değerlendirmek amacıyla, bu hareketlere ilişkin olarak bir de genel teori geliştirdi. "Kapitalist Olmayan Yoldan Kalkınma" denilen bu siyasal model, özellikle Ortadoğu'daki çeşitli Arap ülkelerindeki BAAS (BİRLEŞİK ARAP SOSYALİST PARTİSİ) hareketinde ifadesini bulan milliyetçi programları desteklemek ve Sovyetler Birliği'ne bağlı kılmak amacını güdüyordu. Sözde, bu yol "kapitalizmin sakıncalarından" arınmış, ama sosyalist de olmayan bir "ara biçim" öneriyordu: Ekonomide devletçiliğin ağır bastığı bir karma model uygulanacaktı, tarımda toprak reformu yapılacak, makineleşme ve sulama programları gerçekleştirilecek, sağlık, eğitim re-

formları başlatılacaktı. Bütün bunlar, genel bir "Üçüncü dünya kalkınma modeli" kavramı içinde sunuluyordu ve emperyalizmin, yeni-sömürgeciliğin uzun yıllar baskısı altında kalmış ülkeler için, özellikle bu ülkelerde fiili yönetimi henüz ellerine geçirmiş milli burjuvazi için çekici yönler taşıyordu.

Kuşkusuz, bu modelin "kapitalist olmayan" adını taşımasının gerçekle bir ilişkisi yoktu. Model, her bakımdan bir kapitalist programa dayanıyor, daha doğrusu, söz konusu ülkelerin azgelişmiş kapitalizmlerini geliştirmekten, milli burjuvalarını palazlandırmaktan öte bir amaç taşımıyordu.

Askeri rejimler altında kapitalizm geliştirilirken, batılı emperyalistlerin siyasi ve ekonomik etkisini de sınırlamaya yönelik bu programın, esas olarak Sovyetler Birliği'nin siyasal etkisini güçlendirmek, kendisine yöneltilen kuşatmayı kırmak amaçlarını taşıdığı açıktır.

Sovyet ideologları, bu konuda art arda yayınlar yapmışlar, konuyu teorize etmişlerdir:

"Geri bir toplumda ordu, ulusu sağlamlaştırıcı bir unsur haline gelir. Özel durumunun bilincinde olan ordu, öncü ve tarihi görev taşıyıcı rolünü geliştirmeye başlar. Ondan sonra yüksek hakem ve bütün ulusun sembolü olarak sosyal sınıflar üstü tek güç olma görevini de üzerine alacağı ikinci aşamaya sadece bir adım kalır."

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, bu tezlerden beslenen görüşünü bir yazısında şöyle açıklıyordu:

"En gerici ordu bile, iktidara gelince, finans kapitali devletleştiriyor... İktidarda kalmak için ne yapacak? Nereden gelir temin edecek? İster istemez ilerici bir rol oynuyor... Dünya ve ülke şartları onları buna itiyor."

TKP ve onun temel siyasi tezlerini hiçbir zaman komünizm esaslı bir eleştiriden geçirmemiş olan Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın, 27 Mayıs askeri darbesinden bu modele uygun sonuçlar bekledikleri, denetimleri altında olmayan bu hareketi kendi planları içine çekmeye çalıştıkları görülüyor.

Dr. Hikmet'in, 27 Mayıs'ın hemen ertesinde kaleme aldığı "İkinci Kuvayı Milliyeciliğimiz- Ekonomik Kurtuluş Savaşımız" başlıklı broşürü tamamen bu hedefe yöneliktir ve herhangi bir programdan yoksun bulunduklarını düşündüğü darbecileri etkileyerek onları demokratik bir mevziye çekme isteğini taşımaktadır. Fakat bunu yaparken, kendi temel görüşlerinden vazgeçmeyi, Marksizm-Leninizim'den kopmayı, işçi sınıfını ve emekçi halkı dışarıdan ve darbeler eliyle kurtarılacak bir yığın halinde düşünmeyi içine sindirmesi gerekmiştir.

Sonuç

Ama bundan da trajik olanı, onun hayatının sonunda, bütün bu teorik çerçeveyle çelişmeyen, hatta bunun mantıksal sonucu diyebileceğimiz bir tavırla, Sıkıyönetim Komutanlığı'na bir teslimiyet mektubu yazmış olmasıdır. Onun tarih teziyle başlayıp, Sovyet revizyonizminin "Kapitalist Olmayan Kalkınma Yolu" teorisinde kendisine genel bir pratik çerçeve bulan tarihsel uzlaşmacılığı, onun geçmişinde saygıyla anılmayı hak etmiş bütün mücadele anlarını karartmaya yetmiştir. Örgütçülüğü, teorik birikimi ve verimi, direngen ve savaşçı kişiliği, başından beri teorisinde karanlık bir leke gibi duran "Türk ordusunun devrimci geleneği" kavramına kurban gitmiştir. Bu derslerle dolu büyük hayatın gösterdiği temel gerçek, herhalde şöyle özetlenebilir: Sınıf mücadelesinin uzun ve güçlüklerle dolu yolunda, ister bir parti olsun, isterse bir militan, büyük başarılar, direnişler ve kavgalar ve verimli bir teorik yaşam geçirmiş olsa da, tarihin yargısı karşısında, bütün bunların ulaştığı en son noktayla anılırlar.

Bir devrimci, önündesonunda, en güçlü ve en devrimci yanları kadar değil, kırılmasının ve dağılmasının gerçekleştiği son nokta kadar, kendi en zayıf halkası kadar devrimcidir.

III BÖLÜM

27 MAYIS, "YÖN-DEVRİM" ÇİZGİSİ VE MİLLİ DEMOKRATİKDEVRİM TEORİSİ

1. 27 MAYIS'IN NİTELİĞİ VE TÜRKİYE SOL HAREKETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

"YÖN"cülük ya da "Sol Kemalizm", günümüzün siyasi ve ideolojik yapılanmaları açısından bakıldığında, geçmişte kalmış, eleştirilmiş ve aşılmış akımlar gibi kabul edilirler. Oysa, bu akımların en güçlü oldukları yıllardaki görüşlerinin ve içeriği bugün de değişmeyen kimi sorunlar karşısındaki çözüm önerilerinin, özellikle kent küçük burjuvazisinin önemli bir kesimini ve aydınları hâlâ büyük ölçüde etkilediği görülmektedir. Bu etkinin, özellikle, Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı, siyasal ilişkiler, "ilericilik", "gericilik", devlet, vb. kavramlar bakımından yarattığı bulanıklık sürmekte, bu da sosyalist eleştiriye, belirleyici bir önem ve gereklilik yüklemektedir.

Günümüzde, burjuvazinin, küçük burjuvazi de içinde olmak üzere, değişik kesimleri, kapitalizmin bunalımlı gelişme özelliklerine paralel olarak, yaklaşık otuz yıl önceki problemleri yeniden çözmeye kalkışıyor ve bundan otuz yıl önceki çözüm tartışmalarını yeniden gündeme getiriyor. Örneğin, devletçilik ve özelleştirme kavramları etrafında sürdürülen tartışmanın, genel olarak burjuvazinin kendi içindeki bir tartışma olarak taşıdığı ağırlık bugün değişmiş, işçi sınıfı tartışmanın taraflarından biri haline gelmiştir; ama, bazı sol siyasi akımlarda, konuya ilişkin olarak hâlâ eski "devletçi" argümanların kullanıldığına rastlanabilmektedir.

Yalnızca bu kadar somut tartışma konularında değil, daha genel

siyasi sorunlarda da, 60'lı yılların "solculuğunun" ve "ilericiliğinin" ana temalarının geçerli dayanaklar olarak kendilerini koruduğu söylenebilir. Gene, güncel bir tartışma olan laiklik, cumhuriyetçilik gibi konularda ve sloganlarda, Kemalist "ilericiliğin" rolü ve etkisi, hâlâ belirleyicidir. 60'lı yıllarda, Türkiye'deki tüm siyasi ve ideolojik tartışmaları belirleyen ve diğer görüşleri etkileyen, her tartışmanın eninde sonunda gelip dayandığı son nokta olma özelliği gösteren bu görüşler, gücünü, büyük ölçüde, Türkiye'de burjuva kapitalist ilişkilerin kendine özgü gelişme koşullarından, bu ilişkilerin zorunlu parçası olan çelişkilerin canlılığından ve yakıcılığından alıyor ve önemli ölçüde de, bu çelişkilerin sert biçimde etkilediği burjuvazinin ihtiyaçlarını, siyasi ve ekonomik taleplerini dile getiriyordu.

Bu bölümde, söz konusu siyasi ve ideolojik yapının günümüzdeki etkilerini görebilmek ve başlıca bir sorun olmaya devam eden burjuva ve küçük burjuva ideolojik ve siyasi akımlara karşı mücadeleyi derinleştirebilmek için, akımın köklerini, gelişmesini ve aldığı biçimleri inceleyeceğiz.

Kitabın bu bölümünde 27 Mayıs askeri darbesini ve bu olayın Türkiye'deki sol ve "sosyalist" düşüncelerin gelişmesi üzerindeki etkisini inceleyeceğiz.

– Bayar-Menderes Rejimi Ve Sonu

1950 Mayıs ayında yapılan genel seçimlerde, CHP'nin Cumhuriyetin kuruluşundan beri sürüp gelen yirmi yedi yıllık tek parti yönetimine son vererek iktidara gelen Demokrat Parti, İsmet Paşa döneminin faşist uygulamalarına karşı derin bir öfke duyan halk yığınlarının desteğine sahipti. İşçi-köylü yığınlarına geniş demokratik özgürlükler vaad eden, böylece bir kısım solcunun aydınının da desteğini kazanan DP, iktidara geçtikten sonra, Amerika'nın savaş sonrası politikalarının ülke çapında ve bölgedeki uygulayıcısı haline geldi. İşçilere ve emekçilere vaat edilen hiç bir reformu ger-

çekleştirmedi. Ülkenin siyasi ve ekonomik bakımdan özellikle ABD'ye olan bağımlılığı arttı. Dış politikada, soğuk savaş stratejileri geçerli hale geldi ve SSCB'ye, Sosyalist Blok'a ve Halk Cumhuriyetlerine karşı tam bir düşmanlık politikası izlendi. Bağımsızlık savaşı veren Kore halkına karşı emperyalist orduların safında savaşıldı. DP dönemi faşist diktatörlüğün bilinen uygulamaları bakımından kendisinden önceki hiçbir dönemi aratmadı.

Ancak, DP'nin bütün bu siyasi uygulamaları, aynı zamanda parlak bir "kalkınma hamlesi" gösterisi eşliğinde sürdürülüyordu. Yığınların muhalefeti, bir yandan bu tantanayla saptırılırken, diğer yandan da İsmet Paşa faşizminin hâlâ süren korkusuyla örtülüyordu. Halk, DP ile CHP faşizmleri arasında sıkışmıştı.

Bununla birlikte, 50'li yılların ortalarından itibaren, DP iktidarının kitle temeli zayıflarken, CHP, yeniden güç kazanmaya başladı.

DP döneminde, Türkiye kapitalizminin, İkinci Dünya Savaşından sonra bütün dünyada gözlenen genel kapitalist gelişmenin de etkisiyle yeni bir aşamaya geldiği söylenebilir. Özellikle, ABD'nin Sovyet etkisini sınırlamak ve SSCB'ye komşu ülkelerden oluşan bir antikomünist "Yeşil Kuşak" oluşturma çabalarının sonucu olarak, Türkiye'ye yoğun bir kredi ve sermaye akışı gerçekleşmiş, ABD emperyalizminin ülkedeki sermaye yatırım payı olağanüstü artmıştır. Emperyalist sermayeye bağlanma ve ağır borç yüküyle ilerleyen sermaye yatırımlarının hızlanmasına paralel olarak, burjuvazinin tekelci yapısı da güçlenmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana burjuvazinin tekelce tarzda gelişmesi için seferber edilen devlet kaynakları, bu dönemde daha fazla imkana sahip olmuş ve bu imkanlar daha yaygın olarak kullanılmıştır.

Türkiye kapitalizmi, esas olarak, ihraç edilmiş emperyalist sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi temelinde gelişmekte olduğundan, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki klasik türden krizleri, ancak bağlı olduğu emperyalist ülkelerin krizine paralel olarak yaşar. Kendi iç krizi ise, sermaye birikiminin fazlalığı ya da üretim fazlalığı gibi nedenlerden doğmaz. Kriz, kısmen bu klasik nedenlerden

doğmaz. Kriz, kısmen bu klasik nedenlere dayanmakla beraber, esas olarak, sermaye hacminin genişletilmesinin bir yolu olarak bütün devlet tarihi boyunca benimsenmiş bulunan ve DP zamanında resmi politika haline getirilen enflasyonist yöntemlerden kaynaklanır. DP yönetimi boyunca, ABD uzmanlarının önerileriyle, devletin elindeki sermayenin karşılayamayacağı ölçüde geniş yatırımlara girişilmiş, ancak bunun karşılığında beklenen verim sağlanamamış, bunun sonucu olarak da paranın değerinin düşürülmesi ve enflasyon, başlıca "kaynak" haline gelmiştir. Emperyalist sermaye ihracına güvenerek çizilen "kalkınma planları", emperyalist sermayenin getirdiğinden çoğunu götürmesi sonucu tümüyle iflas etmiştir.

Soğuk savaş yıllarının bir diğer yıkıcı etkisi, emperyalistlerle ilişkiler, Türkiye'yi, karşılayamayacağı ölçüde geniş askeri harcamalara girmeye zorlamasından doğmuştur. ABD, "Sovyet tehlikesine karşı" Türkiye'ye görünürde geniş bir askeri yardım programı uyguluyordu. Oysa aslında, ABD yardımı olarak orduya verilen harp silah ve vasıtalarının hemen hemen tamamı, İkinci Dünya Savaşı boyunca hurdaya çıkmış olanlardan seçiliyordu. Türkiye, "yardım ve hibe" olarak aldığı araçların yedek parçaları ve tamirat masrafları olarak, ABD'ye son derece yüklü bir fatura ödemek zorunda kalıyordu. Bir yandan, ABD'nin zorlamasıyla hayali SSCB tehlikesine karşı büyük bir nüfusu, uzun süre silah altında tutuyordu, diğer yandan da ordunun masrafları için ABD'ye yüksek kârlar kazandırıyordu.

Emperyalist sermayenin bu çok yönlü sömürüsü, DP iktidarının ilk yıllarında halk yığınlarında uyandırılan "refah ve zenginlik" umudunun tümüyle sönmesi sonucunu doğurmuş, halk muhalefetinin yoğunlaşmasına sebep olmuştu. Bu fırsattan yararlanan CHP, özellikle, zamlar, pahalılık, enflasyon gibi ekonomik temaları esas alan bir propaganda ile, muhalefeti kendi kanallarında toparlamaya yönelmişti. DP iktidarı, muhalefetin yükselişini, sert siyasi yasak tedbirleriyle önlemeye yöneldi. Basına çok güçlü bir sansür uygu-

landı, yasaklara uymayan gazeteciler tutuklandı. Muhalefet partisi lideri İnönü'ye karşı fiili saldırılar ve seçim gezilerinin yasaklanması (3 Nisan 1960'ta Kayseri'ye girmesinin askeri kuvvet kullanılarak önlenmesi), gerginliği arttıran ve bir iç savaş psikolojisinin hakim olmasına yol açan olaylardı.

Bu ortamda, DP hükümeti, 21 Ekim 1961'de yapılacak genel seçimlerden önce, muhalefetin her türünü tümüyle susturmak için TBMM'de bir "Tahkikat Encümeni"ni kurmaya karar verdi. "Tahkikat Encümeni", "milli güvenliği tehlikeye sokan" her girişimi önlemek, önceden yasaklamak yetkisine sahipti. Savcıların, sorgu yargıçlarının, askeri ve adli yöneticilerin tüm yetkileri, bu Encümen'de toplanmıştı. Encümen, her türlü yayını yasaklamaya, matbaaları kapatmaya, soruşturma için gerekli gördüğü her türden belgeyi zapta yetkili olduğu gibi; siyasi içerikli her türlü toplantıyı, hareketi ve gösteriyi yasaklamaya ya da olduğu anda ne gibi bir önlem uygulanacağını kararlaştırıp, kolluk kuvvetlerine emir vermeye de yetkiliydi.

Tahkikat Encümeni, 18 Nisan 1960'ta kurulur kurulmaz, bütün siyasi partilerin ve bunlara bağlı kuruluşların her türden toplantısını ve yeni kuruluşların oluşturulmasını yasakladı. Bazı yayınları derhal yasakladı ve "yayın yasağına muhalefet etmenin yasak olduğunu" açıkladı. CHP'nin, "milli güvenliği tehlikeye soktuğunu" ilan etti. Özellikle bu son karar, devlet düzeyinde örgütlü CHP'nin asıl gücünü harekete geçirmesi için bir işaret yerine geçti. "Atatürk'ün kurduğu ve Milli Kurtuluş Savaşını yürütmüş olan parti", derhal, üniversite çevrelerinde, orduda ve genel olarak aydınlar arasında geniş bir tepkiyi örgütleyerek harekete geçirdi. Merkezi yurtdışında bulunan TKP ve sol kamuoyu da, bu harekete katıldı. TKP, bu hareketi, "faşizme karşı" bir hareket olarak benimsedi.

Böylece DP iktidarına karşı, tıpkı on yıl önceki CHP iktidarına karşı kurulmuş olan geniş ittifaka benzeyen bir ittifak gerçekleşti.

28 Nisan 1960'ta, büyük kitlesel katılımla başlayan öğrenci hareketi, şiddetle bastırılmaya çalışıldı. Öğrenciler gittikçe yaygınla-

şan bir direniş örgütlediler ve eylemleri, üzerlerine sürülen ordu birliklerine komuta eden subaylarca büyük ölçüde desteklendi. Çünkü, genel olarak aydınlar ve ordu, DP'nin "rejimi tehlikeye soktuğu" düşüncesindeydi ve öğrenci eylemlerinin, "rejimi korumaya yönelik" olduğuna inanıyorlardı. Nisan sonunda başlayan yığın hareketi, Ankara'ya da sıçrayarak, gittikçe daha büyük yığınları kucaklayarak büyüdü.

Darbeden sonra, öğrenci eylemlerini değerlendiren bütün burjuva yorumcular, 27 Mayıs darbesini özellikle tarihteki diğer ihtilallerle kıyaslarken, bir "ayaktakımı hareketi" olmayışına vurgu yapmaya özen gösterdiler. Gerçekten "ayaktakımı", yani işçiler ve köylüler, doğrudan doğruya iktidara yönelik eylemlere katılmamışlar, fakat ekonomik hak ve çıkarların ciddi olarak geriye götüren koşullara karşı çıkan muhalefetin doğal sosyal temelini oluşturmuşlardı. Aynı zamanda bu sosyal temel, bütün muhalefet hareketine damgasını vuracak kadar yoğun bir etki biçiminde kendisini göstermiş ve DP iktidarının başlıca sosyal dayanakları durumunda bulunan tekelci burjuvazi ve feodal gericiliğe karşı halk muhalefetinin şiarlarının oluşmasını son derece somut talepler halinde belirlemiştir.

– "27 Mayıs Devrimi"

Kemalist "ilericiliğin" altın çağı, işte bu çelişkinin üzerinde yükselen 27 Mayıs 1960'ta gerçekleştirilen askeri darbenin ardından yaşandı. Darbeden sonraki başlıca politikalar, esas olarak, geniş halk yığınlarının faşist Bayar-Menderes yönetimine karşı tepkilerini kanalize etme zorunluluğunun bir ürünü olmanın renklerini taşıyordu ve bu özellik, Kemalizmin, Kurtuluş Savaşı yıllarından sonra, ilk kez büyük halk kitlelerinin ihtiyacını karşılayacak bir "sistem" gibi ortaya atılmasının koşullarını sağlıyordu. Her şeyden önce, ağır ekonomik, sosyal ve siyasal baskılara karşı gelişen bir kitle mücadelesinin yükselttiği taleplerin pek çoğu, "27 Mayıs Dev-

rimi"nin programında kendini hissettiriyordu ve bunlara karşılık olarak oluşturulan politikaların kaynağı olarak Kemalizm gösterilebiliyordu. Ayrıca, 27 Mayıs 1960 öncesi muhalefetin başını çeken CHP'nin ve onun "İstiklal Harbi Kahramanı" ve eski "Milli Şef" ünvanlarını taşıyan Genel Başkanı İsmet İnönü'nün temsil ettiği geleneksel Kemalist "ilerici" motifler, darbenin Kemalist bir kimlikle kamuoyu önüne çıkmasını sağlayan politikaların en güçlü kaynağıydı. 27 Mayıs darbesi, bu iki kaynağın canlı tuttuğu değerleri kullanarak ve bunların en yaygın kamuoyu etkisi yaratacak olanlarına yasa değeri yüklereyerek ortaya çıktı.

Darbenin kamuoyuna kendisini açıklarken ileri sürdüğü ilkeleri, Milli Birlik Hükümeti'nin programında yer alan cümlelerle şöylece özetleyebiliriz:

1. "Kemalist devletçiliği yeni şartlara uygulamak" olarak tanımlanan bir ekonomi politikası izlenecekti: Devletçilik gene esas unsur olacak, bununla birlikte, bir yeniliği ifade eden "karma ekonomi" kavramıyla adlandırılan sistem içinde, "özel teşebbüs korunacak", fakat "gayrımeşru ve aşırı kazançları önlemek" için tedbirler alınacaktı. Özel teşebbüse karşı hem yeni bir yaklaşımmış gibi sunulan, hem de kuşkulu bir tutumu yansıtan bu ifadelere, 27 Mayıs darbesinin diğer belgelerinde de sıkça rastlanmaktadır. Örneğin, Milli Birlik Hükümeti'nin dayandığı prensipleri yansıtan "Türk Kültür Derneği" tüzüğünde, "Gayrımeşru kazançlara yol açacak iktisadi şartlar hiçbir şekilde yaratılmamalıdır. Her türlü imkanlardan bütün vatandaşların yararlanmaları sağlanmalı ve her çeşit inhisar (tekel) ve sömürme kazançlarına engel olunmalıdır" deniliyordu. Bu yaklaşımın kaynağında, özellikle Bayar-Menderes yönetiminin, "gayrımeşru kazanç yoluyla" aşırı zenginler yarattığı ve devlet kaynaklarının "özel teşebbüse" peşkeş çekildiği propagandasının etkisi vardır. Bu tema, 27 Mayıs'tan sonra kurulan ve sonunda bir başbakanla iki bakanın idamına karar veren Yüksek Adalet Divanı'nda, son derece üstü örtük bir biçimde yargılama konusu yapılmış, "özel mülkiyet düşmanlığı yapılıyor" biçimindeki

şiddetli ve yaygın propaganda karşısında Milli Birlik Hükümeti, bir halk talebi olan bu sloganın hiç bir gereğini yapmamıştır. Yalnızca, tümüyle göstermelik olarak, DP'nin çeperinde yer alan "yüksek gelirli" tüccar, sanayici, komisyoncu ve toprak sahibine, ellerindeki mülk ve para miktarını açıklama (servet beyanı) zorunluluğu uygulanmış ve gene aynı derecede geçersiz ve kısa vadeli bir "Vergi Reformu" hazırlanmıştır. Vergi Reformu, sözde, "sosyal adaleti" sağlamak amacıyla düzenlenmişti. Hiç bir zaman uygulanamayan bu yasaya göre, büyük toprak sahiplerinin vergi muafiyetleri kaldırılıyor, Kurumlar Vergisi ve arazi vergisi oranları artırılıyordu.

Aslında, MBK'nın bu yaklaşımının, burjuvaziye ve özel mülkiyete karşı bir tavır olarak yorumlanması hiç bir zaman doğru değildi. Bu, tekelci burjuvazinin bazı temsilcilerine karşı yürütülen siyasal propagandaya bağlı olarak ortaya çıkmış, sonra da, burjuvazinin (hangi siyasi partiye üye olursa olsun, bütün sınıfı kapsayan) ciddi ve bilinçli müdahalesiyle giderilmiş bir tepkiydi. Bu tepkinin yönlendirdiği 1961 anayasası da, genel çizgileri bakımından, "özel teşebbüsün gayrımeşru kazanca yönelik faaliyetini sınırlamayı" hedeflediği söylenen bir "devletçilik" perspektifi ile yapılmıştı. Örneğin, maden ve petrol yatakları, ormanlar, göller, tabii kaynaklar üzerinde özel mülkiyet, anayasa tarafından yasaklanmış, bu alanlar kamu malı olarak korunmaya alınmıştı.

İlk günlerin gerilimi geçtikten, kitleler kontrol altına alındıktan sonra, darbe yanlısı çevrelerin ve Milli Birlik Hükümeti'nin belgelerinde, tekelci burjuvaziye güven verme endişesi daha ağır basacak, birer reform sloganı olarak ortaya atılan, "sömürücülere karşı savaş" tedbirleri bir kenara bırakılacaktır.

2. Merkezi bir planla, bütün ülke kaynakları milli ekonominin ve özellikle de sanayinin gelişmesini sağlayacak biçimde seferber edilecekti. Öne çıkartılarak vurgulanan "Plan" kavramı, gene DP yönetiminin "savurganlığına" ve "oy avcılığı" amacıyla gereksiz yere yapılmış olmakla eleştirilen yatırım programlarına yöneltilmişti ve devletçiliğin belirleyici olmasına yönelik bir tedbirler top-

lamını ifade ediyordu. Bu kavrama bağlı olarak ve "Türkiye'nin uzun vadeli planlar ve yıllık programlar içinde belirli hedefler yönünde kalkınmasını sağlayacak çalışmaları yapmak üzere" kurulan ve büyük yetkilerle donatılan Devlet Planlama Teşkilatı, anayasa'nın 41. maddesinde ifade edilen bir anlayışın ürünü olarak ortaya çıktı. anayasanın daha sonraki darbelerle önce değiştirilip sonra da tamamen kaldırılacak olan bu maddesi şöyleydi: "İktisadi ve sosyal hayat, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacına göre düzenlenir. İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek; bu maksatla, milli tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planlarını yapmak devletin görevidir." "Kalkınma planları" yapmayı "devlet görevi" olarak belirleyen bu madde, bir yandan da, 27 Mayıs darbesini yapanların sonraki darbecilere devredecekleri bir başka yerleşik anlayışı, seçilmiş ve seçilecek hükümetlere karşı bir güvensizliği dile getirmekteydi. Hükümetlerin üzerinde, onlara kumanda edecek, iktisadi ve sosyal gelişme programlarını yapmaya doğrudan yetkili bir kurum olarak "Devlet Planlama Teşkilatı", siyasi partilerin "oy hesabıyla, milli davalara karşı ilgisiz kalmasını" önleyecekti. Siyasi bakımdan yapılacak diğer düzenlemelerle birlikte bu anayasa hükmü, darbenin dayandığı temel ilkeleri korumaya yönelik önlemlerdendir. Ne var ki, Devlet Planlama Teşkilatı, burjuvazinin gerçek ihtiyaçları karşısında işlevsiz kalmış, bir süre sonra da, tamamen göstermelik bir kurum olarak sönmeye terkedilmiştir.

3. Orta tabakaları, işçileri ve köylüleri korumak amacıyla, yeni yasalar çıkarılacak (iş kanunu, sendikalar ve grev kanunu), sosyal reformlar (topraksız köylüyü topraklandıracak radikal bir toprak reformu) ve özellikle de "sosyal adaleti" sağlamak için bir vergi reformu yapılacaktı. "Sosyal adalet" kavramını, başlıca propaganda temalarından biri olarak kullanan MBK hükümetlerinin ilk zamanlarında, memur maaşlarının (o zaman için hayli yüksek bir oran sa-

yılabilecek biçimde) %15, emekli maaşlarının da %35 arttırılacağı, bazı temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarının ise düşürüleceği açıklanmıştı. MBK, İngiliz İşçi Partisi'nin sağlık sistemini, millileştirme programını örnek alan bir "Sağlık sosyalizasyonu" planı yapmış, "vatandaşa bedava ilaç, hastane, doktor sağlamayı" vaat etmişti. Bu da hiçbir zaman uygulanmayan tasarılardan biri olarak kaldı.

4. Düşünce ve ifade özgürlüğü sağlanacak, herkes düşünceleri doğrultusunda örgütlenme hak ve özgürlüğüne sahip olacaktı. Oysa, faşist İtalyan yasalarından olduğu gibi aktarıldığı bilinen Ceza Yasası maddeleri işlerliğini koruyor ve bunlara dokunmayı düşünmek bile MBK içinde, "milli çıkarlara aykırı" görülüyordu. Darbenin cumhurbaşkanı olan Orgeneral Cemal Gürsel, o sıralarda kurulan Komünizmle Mücadele Dernekleri'nin şeref başkanı olmuştu. Antikomünizm, MBK'nın temel eğilimlerini tanımlayan başlıca kavram olmaya devam ediyordu. Özellikle Kürt halkı üzerindeki baskıyı sistemli hale getirmek için geliştirilen önlemler, anayasanın bu hükmünü son derece cılız bir görüntüye çeviriyordu. "55 Ağa Olayı" olarak bilinen, Kürt siyasi şahsiyetlerine karşı uygulanan büyük sürgün cezası, "komünizm propogandası yapmaktan" tutuklanan yazar ve gazeteciler, o dönemin "anayasa teminatı altındaki" düşünce özgürlüğünün sınırlarının nereye kadar olduğunu gösteren örneklerdir.

27 Mayıs anayasası, kamuoyunda onay bulan başlıca maddelerini, Birleşmiş Milletler Anayasası'nda ifade edilen siyasal hak ve özgürlüklerle ilgili maddelere dayandırmıştı. Bu bakımdan, bir "Batı Demokrasi"nin taşıdığı temel özellikleri taşıma iddiasını yansıtıyordu. Ne var ki, bu özellikler, o sırada Türk Silahlı Kuvvetleri'nde fiilen hakim hale gelmiş bulunan darbeci küçük rütbeli subapların, aşağıdan gelen kitlesel halk muhalefetinin baskısı karşısındaki eğilimlerinin bir sonucu olmaktan öte bir değer taşımıyordu. Kaldı ki, küçük rütbeli subaylar, DP döneminde izlenen iksitadi politikalar sonucunda, alt düzeyde maaşlı memurlar kategori-

sinde bulunuyorlar ve büyük bir kısmı, subaylık dışında, gizli ek işler yapmak zorunda kalıyordu. Darbeden sonra anılarını yazan General Fahri Belen, bu durumu şöyle anlatır: *"Ordu, keyfi hareketlerden, DP'nin koruduğu adamların orduya girmesinden memnun değildi. Fakat asıl derin yara maddiydi. Ordu efradının eski kışlalardaki hayatıyla, iksitadi devlet teşeküllerindeki lüks hayat tezat teşkil ediyordu. Asker emeklilerinin durumu da orduyu endişeye düşürüyordu.Maişet derdiyle, gece şöförlük ve buna benzer işler yapan subaylar da vardı."* (General Fahri Belen: "Demokrasiden Diktatörlüğe") Kuşkusuz, Subay kadrosunun maddi bakımdan sıkıntılı bu durumu, darbenin esas nedeni değildi. Onların bizzat kendilerinin düşük maaşlı memurlar durumunda olması da, ordunun bir kurum olarak büyük tekelci burjuvazinin ve toprak ağalarının devletinin bir aracı olma konumunu değiştirmiyordu. Ama darbeci küçük rütbeli subayların "gayrımeşru yollardan zengin olanlara" karşı tepkilerini ve "devletçilik"ten medet uman eğilimlerini anlamak bakımından içinde bulundukları durum önem taşımaktadır.

27 Mayıs darbesi, işte bu özellikleriyle, ilk anda, işçi ve emekçi yığınlarının muhalefetiyle ve öğrenci gençliğin eylemli gücü tarafından temsil edilen aydınların tepkisiyle birleşen küçük rütbeli subayların başını çektiği bir politik eylem görünüşü vermektedir. Fakat, gerek darbeyi yönlendiren ve kontrol eden esas güçlerin başında ABD emperyalizminin bulunuyor olması, gerekse, siyasi temsilcilerinin devre dışı kalmasıyla etkilerini kısa bir süre için yitiren tekelci burjuvazinin, süratle toparlanarak duruma olağan devlet mekanizmaları içinde el koymasıyla, bu durum, yalnızca bir darbenin derinlerinde yatan etkisiz bir motif olarak kalmıştır. Bu yüzden, bu zayıf ve diğer denetleyici ve yönlendirici güçlerin çok gerisinde kalan olayı, 27 Mayıs askeri darbesinin esas nedeni ve onu bir "devrim" yapan gerçek öz olarak görmek tamamen yanıltıcıdır.

27 Mayıs Darbesine, halkçı ve demokratik bir içerik yakıştıran-

ları yanıltan şey, darbenin üzerinde yükseldiği bu sosyal kaynaklardır. Bu kaynaklar, hareketin potansiyeli olarak kalmış, fakat diğer yandan, siyasi ve ideolojik bakımdan darbe, bu güçlerin kendilerine özgü bir eylemi olmak bir yana, onların demokratik bir tarzda gelişmesine ve kendilerini gerçekten ulusal-halkçı bir zeminde ifade etmelerine karşı bir müdahale olarak kesinleşmiştir.

27 Mayıs Askeri darbesini, "halkçı, demokratik" bir hareket olarak yorumlayanların bir başka dayanağı, o dönemde, özellikle Ortadoğu'da ve Arap ülkelerinde, Sovyetler Birliği'nin desteklediği askeri rejimlerle, 27 Mayıs Darbesini gerçekleştirenler arasında bir benzerlik bulma çabasıdır. Sovyetler Birliği, o yıllarda, işçi ve halk devrimlerinden yüz çevirerek, bir dünya hegemonyası için önem taşıyan stratejik bölgelerdeki askeri darbelere yönelmişti. Sömürgeci ilişkilerden acı çeken, işbirlikçi egemen sınıfların ulusal onuru çiğneyen tutumlarına tepki duyan ulusal hareketlerin, Asya, Afrika ve Latin Amerika'da çeşitli ülkelerde, ordu içinde de çalkantılar yaratması ve ulusalcı subaylarla ilişki içinde iktidara el koyma girişimleri, Sovyetler Birliği tarafından destekleniyor ve bu güçlerin eylemleri ve iktidara el koymaları, "Kapitalist olmayan kalkınma yolu" olarak onaylanıyor, askeri darbeler sosyalizme yönelmiş rejimler olarak reklam ediliyorlardı. Gerçi söz konusu ülkelerdeki bir çok askeri rejim, işbirlikçi krallara, monarjik diktatörlüklere karşı olmakla kalmıyor, başta ABD, Fransa ve İngiltere olmak üzere, başlıca emperyalistlerin hakimiyetlerine karşı da yöneliyor ve onların dünyadaki başlıca düşmanı olarak gördükleri SSCB'ye de yakınlaşıyorlardı. Bu darbeler, aynı zamanda Sovyetler Birliği'ne doğrudan bağlı, "Komünist" Partilerin de içinde bir biçimde yer aldığı darbeler olarak gerçekleşiyordu ve bir reform programını da uygulamaya çalışıyorlardı. Özellikle Mısır, Suriye, Irak ve bir darbeyle değil ama gerçek bir milli kurtuluş savaşıyla Fransız sömürgeciliğini toprağından kovmuş bulunan Cezayir, bu alanda "örnek ülkeler" olarak gösteriliyor, "yeşil sosyalistler", "İslami-Arap sosyalizmi" gibi adlarla anılıyorlardı. 27 Mayıs darbesi, Sovyetler Bir-

liği'nin de TKP'nin de inisiyatiflerinin tamamen dışında gerçekleşti. Hatta, KGB'nin bile darbe hakkında istihbarattan yoksun kaldığı kabul edilmektedir. Gene de, gerek SSCB, gerekse yurtdışında bir "mülteci örgütü" olarak faaliyet gösteren TKP, darbeciler adına ilk konuşmayı yapan Alpaslan Türkeş'in "NATO'ya, CENTO'ya ve ikili anlaşmalara" bağlılığı açıklamasına karşın, darbeyi coşkuyla karşılamış ve desteklemişlerdir. 27 Mayıs darbesinin, ilk anda değilse bile, zaman içinde "kapitalist olmayan kalkınma yolu"na geçebileceği umudu, TKP çevrelerinde olduğu kadar, ilerici aydın çevrelerce de etkili olmuştur.

Bu umudun bir yanını, söz konusu çevrelerin devlet ve sınıflar mücadelesi hakkındaki bilimsel tezlerden habersiz beklentileri oluşturuyorsa, diğer bir tarafını da, MBK içinde yer alan kimi subayların kişisel özellikleri oluşturuyordu. Komite içinde, değişik siyasal görüşlere sahip subaylar bulunuyordu ve bunlardan bazıları, halkçı reformların uygulanması konusunda diğerlerine göre daha öne çıkmışlardı. Ama aynı Komite içinde, Hitlerci tipte faşist subaylar (ki bunlardan biri olan Alpaslan Türkeş'i, Sovyet kaynakları "en radikal, ilerici subay" olarak değerlendiriyordu), İnönü'ye bağlı olanlar da bulunuyordu.(*) Bu durum, Komite'nin kendine özgü bir politikaya, kendi içinde tutarlı bir ideolojiye ve hedefler cümlesine sahip olamamasına yol açıyor, Komite'nin ve diğer darbeci subayların özellikle emperyalist odaklar tarafından yönlendirilmesini ve darbenin hedeflerinin ve yönelimlerinin başta ABD olmak üzere, NATO çevreleri tarafından belirlenmesini kolaylaştırıyordu. Kaldı ki, kendilerini darbenin esas aktörleri gibi gösteren bu subaylar, gerçekte, yalnızca Bayar-Menderes rejiminin, Ortadoğu ülkelerinde artık alışkanlık haline gelen askeri bir darbe aracılı-

(*) 1964'te, MBK içinde yeni bir darbe gerçekleştirilmiş ve 14 subay tutuklanarak Komite'den uzaklaştırılmıştı. Daha sonra, bu subaylardan bir kısmı TİP'e, bazıları CHP'ye girdi; Alpaslan Türkeş'in başlarında olduğu bir grup ise, daha sonra MHP adını alacak olan CKMP (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi)'ne üye oldular.

ğıyla yıkılacağını önceden gören ve bu hareketi denetleme araçlarını elinde tutan emperyalizmin eyleminin figüranları durumundaydılar. CIA'nın ve NATO çevrelerinin darbeyi önceden bildikleri ve buna rağmen, has adamları Bayar-Menderes'i uyarmadıkları bugün artık açıkça biliniyor. Bunun tek bir nedeni vardır: Gelecek olanların da, gidecek olanlar kadar NATO'cu, onlar kadar Amerikancı olacaklarının, ABD'nin çizdiği sınırların dışına çıkmayacaklarının bilgisi, ABD'nin elinde bulunuyordu. Bir bakıma 27 Mayıs darbesi bu özellikleriyle, SSCB'nin beklentilerine cevap verecek türden bir "ilerici askeri darbe" olasılığını da ortadan kaldırmış, ordu içindeki çeşitli kaynaşmaları bir defada patlatarak etkisiz ve emperyalizme bağımlı bir hareket halinde aynı kanala akmalarını sağlamıştı. Bayar-Menderes iktidarının son aylarında kesilmiş bulunan "dış yardım"ın ve kredilerin, darbeden sonra açılması da, "27 Mayıs Devrimi"nin, "bağımsızlıkçı-halkçı" karakteri hakkında ABD emperyalizminin düşüncelerini yansıtan bir başka örnektir.

– 27 Mayıs Anayasası Ve İşçi Hakları

27 Mayıs darbesini bir "devrim" olarak görenlerin ileri sürdüğü kanıtlar içinde, darbeyle yapılan anayasa'ın ilk kez grevli-toplusözleşmeli sendikal haklara yer vermiş olmasıdır.

Milli Birlik Komitesi'nin işçi hakları hakkındaki görüşü şu sözlerde özetlenmektedir:

"İşçiye yeni iş alanları bulmak, işçinin emeğini değerlendirmek ve geleceğini garanti etmek için büyük iş gücüne dayanan yatırım projeleri, sanayileşme ve şehirleşme hareketleri, işçi meselelerine bağlı olarak ele alınmak suretiyle yeni iş sahalarının açılması sağlanmalıdır." (Türk Kültür Derneği Tüzüğü, s. 985)

İşçi haklarından söz etmenin uzun yıllar boyunca "komünistlik" olarak değerlendirildiği bir ülkede, aslında son derece geri ve hiçbir bilimsel değeri olmayan bir burjuva tasarıya karşılık düşen bu sözler, MBK'nın işçi yanlısı olmasa bile, "işçileri düşünen" bir hü-

kümet olduğu izlenimi kolayca yaratmıştır. "İşçinin emeğinin değerlendirilmesi" gibi hiçbir somut karşılığı olmayan vaadlerin yanı sıra, "işçiye yeni iş alanları açmak" gibi anlamsız vaadler de, o dönemin koşullarında bir ilericilik olarak nitelendirilebilmiştir. İçeriksiz olmalarına karşılık, bu sözler, gerek darbenin kaynağında, gerekse hükümetin kendine taban arayışında, işçi sınıfının önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

MBK'nın "Hükümet programı" sayılabilecek bu belgeden sonra, 1961 anayasası'nda da, "işçi hakları"na yer veren maddeler konulmuştur. Bu anayasayı "ilerici ve emekten yana" olarak niteleyenlerin dayandığı başlıca maddelerinden biri olan 42. Madde, şöyleydi: "Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadi ve mali tedbirlerle çalışanları korur ve çalışanları destekler, işsizliği önleyici tedbirler alır." Bu sözler de, burjuvazinin uluslararası çalışma koşulları hakkında genel sözlerinden öte bir anlam taşımamaktadır. Tek özelliği, Türkiye'de ilk kez teleffuz ediliyor olmasıdır.

Diğer yandan, anayasanın 47, 46 ve 44. maddelerinde de, işçilerin uzun süredir uğruna mücadele verdikleri grev, toplusözleşme, sendikalaşma, ücretli tatil hakları tanımlanmış bulunuyordu. Kadınların ve çocukların ağır işlerde çalıştırılması da, aynı maddeler tarafından yasaklanıyordu. Böylece 1936 tarihini taşıyan ve grevi yasaklayan iş kanunu, artık geçersiz hale gelmişti.

Bütün bunlar, zamanın ilerici çevrelerinde, "anayasa'nın emekten yana olduğu" görüşünün yerleşmesine yol açmıştır. Oysa bu yaklaşımın açığa çıkardığı gerçek, anayasanın emekten yana olduğu" görüşünün yerleşmesine yol açmıştır. Oysa bu yaklaşımın açığa çıkardığı gerçek, Anayasa'nın gerçekten emekten yana olup olmadığından çok, zamanın "ilericilerinin", "emekten yana" kavramından ne anladıklarıdır.

Kuşkusuz, faşist Alman ve İtalyan hukukundan alınan örnekler üzerine inşa edilen İş Kanunu'nun anayasa ile geçersiz kılınması,

işçi sınıfı mücadelesinin bir yansımasıydı ve bu mücadelenin bütün zamanlara yayılan zahmetli ve çetin süreçlerine göre, çok fazla bir ödün de sayılmazdı. Buna rağmen, devletin silahlı kuvvetler eliyle demokratikleştirilmesi masalına öteden beri inanmış bulunan Türk entelektüelleri, işçi haklarının da yukarıdan ve ordu müdahalesiyle verildiği propagandasına yıllarca alet olmuş, bunun teorisini yapmıştır.

Oysa, 61 anayasasına işçi haklarının girmesini sağlayan, bizzat işçilerin kendi mücadeleleridir. Grev, toplu sözleşme, sendika, sosyal haklar, Türkiye işçi sınıfının, yüz yıllık mücadelesinin değişmeyen sloganları ve talepleri olarak, sınıfın varlığı ile birlikte ortaya çıkmış ve Cumhuriyet tarihinin siyasi ve sosyal olaylarına damgasını vurmuştur. 27 Mayıs gibi, geniş halk muhalefetinin kontrol altına alınması ve sistem kanalları içine akıtılması operasyonunun, bu hakları yok sayması ve işçi sınıfının maddi gücünün karşısına geçmeyi göze alması düşünülemezdi. Tıpkı, darbeye giden süreçte büyük rol oynamış bulunan üniversite çevrelerine, geniş bir özerklik tanınması, DP yönetimi sırasında büyük baskılarla karşılaşan basın çevrelerine imtiyazlar, haklar ve çıkarlar sağlanması gibi, işçilere de, aslında hiç de abartılmayacak bazı haklar tanınmış olması, sadece sosyal ve siyasal ilişkilerin doğasından kaynaklanan bir gereklilikti.

– 27 Mayıs Hareketinin İçeriden Bölünmesi Ve Yeni Siyasi Akımlara Kaynak Oluşturması

27 Mayıs askeri darbesi, bir çelişkiler yumağının ürünüydü ve üzerinde yükseldiği bütün sosyal çelişkileri aynı zamanda kendi bünyesinde de taşıyordu. Bu çelişkili yapı, kadro düzeyinde, farklı siyasi ve ideolojik yaklaşımlara sahip subaylar olarak görünüyordu. Fakat 27 Mayıs'ın temel çelişkisi, büyük bir halk muhalefetinin dalgaları üzerinde gerçekleşmiş olmasına karşılık, esas görevinin bu muhalefet dalgasını bastırmak olmasıydı. Darbeci subaylar, bir

yandan DP rejimine karşı birlikte hareket eden herkesin ortak sloganlarından hareket ederek bir program oluşturmaya, diğer yandan da DP'nin temsil ettiği emperyalizme bağımlı kapitalist yapıyı ve onun siyasi ifadesi olan devlet düzenini korumaya çalışan egemen sınıf politikalarını uygulamaya çalışıyorlardı. Bu çelişki, darbeci subaylar kadrosuna, siyasi görüş ayrılıkları biçiminde yansıdı. Aynı zamanda, darbe, ilan ettiği hemen hemen hiç bir hedefe ulaşamamış, ne yatırımlar için tasarruf sağlanabilmiş ne de planın koyduğu üretim hedefleri gerçekleşmişti. Bu durumda, daha sonraki bütün "sol cuntacı" eğilimlere kaynaklık edecek olan tartışma, MBK içinde uç verdi. Temel soru şu idi: "Kalkınma, parlamenter demokrasi sistemi içinde mi yapılmalı, yoksa bir askeri diktatörlük altında mı gerçekleştirilmeli?" Bu tartışma, ilk sonucunu, 14 Kasım 1960 tarihinde bir iç darbe biçiminde verdi. Bu tarihte, MBK'nın Alpaslan Türkeş önderliğindeki 14 üyesi tutuklanarak yurt dışına sürgün edildiler. Bu grup, iktidarın CHP'ye devredilmesine ve seçimlerin erken yapılmasına karşı çıkıyor, askeri yönetim altında "Devrim hedeflerine" ilerlenmesini savunuyorlardı.

MBK içindeki grubun tasfiyesinden sonra, CHP'nin savunduğu biçimde, parlamenter rejime geçiş için bir süreç başladı. 6 Ocak 1961'de, "Kurucu Meclis" çalışmalarına başladı. İlk iş olarak, bir "Anayasa Komisyonu" kuruldu ve büyük çoğunluğu üniversite öğretim üyelerinden oluşan bir kurulun hazırladığı anayasa taslağı üzerine çalışmalar başladı. Bu arada, eski DP mensuplarından dışarıda kalanlar da, yeni bir parti kurma girişimini sürdürürken, ordu içindeki huzursuzluk, yeni örgütlenmelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlıyordu. O sırada, Kara Harb Okulu Komutanı olan Talat Aydemir, ordu içindeki "cuntacı" gruplardan en güçlüsüne önderlik ediyordu. Talat Aydemir, önce, 21 Şubat 1962'de İnönü'nün başbakanlığı sırasında darbe girişiminde bulunmuş, başarısızlıkla sonuçlanan bu girişimden sonra affedilmiş, fakat 21 Mayıs 1963'te, tekrar, parlamentoyu dağıtarak reformları askeri yönetim altında sürdürmek üzere yeniden darbeye kalkışmıştı. Bir

kısım aydın tarafından da desteklenen (*) bu girişime temel olan düşünceye göre, mevcut siyasi partilerin tümü oy avcılığından öteye geçmiyorlardı, "memleket meselelerine vakıf değillerdi" ve parlamento seçimleri, yalnızca bu gününü gün etmeye bakan partilerin yönetime gelmesine izin veriyordu. Bu durumda, "devrimi hedefine ulaştırmak için", parlamentoyu feshetmek isteyenlerle, "sosyal reformları demokratik parlamenter yollardan gerçekleştirmek" düşüncesini üniversite çevrelerine de, ordu yüksek kademesinde de hakim hale getiren CHP, karşı karşıya geldi. DP'ye karşı orduyu kışkırtmış bulunan CHP, bu andan itibaren parlamentonun üstünlüğü ilkesini savunmaya ve orduyu "radikal" unsurlardan arındırma politikası uygulamaya başladı. Albay Talat Aydemir ve arkadaşları, ikinci girişimlerinden sonra idam edildiler.

Bu, 27 Mayıs'ın esas görevinin - özellikle ordu içindeki kontrolden çıkmış muhalefet odaklarını ABD'ye bağımlılık içinde uysallaştırma ve tasfiye etme - önemli ölçüde(**) tamamlandığı ve sistemin tekrar rayına oturduğu nokta olarak kabul edilebilir.

Ancak, 27 Mayıs darbesiyle sonuçlanan DP'ye karşı muhalefet döneminin şiarları ve bu şiarlar etrafında oluşturulmuş bulunan büyük ittifakın hedefleri, özellikle de bu ittifak içinde ordunun önemli bir kesiminin bulunabilmiş olması, önemli bir aydın kesiminin, bu model üzerinden devrim teorileri geliştirmeleri için etkili bir zemin oluşturmuştur.

O dönemden sonra, Türkiye'de, sol hareketin belli başlı karakteristiklerinin olgunlaşmaya başladığı ve bir siyasal hareket olarak nitelik kazandığı yeni bir dönem başlayacaktır.

(*) Örneğin, o dönemde Akşam gazetesinde köşe yazarlığı yapan Aziz Nesin, Milli Birlik Komitesi'nin hiç değilse dört yıl daha iktidarda kalması gerektiğini savunuyordu.

(**) Ordu içindeki denetlenemez grupların tasfiyesi için, 27 Mayıs'tan sonra da, uzun bir süre mücadele edilmesi gerekmiştir. Tasfiye sürecinin tamamlanması, ancak 12 Mart 1971 darbesinden sonra mümkün olabilmiştir.

– "Kalkınma Modelleri" Tartışmasından Sistem Tartışmasına

60'lı yıllarda, siyasi partiler arasında ve kamuoyunda, başlıca tartışma konusunu, "kalkınma modeli"nin ne olabileceği oluştururken ve bu esas olarak yönetici sınıfların kendi iç tartışması halinde gelişirken, bu tarihten itibaren, egemen sınıfların dışına taşan bağımsız bir kamuoyu oluşmaya başlamış ve doğrudan doğruya sistemin kendisi tartışma konusu yapılır hale gelmiştir. O zamana kadar, "ilericilik ve gericilik", hakim sınıfların farklı grupları arasında bir çatışmanın kavramları olmayı aşamazken, bu tarihten itibaren, çalışan yığınların da taraf olduğu bir tartışma halini almıştır. İlericilik ve gericilik tartışması, ilk kez, "yobazlarla Atatürkçüler arasında" bir ayrımı anlatmaktan çıkarak, emekten yana ya da sermayeden yana olmak anlamını bu yıllarda kazanmaya başlamıştır. Gene Türkiye tarihinde ilk kez, sosyalizm kavramı, büyük yığınları ve aslında bir çoğu yalnızca burjuva reformları peşinde olan aydın kesimlerini de kapsayacak ölçüde yaygın bir tartışma ortamı bulmuştur.

27 Mayıs askeri darbesiyle 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri arasındaki temel fark da, işte bu entellektüel ortamın özelliklerinde bulunabilir.

İleriki bölümünlerde inceleyeceğimiz YÖN-DEVRİM çizgisi, yalnızca 27 Mayıs darbesiyle birlikte açılan bu yeni entelektüel ortamın niteliklerini en karakteristik özellikleriyle yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda, Türkiye sol hareketinin başlıca eğilimleri üzerinde de etkili olarak, günümüze kadar süregelen sonuçlar doğurmuştur. Bu yüzden, 27 Mayıs'ın diğer askeri darbelerden ayrılan özgün yanlarını, onun birer uzantısı olan asker-sivil aydınların oluşturduğu siyasi hareketleri inceleyerek açığa çıkarmanın önemli ve gerekli olduğunu düşünüyoruz.

2. SİSTEM İÇİNDE "SOSYALİZM": "YÖN"CÜLÜK

27 Mayıs sonrasında, Türkiye aydınlarının tartışma gündeminin başlıca maddesini, "Ülkenin hangi yoldan kalkınabileceği" sorusunun oluşturduğunu, ve başlıca siyasal ayrımların da, soruya verilen cevap ekseninde biçimlendiğini, önceki bölümde görmüştük. Tartışmanın, özellikle gelişen işçi sınıfı hareketinin etkisiyle, giderek daha net bir sosyal zemine oturmasının entelektüel düzeydeki ilk sonucu, "sol" içerikli ve "sosyalist eğilimli" bir yayın faaliyetinin doğup gelişmesi ve tartışan grupların bu yeni eğilim bakımından ayrışması oldu. Bu, söz konusu tartışmanın , "kalkınma davası" üzerine olmaktan çıkarak, bir rejim-düzen tartışması halini almasının da başlangıcını oluşturur.

1962 yılında yayınlanmaya başlayan YÖN dergisi etrafında toplanan bir grup aydın, derginin yayıncısı Doğan Avcıoğlu'nun teorisyenliğini ve örgütleyiciliğini yaptığı bir akım olma özelliğini, bu tartışmada tuttukları yer kadar, ileri sürülen tezlerin gerçekleştirilmesi yolundaki ciddi darbeci örgütlenme tarzlarıyla da kazandılar.

YÖN-DEVRİM çizgisi, 27 Mayıs darbesiyle birlikte açılan yeni siyasal ve entelektüel ortamın en karakteristik özelliklerini yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda, o dönemde dünyada egemen

olan başlıca reformcu düşünce ve siyaset akımlarının bir karmaşasını da temsil ederek, Türkiye sol hareketinin başlıca eğilimleri üzerinde de etkili olmuş ve günümüze kadar süregelen sonuçlar doğurmuştur. YÖN-DEVRİM çizgisinin incelenmesi, bu bakımdan, 27 Mayıs darbesinin sosyal ve siyasal karşılığı olarak ortaya çıkan ve "asker-sivil aydın hareketi" olarak adlandırılan akımın incelenmesi ile sınırlı kalamaz. Söz konusu hareket, Türkiye solunun teorik ve ideolojik başlıca özelliklerinin oluşumunu belirlemiş ve Türkiye solunun önemli bir kesimi, sosyalizme yöneldiği oranda, bu etkilerden kurtulma mücadelesine özel bir ağırlık vermek zorunda kalmıştır. Bu bölümde, YÖN-DEVRİM çizgisinin başlıca özelliklerinin yanı sıra, bu çizginin etkilerini sol içinde güçlendiren Milli Demokratik Devrim çizgisini de ele alacağız.

– Yön Ve Devrim Dergilerinin Başlıca Özellikleri

27 Mayıs darbesinden yaklaşık bir buçuk yıl sonra yayın hayatına başlayan YÖN, her şeyden önce, bu askeri darbenin ifade ettiği sosyal ve siyasal hareketi hemen hemen bütün yönleriyle içeriyordu. Dergi, her şeyden önce, darbeye destek olan ve bu yolla "ülke kalkınmasının önündeki engellerin" temizleneceğini uman ve siyasi görüşleri esas olarak Kemalizmle tanımlanabilecek aydınlar için geniş bir platform oluşturuyordu. Ne var ki, Kemalizm, bugün olduğu gibi, o dönemde de, açık bir tanımı yapılabilmiş, unsurları netlikle saptanıp üzerinde anlaşılmış bir doktrin olmaktan çok, geniş anlamda yurtseverlik ve kalkınmacılık temalarını pratik politikanın temeli olarak gören, ama daha çok, 1961 Anayasası ile kesin bir devlet şemasının oluşturulmasına esas teşkil eden, CHP'nin Atatürk'ten devraldığı ve bayrağına yazdığı laiklik, cumhuriyetçilik, devletçilik, milliyetçilik, devrimcilik, halkçılık gibi kavramlara canlılık kazandırmayı hedefleyen bir akım olarak görünüyordu. Dolayısıyla, ekonomik programı bir bakıma hazır gibi kabul edilen bir iktidar planı sunduğu kanısı veriyordu.

Aydınlar arasındaki yaygın inanışa göre, 27 Mayıs, söz konusu ilkelerin hayata geçirilmesi için elverişli ortamı yaratmış, ancak iktidar, bunun uygulanmasını mümkün kılacak kadroların eline geçmemişti. Üstelik, "demokrasiye geçilmesiyle birlikte", yeni oluşan parlamentolar ve bunların ortaya çıkardığı hükümetler, bu ilkeleri uygulamak bir yana, ülkeyi, gitgide daha geri bir programla yönetiyorlardı.

Bu görüşü ortak paydaları olarak kabul eden ve kendi görüşlerini, bir tür "sosyalizm" olarak adlandıran, ancak bununla neyi kastettikleri çok açık olmayan bir grup aydın, YÖN dergisinin çıkış bildirgesini imzaladı.

YÖN Bildirgesi, Kemalizmin ilkelerine uygun bir program önerisi sunuyordu ve bunun en geniş kesimlerce tartışılmasını öneriyordu. Gerçekten, bildirgeyi, içlerinde dönemin önde gelen isimlerinin de bulunduğu binin üzerinde aydın imzaladı.

Bildirge, dört ana maddeden ve bunlara açıklık getiren on beş bölümden meydana gelmişti.

Birinci madde, "Atatürk devrimleriyle amaç edinilen çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın", ancak "milli istihsal seviyesini yükseltmekte gösterilecek başarıya" bağlı olduğunu açıklıyor ve sonraki bölümlerde de, "istihsal seviyesi" (üretim düzeyi)nin yükseltilmesinin sağlayacağı sonuçlar özetleniyordu. Buna göre, "memleketin sosyal yapısı değişecek, "şehir-köy ikiliği ortadan kalkacak"; "kütlelerin kültür seviyesi yükselecek", "yaşama içgüdüsünün öğrenme merakına ağır basması" önlenecek; "Türk demokrasisinin yaşaması" sağlanacak; "sosyal adalet" gerçekleştirebilecekti.

İkinci madde, "Türk toplumuna yön verebilmek durumunda bulunan, öğretmen, yazar, politikacı, sendikacı, müteşebbis ve idareci gibi kimselerin, belli bir kalkınma felsefesinin ana hatları üzerinde anlaşmaya varmalarının" zorunlu olduğunu açıklıyordu. Bu maddede, Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik krizin nedenleri ve bunun sonuçları hakkındaki görüşler özetlenerek, "Tür-

kiye'nin kaderine hakim olabilecek durumda bulunan çevreler"in, bu durumun "şuuruna henüz varmamış" olduğu söyleniyordu. "Hem kalkınma istenmekte, hem de köklü reformlara karşı konulmakta ve yeni davranışlar yadırganıp kötülenmektedir. Böyle bir tutumun sonucu olarak, toplum hayatının gidişinde söz sahibi olacak birçok kimse, dış yardımların biraz genişlemesiyle, turizmin geliştirilmesiyle, sebze ve meyve ihracatının artmasıyla kalkınma davasının çözülebileceğine içten inanmaktadır." Kalkınma felsefesinin esasını, planlı ekonomi kavramı oluşturmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın esas olarak bu planları yapmaya yeterli olduğu söylendikten sonra, bu teşkilata yön verecek siyasi iktidar çevrelerinin bir kalkınma felsefesi üzerinde anlaşmamış olması, başlıca engel olarak gösterilmektedir.

Üçüncü madde, kalkınmanın nasıl sağlanacağına ilişkin bir plan önermektedir. "Kalkınma felsefemizin hareket noktaları olarak, bütün imkanlarımızı harekete geçirmeyi, yatırımları hızla artırmayı, iktisadi hayatı bütünüyle planlamayı, kütleleri sosyal adalete kavuşturmayı, istismarı kaldırmayı ve demokrasiyi kütlelere mal etmeyi zaruri sayıyoruz." denildikten sonra, bu amaca varmanın ancak "yeni bir devletçilik anlayışıyla" mümkün olacağı belirtiliyordu. "Yeni Devletçilik", bir karma ekonomi sistemi olarak düşünülüyordu, ancak, "ağırlık merkezi özel teşebbüs olan bir iktisadi sistemin, bugünkü yapısıyla Türkiye'yi ... çağdaş uygarlık seviyesine eriştirebileceğini sanmıyoruz" sözleriyle, karma ekonomi sisteminde, ağırlığın devlet sektörüne verilmesi öneriliyordu. "Özel sektöre dayanan bir kalkınma, yavaştır, ıstıraplıdır, israflıdır ve sosyal adaletle bağdaşması, azgelişmiş bir memlekette, imkansızdır." Maddenin diğer bölümleri, özel sektör ağırlıklı bir kalkınma çabasının siyasi, ekonomik ve sosyal bakımdan yol açacağı sakıncaların anlatılmasına ayrılmıştı. Maddenin son paragrafı, bugün hâlâ güncel olan bir tartışmaya yöneltilmiş bir cevaba ayrılmıştı: "Birtakım devlet işletmelerinin verimsiz kalış sebeplerini, devletçilikte değil, aksine, yeter derecede devletçi olmayışımızda ve devletçiliği sistemli bir şekilde uygulama-

yışımızda aramak gerektiğine inanıyoruz."

Dördüncü madde ise, bütün bölümleriyle birlikte, devletçilik anlayışının açıklanmasına ayrılmıştır. Önceki maddelerde de söylenen pek çok tez, burada daha geniş bir biçimde tekrarlanmaktadır.

Bildirgeyi imzalayanlar arasında, hayatları boyunca böyle bir programı savunmuş bulunan Muammer Aksoy, Bahri Savcı, İlhan Selçuk gibi Kemalistlerin yanı sıra, Sadun Aren (bir dönem Devrim gazetesinde başyazar), Yalçın Küçük, Sencer Divitçioğlu, İdris Küçükömer gibi "sosyalist"ler, Kemal Tahir, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Fakir Baykurt, Tahsin Saraç, Adnan Veli, Muzaffer Erdost gibi ünlü yazarlar, sanatçılar bulunuyordu. Bunlardan başka, emekli subaylar, milletvekilleri, bankacılar, sendikacılar, gazeteciler, üniversite öğretim üyeleri ve öğrencileri bildirgeyi imzalamışlardı.

Bu geniş katılım yelpazesi, YÖN'e yazan imzalarla birlikte düşünüldüğünde, sorunun ortaya konuş biçiminin ve çözüm önerilerinin, ne ölçüde yaygın bir toplumsal kesim tarafından benimsendiğini göstermektedir. Derginin sürekli yazarlarının listesi, yalnızca YÖN'ün yaygın etkisini ve her kesime seslenme başarısını göstermekle kalmıyor, aynı zamanda, o dönemde Türkiye aydınlarına egemen olan genel düşünce yapısını da gösteriyor. Yazarların tümü, bugün de Türkiye'nin sanat, edebiyat, siyaset, ekonomi ve sosyal bilim konularında sözü geçen yazarlarıdır. Bu yazarlar arasında, yazımızın sonraki bölümünde üzerinde duracağımız Milli Demokratik Devrim çizgisinin teorisyenleri ve örgütçülerinin de (başta Mihri Belli olmak üzere, Ahmet Say, Muzaffer Erdost, Vahap Erdoğdu, Muvaffak Şeref) bulunduğunu ekleyelim.

YÖN, yalnızca bir politika dergisi değildi. Sanatın her dalına ilişkin eleştiri ve yorum yazılarının yanı sıra, başta Nâzım Hikmet olmak üzere, Cahit Irgat, Ceyhun Atuf Kansu, Şükran Kurdakul, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Can Yücel gibi şairlerin şiirlerine, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Memet Fuat, Attilâ İlhan gibi edebiyatçıların ürünlerine de yer veriyordu. YÖN'de, tarih, felsefe, anı, eğitim, gibi konularda da, dönemin etkili yazarlarının çalışma-

ları yayınlanıyordu.

Bu yapısıyla YÖN, her hafta, otuz bin okuyucuya ulaşıyor, her konuda, Türkiye'nin gündemini etkileyen, geniş ölçüde tartışılan ve yankı uyandıran bir yayın hayatı sürdürüyordu.

YÖN'ün kurucusu ve sürekli başyazarı Doğan Avcıoğlu, YÖN'deki yazılarından daha çok ve kalıcı etkisini sağlayan temel eseriyle tanınıyordu: "**Türkiye'nin Düzeni**" Bu çalışma, Türkiye'nin sosyo ekonomik tarihini, siyasi yapısındaki değişikliklerle birlikte bir bütün olarak "Marksist açıdan" inceleyen ilk eser olmak iddiasını taşımak bakımından, yayınlandığı andan itibaren, gerek YÖN kadrosunu, gerekse sonraki gelişmesi içinde Türkiye solunun bütün kesimlerini derinden etkilemiştir. Söz konusu eser, Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlayarak, geri kalmışlığının tarihini araştırıyor, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkiye'de kapitalizmin gelişmemesinin koşullarını tartışarak o güne kadar bu kapsamda ve belli bir politik amaçla incelenmemiş olan bu konuda tezler sunuyordu. Ayrıntıları bakımından daha geniş bir inceleme ve eleştirinin konusu yapılması gereken "Türkiye'nin Düzeni", ana çizgileri bakımından söylenecek olursa, tümüyle, YÖN'ün o dönemde propagandasını yaptığı genel "kalkınma yolu" tezinin kanıtlanması amacına yönelik bir tarih araştırması niteliği taşıyordu. Osmanlı'nın sömürgeleşmesinin ve Osmanlı İmparatorluğu'nda kapitalizmin gelişemesinin tarihi, Avrupa kapitalizminin ve sonra da emperyalizminin etkisi ve ilişkileriyle açıklanıyor, günümüz sorunlarına da bu perspektifle bakılıyordu. Ona göre, Osmanlı İmparatorluğu, kapitalizmin gelişebilmesinin bütün iç dinamiklerine sahip olduğu halde, sömürgeci ve emperyalist Avrupa ile olan ilişkiler bu geçişin önünü tıkamıştı. (*) Sonuçta, Doğan Avcıoğlu, çözümün "milliyetçi devrimcilik" yoluyla mümkün olduğu te-

(*) Bu konuda, kısaca şunlar söylenebilir: Osmanlı İmparatorluğu, özellikle 16. yüzyıldan başlayarak güçlenen bir feodal yapıya sahipti. Bütün gelirin yağma ve ilhaka, üretimin de esas olarak çok sınırlı bir tarıma ve önemli ölçüde ordunun ihtiyaçlarının belirlediği bir hayvancılığa dayandığı bu koşullarda, özellikle köylü-

ziyle çalışmasını tamamlıyordu.

YÖN'ün savunduğu siyasi programının, böyle bir sosyo tarihsel araştırma ile desteklenerek sunulması, hegemonik bir etki yaratmış, böylece, YÖN çizgisi, 1960'tan sonra, "sosyalizm" adı altında ortaya çıkan değişik akımların en genel ve ortak noktalarını formüle etme başarısını göstermiş, Doğan Avcıoğlu ve çevresinin bir iktidar odağı olarak algılanmasını sağlamıştır.

– "Yeni Devletçilik"

"Yeni Devletçilik" akımının başlıca kaynakları arasında, Türk aydınının geleneksel "Devleti Kurtarma" ideolojisinin bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. Türkiye'de batılılaşma akımının, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş eğilimine girdiği bir dönemde, "Devleti Kurtarma" hedefinin bir aracı olarak ortaya çıktığı düşünülürse, YÖN çizgisinde de, bu iki kavramın bir arada bulunmasının rastlantı olmadığı görülür.

YÖN dergisinde, bir "Türk sosyalizmi" arayışı içinde yapılan tartışmalarda az çok netleşen Yeni Devletçiliğin, başlıca üç temeli bulunmaktadır: Kemalizm, Avrupa türü sosyal demokrasi ve "Azgelişmiş ülkeler sosyalizmi"

Bu akımın siyasal ve sınıfsal içeriği hakkında, o dönemde YÖN'de incelemeleri yayınlanan Bulgar araştırmacı Dimitır Şiş-

---

ler üzerinde yoğunlaşan feodal sömürü ve baskı, basit yeniden üretimin ve birikimin bütün koşullarını yok edecek ağırlıktaydı. Avrupa'da, Amerika'nın keşfinden sonra gelişen altın ve gümüş akışının sağladığı kapitalistleşme sürecinin hızlanmasının başlıca olanaklarını, Osmanlı İmparatorluğu, dış seferler aracılığıyla ve haraç alacağı ticaret yollarını ele geçirerek sağlamaya çalışıyordu. Sermaye birikiminin ve iç pazarın oluşmasını önleyen ağır merkezi yapının yanı sıra, İmparatorluğun bütün olanaklarını heba eden ve hemen hemen hepsi başarısızlıkla sonuçlanan dış seferler de, olağan yollardan kapitalizmin gelişmesini engelleyen "iç faktörler"di. Öyleyse, sömürgeleşme, kapitalizmin gelişmemesinin nedeni değil, sonucuydu. Kapitalizmin gelişememesinin başlıca nedeni olarak sömürgecilerle ve emperyalistlerle ilişkilerin gösterilmesi, Avcıoğlu milliyetçiliğinin özel siyasi amaçlı tarih yorumunun sonucudur.

manov, şu değerlendirmeyi yapmıştı: "Türk sosyalizmi'nin Batı'daki anti-komünist sağ 'sosyalist' partilerin sosyalizm anlayışlarına olan yakınlığı nedeniyle, 'Yön' dergisinin de belirttiği gibi, sağ sosyalist partilerin örgütü olan 'sosyalist enternasyonal', SKD (Sosyalist Kütür Derneği)nin faaliyetlerine ve 'Türk sosyalizmi'ne büyük ilgi göstermiştir. Gerçekten de, 'Türk Sosyalizmi', Batı'daki sağ sosyalizmin ve burjuva reformizminin bir başka çeşidiydi." (Şişmanov, "Türkiye İşçi Ve Sosyalist Hareketi- Kısa Tarih 1908-1965, Belge yayınları, 1978. s. 226)

Gerçekten, bileşenleri açık bir biçimde, Avrupa sosyal demokrasinin öğelerinden oluşan bu akımın, kendisini "Türk" olarak nitelemesini haklı çıkaracak tek özelliği, Kemalizmi, kendi "sosyalizminin" temellerinden biri haline getirmeye çalışmasıydı. Kökeninde, Kemalizmi canlandıran 27 Mayıs darbesi bulunan bu akımın, kendisini tanımlarken, onun ayrılmaz bir uzantısı olarak Kemalizmi bir yana bırakması düşünülemezdi.

Bu akımın teorisyenlerine göre, "Sosyalizm", Kemalizmle ortak bir noktada buluşuyordu: Devletçilik.

YÖN'ün bir kurtuluş reçetesi olarak sunduğu devletçilik, özellikle o dönemde, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ekonomik politikası olmaya devam ediyordu. Ancak yukarıda da özetlediğimiz gibi, Avcıoğlu, bu devletçiliğin "tam ve doğru bir devletçilik" olmadığını ileri sürüyordu.

Türkiye'de devletçilik, özellikle '20'li yılların sonlarında netleşen bir teori haline getirildi.

Bir araştırmaya göre, bunun başlıca üç nedeni vardı:

—Devletçiliğin o döneme kadar uygulanan biçimi, beklenen sonuçları vermemiş, özel sanayi, teşvik yoluyla kalkındırılamamış ve gereken sermaye birikimi sağlanamamıştı.

—1928'de, Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı borçlarını ödemeyi kabul etti ve bu ödeme dengesini bozdu, döviz buhranı yaratmıştı.

—1929 Dünya ekonomik krizi, Türkiye'nin başlıca ürünleri durumunda olan tahıl ve hammadde fiyatlarını düşürmüş, Türkiye, ihraç

gelirleri bakımından büyük sıkıntıya girmişti. (Bkz: Yıldız Sertel, "Türkiye'de İlerici Akımlar", Ant yayınları, 1969. s. 28 vd.)

Bunun sonucunda, devlet sermayesinin temel dayanak haline getirildiği, özel sektörün devlet denetimi altına alındığı ve ekonominin planlandığı bir sistemin kurulması fikri ağırlık kazandı. Bir yanda, kapitalizmin ağır bunalımı altında yıkım yaşayan kapitalist ülkeler, diğer yanda, her şeye rağmen büyük bir başarıyla sosyalizmi inşa eden Sovyetler Birliği örnekleri, devletçilik uygulamasının tercih edilmesinde önemli rol oynadı. Kemalizmin o günkü sözcüleri, hem kapitalizme, hem de komünizme karşı olduklarını, kendi sistemlerinin, iki karşıt sistemin "en iyi yanlarını" almaya dayandığını ileri sürüyorlardı. Kapitalist değillerdi; çünkü, özel teşebbüs, devlet sektöründen sonra geliyordu ve ekonomideki yeri küçüktü. Komünist de değillerdi; çünkü "hür teşebbüsün memleket için istifadeli" olduğuna inanıyorlardı.

Bu genel yapıya bakarak, Türkiye'de devletçiliğin, esas olarak "bir milli burjuva sınıfı yaratmak" amacıyla uygulandığı iddia edilmiştir. Bu iddia, Doğan Avcıoğlu'nun "Türkiye'nin Düzeni" adlı eserinde enine boyuna işlenmiş ve Türkiye'deki hemen hemen tüm sol hareketler tarafınan uzun zaman kabul edilmiştir.

Bu iddia, devletçiliğin "eksik ve yanlış" uygulaması olarak eleştirilirken, bir de "tam ve doğru devletçilik" bulunduğu düşüncesini ileri sürmeye yardımcı olmaktadır.

Bu iddianın Marksizm açısından en kabul edilemez yanı, mevcut devletin sınıf temelini gizlemesidir. Eğer devlet bir burjuva sınıfı yaratmak istiyorsa, onun sınıfsal dayanağı hangi sınıftır? Bu soru, yalnızca Marksizm açısından anlamlıdır. Devleti, sınıfların üstünde ve onlardan bağımsız bir örgütlenme olarak gören, burjuva ve küçük burjuva ideologlar açısından ise, devlet, sınıf çelişkilerinin bir ifadesi ve bu zemin üzerinde egemen sınıfların baskı aygıtı olmadığına göre, sınıflardan bağımsız kendi başına bir varlığı olduğuna göre, ister kendisine bir burjuva sınıfı yaratabilir, isterse, ondan vazgeçip sosyalizmi uygulayabilir! Kuşkusuz bu görüşlerin

bu kadar çıplak olarak sunulması ve savunulması söz konusu değildir. Doğan Avcıoğlu, Türkiye tarihinin, çok eskilere uzattığı geçmişi içinden derlediği bütün malzemeyi, burjuvazinin yaratılmasının devlet eliyle gerçekleştiğini kanıtlamak için kullanmıştır. Bu tezin başlıca amacı, daha ileride göreceğimiz gibi, devletin egemen sınıfların iktidarının bir aygıtı olduğunu ileri süren Marksist önermeyi, ordunun devrimci rolü tezini güçlendirmek için geçersiz kılmaktır.

Devletçiliğin bir egemen sınıf politikası olarak doğmasının nesnel koşulları, doğrudan doğruya tarihin o döneminde burjuvazinin ulusal ve uluslararası ihtiyaçlarıdır.

Aynı dönemde, bütün dünyada, bütün burjuva devletler, krizin etkisiyle, kaynakların kullanılması ve sermaye birikiminin yollarının açılabilmesi için "müdahaleci politikalara" yönelmişlerdi ve bu politikaların teorisyeni olan Lord Keynes, bu yüzden "iktisat biliminin yeni peygamberi olarak" kabul ediliyordu.

Devlet ve burjuvazinin ayrı olgular olarak kabul edilmesi durumunda, Doğan Avcıoğlu'nun kanıt olarak ileri sürdüğü olaylar, bir bakıma yerli yerine oturmaktadır. "Özel teşebbüs, Türkiye'de devlet harcamaları ve ihaleleri ile gelişmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında sert ve hayli keyfi bir devletçilik uygulandığı halde, kapitalizm büyük bir gelişme kaydetmiştir."

Görülebileceği gibi, Avcıoğlu, devletçilikle kapitalizmin gelişmesini bir çelişki olarak görmektedir. Kapitalizm, devletçilik uygulandığı "halde" gelişmiştir!

Oysa, burjuvazinin devlet aygıtını, yalnızca aşağı sınıfların üzerinde egemenliğini sürdürmenin bir aracı olarak değil, aynı zamanda sermaye birikiminin ve merkezileşmesinin bir aracı olarak da kullandığı gerçeği açısından bakılırsa, burada bir çelişki olarak görülen şey, olağan bir burjuva politikası olarak belirecektir. Devletçiliğin, burjuvazinin dışında birtakım bürokratların uygulaması olmadığı, aksine, burjuvazinin sosyal ve ekonomik politikalarından biri olduğu görülebilecektir.

Fakat Avcıoğlu, burjuvazinin, cumhuriyet devletini adım adım ele geçirdiğini ve Milli Kurtuluş Savaşı'nın zaferlerini kendi malı haline getirdiğini ileri sürmektedir. Ona göre, Kurtuluş Savaşı, başta Mustafa Kemal olmak üzere, her özelliğiyle devrimci bir kadronun eseriydi ve bu yeni devletin temel özelliği, kapitalizme ve emperyalizme karşı olmaktı. Burjuvazi, özellikle de İstanbul burjuvazisi, kurtuluştan sonra, devleti ele geçirmiş ve onun asli özelliğini değiştirmişti. Avcıoğlu'nun bu konudaki kanıtları bilim dışıdır. Örneğin o, bu ele geçirme işleminin yöntemini şöyle anlatmaktadır: "Ankara Palas ve Karpiç, 1924'ten itibaren, Şişli burjuvazisi ve Babıali kadrosuyla dolmuştur. Şişli, ihtilalci kadroya salonlarını açarak ve kızlarını vererek yakınlaşma ve durumunu sağlamlaştırma fırsatını kaçırmamıştır. Bu izdivaçlar, İş Bankası etrafında kümelenen bazı ihtilalcilerin iş hayatına atılmalarıyla pekiştirilmiştir."

Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Devrimleri, YÖN yazarlarının ortak görüşüne göre, "Reformcu askerlerin ve uyanık memurların öncülüğünde başlamış ve yürütülmüş bir hareketti." Bu görüş, daha sonra Milli Demokratik Devrim teorisini savunan bütün çevrelerde değişik biçimlerde kabul edilmiştir. Örneğin Mahir Çayan, hareketin önderliğini, "küçük burjuvazinin en devrimci kesimi"nin yaptığını söyleyerek bu iddiayı geliştirir. Mihri Belli ve THKO çevresi de aynı görüştedir. İbrahim Kaypakkaya ise, Kemalizmden kopmak adına, bu görüşü mümkün en olumsuz haline çevirmeye ve Kemalistleri ve onların sınıfsal dayanağını, emperyalizmin uzantısı komprador burjuvazi olarak göstermeye çalışmıştır. Fakat bu görüşlerin ortak noktasını, Avcıoğlu'nun tezleri oluşturmaktadır. Devlet, bir biçimde, sınıfların dışında kurulmuş, sonra burjuvazi onu ele geçirmeye girişmiştir!

Doğan Avcıoğlu'nun "nikah yoluyla devleti ele geçirme planı" olarak özetleyebileceğimiz görüşünün geçerliliğini tartışmanın bile anlamı yoktur. Bu açıdan bakıldığında, yüksek bürokratlarla tekelci burjuva aileleri arasında bugün de sürüp giden tantanalı düğün-

lerin, devletin ele geçirilmesi sürecininin tamamlanmamış olduğunun kanıtı sayılması gerekir! Bugünkü büyük otel lobileri, büyük lokantalar, eskinin Karpiç'i ve Ankara Palas'ı gibi, tekelci holding temsilcileri ve Babıali kadrolarıyla, yüksek bürokratların buluşma yeri olmaya devam ediyor. Değişen hiçbir şey yoktur, bu bakımdan.

Bugün olanlar da o gün olanların bir tekrarıdır. Burjuvazi, devlet ihalelerinin, kredilerinin ve diğer kaynak aktarma yollarının paylaşılması noktasında, daima kendi içinde bir rekabet yaşar. Değişik burjuva klikler, holdingler ve tekeller arasındaki rekabet, devletin kaynaklarını paylaşma noktasında, değişmeyen yöntemlerle yürütülür. Gazetecilerin arabuluculuğu, bürokratların satın alınması, elverişli yasaların neler olduğu konusunda telkinler, uluslararası bağlantıların sağlanmasında devletin sağlayacağı kolaylıklar, bu pazarlıkların ve ilişkilerin değişmeyen konularıdır. Deyim yerindeyse, bu ilişkiler, devletle burjuvazi arasındaki ilişilerin teknik cephesini oluşturur. Burjuvazinin devleti ele geçirmeye çalışmasını değil, burjuvazinin kendi aygıtını teknik bakımdan daha elverişli işlemesi için güdümlemesini ifade eder.

Devletçilik ve liberalizm , burjuvazinin koşullara göre tercih edebileceği iki burjuva politikadır. Dolayısıyla, sınıfsal içeriği sabit kalma koşuluyla, bu iki uygulamadan birinin "sosyalizm" ya da "sosyalizme yakın", diğerini ise tam kapitalizm olarak adlandırmak, konuyu tamamen saptırmaktır. Böyle bir devletçilik anlayışının, sosyalizmle hiçbir ilgisi yoktur. Sosyalizm, işçi sınıfının iktidarıdır ve devletin açık ve net bir sınıf kimliği vardır: Proletarya diktatörlüğü. Böyle bir devletin ekonomik etkinliği ile burjuva bir devletin ekonomik etkinliğini, "devletçilik" soyutlaması altında özdeş göstermek, demagojiden ibaretti. Buradan hareket ederek, sosyalizmle Kemalizmin ortak noktalarının bulunduğunu söylemek ise, Avcıoğlu'nun siyasi stratejisinin bir parçasıydı.

Avcıoğlu'nun devletçiliği kapitalizme karşı bir uygulama olarak adlandırmasının, devleti sınıflarüstü bir konuma yerleştirmesinin

ve burjuvazi ile devleti birbirinden soyutlamasının da, temel ve stratejik bir anlamı vardır.

– Yön-Devrim Çizgisinin Sınıflara Bakışı Ve "devrim" Anlayışı

Doğan Avcıoğlu ve çevresinin, ekonomik bakımdan devletçiliğe ve siyasi bakımdan da, tek parti yönetimine dayanan bir toplumsal projesi vardı. Genel hedefleri bakımından, "Atatürk'le başlayan hareketin, halka dönük, düzenli, planlı ve akılcı bir iktisadi kalkınma politikasıyla tamamlanması" olarak tanımlanan bu projenin gerçekleşmesinde öncü gücün "asker sivil aydın zümre" olacağına inanıyordu. YÖN Bildirgesi, söz konusu programın kimler aracılığıyla gerçekleştirilmek istendiğine dair bir işaret vermektedir: *"Türk toplumuna yön verebilmek durumunda bulunan, öğretmen, yazar, politikacı, sendikacı, müteşebbis ve idareciler..."* Veya, *"Kurtulmanın birinci şartı, Türk toplumunun çeşitli kesimlerinde görev almış olanların ve millet kaderine hakim olacak mevkilere gelmiş bulunanların, düşüncelerini açıkça ortaya koyarak bir temel kalkınma felsefesi etrafında birleşmesidir."*

Burada, herhangi bir sınıf ayrımı gözetmeksizin, aydınlardan ve yöneticilerden söz edilmektedir. Bu, doğrudan doğruya, YÖN çevresinin "devrim" anlayışına bağlıdır.

Doğan Avcıoğlu, "Ulusal Kurtuluş Devrimi" olarak adlandırdığı programını şöyle açıklıyordu:

"Ulusal kurtuluş devriminin amaçları, tam bağımsızlık ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış bir Türkiye'yi en kısa zamanda kurmaktır." "Bu amaca ulaşmak için, kapitalist yapıların kırılması gerekmektedir. Bir ulusal kurtuluş devriminin programı, ana çizgileriyle şöyle özetlenebilir.

"—Tarımda, modern büyük işletme yapısını kurmaya yönelmiş bir toprak devrimi,

"—Dış ticaret, banka, sigorta ve büyük sanayinin devletleştiril-

mesi,

"—Özel kesim için de uyulması zorunlu bir kalkınma planı çerçevesinde ağır sanayiin temelini kurmayı amaç edinmiş sistemli bir devletçilik,

"—Halk kitlelerine geniş demokratik hakların sağlanması,

"—Bağımlı ilişkilere son verilmesi, ulusal ordu özleminin gerçekleştirilmesi ve bütün ülkelerle dostluğa dayanan Atatürkçü dış politikaya dönülmesi." (Avcıoğlu, "Devrim Üzerine", Bilgi Yayınevi, Şubat 1971. s.10-11)

Görüldüğü gibi, "kapitalist yapıların kırılması gereklidir" sözünden sonra söylenenler, esas olarak kapitalizmin özüne dokunmayan, hatta "tarımda büyük işletme yapısına yönelik işletmeler" formülasyonuyla kimi kapitalize tedbirleri öneren bir programdan ibarettir. Dış ticaret, bankacılık, sigortacılık ve büyük sanayinin devletleştirilmesi formülü ise, bu devletin hangi sınıfın iktidarının devleti olacağı sorusunu açıkta bıraktığı (daha doğrusu, Avcıoğlu'nun diğer yazılarında cevaplandırıldığı gibi, mevcut burjuva devletten başka bir şey önerilmediği) için, "kapitalist yapıların kırılması" sözüyle hiçbir biçimde tutarlı değildir.

Avcıoğlu, aynı yazısının sonraki bölümünün başlığını, "DEVRİM, TOPLUMSAL BİR SAVAŞTIR" biçiminde koymuştur. Soyut olarak doğru olan bu önerme, Avcıoğlu'nun elinde, bir toplumsal savaş (sınıf savaşı) dışında her anlama gelebilecek bir belirsizliğe ya da, sınıf savaşını kastetmemek bakımından tam bir açıklığa kavuşmaktadır. *"İç ve dış çıkar çevrelerinin direniş ve sabotajlarının, akıllı fakat müsamahasız bir tutumla boşa çıkarılması gerekmektedir. Bu anlamda, devrim, bir toplumsal savaştır."* (age. s. 11)

Bu anlamı kapalı cümlenin tam olarak anlaşılabilmesi için, programın diğer bölümlerine bakmak gerekmektedir. Avcıoğlu, devrimin hasım güçlerini saptadığı bölümde şunları yazıyor:

"... Büyük arazi sahipleri ve tefeciler, toprak devrimine tabiatiy-

la karşı çıkacaklardır. Zengin köylüyü ve orta köylünün bir kısmını peşlerinden sürüleyebileceklerdir. Hatta, yoğun bir propagandayla, ufak köylüyü bile ürkütmeleri mümkündür.

"Dış ticaret, banka ve sigortacılık ile büyük sanayiin devletleştirilmesi, bundan çıkar sağlayan büyük burjuvazinin devrime karşı çıkmasına yol açacaktır.

"İşbirlikçi büyük burjuvazi, bir avuç insandan ibaret değildir. Yaygın bir ticaret, bayilik, mümessillik şebekeleriyle yeni yükselen Anadolu burjuvazisini kendisine bağlamıştır.Daha alttaki esnaf kesiminde de kapitalist gelişme, yan sanayi ve lüks hizmet, inşaat ve imalat kesimi olarak, iyi kazançlı yükselen bir 'esnaf' zümresi yaratmıştır. Oto tamirciliği, mobilyacılık, lüks hizmetler ve lüks yan sanayi vb. tatlı faaliyet alanları haline gelmiş ve işbirlikçi büyük burjuvazinin doğal müttefiki sayılabilecek bir tutucu zümre yetişmiştir.

"Öte yandan işbirlikçi büyük burjuvazi, bürokraside, üniversitelerde kuvvetli dayanaklar sağlamıştır. Emperyalizmin ve işbirlikçi burjuvazinin ideolojisini benimsemiş ve çıkarlarıyla onlara bağlanmış olan bu tutucu bürokratlar, önemli mevkilerde bulunmaktadır.

"Dikkat çekici bir başka nokta, Atatürk'ten sonra, cici demokrasi yıllarında hızla gelişen şeriatçı akımlarla, işbirlikçi büyük burjuvazi arasındaki ittifaktır..." (Avcıoğlu, age. s.13)

Burada yapılan sınıf analizi görünüşte, Marksist bir tarzda yapılmış gibidir. Fakat, bir devrimde, "hasım güçler"in tespit edilmesinde başlıca çıkış noktası, öncelikle, devrime esas karakterini verecek olan sınıfın hangi sınıf olacağının belirlenmesidir. Eğer "hasım güçler"in, kimin açısından "hasım" olduğu konulmamışsa, devrim sürecindeki mücadeleyi de, devrimci iktidarın sosyal, ekonomik ve siyasal programını tanımlamak olanağı da bulunamayacaktır. Ancak bu belirlendikten sonra, "hasım güçler" hakkında söylenenlerin gerçekten Marksistçe olup olmadığı anlaşılabilecektir.

Doğan Avcıoğlu, yazısının devamında, "DOST GÜÇLER" başlığı altında, devrim programının dayanacağı sosyal sınıfları sıralamaktadır:

"Demek ki, devrimci bir düzen değişikliğinin karşısına dikilecek iç ve dış hasım güçler, hayli kuvvetlidir...

"Bozuk düzenden yana güçlerin bu avantajına karşılık, ulusçu güçlerin bilinçli ve örgütlü sağlam bir halk desteğinden yoksun oluşu, ciddi bir zaaf teşkil etmektedir. Atatürk, büyük devrimci hamlelerin gerçekleştirilmesini engelleyen bu durumun ıstırabını devamlı çekmiştir. Cumhuriyet'in gençliğe emaneti, ve Bursa Nutku, Atatürk'ün bir avuç genç devrimciyle devrim yapma durumunda kalışının ifadesidir. Nitekim Atatürk, 22 Şubat 1931 tarihinde Konya'da yaptığı bir konuşmada dayandığı sağlam güçleri şöyle açıklamıştır: 'Türk ulusu ne vakit yükselmek için bir adım atmak istemişse, bu adımın önünde daima öncü olarak, ulusal amacı gerçekleştiren kendi kahraman çocuklarından kurulu ordusunu görmüştür.... Ben, yüksek ordumuzun subaylarından ve onlarla birlikte olan Türkün aydın evlatlarından konuştuğum zaman, fikren, vicdanen, ilmen ulusal kahramanlığa hazır bütün Türk gençliğinden sözediyorum.'

"Atatürk ne yaptıysa, yukarıda tanımladığı devrimci ordu gücüne dayanarak yaptı. Türkiye'nin o günkü şartlarında, bilinçli ve örgütlü bir halk desteğinden yoksun kaldı." (Avcıoğlu, age. s.18-19)

Bir başka yazısında, burada söyledikleri daha açık olarak söylenmiş şu sözlerin bir tekrarıdır:

"Halk kütleleri, tutucu güçlerin ideolojik ve ekonomik egemenliği altındadır. İşçi ve köylü, köydeki ufak ağa ile kasaba eşrafından (kompradorlar aracılığıyla) Wall Street'e ve Washington'a kadar uzanan tutucu çember içindedir." (Avcıoğlu, "1965 Yılında Atatürkçülük", Yön, sayı 137)

İşte tam da bu noktada, devrimin nasıl bir devrim, hasım güçlere karşı düşünülen güçlerin nasıl bir sosyal güç olduğu açıklık kazanıyor.

"Hasım güçler" sınıflandırmasında, Avcıoğlu, Türkiye'nin o dönemdeki koşullarında, önemli bir devrimci potansiyel ifade eden emekçi köylülüğün hemen hemen tamamına yer vermişti. Küçük esnaf, işbirlikçi burjuvazinin bir parçası olarak nitelenmiş ve esas olarak hasım güçlerden sayılmıştı. Bütün ara tabakaları, devrimin öncüsü konumunu kazanmış bir sınıf için doğal müttefik haline getirecek sosyal ve siyasal koşullar, peşinen ve mutlak olarak yok sayılmış ve ayrışma, net olarak, Avcıoğlu ve çevresinin bütün teori ve pratiğinin arka planını oluşturan "halk ve aydın çelişkisi" şemasına göre kurulmuştur. Kekendi terimleriyle söylenecek olursa, temel çelişme, "ilerlemenin öncü gücü olan ordu ve aydın gençlik" ile, emperyalizm ve onun işbirlikçileri tarafından kontrol edilen bütün bir halk arasındadır. Marksist-Leninist bakış açısından, böyle bir çelişkinin ve ara tabakaların mutlak olarak egemen sınıflar safında yer tutacağını varsayan bir analizin hiçbir geçerliliği yoktur. Marksist-Leninist açıdan, ara tabakalar, egemen sınıfların politikalarını izleyebilecekleri gibi, devrimin seyrine bağlı olarak ve devrimci proletaryanın öncü rolünü başarıyla oynaması koşuluyla, devrimci politikaları da izleyebilirler ve genel olarak bu ikincisi kuraldır. Fakat Avcıoğlu'nu, bu süreçler ve koşullar hiçbir biçimde ilgilendirmemektedir. Çünkü, Avcıoğlu, bir "devrim süreci" ve buna uygun olarak sınıflar arasında bir dizi boğuşma sürecinde safların netleşmesi gibi bir perspektife sahip değildir. Ona göre "devrim", bir anlık bir vuruştan ibarettir. Önemli olan da bu vuruşu yapacak gücün saptanması ve örgütlenmesidir. Ona göre, açıkça söylediği gibi, bu güç, Türk ordusundan başka bir şey değildir. Bu örgütlenme ve devrim çalışmasında, halk nerede duruyor?

Avcıoğlu, bu soruya, yazısının "HALK GÜÇLERİNİN İNŞASI" başlıklı bölümünde cevap veriyor:

"Bugün, Atatürk günlerinin olumsuz şartları, kapitalist gelişme sonucu, bir ölçüde değişmiştir. Bir işçi sınıfı vardır. Topraksız ve az topraklı köylüler seslerini yükseltmektedirler. Tefeci ve aracı

sömürüsü altındaki üreticide bir kıpırdanış başlamıştır.

"Devrimci rejim, bu halk güçlerine dayanacaktır. Ne var ki bu güçler, henüz örgütsüzdür. Ne gerçek sendikalar, ne de bu halk güçlerini gerçekten temsil edecek siyasi partilerin var olduğu söylenemez. Devrimci rejim, tutucu güçler koalisyonunu etkisiz kılmak için, bu halk güçlerini inşa etmek, örgütlemek ve bilinçlendirmek durumundadır." (Avcıoğlu, age. s 19)

Halk güçleri, devrimci rejim kurulduktan sonra, inşa edilecek, örgütlenecek ve bilinçlendirilecektir!

Halk güçlerinin örgütlenebilmesi ve "tutucu güçler koalisyonuna karşı" dayanılacak bir güç haline getirilmesi için, önce devrimin yapılması ve ondan sonra da halkın "kazanılması" gerekiyor. Bunun için Avcıoğlu, şu programı öneriyor:

"Devrimci yönetim, halk yararına zaman içinde gerçekleştirilecek tedbirleri en kısa sürede ilan edecek, ve uygulamaya girişecektir: Tefeci borçlarının hükümsüz sayılması, tefeciliğin tasfiyesi, ürün fiyatlarının ayarlanması, kredi dağıtımının iyileştirilmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, sağlık işlerinin düzenlenmesi, gecekonduların ıslahı ve ciddi bir sosyal mesken politikasına girişilmesi, ucuz ve sürekli adaletin sağlanması, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılması, vergi sisteminin düzeltilmesi, toprak dağıtımı vb. gibi halk güçlerinin yararına bir sürü tedbir, en kısa sürede gerçekleştirilmeye çalışılacaktır."

İktidar mücadelesinin dışında tutulan halk güçleri, iktidar ele geçirildikten sonra bu iktidara dayanak yapılmak için, ekonomik ağırlıklı tedbirlerle "kazanılmaya" çalışılacak. Bu bağlamda, işçi sınıfı, özel bir şekilde ele alınıyor:

"Sendikacılık, işçileri bilinçlendirici değil, uyuşturucu bir rol oynamıştır. Bu nedenle, kısa sürede devrimci bilinç kazandırılan genç işçi liderlerinin öncülüğünde, Türk sendikacılığını yeni baştan kurmak gerekmektedir. Sayıca gittikçe büyüyen Türk işçi sınıfı, devrimci bilinç kazandırma ve örgütleme yolunda girişilecek yoğun

bir çabayla, devrimin kısa sürede temel dayanağı haline getirilebilir. Toprak devriminin yürütülmesinde, bilinçlendirilmiş ve örgütlenmiş tarım işçileri önemli bir rol oynayabilir." (Avcıoğlu, age. s. 22)

Diğer halk kesimleri gibi, işçi sınıfının da örgütlenmesi ve bilinçlendirilmesi, devrimden sonra gerçekleştirilmesi gereken işler arasında sayılıyor.

Elbette halka ve işçi sınıfına bu yaklaşımın başlıca kaynağı, "devrim" anlayışıdır. Avcıoğlu'nun literatüründe devrim, "ilerici askeri darbe" ile aynı anlama gelmektedir. 27 Mayıs darbesini incelediğimiz bölümde aktardığımız gibi, o dönemde, bütün sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde askeri darbelerle "ilerici rejim" kurmak, ciddi bir olanak olarak değerlendiriliyordu. Türkiye'de de, 27 Mayıs darbesinin, ilk anda değilse bile, zaman içinde "sosyalizme" yönelebileceğine inanan ve oldukça etkin bir kitle oluşturan aydınlar, özellikle 1965 seçimlerinde AP'nin büyük bir oy patlamasıyla iktidara gelmesi karşısında bu umutlarını terk etmişler ve 27 Mayıs'ın yapamadıklarını yapacak yeni bir askeri darbeye bel bağlamışlardı. AP'nin oy oranı % 51'in üzerindeydi ve bu sonuç, Avcıoğlu gibi aydınların, "halkın gerici olduğu" saptamasını yapmasına dayanak sağlıyordu. Erişkin nüfusun büyük bir çoğunluğunun "emperyalistlerin ve işbirlikçilerin" siyasi partilerini desteklediği bir ülkede, halka dayanarak devrim yapmak, bu aydınlar açısından imkansızdı. Öyleyse, kestirmeden ve "tepeden inme" bir biçimde, iktidarı ele geçirmek ve sonra da işçileri ve halkı bilinçlendirmek, en kolay, "akılcı" yol olarak görünüyordu. Çünkü, işçi sınıfı başta olmak üzere, bütün halk kitleleri, egemen sınıfların ideolojik ve siyasi etkisi altındaydı, kendi sorunlarına ve kendisi için mücadele edenlerin çabasına karşı kayıtsızdı.

Özellikle işçi sınıfı hakkında Yön'de yayınlanan yazıların genel içeriği, YÖN'ün devrimci-demokratik mücadele anlayışının kaynakları hakkında bir bilgi verecek niteliktedir. *"Madem ki işçi sınıfı*

ilerici mücadeleci niteliklere sahiptir ve bu sınıf ekmek, hürriyet, bağımsızlık adalet için savaşmaktadır da neden Türkiye'de işçi sınıfı bu meselelere karşı hemen tamamen ilgisizdir?

"Demokrasi, temel haklar, bağımsızlık, hürriyet gibi amaçlar bir yana işçi sınıfı, bugün Türkiye'de kendi yararına yapılan sosyal mücadeleye karşı bile ilgisiz, ve hatta birçok defa karşıdır."

Bu satırların yazıldığı tarih, 1967'dir. Oysa, 1960 darbesinden o güne kadar, işçiler, en sansasyonal eylem biçimlerini uygulayarak birçok gösteri, direniş ve grev yapmıştı. İlk "sessiz yürüyüş", Yüksek Hakem Kurulu'nun aldığı ilk kararlara karşı protesto için yapılmış, işçiler, sakallı ve takunyalı yürüyüşler düzenlemiş, Demiryolu işçilerinin on günlük yemek boykotunu, Ankara belediye otobüs sürücülerinin ve DSİ işçilerinin yürüyüşleri izlemiş, Çalışma Yasası'nın çıkışından önce İstanbul'da yüzbinlerce işçinin katıldığı büyük bir miting düzenlenmişti. 1965'te, yani yukarıdaki satırların yazılışından henüz iki yıl önce, Zonguldak'ta büyük bir işçi direnişi yaşanmış, jandarmayla çatışan işçiler çok sayıda ölü vermişlerdi. 1967 ise, neredeyse bir grevler yılı olarak anılmayı hak edecek ölçüde hareketli bir yıldı. Dolayısıyla, yukarıdaki sözleri haklı çıkaracak bir "ilgisizlik" söz konusu değildi. Bu ve benzeri yazılar, işçilerin sorunlara ilgisizliğini kanıtlamıyor, aydınların işçi hareketine ilgisizliğini gösteriyordu.

– "Devrimci Parti"

Doğan Avcıoğlu, devrim programını, devrimci bir parti ile yürütmenin zorunluluğunu öne sürüyordu. "Halk güçlerinin partisi" olan Devrim Partisi'nin, bütün dünyadaki pratik göz önünde tutularak, parlamenter yollardan iktidara gelmesinin çok mümkün olmadığını söyleyen Avcıoğlu, diğer yandan, Ortadoğu ve Latin Amerika'daki ilerici askeri darbelerin de, bir Devrim Partisi'ne dayanamadıkları için, başarılı olamadığına ve kısa sürede emperyalizm yanlısı güçler tarafından iktidardan uzaklaştırıldığına dikkat

çekiyordu. Ona göre, "su içinde balık gibi" kitlelerle kaynaşmış, bilimsel halkçı bir ideolojiyi benimsemiş partiler, toplumsal devrimin vazgeçilmez aracını teşkil etmektedirler. Devrimci parti, halka devrimci ideolojinin ve yeni değerlerin benimsetilmesinde, eğitim seferberliğinde ve halkın yaratıcı enerjisinin kalkınmaya yöneltilmesinde öncülük" yapacaktır (Avcıoğlu, age. s. 38-39)

Devrim Partisi, bir sınıf partisi olarak değil, askeri darbeyi gerçekleştiren ve yöneten güçlerin, kısacası "asker sivil aydın zümre"nin partisi olarak düşünülmektedir. İşçiler, emekçi köylülük, bu partinin yalnızca nesnesi olabileceklerdir. Ne partinin kuruluşunda, ne de devrim sürecindeki mücadelesinin kademelerinde, halk kitlelerine yer yoktur. Parti ile kitleler arasındaki ilişki, bir yöneten ve yönetilen ilişkisinden başka bir şey değildir ve yöneticiler yalnızca, "asker-sivil aydınlar"dır.

–"Sosyalizm"

YÖN dergisi, sosyalizm sözcüğünün Türkiye'de yaygın bir biçimde kullanılmasının ve genel bir sosyalizm sempatisinin gelişmesinin yolunu açmıştır. Fakat bu kavramın ne anlama geldiği, nasıl bir dünya görüşünü ifade ettiği ve nasıl bir sosyal ve siyasal düzen önerdiği konusunda da, geliştirdiği sempati ölçüsünde karışıklık ve bulanıklık yaratmıştır.

YÖN yayınlarında sürekli görülen antikapitalist propaganda ise, daha çok yabancı sermaye ve "komprador kapitalizm" aleyhine yoğunlaşmış, buna karşılık, İsveç, İngiltere gibi bazı ileri kapitalist ülkeler, sosyal demokrat ya da işçi partilerin yönetimde bulunmalarından ötürü, "sosyalist ülkeler" olarak tanıtılabilmiştir.

Sosyalizmin modern proleteryanın devrimci teorisi ve siyaseti olduğu, sosyalist devrimin bir işçi sınıfı devrimi, sosyalist iktidarın ise proletarya diktatörülüğü olduğu yolundaki en temel ilkeler, bu karışıklık içinde hiç ağıza alınmayan ya da "sosyalizmin bir türü" olarak geçiştirilen konulardır. Bunun yerine, YÖN, "Türk Sosyalizmi" denilen bir teori ve politika inşa etmeye girişmiştir.

"Türk sosyalizmi", YÖN çevresinde önce bir tartışma konusu olarak ortaya atılır ve "pek çok çeşidi" bulunduğu öne sürülen sosyalizmler içinde, "bünyemize en uygun" olanı seçme faaliyeti içinde ve etrafında birleşilecek ilkeler olarak süreç içinde formüle edilir.

"Türk Sosyalizmi"nin başlıca teorisyeni ve ideoloğu, TKP'nin ilk döneklerinden biri olan Şevket Süreyya Aydemir'dir. YÖN'ün sürekli yazarlarındadır ve eski Kadro dergisinin '30'lu yıllarda formüle ettiği birçok ilkeyi yeniden gündeme sokmaya çalışır.

Şevket Süreyya Aydemir'in, 12 maddede özetlediği "Türk Sosyalizminin ilkeleri" içinde, örneğin "antikapitalizm" de vardır ve şöyle tanımlanır: "Antikapitalizm: Milli ve halkçı ekonomi; karma ekonomiyi reddetmeyen, fakat parazit bir istismarcılığı reddeden bir devletçilik." "Atatürk'ün iki ilkesi, halkçılık ve devletçilik, Türkiye'ye sosyalist bir yol çiziyor." "Atatürk ilkelerine, milli sosyalizm adı verilebilir."

Milli Sosyalizm'in (ya da Türk Sosyalizmi'nin), başlıca hedefleri şunlardır:

"Türkiye'nin bugünkü temel meselesi, antiemperyalist ve antifeodal mücadeledir. Bu safhada hedef, ekonomik bağımsızlığın sağlanması, ... toprak reformunun gerçekleştirilmesi, ve anayasaca tanınan hak ve hürriyetlerin gerçekleştirilmesi ve korunmasıdır. Mücadale bu ana fikirler etrafında yapılmalı, her türlü ayırıcı düşünceden sıyrılarak, toplumun bütün tabakalarında yer alan milliyetçi ve demokratik kuvvetlerin bir araya getirilmesine çalışılmalıdır." (Avcıoğlu, "Sosyalist Geçekçilik" başlıklı makale. Yön, sayı 39. s. 20)

Devlet konusunda söylenenler, sosyalizm konusunda da tekrar edilmektedir.

Avcıoğlu ve çevresi, söz konusu politikalarını ve teorilerini, önceki bölümde de belirttiğimiz gibi, büyük ölçüde Sovyet revizyonizminin o dönemde bütün dünyadaki benzeri aydınlar arasında yaydığı "kapitalist olmayan yoldan kalkınma" teorisine dayandırı-

yorlar, sosyalizmin bu tahrif edilmiş ve özünden uzaklaştırılmış tanımını da, buradan alıyorlardı.

"Sosyalizme geçiş, kapitalist olmayan, halkçı ve devletçi bir politikanın kaçınılmaz bir sonucudur. Bu sebeble, sosyalistler, anti-emperyalist mücadelenin hayati önemini iyi kavramalı ve bütün öteki amaçlarını halen anti-emperyalist mücadeleye tabi olarak değerlendirmeye alışmalıdırlar."

Kendisini açıkça "milliyetçi devrimci, Atatürkçü" olarak tanımlayan bir hareketin, programının sınırlarını böylece belirlemesi ve sosyalizmi ve sosyalist görevler anlayışını bu tarzda formüle etmesi son derece doğaldır. Fakat, yazımızın sonraki bölümünde göreceğimiz gibi, bu çağrıya büyük bir istekle ve bu tezleri onaylayarak katılan "Marksist-Leninistler"in, "Proleter Devrimciler"in çıkmış olması, Türkiye sol hareketinin en ilginç dönemeçlerinden birisini oluşturmuştur.

Daha sonra, değişik siyasi hareketler tarafından birer "demokratik halk iktidarı programı" olarak savunulan birçok "asgari program" da, Kemalist YÖN çevresinin programlarından etkilenmiş, çoğu kez bu programı kopya etmekle yetinmiştir. Bu, bir ölçüde, YÖN çevresinin programının, bir demokratik devrim programının bazı maddelerini içeriyor olmasıyla açıklanabilir. Fakat, diğer yandan, YÖN, bu programın esas olarak 1961 Anayasası'nda ifade edilen hedefler olarak gösteriyor ve demokratik devrimin, anayasanın uygulanmasıyla hedeflerine ulaşabileceğini öne sürüyordu. YÖN'cüler, kendi programlarını, "Sosyal adalet içinde hızlı kalkınma" olarak özetliyorlar ve bu soyutlama, "Anayasa'nın benimsediği bir formül" olarak sunuluyordu. Devrim kavramının düzenin en temel belgesi açısından yozlaştırılmasını ifade eden bu tutum, dönemin, Milli Demokratik Devrim teorisini kabul etmiş "en radikal" silahlı hareketleri (THKO, TKP/ML ve THKP-C) tarafından da genel bir kabul görmüş durumdaydı.

YÖN, 1967 yazında yayınına son verdi. 1969'da, Doğan Avcıoğlu, DEVRİM gazetesini yayınlamaya başladı. İki yayının adları,

bu siyasal akımın gelişme evrelerini özetleyecek biçimde seçilmişti: YÖN, hareketin siyasal ve ideolojik yönünün tartışılması ve netleşmesi işlevini yüklenmişti; DEVRİM ise, artık bir "Atatürkçü ordu hareketi"nin gündeme geldiği inancıyla, "devrim"in program ve taktiğini belirlemek ve yaklaşan iktidara hazırlanmak üzere yayınlanmaya başlamıştı. Bu dönem aynı zamanda, YÖN yazarları arasında yer alan bir kısım solcu aydının, kendi siyasal çizgilerini netleştirmek ve savunmak üzere yeni yayın organları çıkardıları bir dönemdir.

Aydınlık, Türk Solu ve İşçi-Köylü, üzerinde duracağımız MDD çizgisinin dergileri olarak bu dönemde yayınlandılar.

3. MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİM TEORİSİ: MAOİZMLE SÜSLENMİŞ KEMALİZM

'60'lı yılların sonuna doğru, başta Mihri Belli olmak üzere bir grup "eski tüfek", oldukça radikal bir gençlik eyleminin de desteğiyle, TKP'nin eski ve mevcut görüşlerini "geniş cephe taktiği" ekseninde yeniden yorumlamaya giriştiklerinde, YÖN dergisinin (ve sonradan aynı çevre tarafından çıkarılacak olan DEVRİM gazetesinin) iki bakımdan önemli ölçüde etkisinde kaldılar.

Her şeyden önce, TKP revizyonizminin ve bu partinin etkisinde bulunan TİP'in, hareketi dar sendikal ve parlamenter çerçevede tutma gayretine karşılık, Mihri Belli ve çevresi, parlamenter ve "pasif-barışçıl" mücadele biçimlerine karşı haklı bir muhalefet teması geliştirmeye çalışıyorlar, bu noktada, mevcut rejimi "cici demokrasi" olarak niteleyen ve parlamentoyu başlıca mücadele hedefi haline getiren YÖN-DEVRİM çizgisiyle ortak bir zemin buluyorlardı. İkinci olarak, "geniş cephe", "millici güçler" kavramıyla nitelendirilen ve Avcıoğlu çevresinin literatüründe, "asker sivil aydın zümre"ye karşılık düşen güçlere, özel bir ağırlık ve önem veriyordu. Bir bakıma, propaganda ve ajitasyon temalarıyla, pratik yakın hedefler formülasyonunda önem taşıyan sosyal tabakalar ve siyasal odaklar bakımından, bu iki çevre arasında birbirlerine kolayca eşitlenebilecek özellikler bulunuyordu.

"Türk Solu" dergisi, yazarlarının birçoğu aynı zamanda YÖN

ve DEVRİM dergilerinin de yazarı olan bir "geniş cephe" dergisi olarak yayın hayatına başladığında, aşağı yukarı hazır bir teorik cephaneliği de beraberinde taşımıştı. Bu cephaneliğin başlıca silahları, YÖN hareketi tarafından geliştirilmiş, kullanılmış ve genelleştirilmişti. MDD kadroları ise, TİP içindeki uzunca sayılabilecek bir teorik ve pratik mücadele sürecinde, TKP-TİP görüşlerine karşı bu malzemeyi kullanmış, özellikle de, Marx, Engels, Lenin ve Stain'in yayınlanan eserlerine dayanarak, her bir kavramı Marksist teori içinde tanımlanabilir, uluslararası komünist hareketin belgeleriyle ilişkilendirilebilir kılmış ve derinleştirmişti. Bu yönelimde, TİP içindeki tartışmalarda, MDD'yi "sosyalizme karşı" bir küçük burjuva akımı olarak tanıtmaya çalışan TİP teorisyenlerinin ve önderlerinin tavrı etkili olmuştur. Böyle bir saldırı karşısında, "eski tüfek" Mihri Belli ve çevresindeki genç devrimciler, Lenin, Stalin ve Mao'da, kendi görüşlerinin dayanaklarını bulmaya yönelmişler, özellikle o dönemde SBKP'ye karşı teorik ve ideolojik mücadelesiyle olduğu kadar, Büyük Proleter Kültür Devrimi'yle de dünya devrimci hareketinde büyük prestije sahip olan Mao'da, teorilerini savunabilecek pek çok referans elde etmişlerdir. Bununla birlikte, MDD, doğuşunda Maoist bir hareket değildir. Türk Solu ve Aydınlık dergilerinde, Mao Zedung'un bazı yazıları yayınlanır ve dergilerin yazarları, Mao'yu başlıca alıntı kaynağı olarak görürüler, İşçi-Köylü'nün teoriyi basitleştirerek anlatmak üzere düzelenen köşesinin adı "Bilim Çin'de..."dir: Ne var ki, Doğu Perinçek çevresinin MDD'nin bu ilk biçiminden koparak "katıksız bir Maoizm" çizgisini geliştirecekleri döneme kadar, bu organlara egemen olan esas eğilim, Sovyetler Birliği'yle Çin arasında ara bir yol arayan ve bu tutumu, emperyalizme karşı mücadelenin bir gereği olarak açıklayan Ho Şi Minh'in "kardeş partiler arasındaki mücadelede yansızlık" prensibidir.

Fakat, bir yandan, devrimci gençlik kitleleri üzerinde çok olumlu etkiler yaratan Vietnam Kurtuluş Savaşı'nın, bir "halk savaşı" biçiminde gelişmesi ve bununla Mao'unun "Halk Savaşı Teorisi"

arasında dolaysız bir bağ kurulması gibi pratik ve güncel bir etkiyle, diğer yandan da, ÇKP'nin ve Mao Zedung'un dünya devrimci hareketine, SBKP'ye göre çok daha militanca bir destek veriyor olmasının etkisiyle, MDD saflarında genel eğilim, Mao ve ÇKP tezleri lehine bir "yansızlık"olarak biçimleniyordu.

Ancak, MDD'nin, Türkiye'nin sosyoekonomik yapısı, Türkiye'de sınıfların durumu ve devrimin genel çizgisi hakkındaki temel tezlerinin, esas olarak Çin devrimine ilişkin belgelerde destek bulacak bir içerikte sunulmuş olması, söz konusu ilişkiyi güçlendiriyor ve harekette Maoist bir eğilimin giderek güç kazanmasını sağlayacak başlıca koşulu oluşturuyordu.

MDD'ye göre, Türkiye, "yarı-feodal ve yarı-sömürge" bir ülkeydi. Önündeki devrimci adım, antiemperyalist ve antifeodal içerikte "Milli Demokratik Devrim" aşamasıydı. Milli Demokratik Devrim, emperyalist ve feodal sömürüden zarar gören bütün "milli sınıfların" ortak mücadelesiyle gerçekleşecekti. Bu devrimde, hangi sınıfın önder olacağı, mücadele içinde belli olacaktı. Özellikle bu son önermede, MDD teorisenleri, işçi sınıfının öncülüğü fikrini demagojik bir tarzda reddediyor, Avcıoğlu'nun "ordunun öncülüğü" tezini benimsemiş olmalarını, böylece gizleyebileceklerini umuyorlardı.

– MDD Teorisinde Sınıflara Bakış Ve Devrim Anlayışı

Eğer YÖN çevresinin anlayışıyla kıyaslanarak söylenecek olursa, Milli Demokratik Devrim çizgisi, bir "devrim" kavramına çok daha yakın bir teori öne sürüyordu. Fakat bu teori, pratikte, yalnızca "Kemalistleri" daha ileri bir çizgiye çekmenin aracı olarak rol oynuyor, kendi adına bir örgütlenmenin ve kendi adına bir devrimci mücadele yürütecek bir sınıfın politikası biçimini alamıyordu.

Özellikle bir sınıf politikası olarak kesinleşememesinin başlıca nedeni, demokratik devrimi, bir ulusal kurtuluş devrimi olarak tanımlayan YÖN çizgisinin etkisiydi. Tıpkı Yöncüler gibi, MDD te-

orisyenleri de, Mustafa Kemal önderliğindeki Kurtuluş Savaşı'nın, yarım kalmış bir burjuva demokratik devrimi olduğunu düşünüyorlar(*) ve perspektiflerini, bunun tamamlanması olarak kesinleştiriyorlardı. Bu durumda, demokratik devrim kavramı, "esas olarak burjuvazinin devriminin son noktasına kadar götürülmesi" biçimini alıyor ve Mao'nun anlayışına da uygun olarak "milli kapitalizmin geliştirilmesi", demokratik devrimci iktidarın hedefi olarak formüle ediliyordu. Bu anlayışın doğal sonucu ise, "milli burjuvazinin", demokratik devrime, tıpkı işçi sınıfı gibi, bütün gücüyle asılabileceği varsayımının bir ittifak politikasının temeli halinde genelleştirilmesi oluyordu. Tanımı daima belirsiz kalan "milli burjuvazi", MDD teorisyenlerinin gözünde, işçi sınıfıyla önderlik yarışına girişebilecek güç ve yetenekte bir devrimci sınıf niteliği kazanıyordu. Milli burjuvazi, kimler aracılığıyla temsil ediliyordu, demokratik devrim sürecinde bu sınıfla olan ilişki nasıl olacaktı gibi sorular ise, gene daima, Çin pratiğinin ortaya çıkardığı tarihsel örneklerle cevaplandırılıyordu. Türkiye'de egemen sınıflar, doğrudan doğruya dışarıya bağımlı "komprador burjuvazi" olarak tanımlanıyor, bu sınıfın emperyalist sermayenin dolaysız bir uzantısı ve "acentası" olduğu tespit ediliyor ve buna karşılık da, milli buruvazi, tümüyle ülkenin bir iç dinamiği olarak kabul ediliyordu. Bu ayrıştırmanın sonucunda, pratik olarak, proletarya, sınıf mücadelesinde, milli burjuvaziye karşı yalnızca ekonomik mücadelesinde desteklenebilir sonucu çıkarılıyor ve milli burjuvazinin emperyalizme karşı mücadelesinde, proletaryanın esas olarak ona destek olacağı bir siyasi şemaya ulaşılıyordu. Bu, yalnızca demokratik devrim sürecindeki bir ittifak

(*) "Kemalist devrim", gerçekten yarım kalmış bir burjuva devrimiydi. Ancak bunun nedeni, bizzat Kemalist diktatörlüğün, "bir köylü toprak devrimi olasılığına karşı", siyasi ve ideolojik bir saldırıyı başlatmış olmasıydı. Dolayısıyla yeni bir devrimci hareket, "yarım kalmışı tamamlamak" biçiminde değil, tamamen farklı bir sınıfsal temelde, bir halk devrimi olarak gelişebilirdi. Programı, bu biçimde, "yarım kalmışı tamamlamak" düşüncesiyle formüle etmek, sonunda, 'kapitalizmin geliştirilmesi' ile sınırlamak anlamına geliyordu.

politikası olmakla da kalmıyor, milli burjuvazinin devrimden sonra da uzun bir süre, milli kapitalizmin geliştirilmesi amacıyla desteklenmesini öneren bir program maddesi olarak formüle ediliyordu. Çin örneğine uygun olarak, "milli kapitalizmin geliştirilmesi", daha sonra geçilecek sosyalizm aşamasının "maddi temelinin güçlendirilmesi" için bir koşul olarak öne sürülüyordu. Bu görüşlerin, yalnızca YÖN-DEVRİM çizgisinin etkisiyle oluştuğu söylenemez. "Eski Tüfek"lerin, Avcıoğlu'ndan çok daha önce, benzeri görüşleri büyük bir açıklıkla formüle etmiş olan Şefik Hüsnü'den devraldığını söylemek daha olacaktır. Özellikle Kemalizm karşısındaki konumu ve Kemalist diktatörlüğün demokratik devrimi gerçekleştirebileceği yolundaki umutları bakımından, MDD'nin asıl fikir babası, Şefik Hüsnü'dür. Fakat bu görüşler, şimdi artık, bir "geniş cephe" nin unsuru halinde ve Avcıoğlu gibi aydınların prizmasından geçerek MDD'ye yerleşmişlerdi.

Bu fomülasyon, yalnızca MDD'nin ilk döneminin bir anlayışı olmakla kalmamış, daha sonraki yıllarda da, bu kökenden gelen bütün hareketlerin "asgari programlarının" bir özelliği olmaya devam etmiştir.

Bu anlayışta, yalnızca Mao Zedung'un etkisinin bulunduğunu söylemek yeterli değildir. YÖN tarafından geliştirilen ve kökleri SBKP revizyonizminde bulunan, "kapitalist olmayan kalkınma yolu" teorisinin Kemalizme yedirilmiş olması ve ülke koşullarının yalnızca buna izin verecek bir maddi zemin sunduğunun geniş bir propaganda malzemesi ile desteklenerek kabul ettirilmiş olması, Mao'unun etkisinden daha belirleyici bir rol oynamıştır. Maoculuk, yalnızca bu teorinin "Marksist" bir kaynak tarafından da doğrulandığı güvenini vermeye yaramıştır. Köklerini MDD teorisinden alan bütün demokratik devrim programları, daha uzun yıllar, komprador kapitalizminin tasfiyesi ile milli kapitalizimin geliştirilmesi düşüncesini bir arada sunmaya devam etmiştir.

Sosyalizme geçişin, ancak gelişmiş bir kapitalizmin hazırlayacağı maddi koşullara bağlı olduğu yolundaki tez, esas olarak II.

Enternasyonal revizyonizminin özelliği olmakla birlikte, Türkiye'deki kökenini, bu tür sosyal demokratizmin ilk savunucusu olan YÖN akımı teşkil etmektedir. Maoizm, Kemalizm kılığına sokulmuş bu burjuva reformizmine, devrimci bir kimlik kazandırılmasının aracı olmuştur. YÖN'ün tarihçileri ve teorisyenlerinin, özellikle de Doğan Avcıoğlu'nun Türkiye'nin Düzeni adlı eserinde ortaya koyduğu görüşlerin, Marksist terminolojiyle dile getirilmesinden başka bir şey olmayan "yarı feodal, yarı sömürge" ülke tespiti ile buna dolaysız olarak bağlanan "Milli Demokratik Devrim" tezi, birbirinden ayrılamaz bir ikili olarak bütün teorik gelişmeyi belirlemiştir. Türkiye'de özellikle TİP çevresinin revizyonist "sosyalist devrim" tezine karşı, tek devrimci alternatif olarak MDD'nin ileri sürülmüş olması, bu milliyetçi ve sınıf kıstaslarından yoksun taktik ve strateji anlayışının en militan çevrelerde kabul görmesini kolaylaştırmıştır.

Önceki bölümde ele aldığımız gibi, YÖN, kendi programının herhangi bir sınıfla tanımlanmasına girişmemişti. O, "memleketin kaderi üzerinde etkili olan bütün çevrelere", herhangi bir sınıf farklılığı gözetmeksizin çağrıda bulunuyor, "belli bir kalkınma felsefesi etrafında birleşme"nin, yeterli olacağını savunuyordu. MDD ise, "milli demokratik devrim"in, esas olarak bir "burjuva demokratik devrim" olduğu görüşünden yola çıkarak, bu devrime katılan sınıflar arasında bir sınıf mücadelesi olamayacağını öne sürerek, aynı kaba görüşü tekrarlıyordu. Ne var ki, burada, Kemalizmin sınıf farklılıklarının üstünde bir milli ideoloji olduğunu öne süren görüşlerinin sözü edilmiyor, Mao'nun "halk sınıfları arasındaki ilişkiler" konusundaki tezlerine dayanılıyordu.

-Darbeci Geleneklerin MDD'Ye Etkisi

Avcıoğlu, "devrimden sonra" halk güçlerinin inşa edileceğini, işçilerin ve yoksul köylülerin devrimden sonra bilinçlendirilip örgütleneceğini ileri sürerken, esas olarak, büyük halk kitlelerinin

çok etkili bir biçimde, egemen sınıfların ideolojik ve politik hegemonyası altında bulunduğu görüşünden hareket ediyordu. Böyle bir kitlenin, devrimci mücadele sürecinde bilinçlendirilip örgütlenmesinin önündeki engelleri kaldırabilmek için, iktidar olmak zorunluydu. İktidar, "tutucu güçler koalisyonunun" elinde oldukça, halka devrimci fikirleri götürmenin olanağı yoktu.

İşçilerin ve halkın devrimci bilinçle donatılması ve devrimci tarzda örgütlenmesinin, olanaksızlığı hakkındaki bu görüş, en etkili biçimde, Mahir Çayan'ın "suni denge" teorisinde yansımıştır. Mahir Çayan, bilinç ve örgüt kavramlarıyla ilgili bütün Bolşevik çalışma tarzını, dünyanın o dönemdeki koşulları bakımından geçersiz hale gelmiş "klasik anlayış" olarak eleştirmiş ve bunun yerine, "silahlı propaganda" diye adlandırdığı ve esas olarak işçilere ve halka güvensizliğin ürünü olan "dışarıdan müdahale ile" bilinç götürülebileceğini savunan bir teoriyi öne sürmüştü. Burada, açık bir biçimde, YÖN çevresinin halka ve işçi sınıfına olan güvensizliğinin, halkın hemen hemen bütün sınıf ve tabakalarının gerici olduğu yolundaki propagandasının etkisi görülebilir.

MDD'nin daha önceki varyasyonlarında ise, bu etki, devrimci hamleyi halk dışındaki güçlerden bekleme biçiminde görülebilir. MDD'nin, bir halk devrimini örgütlemek yerine, ulaşabildiği halk kitlelerini, muhtemel bir "ilerici askeri hareket"e destek verecek biçimde yönlendirmesi, halkın ancak böyle bir "devrime" destek olabileceği, ama kendi adına bir devrimi başaramayacağı yolunda bir kanıya sahip olmakla ilgilidir.

– MDD Pratiğinde"Devrimci Parti"

MDD çizgisi, hiçbir zaman bir proletarya partisinin örgütlenmesi görevini önüne koymadı. Aksine, partisizliğin teorisi yapıldı ya da Doğu Perinçek gibi temsilcileri tarafından, "bizim partimiz, Mustafa Kemal'in partisidir" türünden, demagojik burjuva sloganlarla bu sorun geçiştirilmeye çalışıldı. MDD, temel örgütü DEV-

GENÇ olan bir hareket halinde kalmayı tercih etti. Mihri Belli, çok sonraları, bu kitabın ekler bölümünde okunabilecek olan tartışmada, parti konusundaki çekingenliklerini "temel bir hata" olarak değerlendirmiştir.

Ancak bu "temel hata"nın, savunulan devrim anlayışıyla, daha doğrusu, devrimci hareketi, genel olarak "milli burjuvazinin", özel olarak da küçük burjuvazinin en radikal kesiminin siyasi hareketi gibi değerlendirilen "sol cunta"nın bir yedek gücü olarak görmekle yakından ilgisi vardır.

MDD, devrimci taktik ve strateji konusundaki görüşlerini, önce TİP içindeki tartışmalarda, TİP yönetimine karşı geliştirip savundu. Bu tartışma sürecinde, MDD'nin TİP'e karşı tavrı, örgütün dışlanması ve karşısına da yeni bir örgüt konulmaması biçiminde gelişmiştir. TİP, alternatif bir parti düşüncesiyle değil, partisiz devrimcilik eğilimiyle eleştirilmiştir. Oysa TİP içinde yer alan birçok aydın, işçi ve köylü, "partili mücadele" kavramına yatkın, fakat bu partinin nasıl bir parti olması gerektiği konusunda ise belirsizlikler içindeydiler. MDD, bu konudaki tavrını da YÖN-DEVRİM çizgisinden devralmıştır.

YÖN'ün TİP'e karşı tavrı, esas olarak sağdan muhalefet özellikleri göstermektedir. TİP'e karşı yöneltilen eleştirilerin başlıcaları arasında, "sınıf önderliği sorununu en önemli konu olarak ortaya atmaları" ve "demokratik devrim yerine sosyalist devrim önermeleri" olarak özetlenebilir. Gerçekte, TİP'in "işçi sınıfının devrimdeki öncülüğü"nde ısrarlı olduğu noktasından da, "sosyalist devrimi" önerdiği için de eleştirilmesi tamamiyle yersizdi. TİP, önümüzdeki bölümerde ele alacağımız gibi, bu kavramları tamamen içi boşaltmış bir biçimde kullanıyor ve pratik olarak işçi sınıfını bir oy deposu olarak görüyor, "sosyalist devrim" programı olarak öne sürdüğü programda ise, yöncülerin programından farklı bir şey söylemiyordu. YÖN ile TİP arasındaki tartışmanın özünü, gizli olarak, parlamento ve legal parti karşısındaki tutumları belirliyordu. TİP, legalizm ve parlamentarizm konularında tavizsiz ve katı bir çizgi

benimsemişti ve özellikle de 1965 seçimlerinde kazandığı 15 milletvekilliğini, iktidara giden yolun açılması olarak propaganda ediyordu. YÖN-DEVRİM çevresi, parlamentoyu da, parlamentoyu oluşturan seçim sistemini de, "cici demokrasinin" öğeleri olarak stratejik bakımdan reddetmişti. Bu tutum, MDD'ye aynen yansıdı. MDD, "cici demokrasi" terimi yerine "Filipin tipi demokrasi" terimini geçirdi. Bununla birlikte, TİP'e karşı tutum, dönem dönem değişilikler göstermiştir.. MDD kurmayı, uzun süre TİP içindeki mücadeleyi, TİP'in ele geçirilmesi çizgisinde tutmuş, "TİP'i gözbebeğimiz gibi korumalıyız", "TİP'i adına layık bir örgüt haline getirmeliyiz" gibi sloganlar, uzun bir dönem geçerli kalmıştır. Görülebileceği gibi, parti konusundaki tutum, legalizmle partisizlik arasında gidip gelmiş, fakat asla illegal bir komünist partisi düşüncesine ulaşmamıştır.

YÖN-DEVRİM çevresinin, TİP'e yönelttiği bir diğer eleştiri, "sosyalist devrim" sloganını öne sürerek, kendisini antiemperyalist mücadelede rol oynayacak temel güçlerden soyutlamasıydı. Bununla kastedilen de, açıkça YÖN-DEVRİM çevresinin başlıca dayanağını oluşturan "asker-sivil aydın"lar, emekli subaylar, antikomünist aydınlar vs. idi. Bu noktada ilginç bir bulguya değinmekte yarar var. TİP, 1965 seçimlerinde, üç büyük kentte, en çok oyu, subaylardan, memurlardan ve düzenli bir gelire ve görece iyi yaşam koşullarına sahip olan işçilerden almıştır. Araştırmacı Hikmet Özdemir'in verilerine göre, TİP, Ankara'da en çok oyu, Çankaya ve Yenimahalle'den almıştır. Yenimahalle'de en çok oy alınan semt ise, subay oylarının büyük çoğunluğu oluşturduğu Bankaevleri'dir. Üç büyük ilde, gecekondu semtlerinden alınan oy ise son derece düşük bir oranda kalmıştır. YÖN'ün, TİP'e karşı cepheden ve en temel konulardaki ayrılığı öne çıkararak sert eleştiriler yöneltmesinin sebebi, bu etkide aranabilir. YÖN, bir vurucu güç olarak parlamentonun karşısına dikmeyi düşündüğü "ilerici subay" gücünün, parlamentoyu tek iktidar kurumu olarak onaylayan TİP'ten koparmak zorundaydı.

Parti ve sosyalizm kavramlarına karşı geliştirilen eleştirinin temelinde, YÖN-DEVRİM çizgisinin burjuva, küçük burjuva sınıf karakteri belirleyiciydi.

MDD, parti ve sosyalizm kavramlarına, aynı gerekçelerle karşı durmuştur. Her şeyden önce, MDD kurmayları, parti kavramıyla sınıf kavramlarının birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğunu bilecek bir gelenekten geliyorlardı. Kurulacak devrimci bir partinin sınıf karakterinin belirlenmesi ise, tıpkı Avcıoğu çevresinde olduğu gibi, MDD çevresinde de "anti-emperyalist cepheyi bölücü" bir rol oynayacağı gerekçesiyle reddediliyordu. MDD'nin en çok öğrenci gençlik içinde başarıya ulaşmasının fakat işçiler arasında çok sınırlı bir etki yaratmasının bir nedeni, bu küçük burjuva program ve taktik anlayışı olmuştur. Aslında, işçi sınıfı, MDD'nin kazanmak ve örgütlemek için ele aldığı sosyal güçlerin içinde, öğrencilerden ve köylülerden sonra geliyordu. Bu yüzden, MDD'nin işçi sınıfı içindeki etkisizliğini, işçilerin MDD programını sınıfsal taleplerine uygun bulmamalarıyla açıklamak, kendiliğindenci bir bakış açısına karşılık düşecektir. İşçi sınıfı içindeki etkisizliğin asıl nedeni, MDD'nin işçi sınıfına uzak duruşudur.

İşçi sınıfı, daima kendisine "dışarıdan bilinç verilecek" bir yığın olarak görülmüş, bu doğru ilke, en olmadık biçimlerde, ya darbeciliğin gerekçesi ya da "silahlı propaganda" gibi sonradan etkili olacak perspektiflere doğru çarpıtılmıştır.

IV BÖLÜM
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ

1. BİRİNCİ TİP

– Kuruluş Ve Program

TİP'in kuruluş çalışmaları, Aybar'ın anlattıklarına göre, ilk kez, 1955-56 yıllarında düşünülmeye başlanmıştı. Tasarıyı geliştirenler arasında, daha sonra TİP'in ilk kurucu üyeleri arasında yer alacak olan sendikacılar vardır. İbrahim Güzelce, Kemal Türkler, Kemal Nebioğlu, Şaban Yıldız, bu ilk girişimlerinden bir sonuç alamıyorlar. 27 Mayıs sonrasında, sendikacı Nuri Beşer, ilk girişimi başlatan sendikacıları Adalet Partisi'nde çalışmaya çağırmak üzere bir toplantı düzenliyor. Bu toplantıda, Zeki Gedik, İbrahim Denizcier, Zeki Şahin, Kemal Nebioğlu bulunuyor. Tartışmalar sonunda, Nebioğlu ve Denizcier, "kendi partimizi kuralım" diyerek, AP'de çalışma önerisini reddediyorlar. 12.2.1961'de, Müskirat Federasyonu Genel Merkezi'nde yapılan toplantıda, Türkiye İşçi Partisi'nin kurulmasına, gene yukarıda adı geçen sendikacıların içlerinde bulunduğu 40-50 sendikacının toplantısında karar veriliyor. Gizli oyla yapılan seçimle, aralarından on kişiyi, kurucu olarak görevlendiriyorlar: Seyfi Demirsoy, Nuri Beşer, Kemal Türkler, Avni Erakalın, Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu, Şaban Yıldız, Ziya Hepbir, İbrahim Güzelce, İbrahim Denizcier. Ancak, sendikacılık eğitimini Amerika'da almış ve Türkiye'de Amerikan tipi sendikacılığın babası sayılan Seyfi Demirsoy ile Nuri Beşer, kurucu üye olmaktan vazgeçi-

yorlar. Salih Özkarabey, Adnan Arkın, Ahmet Muşlu, Hüseyin Uslubaş ve Saffet Göksüzoğlu, kuruculuk için kendilerini öneriyorlar ve böylece on iki kurucu tespit ediliyor. 13 Şubat 1961'de TİP'in kuruluş dilekçesi, İstanbul Valiliği'ne veriliyor.

Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluşu, 14 Şubat 1961'de yapılan bir basın açıklamasıyla kamuoyuna duyuruluyor ve kurucu 12 sendikacı, *"Ezilen işçi sınıfının haklarını korumak için"* bir parti kurma ihtiyacının doğduğunu, *"çeşitli siyasi partiler içinde eriyen işçi sınıfının"* bundan böyle kendi temsilcisi olan TİP içinde toplanacağını ilan ediyorlar.

Sendikalar Birliği Genel Başkanı Avni Erakalın, Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler, tekstil işçisi Şaban Yıldız, basın işçisi ve Basın-İş Genel Sekreteri İbrahim Güzelce, OLEYİS yöneticilerinden Kemal Nebioğlu, basın işçisi Salih Özkarabay, Lastik-İş Sendikası Genel Başkanı Rıza Kuas, İbrahim Denizcier, Adnan Arıkan, Ahmet Muşlu, Hüseyin Uslubaş ve Saffet Göksüzoğlu, TİP kurucuları olarak açıklamayı imzalamışlardı. Bu ilk haliyle TİP, sendikacıların bütün örgütlenme ve siyaset alışkanlıklarını yansıtıyordu. Kuruluş yılının sonbaharında yapılan seçimlere TİP parti olarak katılmadı ve ilk genel başkanı Avni Erakalın, Yeni Türkiye Partisi listesinden aday olarak seçimlere girdi.

TİP'in kuruluş çalışmaları devam ederken, ayrı bir parti kurma girişiminde olan Mehmet Ali Aybar ve arkadaşları, açıklamanın yayınlanmasıyla birlikte, kendi faaliyetlerini durdurarak, sendikacıların kurduğu partiye yardımcı olma kararı alırlar. Mehmet Ali Aybar, anılarında, kendilerinin kuruluş çalışmalarına katkılarının, ancak kuruluş tamamlandıktan sonra, programın baş kısmına, "Mustafa Kemal paşanın mecliste 1 Aralık 1921 günü yaptığı konuşmadan, devletin halkçı niteliği ve emperyalizme, kapitalizme karşı ulusça savaşmak zorunluluğu hakkındaki bölümün" konulmasından ibaret kaldığını yazıyor. (Bkz: M. Ali Aybar, TİP Tarihi, BDS yayınları, s. 177)

Aybar, 1962 yılına kadar TİP'in dışında bir başka "sosyalist"

partinin kurulması çalışmalarını sürdürdü. Ne varki TİP içindeki bazı gelişmeler, sendikacıları, kendileri dışındaki çevrelerle ilişkiye zorluyordu. 1 Şubat 1962'de, TİP kurucuları sendikacılar, kendi aralarında yaptıkları toplantıda, partinin kapılarını "sosyalist aydınlara" açmaya ve genel başkanlık için Mehmet Ali Aybar'ı göreve çağırmaya karar verdiler. Aybar, genel başkanlığı kabul etmek için zaman istediğini ve kendi arkadaşlarıyla konuyu görüştüğünü anlatıyor. Doğan Özgüden ise, Aybar'ın, parti genel başkanlığını kabul etmek için, olağanüstü yetkiler tanınmasını ve tüzük ve programın kendi isteği doğrultusunda değiştirilmesini şart koştuğunu yazıyor. (Bkz: "Türkiye İşçi Partisi'nin Kuruluşu" Doğan Özgüden, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, C. 6 s. 1998-1999) Aybar, gene kendi anılarına göre, önce birlikte parti kurma çalışmalarını yürüttüğü Orhan Arsa, Cenani Güngördü, Sedat Erbil ve İhsan Güngör ile görüşerek genel başanlık önerisini kabul eder. Diğer arkadaşları da, partiye girerler. Sonra da, Rasih Güran, Nevzat Hatko ve Behice Boran ile de görüşerek, kendisiyle birlikte partiye girmeye çağırır.

9 Şubat 1962'de bir basın bülteni yayınlayarak, Türkiye İşçi Partisi genel başkanlığı görevini üstlendiğini kamuoyuna duyurur.

Bundan sonra da, TİP'in mevcut tüzüğü üzerinde değiştirme çalışmaları başlar. Önce, Aybar'ın deyişiyle, "partide sol aydınların hegemonyasını önlemek için" 53. madde değiştirilir. Bu madde şöyledir: *"Partinin bütün organlarında görevli bulunanlardan yarısının, kendisi üretim araçlarına sahip olmadığı için emek gücünü üretim aracı sahiplerine satarak yaşayanlar veya işçi sendikaları yönetim organlarında görevli bulunan üyeler arasından seçilmiş olması gözetilir."*

"Sol aydınların hegemonyasına karşı" bir önlem olarak konulduğu ileri sürülen bu maddeye, işçilerin yönetim organlarında temsil oranının sadece %50'de kalması dolayısıyla eleştiriler yöneltilir. Bir işçi partisinde, bu oranın daha yüksek olması gerektiğini

söyleyenlere karşı Aybar, şu cevabı verir: *"Sola karşı hırçın bir politika izlendiği o günlerde, 'sınıf egemenliğini Anayasa yasaklamıştır, siz sınıf egemenliği kurmak amacındasınız' suçlamasını önlemek istedik."* (Aybar, age. s. 217)

Bu noktada, TİP'in ilk yıllarında taşıdığı açık bir niteliği saptama olanağını buluyoruz.

TİP, sendika bürokrasisinin, sendikalist (trade-unionist) ve uvriyerist eğilimleriyle, reformcu aydınların popülizminin bir karmaşası olarak doğmuştur. Bu karışımda "sosyalizm", ancak Avrupa sosyal demokrasisinin, bir başka deyişle II. Enternasyonal partilerinin, en geri politikaları düzeyinde yer alıyordu. Bu iki eğilim, işçi sınıfı adına konuşmak üzere birleştiğinde ortaya çıkan tüzük, tam bir açıklıkla "yarı yarıya" yönetimi paylaşmak noktasında uzlaşıyordu. Aybar'ın "sol aydınların hegemonyasına karşı" önlem önermesi ve bunun bir tüzük maddesi haline getirilmesi, popülizmin tipik örneğiydi. Gerçekte, TİP'in içinde, tüm organlarında yarı yarıya temsil edilmeleri istenen işçilerin böyle bir oranı tutturacak varlıkları yoktu; parti bünyesinde, tüzüğe uygun özellikleri taşıyanlar, sadece sendika bürokratlarıydı. Bir bakıma, adlarını daha önce saydığımız bu kişiler, Aybar'ın tanımlamasına göre, birer işçiden çok, "sol aydınlar" deyimiyle ifade edilen grubun özelliklerini taşıyan insanlardı.

TİP'in bu bileşiminin, daha doğrusu, aydın popülizmi ile uvriyerizm (işçi kuyrukçuluğu) karışımının, Avrupa tipi sosyal demokratizm çerçevesinde oluşturmaya çalıştığı politik çizgi, bir başka etken tarafından belirlenmişti.

27 Mayıs sonrasının genel aydın eğilimi halinde yükselişe geçmiş bulunan Kemalizm, TİP'in başlıca argümanlarında da önemli bir ağırlık taşıyor ve sosyalizm, temelde, Kemalizmin ileri bir yorumu olarak sunuluyordu.

TİP'in 10 Şubat 1964'te, İzmir'de yapılan 1. Büyük Kongresi'nde kabul edilen programının başlangıç bölümü, "Büyük Millet Meclisi'nin Beyannamesi" başlığı altında, Mustafa Kemal'in bu ko-

nuşmasından oluşuyordu. Bu konuşmada, Mustafa Kemal, "Türkiye Büyük Millet Meclisi, ... hayat ve istiklâlini yegâne ve mukaddes emel bildiği Türkiye halkını, emperyalizm ve kapitalizmin tahakküm ve zulmünden kurtararak irade ve hakimiyetin sahibi kılmak gayesine vasıl olacağı kanaatindedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin hayat ve istiklaline suikast eyleyen emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzlerine karşı müdafaa ve bu maksada aykırı hareket edenleri tedip azmiyle kurulmuş bir orduya sahiptir" diyordu. Konuşma, 21 Ekim 1920 tarihini taşıyordu. TİP programının ilk sayfalarında, "ATATÜRK DİYOR Kİ" başlığı altında, 1 Aralık 1921 tarihli bir başka konuşmaya yer verilmişti. Burada da, Mustafa Kemal, "Biz, hayatını, bağımsızlığını korumak için çalışan emekçileriz, zavallı bir halkız. bağımsızlığımızı güven altında bulundurabilmek için, milletçe bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe savaşmayı uygun gören bir doktrini izleyen insanlarız" diyordu. Türkiye Komünist Partisi'nin kurucusu Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesinden 20 gün önce söylenen bu sözlerin hangi politik ve jeostratejik kaygılarla dile getirildiğini, programın başına konulmasını isteyen aydınlar elbette çok iyi biliyorlardı. Buna karşın, 27 Mayıs sonrasının genel atmosferi içinde, "sosyalizm", "işçi sınıfı" gibi kavramları kullanarak siyaset sahnesine çıkmaya çalışan ve üstelik kurucularının tamamını sendikacıların ve işçilerin oluşturduğu bir partinin, egemen sınıf partileri içinde kendisine bir yer açmak ve anayasa sınırları içinde tutunmak için, bir başka yolu olmadığı savunularak, program gibi önemli ve bağlayıcı bir belgeye konuluyordu.

Ne var ki, TİP'in kendisine seçtiği bu görünüş, basit bir kendini gizleme ve kabul ettirme kaygısından kaynaklanmıyor, bütünüyle taşıdığı öze uygun düşüyordu.

TİP'in genel propaganda ve ajitasyon faaliyeti de, içerdiği akımların rengini taşıyor, bütün bunların Kemalizmle belirlenmiş bir reformizm ve parlamentarizm içinde yeniden tanımlanmasına

dayanıyordu.

Programın GİRİŞ bölümünde, "bütün emekçilerin ve emekten yana olanların hızla teşkilatlanarak, bağımsız bir siyasi kuvvet haline gelmeleri şarttır" deniliyordu. "Bağımsız siyasi kuvvet" olma hedefi, "emekçi halkımızın iktidara gelerek gerekli köklü reformları gerçekleştirmesi" amacına bağlanıyordu. Program, bir "kalkınma" kavramını öne çıkararak, bunun ancak emeğe dayanarak gerçekleşeceğini ileri sürüyor ve kendisini, bu hedefe ***"kanun yolundan iktidara yürüyen siyasi teşkilat"*** olarak tanımlıyordu. (TİP PROGRAMI, 1964, s.14) Bu yol, TİP'in bundan sonraki bütün program maddelerini ve politikasını da belirleyecek olan parlamentarizmin ilanıydı.

Programın Birinci Bölüm'ü, "Türkiye'nin Maddi, Sosyal ve Politik Yapısı" başlığını taşıyordu ve burada da, aynı yıllarda YÖN dergisi etrafında tartışılmakta olan, "Türkiye'ye özgü kalkınma yolu" kavramı temel önemde bir yer tutuyordu.

TİP'in doğuşunda, ve programının şekillenmesinde, günün başlıca tartışmalarının belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Bu özelliği açısından, TİP'in, aralarında, aydınlar arasında hâlâ günün en itibarlı partisi olan CHP'nin de bulunduğu mevcut siyasi partiler tarafından cevaplandırılmayan bazı ihtiyaçlara karşılık verme hedefini gözettiğini söyleyebiliriz. CHP'nin henüz "ortanın solu" sloganını ortaya atmasından önce, TİP, geniş işçi ve aydın kesimlerini etkileyen bir "solculuk" söylemini tutturmayı, canlı ve güncel tartışmalarda çözümü aranan problemleri ele alarak karşılamayı başarmış, daha sonra CHP'nin tabanında yer alan önemli bir kesimi de etkilemeye başlaması üzerine, İsmet İnönü'nün ağzından, "solculuğunu" açıklamak zorunda bırakan etkiyi yaratmıştı. Gerçi, bu çözüm önerileri ve tartışmanın genel niteliği bakımından, ancak bir sosyal demokrat partinin ilk argümanlarını dile getirme düzeyinde kalıyorduysa da, gerek Marksist kültürün geriliği, gerekse işçi sınıfı hareketinin sendikal hareket düzeyini bile yeni yeni yasal olarak elde edebildiği koşullarda, bu gerilik göze batmıyordu.

Örneğin, Programın Giriş Bölümü'nün son paragrafında ifade edilen hedefler, bir Avrupa sosyal demokrat partisinin hedefleri bakımından bile oldukça geri iken, Türkiye için önemli bir ilerlemeyi ifade edebiliyordu:

"Türkiye İşçi Partisi, insan haklarını, ekonomik ve sosyal hakları, hergün uygulanan canlı kurallar haline getirecektir. Türkiye İşçi Partisi, Anayasayı özü, ilkeleri ve amacıyla eksiksiz, tastamam uygulayacak, sosyal adaleti, sosyal güvenliği hayatımızda gerçekten yararlandığımız çeşitli kurumlar biçiminde gerçekleştirecektir." (Program, s. 15)

TİP'in sosyal adalet, sosyal güvenlik, insan hakları, ekonomik ve sosyal haklar gibi, başlıca hedeflerini tanımlamakta kullandığı kavramlar, tümüyle burjuva hukuk sisteminden devralınmış reformcu kavramlardı. Adalet ve hak kavramları, genel olarak burjuva devletle vatandaşlar, özel olarak da işçi sınıfıyla burjuvazi arasındaki ilişkileri düzenlemek amacını güden reformcu burjuva uygulamalara karşılık düşmek üzere, 19. yüzyıl başlarından itibaren kulanılıyordu; Türkiye'de ise, bütün bunlardan söz edebilmek için, hem de, siyasi bakımdan görece bir genişlemenin yaşandığı 1960 sonrası koşullarda bulunmak, hem de "sosyalist" olmak gerekiyordu. Bu bir yandan, sosyalizmin kavranma düzeyini gösteriyordu ama diğer yandan da, halk ve işçi hareketinin kapsamını daraltan, ideolojik ve siyasi bakımdan bu hareketin ihtiyaçlarına cevap vermeyen bir içeriğe de işaret ediyordu.

Programın, "Türkiye'nin Maddi, Sosyal ve Politik Yapısı" başlığını taşıyan bölümünde de, "hızlı kalkınma" kavramı ekseninde, bu hedefe varmanın imkanlarının ve önündeki engellerin bir tahlili yapılarak, partinin amaçları bu çerçevede tanımlanmaktadır.

Görülebileceği gibi, TİP'in programına esas olan başlıca kavramlar ve hedefler, içerik bakımından, daha önce ele aldığımız YÖN dergisi çevresinin kavramlarından ve hedeflerinden farklı değildir. Türkiye İşçi Partisi'nin ayırt edici özelliği, bu hedeflere varmak için, "kanun yolundan iktidara gelme"nin açıkça belirtilmiş

olması ve çoğunlukla aydınlara değil, var olduğu kadarıyla bir sendika bürokrasisine dayanmasıydı.

– TİP'in Kapsayıcılığının Ve Etkisinin Kaynakları

TİP, 27 Mayıs darbesiyle ortaya çıkan burjuvazinin siyasi iktidar krizinin ortaya koyduğu "eski yöntemlerle yönetememe" tıkanışının açtığı olanaklar ortamında, yalnızca aydınların değil, geniş işçi ve köylü kitlelerinin de ilgisi ile karşılandı. Yeni ve değişik bir dil, burjuva partiler tarafından kullanılmayan propaganda temaları, sözcülerinin yetenekleri (M. Ali Aybar, Çetin Altan, Yaşar Kemal gibi güçlü hatiplerin radyo konuşmaları), işçilerin ve emekçilerin özellikle uyanık kesimleri üzerinde etkili oldu.

Ne var ki, bütün bunlar, TİP'in görünüş özellikleriydi ve yarattığı etkiye paralel bir örgütlenmeyi gerçekleştirmekte yetersiz kalan TİP, bu etkiyi yalnızca parlamenter mücadele yollarında bir oy deposu yaratmak için kullanabildi.

TİP'in, artan bir sempatiyle karşılanması ve kitle tabanını genişletmesi, iki farklı müdahaleyle karşılandı.

1962'de, Seyfi Demirsoy başkanlığında, Türk-İş'in içinde yeralacağı bir "Çalışanlar Partisi" girişimi ortaya çıktı. TİP'in işçiler arasında artan oranda taraftar bulması ve sendika bürokrasisi arasından yönetici kadrosuna dahil ettiği sendikacıların etkisi, özellikle Amerika'nın kontrolündeki "Hür Sendikacılık" akımının ilgisini çekiyordu. Aybar, TİP'in ilk kuruluş çalışmalarından itibaren, Amerikan Yardım Teşkilatı'nda görevli ve sendikacılar arasında "Faik Bey" diye bilinen ve çok iyi Türkçe konuşan bir Amerikalının TİP çalışmalarını yakından izlediğini anlatıyor. TİP'in kurulması ve gelişmesi, doğrudan doğruya Seyfi Demirsoy'un kişiliğinde temsil edilen ve Amerika'nın kontrolünde bütün dünyada faaliyet gösteren "Hür Sendikacılık" akımı eliyle yeni bir partileşme fikrini doğurdu. "Çalışanlar Partisi" girişimi, Seyfi Demirsoy'un başını çektiği bir çalışma olarak başladı ve TİP'e karşı, YÖN dergisi ya-

zarları tarafından da desteklendi. "Çalışanlar Partisi" hiçbir zaman gerçekleşemedi, ama, TİP'e olan eğilimi bir süre için frenleme görevi yaptı ve "sol aydınlar" arasında bir bölünmenin ilk işaretlerini verdi.

Diğer yandan, TİP'in hemen her toplantısı, gerici-faşist grupların saldırısına uğruyor, binaları taşlanıyor ve üyeleri dövülüyordu. TİP'e karşı şiddet kullanılması, TİP üyesi gençlik kesimi arasında radikal mücadele yöntemleri hakkında bir tartışmanın başlamasına yol açması ve sonraki gelişmelerde bir karşı şiddet eğiliminin doğması bakımından etkili olmuştur.

TİP'in gençlik tabanının genişlemesi 1965'ten sonra artarak ilerlemiş, 1968'e kadar sürmüştür.

Üretici köylülük ve Kürt halkı arasında da, TİP'e yöneliş önemli boyutlardaydı. TİP, bir dizi "Doğu Mitingi" düzenledi. Bu mitinglerde, gerçi, o güne kadar Kürt halkına burjuva partiler tarafından götürülen bütün vaatler tekrarlanıyor ve farklı bir şey söylenmiyordu; ama, TİP, propagandasında sıkça ve vurgulayarak, ırgatların, marabaların, ortakçıların çıkarını gözettiğini ileri sürüyor ve "ağaların, beylerin saltanatına" karşı olduğunu söylüyordu. Klasik "Doğunun kalkınması" temasına getirilen bu boyut, Kürt halkı arasında mevcut olan devrimci bir potansiyeli açığa çıkarması, sergilemesi ve özel tarzda ele alınması gereğine dikkat çekmesi bakımından önemliydi. Fakat TİP'in Kürt sorunu konusundaki tutumunun, esası bakımından, sistem sınırları içinde kalan ve bu sistemi güçlendiren yapısı dolayısıyla, açığa çıkardığı potansiyelin gerçek ihtiyaçlarına cevap vermesi imkanı yoktu. Kürt sorunu, TİP tarafından bir "Bölge kalkınması" sorunu olarak konuluyordu ve bu soruna, "ulusal menfaatlerimize en uygun, en insanca çözüm yollarını bulmak", "ihmal edilmeyecek bir vatan vazifesi" olarak nitelendiriliyordu. Aybar, Doğu mitinglerinde, baskıların kaldırılması, ayrıcalıklı işlemlerin son bulması için taleplerde bulunulduğunu ve asıl sorunun "anadili Kürtçe ve Arapça olan yurttaşlara, Anayasal özgürlüklerin tümünün verilmesi" olduğunu söylüyor.

(Bkz: Aybar, age. C. 3. s. 64-65)

"Ulusal menfaatlerimize en uygun çözüm", "ihmal edilmeyecek vatan vazifesi", "Anayasal özgürlüklerin tümünün verilmesi" gibi terim ve kavramlar, TİP'in Kürt politikasının özünü göstermeye yeterlidir. Her şeyden önce, sorun, bütün sömürü ve baskıyı bizzat kendi hayatı olarak yaşayan Kürt halkı açısından değil, Türk ulusunun ulusal menfaatleri açısından çözülmek üzere ele alınıyordu. Kürt ulusunun kendine özgü ve Türk ulusunun menfaatleriyle uyuşmayan menfaatleri olabileceği akla bile getirilmiyordu. Kaldı ki, bütün bunlar düşünülmüş olsa bile, sorunun çözümü, gene de "Anayasal özgürlükler" sınırına hapsedilmiş durumdaydı.

– Anayasa Ve Sosyalizm Tartışmaları

1961 Anayasası'nın, bütün Türk aydınları ve siyasal partileri için anlamı, mümkün olan en geniş demokratik düzeni sağlayacak olan belge olmasıydı. Yeter ki, "eksiksiz" olarak uygulansın! Diğer yandan, başlıca egemen sınıf partileri ve siyasi temsilcileri de, 1961 Anayasası'nın, ülke koşullarına "bol geldiğini", değiştirilmesi gerektiğini ileri sürüyordu. 1967'de, anayasanın içeriğine ilişkin ilginç bir tartışmada, bir uçta dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Adalet Partisi ve diğer burjuva partiler bulunuyordu; diğer uçta, başta TİP, "sol aydınlar", CHP'nin bir kesimi bulunuyordu.

Cevdet Sunay, tartışmanın bütün özetini şu sözlerle aktarıyordu: *"Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, sosyalizme kapalıdır. Anayasada sosyalizm kelimesi yoktur. Sosyal kelimesi vardır. Fakat bu sosyalizm değildir, yani sosyalizmi ifade etmez."*

Gazetecilerin TİP'li milletvekillerinin durumu hakkındaki sorusuna karşılık olarak da, yakın geçmişte DEP'li milletvekillerinin durumu hakkında üst düzey yöneticilerin ileri sürdükleri görüşleri hatırlatan bir cevap veriyordu: *"Adamlar girmişler meclise, ne yapalım, atalım mı yani? Şimdilik bu meseleyi karıştırma!"* "Şimdilik" ertelenen mesele hakkında, Cevdet Sunay'ın ve diğer askeri ve

siyasi çevrelerin bir çözüm yoluna sahip oldukları, bunun da gerektiğinde meclisi ve siyasi partileri kapatan ve TİP'li milletvekillerini tutuklayan bir darbe olacağı, gelişmenin sonraki aşamalarında görülecekti.

Tartışma, Anayasa Mahkemesi'nin, "kanun yolundan iktidara gelmek ve devletin temel nizamını değiştirmemek koşuluyla", anayasanın sosyalizme açık olduğu yolundaki kararına rağmen sürüp gitti. Ecevit, "Sayın Cumhurbaşkanımızın şu anda ziyaret etmekte olduğu İngiltere, demokratik sosyalizmle yönetilmektedir" diyerek, anayasanın böyle bir sosyalizme kapalı olamayacağını savunuyordu.

Mehmet Ali Aybar ise, bir gazeteye verdiği demeçte: *"Emekçi halk kitlelerinin örgütlenmiş bir siyasi güç olarak serbestçe faaliyette bulunmasına izin vermeyen anayasalar, faşist nitelikte olanlardır. Bizim Anayasamız ise, halktan, emekten yana olan bir Anayasadır."* diyordu. (Akşam gazetesi, 6.11.1967)

Anayasanın bu biçimde nitelenmesi, yalnızca devletin temel yasaları hakkındaki değerlendirme bakımından değil, başlıca amaç olarak formüle edilen sosyalizmin de nitelikleri hakkında bir açıklama özelliği taşıyordu. Ecevit, "İngiliz sosyalizmi"ni örnek gösterirken, bazı TİP sözcüleri de, "İsveç tipi sosyalizm" gibi örneklerle, kendi sosyalizmleri ile anayasa arasında ilişki kurarak, kendilerini savunuyorlardı.

Gerçekten, TİP, gerek bütün sosyal ve ekonomik hedefler gerekse siyasi mücadele biçimi olarak yalnızca parlamentarizme ağırlık veren örgütlenme ve etkinlik yolu bakımından, Avrupa sosyal demokrat partilerinin bir izdüşümünden başka değildi. Sosyalizm denilince, 1961 Anayasası'nın "tam ve eksiksiz olarak uygulanması"nın yeteceğini düşünüyor ve propaganda ediyordu.

Anayasa, dönemin bütün sol çevrelerinin etrafında birleştikleri bir "asgari müşterek" görevi görüyordu. Bu noktada, TİP'le diğer solcu çevreler arasında herhangi bir fark ve ayrılık yoktu.

Fakat, YÖN ile TİP arasında, bugünden bakılınca oldukça abar-

tılmış görünen ve görünüşteki tartışma öğelerinin altında başka ayrımların bulunması gerektiği duygusunu uyandıran bir tartışma vardır.

YÖN çevresi, TİP'i, Türkiye'nin içinde bulunduğu gelişme aşamasını hesap etmeyerek "işçi sınıfının öncülüğü" kavramını ortaya atmasından dolayı eleştiriyordu. Ona göre, İkinci Milli Kurtuluş Savaşı'nı, sosyalist bir mücadele olarak ilan etmek, antiemperyalist mücadeleye zarar veriyordu ve millici güçler arasında bölünmeye yol açıyordu. Bu yüzden, işçi sınıfının öncülüğünden ve sosyalizmden söz etmek, mücadelenin içinde bulunulan aşamasında yanlıştı. Doğan Avcıoğlu, TİP'in işçi sınıfından söz etmesini, "dogmatik bir tavır" olarak nitelendiriyor ve "aydınların, gençliği ve statükoya karşı olan diğer kuvvetlerin, sosyalist hareketteki gücünü küçümsemeye" yol açtığı için eleştiriyordu. Aynı Avcıoğlu, TİP'in programının, İngiliz İşçi Partisi'nin ve Fransız Sosyalist Partisi'nin programlarından bir hayli geride" olmakla da eleştiriyordu.

Görüldüğü gibi, anayasa temelinde sağlanmış olan "geniş cephe", gene anayasa tarafından belirlenmiş sınırlar kapsamında bir bölünmeyi de içinde taşıyordu. TİP'in, gerçekte işçi sınıfı öncülüğü kavramından anladığı, partinin yönetim kademelerindeki kadroların yarısının işçi kökenli olması noktasında bile korkak ve çekingen davranmasına yol açacak kadar geriydi. Sosyalizm denilince de, Avcıoğlu'nun haklı olarak belirttiği gibi, Avrupalı sosyal demokratların bile gerisinde bir reformculuktan ötesini görmüyordu.

Fakat bütün bu doğrular, Avcıoğlu'nun TİP karşısındaki durumunu aydınlatmaya yetmiyor. Çünkü Avcıoğlu, TİP'i hem sosyalizmden ve işçi sınıfı öncülüğünden bahsetmesini eleştirdiğinde sağdan, hem de, geri bir reformculuğu savunduğu, İngiliz ve Fransız sosyalist partilerinin porgramlarından da geride kaldığı için, soldan eleştiriyordu.

YÖN'ün, bütün bu eleştirilerden sonra yaptığı ise, seçimlerde CHP'nin desteklenmesi için çağrıda bulunmak oluyordu.

– Sonun Başlangıcı: 1968

TİP, 1965'te yapılan genel seçimlerde, Türkiye politik gündemini altüst eden bir başarı göstererek, 15 milletvekilliği kazanmıştı. Özellikle, Türkiye Kürdistan'ından, kırsal bölgelerden ve belli başlı işçi merkezlerinden aldığı oyların yüksekliği dikkat çekiciydi. Bunun yanı sıra, Ankara'da, küçük memurların, subayların ve aydınların oturduğu semtlerde, oy oranı yüksekti. Ankara ve İstanbul gecekondularından ise, beklenenin aksine, oldukça düşük oranda oy toplayabilmişti. Özellikle kentlerde, aydınlar arasında bir akım olarak tıkanıp kalması ve işçilerin de ancak sendika bürokratları aracılığıyla ve onlarla sınırlı kalarak temsil edildiği bir "sosyalist" parti olması nedeniyle, dönemin yükselen muhalefetini kucaklayacak bir program ve taktik anlayışı ortaya koyamamıştı. Bütün bu etkenler, TİP'in başlangıçtaki etkisini, gittikçe gerileyen çizgiye sokmuştu. Bir başka deyişle, TİP, tam anlamıyla, yükselen mücadelenin gerisinde kalıyor, üstelik bu mücadeleyi de kendi bulunduğu çizgiye çekmek için çaba gösteriyordu.

TİP, o dönemde, işçi sınıfının büyük bir gelişme göstererek grevler, fabrika işgalleri ve sokak çatışmaları biçimini almış olan mücadelesini sendikal sınırlar içinde ve geri mücadele biçimlerinin sınırına kapatmaya çalışırken, gençlik hareketinin de tam olarak karşısında yer alıyordu. Gençliğin antiemperyalist mücadelesini, sosyalist bir mücadele olmamakla eleştirirken, sözde onun "sol"unda duruyor, ama kitlesel boykotlar, işgaller ve sokak gösterilerini de, "maceracılık" olarak damgalayarak, sağcı parlamentarizm yolunu gösteriyordu.

TİP'in bu tavrının temellerini, Genel Başkan Aybar'ın ve TİP'e o dönemde egemen olan çevrelerin "sınıf mücadelesi" kavramına yükledikleri anlamda bulabiliriz.

Aybar, TİP'i sınıf mücadelesini kışkırtmakla suçlayan Demirel'e verdiği cevapta şunları söylüyordu: *"Demirel, sınıf kavgasını önlemek istiyorsa, petrolü kamulaştırsın, imtiyazları geri alsın,*

topraksız köylüleri toprağa kavuştursun, vergiyi zenginden çok alsın, yoksuldan hiç almasın, işsizliğe çare bulsun, ve işsizlik sigortası getirsin. Kısacası Anayasayı eksiksiz, tastamam, yani ekonomik bakımdan güçsüz olan vatandaşlardan yana uygulasın. Bu ve bu gibi reformlar yapılmazsa, sınıf kavgasını önlemek sözlerinin altında yatan amaç, bugünkü bozuk düzeni ayakta tutmaktır." (Aybar, age. C. 1, s. 251)

Sınıf mücadelesinin, doğrudan doğruya sınıfların varlığından, özellikle de burjuvazi ve proletarya gibi, tarihi bakımdan iki temel sınıf olarak kapitalizmin yarattığı karşıt sınıfların her türden koşul altındaki varlığından doğduğunu görmezlikten gelen bu tutumun, sosyalist bakış açısıyla en küçük bir ilişkisi yoktur. Sınıf mücadelesinin önlenmesi, kapitalizm altında gerçekleştirilecek reformlar aracılığıyla değil, doğrudan doğruya, son sosyal sınıf olan işçi sınıfının devrimiyle gerçekleşebilecek ve tarihi bakımdan da, görece uzun bir dönemi kapsayacak bir gelişme olacaktır. Oysa Aybar, sınıf mücadelesinin ortadan kaldırılmasının, burjuvazinin başlıca temsilcilerinden birinin, Demirel'in yapacağı reformlarla bile mümkün olabileceğini açıklamaktadır. Eğer vergiler adil alınırsa, işsizlik sigortası kurulursa, köylüler topraklanırsa, Türkiye'de sınıf mücadelesi de duracaktır! Bu açıdan, örneğin, "vergilerin adil olarak alındığı", topraksız köylülerin bulunmadığı, işsizlik sigortasının uygulandığı, İngiltere, İsveç gibi ülkelerde, sınıf mücadelesi yoktu!

Sınıf mücadelesinin nedenlerini ve amaçlarını bunlarla sınırlı gören bir anlayışın, işçilerin ve öğrencilerin geniş çaplı ve militan mücadelesini kapsaması, onlara daha ileri hedefler göstererek, örgütlenme ve mücadele biçimlerini geliştirmelerinde öncülük yapması elbette mümkün değildi.

Mehmet Ali Aybar, özellikle öğrenci gençliğin TİP'ten kopmaya başlamasını, "TİP'te sonun başlangıcı" olarak değerlendiriyor ve bunun nedenlerini de bugün de anlamamış olarak görünüyor.

"1968'in, TİP için sonun başlangıcı olabileceğini kim tahmin

edebilirdi? Parti kök salmıştı. 1965 seçimlerinde partinin oy oranı artmıştı. Köylere gittiğimizde yakınlık görüyorduk. Köylüsü, işçisi ile emekçilerin bize ısındığı görülüyordu... Gençler arasında bile. Orta Doğu Üniversitesinden, aralarında Sinan Cemgil'in de bulunduğu bir grup bizim eve gelmiş, Partiye nasıl yardımcı olabileceklerini sormuştu. Partinin temel görüşünü anlatmış, ayrıntılar için gençlik işleri sorumlusu Sadun Aren'e başvurmalarını söylemiştim. Marksizm-Leninizm üzerine, şimdi ayrıntılarını hatırlayamadığım tatlı bir söyleşi olmuştu. ... Amerikan elçisi Commer'in arabası yakıldıktan sonra da, gene ODTÜ'lü bir grup öğrenci Partiye gelerek kendilerine avukat konusunda yardımcı olmamı istemişlerdi. Partili avukat arkadaşlara rica edeceğimi söyledikten sonra, 'ben olsam arabayı yakmaz, rektörle yemek yerken, Komer'e: 'Siz bizim davetlimiz değilsiniz, bir elçinin davetsiz misafir olamayacağını elbette taktir edersiniz derdim' dedim. Ama olan olmuştu. Gençler arabayı yakmanın daha vurgulayıcı olduğunu söylediler. " (Aybar, age. C. 3, s. 9-10)

Gençlik önderleriyle TİP önderliği arasındaki ayrım, Aybar'ın sözünü ettiği kadar basit bir yöntem ya da, bir taktik farklılığı değildi. TİP ve halk muhalefeti, esas olarak düzen içinde kalmak ve düzenin bütün kurumlarından kopmak noktasında birbiriyle karşı karşıya gelmişti. Gençler, eğer Commer'in arabasını yakmayıp da, onu Aybar'ın düşündüğü biçimde protesto etselerdi, bu kez Aybar, onları daha nazik olmadıkları için eleştirebilirdi.

Gençlik ve işçi hareketinden gittikçe daha geriye düşen Aybar başkanlığındaki TİP içinde, 1968'deki "Çekoslovakya işgali" dolayısıyla yeni ve bütün parti örgütünü derinden sarsan bir tartışma patlak verdi.

M. Ali Aybar, Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'ya müdahalesini, "bürokrat ve halktan kopmuş bir yönetimin icraatı" olarak değerlendirerek açıkça bu işgale karşı tavır almıştı. Bu konuyu, aynı zamanda NATO'ya karşı çıkışının bir örneği olarak da kullanarak, Amerika ile SSCB'nin başını çektiği blokların, azgelişmiş blok

üyeleri için aynı derecede tehlike teşkil ettiğini söylüyordu. *"Çekoslovakya olayları, askeri blokların küçük üyeleri için, asıl tehlikenin blok lideri durumunda bulunan güçlü müttefiklerden geldiğini, ve gerçekten küçük devletlerin bağımsızlıklarını, bu bloklara girdikleri anda kaybettiklerini, çırılçıplak ortaya koymuştur."*

Aybar, Sovyetler Birliği'ndeki geriye dönüş, bürokratizm ve emperyalizmle aynı alanda rekabete giriş eğilimlerinin sonuçlarını, ABD ve NATO'yla kıyaslayarak açıklarken, Parti içindeki SSCB-KP yanlısı ya da doğrudan doğruya TKP tarafından yönlendirilen unsurların büyük muhalefeti ile karşılaştı.

Bu tartışma ve muhalefet, diğer yandan TİP'in sosyal hareket süreçlerinin ve muhalefet akımlarının dışına düşmesi ve onların gerisinde kalmasıyla birleşince, Partide bir bölünme ve dağılma havası doğdu.

Aybar, gerek politik ve ideolojik görüşleri bakımından, gerekse Parti içinde geniş bir biçimde tartışılan önderlik nitelikleriyle, bu bölünme ve dağılma havasını giderecek bir etki gösteremeyince, bazı etkili adların partiden ayrılması ve yönetimde değişiklik yapılması zorunluluğuyla karşı karşıya gelindi.

– Aybar'a Karşı Muhalefetin Revizyonist Cephesi

TİP içindeki farklı görüş ve anlayışlar, Aybar'ın da belirttiği gibi, 1968'de yükselen toplumsal hareket ortamında, başlangıçtaki "barış içinde bir arada yaşama" havasından çıkmaya başladı ve parti içinde sert bir tartışma ortamının doğmasına yol açtı.

TİP, bir yandan, özellikle gençlik hareketi içinde etkili bir taban bulan ve parti içinde de gençlik önderlerinin oluşturduğu çevreyi etkileyen "Milli Demokratik Devrim" görüşünün, diğer yandan da, görünüşte "Ortodoks Marksist" tezleri savunan, fakat aslında temel tezlerini ve TİP yönetimine karşı eleştirilerini Sovyet revizyonizminin teori ve pratiğinden devşirerek, parlamentarizm içinde daha da sulandıran Sadun Aren ve Behice Boran kliğinin çatışma alanı

haline gelmişti. Her iki taraf da, Aybar ve çevresinin yönetimindeki partinin, toplumsal muhalefetin ve değişen dünya koşullarının dayattığı problemlere çözüm bulamayışının ve özellikle de işçi sınıfı ve gençlik hareketinin gerisinde kalışının yarattığı zayıflık ortamında gelişti ve başlıca muhalefet temalarını ülkenin ve dünyanın devrimci ortamına ilişkin olaylardan aldı.

Özellikle Milli Demokratik Devrim görüşünü savunan gençlik önderleriyle, onlarla birlikte hareket eden işçi ve köylü kökenli üyelerin Partiden ihraç edilmesinden sonra, parti içinde ve tabanında doğan huzursuzluk ve güvensizlik yaygın bir hal aldı. Bu arada, Aybar'a karşı, Aren-Boran kliği tarafından yöneltilen eleştirilerin dozu da arttı ve eleştiri konuları çeşitlendi. Aybar, muhalefetin birinci kanadının temelleri hakkında, bugün olumlu yargılar taşımaktadır: *"Bizdeki gençlik hareketi, bambaşka bir kültür zemini üzerinde çiçeklenmiş ve günün koşullarına yanıt veren bir hareketti: Amerika ve işbirlikçilerini hedef alan ve Marksizm-Leninizmden esinlenen bir hareketti"* (Aybar, TİP Tarihi, BDS yayınları, 3. cilt. s. 142) Bu hareketin bir devamı olan doğrudan doğruya gençliğin devrimci eğilimlerini yansıtan kanadın tasfiye edilmesi, Aybar'ın karşısında, genel tutumu bakımından gerici ve klik karakteri baskın bir grubun kalmasına yol açtı. Fakat, gene de TİP içinde, önemli bir sayıda devrimci üye vardı ve bunların talepleri, sosyalizmin temel ilkeleriyle ve gençliğin devrimci eyleminin hedefleriyle uyumluydu. Muhalefetin diğer kanadı, Aybar'ın deyimiyle "Marksizm-Leninizmden esinlenen" bu kitleyi, Aybar yönetimine karşı muhalefetlerinde kendi yanlarına çekmeye çalışırken, bu özelliği kullanmaya çalışan bir yol izliyordu.

Aren-Boran kliği, Aybar'a karşı, özellike SSCB'nin Çekoslovakya'yı işgali sonrasında alevlenen tartışmada, Aybar'ın öne sürdüğü "Türkiye'ye özgü sosyalizm", "güler yüzlü sosyalizm" gibi kavramları eleştiri konusu yaparken, sosyalizmin, Marksizm-Leninizmin temel tezlerine dayandıkları ve Aybar'a karşı başta SSCB olmak üzere "sosyalist sistemi" savundukları izlenimi ver-

meye gayret ediyorlardı.

Aren-Boran kliği, bu görünüşleriyle, önderleri esasen partiden ihraç edilmiş bulunan gençlik içinde etkili olamadılar, ama parti içindeki eylemsizlikten ve giderek "ortanın solu" sloganını ortaya atmış bulunan CHP ile aynılaşmaktan ciddi bir rahatsızlık duyan kesimi etkilemeyi başardılar. Bunlar arasında, sendika bürokratlarının bulunması, Aren-Boran muhalefetinin parlamentarist çizgisini "işçilere dayanmak" görüntüsüyle örtüyordu.

Buna karşın, Aybar'ın görüşlerine karşı olanların sert eleştirileriyle ve Aybar'ın aynı sertlikle verdiği cevaplarla yankılar uyandıran bir tartışma havasında geçen TİP Üçüncü Büyük Kongresi'nde, muhalefet, yönetimi ele geçirmeyi başaramadı.

Kongre boyunca yapılan eleştirilerde, Aybar'a, "bilimsel sosyalizmin tekliğini inkar etmek", "sosyal bilimlerde kesinlik meselesine kuşkuyla bakmak", "Marksist klasikleri okumayı yasaklamak, Marksizmden kuşku duymaya yol açacak kitapları önermek" gibi suçlamalar yöneltildi. Gerçekte Aybar, bütün bu suçlamaları haklı kılacak biçimde, Marksizm-Leninizme, sosyalizm uygulamalarına karşı, daha çok, Avrupa'da gelişmeye başlayan "yeni-sol" akımların görüşlerini çağrıştıran açıklamalar yapmış ve Parti'nin o güne kadar yürüttüğü genel tutumun tümüyle dışında, kişisel bir tutum sergilemeye başlamıştı.

Aybar'ın muhalifleri ise, bütün bunlara karşı, esasen Parti'nin programında yer alan "kapitalist olmayan kalkınma yolundan, demokratik tarzda kurulacak sosyalizm"i, bilimsel sosyalizm olarak ileri sürüyorlar ve parti çizgisinin buna göre şekillendiğini ifade ederek, Aybar'ı bu çizgiden sapmakla suçluyorlardı.

Bu eleştirilerin en önemli bölümü, Aybar'ın "Hürriyetçi Sosyalizm" kavramına yöneltiliyordu ve bununla SSCB'ye karşı, özellikle Çekoslovakya olayından sonra gelişen tepkiler göğüslenmeye çalışılıyordu. "Hürriyetçi Sosyalizm" teriminin hedefinin, SSCB pratiği olduğu açıktı. Aybar, SSCB'deki rejimi, bürokratik ve baskıcı bir yönetim olarak nitelendiriyordu ve "Türkiye'ye özgü sosya-

lizm"in özelliklerini, bu olumsuz örneğin üzerinden tanımlıyordu. Muhalefet ise, revizyonist SSCB'nin savunulmasını, kendi çıkış noktaları olarak görüyorlar ve "Hürriyetçi Sosyalizm" kavramına esas olarak bu yüzden karşı çıkıyordu. Bu arada Aybar, söz konusu uygulamaların kökeninde, Leninizmin hatta Marx'ın teorisinin bulunduğuna dair görüşler de ileri sürüyor ve onlar yerine Kautsky, Bernstein gibi II. Enternasyonal önderlerinin ve artık hiçbir teorisi için sosyalizm bakımından geçerlilik iddiası ileri sürülemeyecek Proudhon gibi düşünürlerin eserlerini öneriyordu. Özellikle bu tutum, devrimci gençliğin ve sosyalizmi Marx ve Lenin'in adlarından ayrı düşünemeyen TİP üyelerinin Partiyle bağlarının tümüyle kopmasına yol açtı.

Dolayısıyla, TİP üyeleri ve taraftarları, devrimci gençlik ve işçi eyleminin dışında cereyan eden bu tartışmada, tam anlamıyla "çapraz ateş"e alınmış, hangisini tercih etse, diğerinden daha iyi olamayacağını bildiği bir yönetim kargaşasının içine düşmüştü.

TİP'in Dördüncü Büyük Kongresi'nde, yönetim, Behice Boran ve Sadun Aren'in temsil ettiği grubun eline geçti. TİP, bundan sonra, görünüşte daha "sol" bir çizgi izlerken, kitlesel bakımdan 1961'deki çıkışının ve sonraki gelişiminin çok gerisinde bir durumu yansıtan darlaşma sürecine girecektir.

TİP'in siyasal çizgisini, bundan sonra, "sosyalist devrim" sloganı altında, SSCB kaynaklı "barışçıl geçiş" teorisi belirledi. Aybar döneminin başlıca ajitasyon temalarından birisi olan "ikinci kurtuluş savaşı", içeriği fazlaca değiştirilmeden yerini bu slogana terk etti.

TİP, 12 Mart askeri darbesinden sonra, Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi tarafından kapatıldı.

2. İKİNCİ TİP

Nisan 1975'te yeniden kurulan ve Program ve Tüzüğü ilan edilen ikinci Türkiye İşçi Partisi, aralarında birinci TİP döneminde Aybar'a karşı olan grubun önde gelenlerinden Behice Boran, Şaban Erik, Nihat Sargın gibi isimlerin bulunduğu ve bu eleştiriler sırasında netleşmiş görüşleri esaş alan bir kadro tarafından kuruldu.

Program ve Tüzük'ün, "Program'a Temel Olan Görüşler" bölümünde de, gerek birinci TİP içinde yürütülen tartışmaya, gerekse, genel olarak devrimci hareketin 1970 öncesinde tartıştığı görüşlere önemli bir yer verilmişti. Dünyadaki genel durum, Türkiye'nin yeri, Türkiye'nin temel sorunları ve özellikle de Türkiye devriminin yolu hakkındaki "Temel Görüşler", bu tartışmalar sırasında değişik çevreler tarafından ileri sürülen tezlere cevap olacak tarzda düzenlenmişti.

Bu özellikler, Behice Boran öncülüğündeki yeni TİP'in görüşlerinin netleşmesini olduğu kadar, Parti'nin üye yapısındaki değişikliği de ifade ediyordu. TİP artık, her türden "sosyalizm"in savunulduğu, değişik eğilim ve örgütlenme anlayışlarının bir arada barınabildiği başlangıç halinden çok daha farklı bir parti görünümü kazanmıştı.

Bu özellik, her şeyden önce, genel olarak bütün dünyada Sovyet revizyonizmine bağlı partilerin savunduğu "kapitalist olmayan yoldan sosyalizme geçiş" teorisinin partinin genel görüşü haline gel-

miş olmasında, sonra da Türkiye'ye ilişkin tespitlerin bu teoriye ve parlamentarist çalışma tarzına uydurulmaya çalışılmış olmasında kendisini gösteriyordu.

– SSCB-KP Etkisinin Açık Hale Gelişi

"Temel Görüşler"in Giriş Bölümü, "TEMEL ÇELİŞKİ, KAPİTALİST SİSTEM İLE SOSYALİST SİSTEM ARASINDADIR" başlığını taşıyordu. Burada, "Çağımız, kapitalizmden sosyalizme geçiş çağıdır" tespiti yapılıyor ve bu önerme, "sosyalizmin genişleyip yayılması" ve "kapitalizmin gerilemesi" tespitleriyle destekleniyordu. Gerçekte, yetmişli yılların ilk yarısında, özellikle de Vietnam'da Amerikan emperyalizminin yenilgiye uğratılmasıyla, başını ABD'nin çektiği emperyalizm nispi bir gerileme sürecine girmişken, SSCB, Güneydoğu Asya, Afrika ve Ortadoğu'da etkisini güçlendiriyor, yeni hegemonya alanları kazanıyordu. İki süper devlet arasındaki bu çekişme, SSCB'nin gerçek niteliğinden bağımsız olarak ele alındığında, ABD'nin ve dolayısıyla da genel olarak kapitalizmin aleyhine bir durum olarak yorumlanıyordu. TİP'in yeni programının bu tespitle başlaması, bir yandan, Aybar'ın yönetimindeki TİP'in SSCB'nin hegemonik yayılmasına karşı takındığı tavır karşısında kazanılmış bir zaferi ilan ediyor, diğer yandan da, TİP'in bundan sonraki çizgisini SSCB politikalarının belirleyeceğine işaret ediyordu. Çünkü, aynı zamanlarda, SSCB-KP ve onun etkisi altında kalan partilerin dışındaki birçok parti, dünyada temel çelişmenin emperyalizmle halklar arasındaki çelişme olduğunu söyleyerek, bir başka stratejik görüş ortaya atmış ve bu, bir ayrım çizgisi haline gelmişti. Dünyadaki temel çelişmenin tespiti ile, TİP, bir bakıma kendi "sosyalist devrim" sloganını da belli bir temele oturtuyor görünüyordu; fakat bundan daha önemli olan, TİP'in kendi içinde, TKP ile belli bir ilişkiyi geliştirmesine bağlı olarak, doğrudan doğruya SSCB-KP politikalarına bağlı hale gelmiş olmasıydı.

– "Sosyalist Devrim" Sloganıyla Gizlenen Burjuva Reformist Program

Türkiye'ye ilişkin tahliller ise, esas olarak Milli Demokratik Devrim teorisine ve Aybar'ın "İkinci Milli Kurtuluş Savaşı" sloganına karşı daha önce Boran kliği tarafından savunulan görüşlerin TİP'in görüşü halinde formüle edilmesinden ibaretti. Buna göre, "Türkiye'de burjuva demokratik devrim esas itibariyle yapılmış" bulunuyordu. Burada, "Türkiye için bir milli demokratik devrim söz konusu değildir. Milli demokratik devrim, egemen üretim ilişkileri açısından özellikle kapitalizm öncesi aşamada bulunan, yeni bağımsızlığına kavuşmuş ülkeler için öngörülmüştür. Bu teze göre, söz konusu ülkelerde milli demokratik devrim ile kapitalizm öncesi üretim ilişkileri tasfiye olunacak, onunla birlikte eski politik yapı da ortadan kaldırılacaktır. Bu nedenle, milli demokratik devrim özünde bir burjuva demokratik devrimidir. Ama eski alt ve üstyapı ortadan kaldırıldıktan sonra batı modelinde bir kapitalist düzen kurulmasına geçilmeyecek, 'kapitalist olmayan yol' denilen bir yöntemle ve dünya işçi sınıfı hareketinin ve sosyalist dünyanın destek ve yardımlarıyla kalkınılarak sosyalizme varmak hedef alınacaktır"(s. 7-8) deniliyordu. Bu, bir yandan, SSCB-KP tarafından formüle edilen sözde "milli demokratik devrim" kavramına dayanarak Türkiye'deki MDD teorisini eleştirme çabasıydı, diğer yandan da, açıkça, Türkiye'de savunulduğu biçimiyle Milli Demokratik Devrim teorisinin bir tahrifatıydı. Bütün geriliğine, Maoist etkilenmelerine ve küçük burjuva karakterine karşın, o dönemde TİP dışındaki devrimciler tarafından savunulan Milli Demokratik Devrim görüşü, "kapitalist olmayan yol" ile hiçbir biçimde kıyaslanamazdı. Ancak, bir milli demokratik devrim aşamasını öngören YÖN ve DEVRİM dergileri çevresindeki bir kısım aydının, aynı zamanda "kapitalist olmayan yoldan kalkınma"yı savundukları bilinen bir gerçekti. TİP'in yeni programı, Milli Demokratik Devrim teorisinin, SSCB-KP tarafından, kendi deyişleriyle "kapitalizm öncesi aşamada bulu-

nan, yeni bağımsızlığına kavuşmuş ülkeler" için önerilen bir biçimini, Türkiye'de Mihri Belli tarafından geliştirilen ve sonra da değişik grup ve hareketler tarafından çeşitli biçimlerde yorumlanarak savunulan biçimleriyle kasıtlı olarak karıştırıyor ve aynılaştırıyordu. SSCB'nin, askeri darbeler yoluyla kendisine yakın yönetimlerin kurulduğu ülkelerdeki durumu teorize etmesinin birsonucu olan bu "yol"la, THKO'nun ya da THKP-C'nin çeşitli fraksiyonlarının savunduğu "Milli Demokratik Devrim" görüşü arasında, en küçük bir benzerlik bile yoktu.

TİP programı, Milli Demokratik Devrim tezinin bu çarpıtılmış halini eleştirdikten sonra, savunduğu "sosyalist devrim" tezinin gerekçesini şöyle açıklıyordu: "Türkiye, kapitalist aşamaya kesinlikle geçmiş, burjuva demokratik devrimini esas itibariyle yapmış olduğundan, artık onun için milli demokratik devrim söz konusu değildir. Bundan böyle devrim gündeme geldiğinde, bu, sosyalist devrim olacaktır." (s. 8)

Türkiye'de kapitalizmin gelişme özellikleri incelenirken ve bunun Batıda kapitalizmin gelişmesinden farkları üzerine durulurken, aslında, Milli Demokratik Devrim teorisini savunanlardan hiç de farklı şeyler söylenmiyordu. TİP'e göre, Türkiye'de kapitalizm, emperyalizme bağımlı olarak gelişmişti ve emperyalist sistemle bütünleşmişti. Türk Kurtuluş Savaşı, esas olarak ticaret burjuvazisinin ve küçük burjuvazi tarafından gerçekleştirilmiş olduğu için kapitalist sistemin dışına çıkamamıştı.

Burada, şu cümle dikkat çekmektedir: "Söz konusu dönemde, Türkiye burjuvazisi ve küçük burjuva yönetici kadroları, Batı'ya karşı bağımsızlıklarını ve güvenliklerini sağlama bağlamak için Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler içinde oldular; ama Türkiye'nin kapitalizm çerçevesi dışına çıkmaması için de içeride antidemokratik, baskıcı uygulamaları sürdürdüler. Böylece, iç politikaları, dış ilişkilerde başarmak istedikleriyle devamlı çelişti; çünkü gerçekten bağımsız ve ileri bir düzeye ulaşmak, ancak emperyalist-kapitalist dünya ilişkilerinin dışına çıkmakla mümkündü. Bu ise, toplumun

demokratikleştirilmesini, halk kitlelerine demokratik hak ve özgürlüklerin tanınmasını gerektirirdi." (s. 10)

Bu tespitte, Milli Demokratik Devrim teorisinin başlıca tezlerinden biri olan, Kurtuluş Savaşı sonrası devlet yöneticilerinin "küçük burjuva sınıf karakterli" olduğu yolundaki tezin kabul edilmiş olduğunu görüyoruz. Devletin sınıf karakteri yerine, yöneticilerin kişisel sınıf kökenlerine göre yapılan bu değerlendirmenin, gerek kapitalizmin gelişme özellikleri bakımından gerekse buna eşlik devletin temel niteliklerini belirlemek bakımından birçok yanlışa kaynaklık etmesi kaçınılmazdı. Ayrıca TİP, bir yandan burjuva demokratik devrimin "esas itibariyle" tamamlanmış olduğunu ileri sürerken, diğer yandan bu "devrimin" halk kitlelerine demokratik hak ve özgürlükleri getirmediğini de kabul etmektedir. Bu durumda, söz konusu "burjuva demokratik devrimin" hangi ölçüler içinde gerçekleştiği sorusu cevapsız kalmaktadır. Gene aynı konuyla ilgili olarak, Türkiye kapitalizminin, tümüyle emperyalist sisteme bağımlı olduğu da kabul edilince, TİP'in hangi temel tahliller bakımından Milli Demokratik Devrim tezini savunanlardan ayrıldığı anlaşılmamaktadır. Başlıca görüşleri bakımından özetlenecek olursa, Milli Demokratik Devrim teorisini savunanlar da, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın yarım kalmış bir burjuva demokratik devrim olduğunu söylerken, emperyalizme bağımlılık ilişkilerinin sürdüğünü ve "temel hak ve özgürlüklerin" gerçekleşmesini sağlayacak bir antifeodal mücadelenin gerçekleştirilmediği gibi iki tespite dayanıyorlardı. TİP ise, "burjuva demokratik devrimin esas itibariyle tamamlandığını" ileri sürerken, Mili Demokratik Devrim teorisinin başlıca tespitlerini tekrarlıyor ve tamamen ters bir sonucu ileri sürüyordu.

Şu halde, TİP'in gerçekleştirmeyi vaat ettiği "sosyalist devrim"in gerekçesi neydi?

– Kalkınmacılık İdeolojisi

TİP'in bu sorunun cevabını, '60'lı yıllardan beri hemen hemen

bütün aydınların ülke sorunlarını formüle etmek için kullandıkları kavramları tekrarlayarak veriyordu: "Türkiye, kapitalist yoldan kalkınıp, ileri uygarlık düzeyine çıkamaz."

"Kalkınma" ve "ileri uygarlık düzeyi", Türkiye'de bütün siyasi partilerin programlarında kullanılan kavramlardır. Kökeninde, cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte resmi hedef haline gelen, Mustafa Kemal Atatürk'ün sloganları bulunmaktadır. M. Kemal, cumhuriyetin ekonomik ve siyasi programının milli çaptaki hedefini, "Muasır medeniyet seviyesine ulaşmak" olarak göstermişti. Bununla kasıt, gelişmiş kapitalist ülkeler düzeyiydi. Bu slogan, cumhuriyetin batılılaşma ve sanayileşme poitikalarının özünü yansıtıyordu ve bütün bu dönemler boyunca, bütün hükümetlerin programının temel maddesini teşkil edecek bir genelliğe sahip kılınmıştı. 1960'tan sonra ise, siyasi programların tümüyle yeniden düzenlendiği bir burjuva platformda, tartışma gündeminin ilk ve değişmez maddesini, "kalkınmanın hangi yoldan gerçekleşebileceği" oluşturuyordu. Türkiye'nin "kapitalist yoldan kalkınamayacağı ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşamayacağı" tezi de, bu tartışma içinde, ilk kez sistemli olarak YÖN çevresi tarafından savunulmuştu. Şimdi TİP, görünürde, kalkınmanın sınıf niteliğine vurgu yapan bir program öneriyor gibiydi. "Türkiye burjuvazisi, bugüne kadar, toplumun sanayileşmesini, modern teknoloji ile donanmasını ve toplumun ileri bir düzeye ulaşmasını sağlayamadığı gibi, bundan sonra da sağlayamayacaktır." (s. 11)

Söylenenler açıktır: Türkiye'nin önündeki hedef, ileri kapitalist ülkelerin düzeyine çıkmaktır; fakat bunu burjuvazi gerçekleştiremez! Bir başka deyişle, Türkiye'nin temel sorunu, kapitalistleşememedir! Bu tezin de, Milli Demokratik Devrim teorisini savunanların, "milli kapitalizmin geliştirilmesi" tezinden özünde bir farkı yoktur. Yalnızca, TİP bunun sosyalist devrimin bir hedefi olduğunu söylerken, Milli Demokratik Devrim teorisi, aynı programın, "halk demokrasisi" ya da "işçi köylü iktidarı" tarafından gerçekleştirileceğini ileri sürüyordu.

Burjuvazinin nitelikleri hakkında söylenenler, gene ilk bakışta, MDD ile bir farklılık gibi görünmektedir: "Ulusal pazarı kendine alıkoymak gücünde olmayan Türkiye burjuvazisi, özellikle 1940'lardan itibaren, yabancı sermayeye karşı çıkamamış, ulusal bağımsızlıktan yana, antiemperyalist bir tutum içinde olamamıştır. Son zamanlarda, pazar sorunu ile daha büyük ölçüde karşılaşan bazı sanayicilerin ve sanayici gruplarının azçok yabancı sermaye ve Ortak Pazar'a karşı bir tavır almaları temelden bir karşı çıkış, ilişkileri koparma isteği değildir; dışla bütünleşmenin, sürtüşme ve çekişmeleri içerdiğini gösteren bir olaydır." (s. 12) MDD teorisi, "milli burjuvazi" kavramına özel bir önem ve ağırlık tanımaktaydı. TİP'in bu görüşleri, doğrudan doğruya, emperyalizmle çeşitli çelişkileri ve sürtüşmeleri bulunan burjuva kesimlerin "milli burjuva" niteliği taşımadığına dair bir kanıtı ileri sürmeye çalışmaktadır. Ortak Pazar ve yabancı sermaye karşısında kimi sanayici gruplarının takındığı tavrın, genel içeriğini göstermekle, TİP, Türkiye'de MDD teorisinin kendisine dayanak olarak gösterdiği türden bir milli burjuvazi bulunmadığını kanıtlamak istemektedir. Fakat, burada da, hem MDD teorisinin bir çarpıtılması vardır, hem de bu çarpıtmayı kullanarak TİP ve MDD arasındaki aynılığı örtme gayreti görülmektedir. Bazı YÖN yazarları dışında, "Milli Demokratik Devrim" görüşünü savunan hiçbir yazar, tekelci büyük sanayi ve ticaret çevreleri arasında "milli burjuva" kavramına karşılık düşecek bir grup aramış değildi. Genel olarak MDD, "mili burjuvazi"yi, küçük esnaf, zengin ve orta köylülük, orta ve küçük sanayi işletmecileri arasında arıyordu. Bu noktada, TİP'in görüşleri, MDD teorisyenlerinden farklı değildir. Yeni TİP programının "Temel Görüşler" bölümünde, "tekelci büyük sermaye, burjuvazinin diğer kesim ve dalları üzerinde hegemonyasını tam olarak kurup onları kendine bağımlı kılarak yeni bir sınıfsal biçimi oluşturamamıştır. Egemen sınıflar ittifakı içinde çözülme ve sürtüşmeler ise politik düzeyde bir iktidar boşluğu yaratmaktadır." (s.15) denilmektedir. Devamında ise, özellikle orta ve küçük burjuvazinin, tekelci burjuvazi ile

olan derin çelişmeleri anlatılmaktadır. Burada, özellikle şu vaatler, tümüyle, MDD teorisinin "milli burjuvazi" terimiyle ifade ettiği kesim karşısındaki tutumuyla aynıdır: "Türkiye İşçi Partisi, burjuvazi karşısında tavrını alır ve politikasını saptarken, elbette burjuvazi içindeki bu farklılıkları çelişkileri dikkate alır. Tekel dışı burjuvazinin tekellere karşı çıkışında, büyük toprak mülkiyetinin vergilendirilmesi, vergi kaçakçılığının önlenmesi, dış ticaretin devletçe düzene sokulması taleplerinde destekleyici olacaktır. Sanayici sermaye, kendi varlığını koruma kaygusuyla Ortak Pazar'la bütünleşmeye ve imtiyazlı yabancı sermaye yatırımlarına karşı çıktığı ölçüde de Parti'nin desteğini görecektir."

Bunlar, kapitalizmin millileştirilmesi ya da milli burjuvazinin desteklenmesi kavramlarıyla ifade edilen MDD'ci tezlerden özünde hiçbir farklılık göstermemektedir.

– Taktik Ve Strateji

Programın "Sosyalizm Gerçekleştirilecektir" başlığını taşıyan bölümünde, önce, sosyalizme giden yolların açılacağını bildiren bir alt başlık yer alıyor. Burada, daha önceki bölümde önerilen bir eylem programının uygulanması halinde, "sosyalizme giden yolların açılacağı" belirtilmektedir. Özetle, "ülkenin demokratikleştirilmesi ve emperyalizmin geriletilmesi" olarak formüle edilen bu eylem programının içeriği, "emperyalizmin her türlü baskı ve sömürüsüne son verilmesi ve antiemperyalist bir dış politika izlenmesi", "demokratik hak ve özgürlüklerin korunup geliştirilmesi", "ırkçı, şoven politikaların sona erdirilmesi", "işçi sınıfı ve emekçi kitlelerin ekonomik, sosyal ve kültürel düzeylerinin yükseltilmesi" hedeflerinin gerçekleştirilmesi olarak sunulmaktadır. Bu hedefler için verilecek mücadele, "kitlelerin politik bilincini geliştirip yükseltecek ve onları sosyalizm çizgisine sürekli yaklaştıracak" ve "sınıfsal güçler ilişkilerini kitlelerden yana geliştirerek toplum yapısında derin ve köklü dönüşümler oluşturacak ve sosyalizme

giden yollar açılacaktır." (s. 46) Bunlardan sonra söylenenler, TİP'in bu eylem programını, aşamalı bir "devrim stratejisinin" parçası gibi düşündüğünü, fakat bunun gerektirdiği tarzda ifade etmekten kaçındığını göstermektedir. Çünkü, bu takdirde, MDD' teorisinin savunduğu aşamalı devrim teorisinden hiçbir farkı kalmayacaktır. Gerçekte, TİP, asla bir devrim programına sahip olmadığı için, söz konusu plan ve programlar, aslında parlamenter yoldan iktidara gelme yolunun parçaları olarak anlaşılmalıdır. Bu durumda, TİP'in, "sosyalizme ulaşmak için" iki ayrı aşama öngördüğünü, fakat bunları "iktidar öncesi ve iktidar sonrası" olarak sınıflandırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktada, TİP'le kıyaslandığında, MDD teorsinin, bir devrim anlayışı açısından daha tutarlı düşündüğü söylenebilir. Çünkü, MDD teorisyenleri bakımından, halk iktidarının çözeceği problemler cümlesinden sayılan ve "demokratik devrimin hedefleri" olarak formüle edilen hedefler, TİP açısından, iktidar öncesi bir demokratikleşme programının maddeleri halinde tanımlanmışlardır. Kısaca, TİP, demokratikleşmeyi kendi iktidarının önkoşulu olarak görürken, MDD teorisi, demokratikleşmeyi, ekonomik ve siyasal bir program olarak iktidarının ilk uygulamaları ve sosyalizme giden yolun açılmasının başlangıcı halinde tanımlamaktaydı.

TİP programına göre, söz konusu demokratikleşme programının gerçekleştirilmesi sürecinde işçi sınıfı, "sınıfsal ittifaklar yelpazesini derece derece pekiştirecek" ve "böylesine geniş bir tabana dayanarak kendi partisi aracılığıyla iktidara gelecek"tir.

Devrimin karakterinin, demokratik mi yoksa sosyalist mi olacağı hakkında TİP'in kopardığı fırtınanın tamamen içi boş olduğunu görülmektedir. "Milli Demokratik Devrim"in ya da "burjuva demokratik devrimin" "esas itibariyle tamamlandığını" ileri süren, ve bu yüzden de önümüzdeki devrim adımının "sosyalist devrim" olduğunu söyleyerek MDD teorisini şiddetle eleştiren TİP, sosyalizmin gerçekleştirilmesi koşulunu, bir demokratikleşme programına bağlayarak, MDD'ye yönelttiği eleştirileri bir bakıma geri almakta-

dır. Burada amacımız, TİP karşısında MDD teorisini savunmak değildir. MDD teorisinin de, özünde burjuva reformist karakterde bir halkçılık programından öteye geçemediğini ve sonuç bakımından, kendisini milli kapitalizmin geliştirilmesi hedefiyle sınırlayarak proletarya diktatörlüğü problemini bilinmez bir tarihe ertelediğini, araştırmamızın daha önceki bölümlerinde göstermiştik. Burada dikkat çekmek istediğimiz nokta, "sosyalist devrim" sloganının, "milli demokratik devrim" sloganından, önerdiği programlar bakımından özünde farklı olmadığıdır. Bununla birlikte, hatırlanması gerekir ki, MDD teorisi, bütün eksiklik ve yanlışlıklarına karşın, gene de, bir işçi ve halk ayaklanmasını gözetmekte ve parlamentarizmi kesin bir biçimde reddetmekteydi. Bu özellikleri bakımından ele alındığında, TİP'in taktik ve strateji anlayışına göre MDD teorisi, kesinlikle daha devrimci bir konumda bulunmaktadır. TİP'in söz konusu aşamalar anlayışı, onun parlamentarizmiyle uyumludur. Olağan burjuva siyasal sistem içinde, demokratikleşme ve sosyalizm programlarının art arda gelişinin tanımlanması, sistem mantığına bağlı kalındıkça başka türlü olamazdı. Bu durumda da, demokratikleşme mücadelesi, TİP açısından, oy tabanının genişletilmesi çalışmasından başka bir anlama gelmemektedir.

– "Sosyalizm"

TİP'in sosyalizm anlayışı da, burjuva tipte reformist bir programdan öteye geçmemektedir. Programın "Sosyalizmin Gerçekleşme Sürecinde" başlığını taşıyan bölümünde, önce "Büyük üretim araçları kamulaştırılacak, devletçilik ve devlet sektörünün içeriği sosyalistleştirilecektir" denilmektedir. Soyut olarak, böyle bir ilk girişimin, işçi sınıfı iktidarının ekonomik programında yer alması yanlış değildir. Ancak özel mülkiyet karşısında genel bir tutum belirtebilmek için, bunun söylenmesi yetmemektedir. Özellikle, programın sonraki bölümlerinde, burjuvazinin, bir sektör olarak varlığını devam ettireceği koşullar hakkında söylenenler, söz konusu

sosyalizmin, nasıl bir "sosyalizm" olacağı konusunda fikir vermektedir. Örneğin, TİP'in kuracağı sosyalizmde, "devlet sektörü dışında kalan özel işletmeler" bulunabilecektir. (s. 50)

TİP'in stratejik bir slogan olarak ortaya attığı "sosyalist devrim"in içeriği ve sosyalizmden ne anladığı, başta devlet ve devrim sorununu ele alışında açıklığa kavuşmaktadır. Diğer yandan, özel mülkiyet ve sınıfların sosyalizm içindeki durumu hakkındaki görüşleri de, savunulan sosyalizmin, ancak Batı tipi bir sosyal demokrat partinin "sosyalizm" hakkındaki görüşleri derecesinde olduğunu göstermektedir.

– Toprak Ve Tarım Sorunları

TİP programında, tarımsal alanda yapılacak "sosyalist" uygulamaların başında "toprak ve buna bağlı tarım reformu" gelmektedir. "Toprak ve tarım reformu, bir somun ekmeği dilimleyip dağıtmak gibi toprakları parselleyip dağıtmakla yetinmek değildir; dağıtılan toprakların yeni sahiplerine donanım ve işletme kredileri sağlamak ve teknik yardımlar yapmakla da sorun çözümlenmiş olamaz." Buraya kadar söylenenler, doğrudan doğruya o zamanki CHP'nin "toprak reformu" programına yöneltilmiş eleştirilerdir. Bülent Ecevit önderliğindeki CHP'nin başlıca propaganda malzemelerinden birisi olan "toprak reformu", TİP tarafından yukarıda bir özeti bulunan temalar ekseninde eleştirilmekteydi. Dikkat edileceği gibi, CHP'nin reform programının içeriği, mülkiyetin biçimi ve köylü kitlelerinin örgütlenmesi açısından değil, teknik bakımdan eleştirilmektedir. Bu haliyle önerilen toprak reformu, tıpkı CHP'ninki gibi, kapitalizmin tarımda da egemen hale gelmesinin yolunu açacak bir antifeodal tedbir olmaktan öteye bir anlam taşımamaktadır. Kısacası, bu da, TİP'in diğer ekonomik program öğeleri gibi, ancak ve ancak, MDD teorisinin "demokratik devrim hedefleri" olarak özetlediği uygulamalar düzeyinde kalmaktadır. Bir başka deyişle, TİP, MDD teorisinin "demokratik devrim" dediği bütün programatik un-

surlara, "sosyalist devrim" adını vermekten başka bir şey yapmamaktadır. Kaldı ki, toprak sorununu, yalnızca büyük toprakların, onun üzerinde çalışanlar arasında şu ya da bu şekilde dağıtılmasını öngörmekten öteye geçmeyen bir perspektifle ele alan bu programın, Türkiye'nin geneli açısından bir geçerliliği de yoktur. Programda, küçük toprak mülkiyetinin ve küçük üreticiliğin hakim durumda bulunduğu bölgelerde, toprak ve tarım reformunun içeriğinin ne olacağına dair herhangi bir belirleme yapılmamıştır ve TİP, toprak ve tarım sorununu, yalnızca feodal toprak ağalığının hakim durumda bulunduğu bölgeler açısından düşünmektedir. Bu yüzden, sorun basitçe bir "reform" çerçevesine sıkıştırılabilmekte ve tarımda genel bir sosyalist program çerçevesi çizilmemektedir.

Bu noktada, en önemli sorun, toprağın dağıtılması ya da dağıtılmaması değil, hangi biçim uygulanacak olursa olsun, köylü kitlelerinin ne tarzda örgütlenerek siyasal iktidarın bir parçası haline geleceği sorunudur. TİP'in buna dair hiçbir önerisi yoktur. TİP'e göre, "temel sorun, tarımsal üretimin yeniden örgütlendirilip düzenlenmesi (reorganizasyon) ve çağdaş teknolojiye kavuşturulmasıdır. Tarımda üretkenliğin ve toplam üretimin artması ancak böyle gerçekleştirilebilir." (s. 53) "Üretkenliğin ve üretimin artması", o zamanlar, Demirel'in "Yeşil Plan" adını verdiği ve "toprak reformu değil, tarım reformu" sloganıyla propaganda ettiği programın da başlıca hedefiydi. Aynı zamanda, bütün burjuva partiler, Türkiye'de tarımın "modern teknolojiyle" donatılması, üretimin reorganizasyonu problemlerini, "temel sorun" olarak formüle etmekteydiler. Bu durumda, TİP'in, bir "işçi sınıfı partisi" olmak ve bir "sosyalist devrim programı" önermek iddialarının hiçbir nesnel karşılığı bulunmadığı görülmektedir. Haklı olarak şu soru sorulabilir: TİP'in, mevcut burjuva partilerden farkı neydi? Buna, yalnızca, "kalkınma" problemine, burjuva düzeyde akılcı ve reformcu çözümler önermesiydi, cevabı verilebilir.

- Devlet

Aynı soru, özellikle devlet sorunu bakımından ele alındığında, TİP'in bir düzen partisi olarak taşıdığı anlam daha açık bir biçimde ortaya çıkacaktır. Bir açıdan, TİP'in devletin temel düzeni bakımından, parlamenter mücadeleyle kendisini sınırlamış ve yasalara uymak zorunda olan bir parti olarak, devrimci bir sosyalist partinin literatürünü ve propaganda temalarını kullanamayacağı söylenebilir. Bu yüzden onun resmi dokümanlarına bakarak, devletin, özellikle de ordu, polis ve bürokrasi gibi temel kurumları hakkındaki tutumunu eleştirmek ona haksızlık etmek gibi görünebilir. Ne var ki, TİP'in bütün dönemlerinde, kurum olarak parlamento ve sistem olarak parlamentarizm, ciddi ve samimi olarak savunulmuştur. Bu konudaki tutum, basitçe bir "kendini gizleme taktiği" değildir. Buna bağlı olarak da, devletin ve rejimin belli başlı kurum ve kuruluşları hakkında, TİP'in sosyalist olması bir yana, devrimci-demokrat bir tavrının olduğunu söylemek bile son derece güçtür.

TİP'in siyasal sistemin örgütlenmesine ilişkin değişiklik önerisi ve "sosyalizmi kurduğunda" yapacağı değişiklikler hakkındaki programı, yerel yönetimlerin, fabrika ve işyeri yönetimlerinin demokratikleştirilmesi formülasyonunundan ibarettir.

Programda, "demokratikleşme" planının öğeleri olarak sayılan önlemlerden birincisi şudur:

"Bütün işçiler, çalıştıkları kurumun yönetim ve denetimine etkin biçimde katılacaklardır." İşçilerin fabrika ve işyerlerinin yönetim ve denetimine katılması sloganı, eğer belli bir devrimci kalkışma dönemine denk düşüyorsa, doğrudan doğruya, iktidara yönelik mücadelenin bir parçası olacaktır ve bu tarz bir müdahale, genel olarak bütün iktidarın işçi sınıfı elinde toparlanması yolunda bir adım sayılacaktır. Ne var ki, yönetime katılma ve denetim işlevi yüklenme, olağan burjuva devlet mekanizmasının varlığını koruduğu koşullarda, yalnızca burjuva-kapitalist sistemin kendi içinde bir düzenleme, dolayısıyla bir aldatmaca olmanın ötesine geçemeye-

cektir. Bugün kapitalist mülkiyet altındaki birçok fabrika için, birçok Avrupa ülkesinde, "yönetime katılma ve denetleme" mekanizması, sendikal bir hak olarak mevcuttur. Üstelik, TİP, bu öneriyi, kendisinin "sosyalist" iktidarının altında gerçekleşecek bir demokratikleşme ya da demokrasinin yaşamın bütün alanlarında gerçekleşmesinin bir unsuru olarak ileri sürmektedir. Bu durumda da, TİP'in devlet hakkındaki görüşleri hatırlandığında, "yönetime ve denetime **katılma**"nın, buruvazinin fiili egemenliği altında gerçekleşeceği görülebilir. Çünkü, bizzat "katılma" sözcüğü, yönetim ve denetimin bir başkasının elinde bulunacağı anlamını vermektedir. Yönetim ve denetimin tümüyle işçi sınıfının elinde bulunduğu gerçek bir sosyalist işletmede, işçi sınıfının "katılımından" söz edilemez. TİP, "sosyalizm kurulduğunda" işçi sınıfının tüm üretim ve yönetimi **kendi elinde toplayacağı** biçimindeki temel öneme sahip uygulama yerine, bir paylaşma ve katılma yolu vaat etmektedir. Bu noktada da, MDD teorisinin, demokratik devrim süreci boyunca, milli burjuvazinin iktidara ortak olacağı yolundaki Maocu tezinin, başka kavramlarla TİP tarafından tekrarlandığını görebiliriz.

Demokratikleşme programının bir diğer maddesinde, "yerel yönetimler, tek bir yönetim örgütlenmesinde birleştirilerek demokratikleştirilecektir" denilmektedir. Bu uygulama, belki programın yazıldığı yıllarda, en azından demokratik bir reform olarak görünebilirdi. Fakat, günümüzdeki kimi tasarılar açısından bakıldığında, devletin temel karakteristikleri değişmeden gerçekleşecek böyle bir "reformun" gerçekte, diktatörlüğün mümkün bütün yönetim aygıtlarında yaygınlaşması ve görece devlet aygıtı dışında bir yer tutan yerel yönetimleri de devletin bir parçası halinde örgütlemesi anlamına geleceğini görüyoruz. TİP'in, mevcut devlet aygıtının parçalanmasını amaçlamayan "sosyalist devrimi" altında da, bu uygulama, kesinlikle aynı sonucu verecektir. Devletin burjuva sınıf, ve faşist diktatörlük tipindeki siyasal karakterinin değişmeden kaldığı her durumda, yönetim aygıtlarının genelleştirilmesi ve görünürde bunun geniş bir yığın katılımına dayanması, Mussolini döne-

minde uygulanan "korporatif" devlet tipini ortaya çıkaracaktır.

Demokratikleşme planının bir diğer uygulaması, "Bölgesel Yönetim Organlarının Geliştirilmesi" başlığı altında özetlenmiştir. Buna göre, "belli kamu hizmetlerinin görülmesi amacıyla birden fazla ili içine alan çevrede, bu hizmetler için yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilecek, giderek iller gruplandırılıp bölgesel yönetim organları geliştirilecektir" Bu da, son yıllarda, özellikle Kürdistan söz konusu olduğunda, egemen sınıfların değişik kesimleri tarafından savunulan "eyalet sistemi"nden başka bir şey değildir. Bu plan da proletaryanın gerçekten iktidarda olduğu, eski devlet aygıtının parçalanarak, temelden başlayarak yeni bir sınıf iktidarının kurulduğu koşullarda demokratik bir reorganizasyon olabilirdi. Ancak kendisini, burjuvazinin parlamentarizm oyununa bağlamış bir partinin, sistemin ilişkileri içinde ve bu sistemin izin verdiği ölçülere göre iktidar olduğu koşullarda, bu uygulama da, bugünkü projelerin hedefinden farklı sonuçlar doğurmayacaktır.

Sonuç

TİP, 1961'de kurulduğu ve geniş bir devrimci eğilim yelpazesini içerdiği dönemdekinin aksine, 12 Mart darbesinden sonraki yıllarda, gerek SSCB'nin hegemonya mücadelesinin bir aygıtı olarak yüklendiği görev bakımından, gerekse programının içeriği bakımından, gelişen işçi ve halk muhalefetinin önünde ciddi bir engel olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle TKP ile ilişkilerinin geliştiği ve bir bakıma onun legal uzantısı olarak etkinlik göstermeye başladığı dönemde, DİSK üzerinde kurduğu gerici baskıyla işçi sınıfının eylemini kırıcı bir rol oynamıştır. Bunun ve devrimci ve komünist hareketi, "goşist" ve "Maocu faşistler" terimleriyle karalayarak daima provokasyona açık bir tutum takınmasının temelinde, düzenle bütünleşmiş program ve taktiği bulunmaktaydı.

V BÖLÜM
1970 SONRASI SİLAHLI HAREKETLER

1. SAĞCILIĞIN BEDELİ: "SOL" RADİKALİZM

Lenin, "işçi hareketi içindeki 'sol' sapma, sağ oportünizmin günahlarının bir bedelidir" demişti. Bu söz, genel olarak bütün dünyada, örgütlü ve geçerli proleter komünist nitelikli bir politikanın halk ve işçi hareketinin ihtiyaçlarına cevap vermeyi başaramadığı, sosyalist hareketler tarafından uygulanan uzlaşmacı ve gündelik taktiklerle hareketin önünün tıkandığı her yerde, kitlelerin devrimci ve demokratik mücadelesinin komünizm açısından "sol" sapma niteliği gösteren yönelimler doğurabileceğine işarettir. Bu genel kural, Türkiye'nin tarihinde gördüğü en karmaşık ve çok yönlü toplumsal hareketlilik ortamında oluşan tabloda, kendisini bir kez daha kanıtlayacak zengin bir siyasal malzeme bulmuştur.

– "Sol" Radikalizmin Nesnel Ortamı

1968 Mayısı'yla açığa çıkan büyük devrimci kaynaşma, bütün dünyada, yeni bir devrim çağının yaşandığı izlenimi verecek kadar güçlü, etkili ve yaygındı. Emperyalizme karşı sömürge ve yarı-sömürge ülke halklarının silahlı mücadelesine, emperyalist metropollerde büyük işçi ve öğrenci ayaklanmalarının eklenmesiyle ortaya çıkan genel durum, mücadelenin bütün alanlarında ve biçimlerinde kendine özgü yeniliklerin de kaynağı olmuştu.

Genel niteliği açısından, 1968'le başlayan sürece damgasını vuran, başta öğrenci gençlik olmak üzere, küçük burjuvazi ve yarı-

sömürge ülkeler köylülüğünün çeşitli katmanlarının mücadelesi olmuştur. İşçi sınıfı, İtalya ve Fransa dışında, eylemlerin oldukça kenarında kalmış, bu iki ülkede ise, belirleyici bir güç olamamıştır. Dolayısıyla, 1968 devrimci dönemine, esas damgasını vuran sınıflar, bütün dünyayı göz önünde tutarak söyleyecek olursak, emperyalizme karşı ulusal kurtuluş mücadelesi veren köylü halklar ve metropollerin küçük burjuvazisi olmuştur.

Bu sınıfsal bileşime uygun olarak, dönemin teorik ifadesi de, en yetkin biçimde kendisini Maoizm'de bulmuştur. Aynı dönemde, başını Sovyet revizyonizminin çektiği sağcılaşma ve emperyalizmle işbirliği politikasıyla, emperyalizme karşı gerilla ve halk mücadelesinin örneklerini veren hareketler arasındaki farklılaşma ve bunun siyasi-teorik sonuçları, devrimle reformculuk arasındaki ayrışmanın başlıca yönelimlerini etkilemiştir.

1968'le başlayan sürecin kültürel ortamının özellikleri de, genel çizgileri bakımından, emperyalizm ve kapitalizmin en göze batan ve dönemsel olarak emperyalizmin en yaygın görünüşü haline gelmiş bulunan siyasi yozlaşmasına, şiddetine ve vahşetine karşı orta ve aşağı sınıfların tepkisiyle karakterize oluyordu. Bu alanda da, proletaryanın değil, küçük burjuvazinin dünya görüşü egemendi.

70'li yılların başlangıcında, 68'in devrimci dalgası çekilirken, harekete karakterini veren kitleler içinden, mücadeleyi dar silahlı gruplar aracılığıyla sürdürmeyi deneyen aydın hareketleri doğdu. Bu hareketler, '68'in kitlesel öfkesinin ve coşkusunun bütün özelliklerini yoğunlaştırılmış bir biçimde içeriyor ve hedefine ulaşamamış devrimi, sönmekte olduğu bir noktada yeniden ateşlemeyi istiyorlardı. Hemen hepsi, öğrenci hareketinin önder kadroları arasından gelen militanlardan kurulu bu örgütler, en şiddetli silahlı eylemlerle, kitlelerin kıyısından döndüklerine inandıkları devrimi gerçekleştirebileceklerini umuyorlardı. Başlıca çıkış noktalarını ise, her ülkede SSCB'deki revizynoizme adapte olmuş "komünist" partilerin kitle hareketi karşısında yer almış olmaları, hiçbir çözüm üretememeleri ve devrimci dalganın dışına düşmüş bulunmalarıydı. Bu pratik, dev-

rimci bir dönemde bu türden partilerin hiçbir işe yaramayacağı düşüncesini yaygınlaştırmış, fakat buradan hareket ederek, genel olarak Marksizm-Leninizm, gelişmeler karşısında artık yetersiz bir teori gibi görünmeye başlamıştı. Buna bağlı olarak, Leninist parti teorisi, sınıf mücadelesi teorisi ve devrim teorisi de, yeni koşullara cevap vermekten uzak ve yetersiz görünüyordu. Gözde olan, öğrencilere ve zencilere, işçi sınıfından daha büyük bir devrimci sosyal rol biçen Marcus gibi sözde teorisyenler, dünyayı kentler ve kırlar olarak bölen teorinin sahibi Mao gibi devrimci önderler, bireysel başkaldırı ve varoluşçu özgürlük temalarını işleyen Jean Paul Sartre gibi filozoflardı. Bu düşünsel yapıya, küçük grupların şiddetli eylemciliği ve küçük fakat vurucu güçleriyle sansayonal biçimde ortaya çıkan gerilla gruplarının örgütleri karşılık düşüyordu. Dolayısıyla, XX. yüzyılın ikinci yarısında "narodnizm", bir bakıma eski halkçı geleneklerden çok, bireysel kahramanlığı ve şiddeti kendisine miras olarak seçmiş ve bunu yeni teorilerle zenginleştirmişti. Avrupa'daki ve Amerika'daki şiddet örgütleri, kısa zamanda uluslararası istihbarat örgütlerinin kontrol ettiği ve birbirine karşı kullandığı bir pozisyona düşerek imha edildiler ya da kendilerini feshettiler. Arkalarında da hiçbir ciddi birikim ve heyecan bırakamadılar.

– Türkiye'de "Sol" Radikalizm

Kapitalist metropollerdekinden farklı olarak, Türkiye'de silahlı eylemcilik, 68'in sona ermesinin değil, hareketin yeni bir boyuta sıçramasının ürünü olarak ortaya çıktı. Özellikle topraksız ve küçük üretici köylü kitlelerinin eylemleriyle ve işçi sınıfının son derece parlak bir biçimde sahneye çıkışıyla karakterize olan halk muhalefetinin ihtiyaçlarına, mevcut örgütlerin ve siyasi akımların ciddi bir seçenek oluşturamaması, giderek kızışan ortama etkin bir biçimde katılma isteğiyle hareket eden genç aydın gruplarının yeni arayışlara girmesine yol açtı. Avrupa'da da, yükselen gençlik hareketi, egemen sınıf partilerinin yanı sıra, karşılarında, Moskova'ya endeksli "ko-

münist" partilerini bulmuştu. Özellikle, Fransa'da sendikaları kontrolünde tutan parti, gençliğin ve işçilerin devrimci eyemini bastırmakta hükümetle işbirliğine girişmekten çekinmemişti. Türkiye'de ise, TİP ve illegal TKP, gençlik hareketinden ve gelişme potanisyelleri taşıyan işçi hareketinden, hem uzak duruyor ve hem de, eylemliliğin yükselmesini baltalamaya çalışıyordu. Görünürde tek gerekçesi vardı bu tutumun: Faşizmi engellemek! Bu örgütlere göre, gençlik hareketi, egemen sınıfların kontrolü altındaydı ve burjuva klikler, birbirleriyle mücadelelerinde gençliği kullanıyordu. İşçi hareketini de, bu kayıkçı dövüşüne alet etmekten çekinmeyecekler, sonunda da faşizmin kuruluşuna gerekçe yapacaklardı. Kuşkusuz faşizm, kitlelerin devrimci hareketinin sonucunda, bir karşıdevrim hareketi olarak doğardı; fakat kendisine "İşçi Partisi", "komünist" adını vermiş örgütlerin, faşizm olasılığını bahane ederek kitle hareketini durdurmaya çalışması görülmüş değildi. Faşizmi önlemenin tek yolu, mümkün olan bütün yollardan kitle hareketini yükselterek demokrasinin genelleştirilmesinden ve devrim yolunda daha fazla ilerlemekten geçebilirdi. Bu genel tutumun teorisi ve pratiği ile gençlik hareketinin ve önderlerinin tepkisine konu olması da kaçınılmazdı. Dolayısıyla, gençlik hareketi içinden çıkan siyasal oluşumların kendilerini tanımlarken ve teori inşa ederken, söz konusu çevreleri karşıtları olarak görmeleri de aynı ölçüde kaçınılmazdı. Bu karşıtlığın en kesin ifadesi ise, devrim ve şiddet kavramları arasında kurulan dolaysız ilişkide kendisini gösteriyordu. Devrimci şiddet, diğer bütün teorik-ideolojik farklılıkların somutlandığı bir kavram işlevi kazanmıştı.

Türkiye'de "silahlı mücadelenin esas" alınması gerektiği yolundaki görüşlerin bütün devrimci çevreleri etkilemesi ve bunun reformizm ve revizyonizmle bir ayrım çizgisi olarak kabul edilmesi, dünya koşulları ile çakışan Türkiye koşullarında fazlaca zorlanmadan gerçekleşti. Sosyalizm üzerine yapılan bütün tartışmalar, bundan böyle devrimin şiddete dayanan bir yol mu izleyeceği yoksa parlamenter-"pasifist" bir evrime mi bağlı kalacağı noktasında düğümlenmişti. Strateji ve taktik sorunları da buna bağlı olarak ele alınacak,

giderek sosyo-ekonomik yapı çözümlemeleri bile, devrimin yolu tartışmalarının sonunda yer alacaktır. Öyle ki, Türkiye'de kapitalizmin belli bir düzeyde olsun gelişmiş bulunduğunu söylemek, ya da bunun tersine, Türkiye'nin yarı-feodal ve yarı-sömürge olmadığını söylemek "halk savaşı"nı reddetmek için başvurulmuş bir cambazlık olarak değerlendirilebiliyordu. Bu yüzden "sosyalist devrim" sloganını kullanan TİP ve diğerleri, tamamen yanlış bir biçimde "ayaklanmacılar" olarak adlandırılıyor ve ortaya, "sosyalist devrim için ayaklanmayı savunan revizyonistler" gibi tuhaf kavramlar çıkabiliyordu. Gerçekte, "sosyalist devrim" diyenler ne sosyalizmi hedefliyor, ne de ayaklanmayı savunuyorlardı.

Öte yandan, bütün ülkede, işçi ve köylü eylemleri, öğrenci gençliğin antiemperyalist mücadelesi, bütün bu tartışmaları anlamsız gösterecek bir düzeyde gelişmeye devam ediyordu. Türk Demir Döküm Sanayi, Silahtarağa, Goodyear Lastik Fabrikası, Üstün Çelik Fabrikası, Gıslaved Lastik Fabrikası, Horoz Çivi Fabrikası, Bossa Dokuma Sanayii, Pertrix Pil Fabrikası, Güney Sanayii, Aliağa Rafinerisi, gibi her biri kendi sektöründe en önde gelen işletmelerde aylarca süren işgaller gerçekleşmiş ve onbinlerce işçinin, en sert mücadele biçimlerini kendiliklerinden denedikleri alanlar haline gelmişti. 1970 yılında DİSK'in gelişmesini önlemek ve işçi kitlesini tek bir sarı sendika konfederasyonunda toplamak için çıkarılmak istenen "Sendikalar Yasası", yüzbinlerce işçinin sert protestosu ile karşılaşmış ve İstanbul, iki gün boyunca sert çatışmalara sahne olmuştu.

Küçük üretici ve topraksız köylülerin eylemleri de, Türkiye tarihinde daha önce görülmemiş bir düzeye çıkmıştı. Antalya'nın Elmalı köyünde 15.000 dönüm toprak, köylüler tarafından işgal edilmiş, jandarmayla çatışılmış ve köylüler topraklardan zorla çıkarılmışlardır. Söke ovasındaki Bafa gölü, köylülerle büyük toprak sahipleri arasında sürüp giden bir çatışmanın konusu iken, burada da ilginç bir "göl işgali" yaşanmış, köylüler, her türlü engellemei aşarak ağlarını göle bırakmış ve jandarma gücüyle ağlarına ve tuttukları balıklara el konulmuştur. Adıyaman'ın Besni ilçesine bağlı Araplar kö-

yünde de uzun süren ve yine jandarma gücüyle kırılan büyük bir toprak işgali yaşanmıştır. Bunların yanısıra, daha kısa süreli ve küçük çapta onlarca toprak işgali olayı gerçekleşmiş ve hepsinde köylülerle jandarmalar ya da ağaların adamları arasında silahlı çatışmalar çıkmıştır. Özellikle, tütün, pamuk, üzüm, çay, fındık gibi sanayide işlenen tarım ürünlerinin üreticisi olan küçük köylülüğün eylemleri ise, 1965 ile 1971 arasında, her yıl periyodik olarak tekrarlanan ve çoğu büyük gösterilere dönüşen bir süreklilik kazanmıştır. Bunlar arasında, Ordu'daki büyük "fındık eylemi" ile Rize'deki çay üreticilerinin, Ordu'da olduğu gibi, Rize'yi işgal ederek büyük sokak gösterileri düzenledikleri, siyasi parti binalarına, valiliğe ve Tekel binalarına saldırdıkları eylem, Karadeniz bölgesinde olduğu kadar bütün ülkede de derin sarsıntılar yaratmıştı. Bütün bu eylemlere "Dev-Genç" militanları katılmış ve eylemler üzerinde belirleyici olmamakla birlikte etkili olmuşlardı. Bunlara, orman işçilerinin, fıstık, sarmısak üreticilerinin eylemleri ve yürüyüşleri de katılınca, Türkiye, hemen her yerinde hergün bir halk hareketinin görüldüğü bir ülke manzarası kazanmıştı.

Gelişen öğrenci ve halk hareketinin bastırılması için devletin geleneksel aygıtları yetersiz kaldığında, devreye dinci ve ırkçı faşist çeteler sokulmaya başlandı. Öğrenci ve işçi hareketi bu çetelerin başlıca hedefi haline getirildi. Birçok öğrenci önderi, suikastlerde öldürüldü. Faşist çeteler, her eylemlerinde polis tarafından korundu ve kışkırtıldı. Devrimci öğrenci hareketi içinde ilk silahlanma eğilimleri, böylece, faşistlere karşı savunma güdüsüyle ortaya çıktı. Öte yandan, Deniz Gezmiş, Yusuf Küpeli gibi en tanınmış öğrenci önderlerinin, Filistin'deki gerilla kamplarına giderek eğitim görmeleri ve savaşlara katılmaları, emperyalizme karşı savaşma arzusu ile dolu öğrenci kitleleri arasında yeni bir eğilimi doğurdu ve geliştirdi. Bundan böyle mücadelenin başka yöntemlerle ve araçlarla sürdürülmesi gerektiği düşüncesi yayılmaya başladı.

"Sol" Radikalizmin İdeolojik Ve Politik Yapısı

Silahlı eylemler ve bunların giderek kendi geleneklerini yaratan örgütler oluşturması sürecinde etkili olan grupların hepsinin, en genel çizgileriyle Milli Demokratik Devrim tezini savunan taraftan çıkması, iki önemli nedenle açıklanabilir: Birincisi, bu tez, Türkiye'nin yarı-sömürge ve yarıfeodal bir ülke olduğu görüşünü, emperyalizme karşı kurtuluş savaşı verilmesi gerektiği yolundaki bir stratejik belirlemeye bağlıyordu ve bu, emperyalizme karşı gerilla mücadelesi veren tüm örgütlerin, bu kalıba bağlı olarak, Mao'nun "Halk Savaşı Stratejisi" adı verilen teorisini genel bir doğru olarak kabul ediyor olmasıyla dünya çapında bir modele kolayca bağlanabiliyordu. İkincisi, antiemperyalist gençlik hareketi, genel olarak işçi sınıfının devrimci siyasi partisi fikrine oldukça yabancıydı ve bu özellik, geleneksel mücadele yöntemlerine bağlı kalmamak, mücadele biçimleri ve araçları bakımından oldukça özgür bir denemeyi gerçekleştirmek için yolu açık tutuyordu. Gerçi, Lenin ve Stalin gibi Bolşevik devrimcilerin eserleri, söz konusu hareketlerin genç önderleri tarafından biliniyor ve büyük saygı da görüyordu; ne var ki, örneğin Mahir Çayan'da olduğu gibi, dünya koşullarının Bolşevik devriminden bu yana tümüyle değiştiğini ileri sürerek, bu görüşler ve tezler geçersiz kabul ediliyor, ya da İbrahim Kaypakkaya'da olduğu gibi, klasikler, Mao Zedung'un prizmasından geçmiş haliyle kabul ediliyordu. Üstelik, SSCB-KP, gelişen devrimci hareketler üzerindeki denetimini revizyonist politikaları nedeniyle yitirdikçe, bu hareketlere karşı eleştirisinde, Marx ve Lenin'i kendi revizyonist tezlerini kanıtlamak için çarpıtarak ve olur olmaz biçimlerde daha çok referans olarak kullanıyor, bu da Marksizm-Leninizmin temel klasiklerine karşı bir soğukluğun doğmasına katkıda bulunuyordu. Bunun yanı sıra, Küba gibi, özel koşullarıyla teorinin genel öngörülerinin dışında gerçekleştiği savunulabilecek bir örnek ve sürmekte olan bir Vietnam kurtuluşu savaşı gözler önündeyken, Lenin yerine Mao'nun tezlerini ve Che Guevera'nın eylemini uygulamaya çalışmak daha çekici geliyordu. Tamamen yanlış olarak, Marx, Lenin ve

Stalin, "ayaklanma teorisyenleri" olarak, görece ikinci plana itilirken, Mao, Lin Piao, Ho Şi Minh ve Che Guevera, temel mücadele biçimi olarak tanımlanan silahlı mücadelenin ve "halk savaşı"nın teorisyenleri ve uygulayıcıları olarak yüceltiliyordu.

Tamamen sağ oportünizmin ve revizyonizmin pratiğine karşı bir tepki olarak gelişen silahlı hareketler, bu noktada, geçmiş uzlaşmacı ve parlamentarist çizgiden kopmanın temsilcileriydi. Fakat, yine bu hareketler, Milli Demokratik Devrim teorisinin bütün sağcı tezlerine sahip çıkmaya devam ediyorlardı. Milli demokratik devrim süreci, THKO ve THKP-C açısından, daima "millici güçlerle gayrı milli güçler arasında bir çatışma" olarak anlaşıldı; sınıf mücadelesi yerine konulan bu tanımın sonucu olarak, "asker-sivil aydın zümre"ye işçi sınıfından, köylülükten daha büyük bir önem vermekten kaçınılamazdı. Yine bu kavrayışa bağlı olarak 27 Mayıs Anayasası'nın savunulması, bir bütün olarak Kemalizmin yüceltilmesi, bu hareketlerde sosyalizme göre daha büyük yer tutan ve sosyalizme bakışı belirleyen motiflerdi.

"Sol"radikalizmi belirleyen aynı derecede sağcı bir başka yön, yukarıda da değinildiği gibi, işçi sınıfının siyasal partisi fikrine yabancılıktan kaynaklanan örgütsel belirsizlikti. THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu), adından da görülebileceği gibi, siyasal olmaktan çok askeri bir örgütlenme olarak ortaya çıktı. "FOKO" tipi örgütlenme, üzerinde fazlaca tartışılmadan benimsenmiş ve hareketin esas karakteri, örgütsel ifadesini "ordu" kavramında bulan silahlı eylemcilikte yoğunlaşmıştı. THKP-C de, aynı derecede Leninist parti fikrine yabancıydı, hatta bu konuda THKO'dan daha ileri giderek onu çağı geçmiş bir model olarak ilan etmişti. Adına "parti" demesine karşın, bu kavramın Leninist anlamının gerektirdiği hiçbir özelliğe sahip değildi ve örgütlenmenin askeri yönünü vurgulamak için bir de "cephe" takısı taşıyordu.

Aynı temel özellikler, TKP/ML-TiKKO adını taşıyan örgütte de görülür. Diğerlerine göre, teoriyle ilişkisinin daha güçlü olduğu izlenimini veren bu örgüt de, kendi temel niteliğini TİKKO adında yo-

ğulaştırmıştı. Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu, şematik Maoizminin gereği olarak, parti kavramına ve "Marksist-Leninist" vurgusuna önem veriyor, fakat "ordu" olmayı kendi asıl özelliği olarak taşıyordu. Kendisine model olarak, Asya'daki en "sol" Maocu partleri almıştı ve bunların kendilerini mevcut "komünist" partilerden ayırmak üzere kullandıkları "Marksist-Leninist" takısını, bir sembol olarak taşıyordu.

"Vietnam Halk Kurtuluş Ordusu", kurtuluş savaşına öncülük yapan Vietnam İşçi Partisi'nden daha popülerdi. Çin Komünist Partisinin adı da, devrimin vurucu gücü durumundaki Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun devrimci romantizmi kışkırtan, heyecanlı öykülerinin gölgesinde kalıyordu. Fakat özellikle birincisi, Amerikan emperyalizminin olağanüstü yüksek teknoloji ile donatılmış askeri gücüne karşı, neredeyse çıplak elle savaşarak zaferler kazanıyor, üstün kuvvetlere karşı kurtuluş savaşını başarıyla yürütüyordu. Bu gücün adı, efsanevi önderleri Ho Şi Minh'in adıyla birlikte, bütün bir devrimci gençlik kuşağını en çok etkileyen bir direnişi ve kurtuluş kavgasını simgeliyordu. Türkiye'de önce THKO'nun sonra da THKP-C ve TİKKO'nun adlarında "kurtuluş"ve "ordu" sözcüklerinin bulunmasının başlıca kaynağını burada bulabiliriz. Hiçbirinde (TKP-ML/TİKKO hariç) komünizme ya da sosyalizme dair bir işaretin bulunmaması ilginçtir. Yine, her üçünde de, işçi sınıfından çok "halk" önemsenmektedir.

2. TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ /MARKSİST-LENİNİST -TÜRKİYE İŞÇİ KÖYLÜ KURTULUŞ ORDUSU

Türkiye'de "silahlı mücadeleyi esas alan" örgütlerin zaman içinde en sonuncusu TKP-ML/TİKKO'dur. Bu örgüt, 12 Mart 1971 askeri darbesinden sonra, TİİKP (Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi) içinde yaşanan bölünmelerde, İbrahim Kaypakkaya ve arkadaşlarının oluşturduğu muhalif grup tarafından kuruldu.

TİİKP içindeki tartışmalar, bir yandan tüm dünyada "Mao Zedung düşüncesi" kapsamında süren tartışmaların bir devamıydı, diğer yandan Türkiye'nin içinde bulunduğu koşulların da ortaya çıkardığı yeni konularla, özellikle de THKO ve THKP-C'nin sürdürmekte olduğu silahlı eylemlerin yarattığı etkiyle bağıntılıydı.

TKP-ML/TİKKO'dan önce, TİİKP içinde, örgüt belgelerinde "birinci tasfiyeciler" olarak adlandırılan ve "Mao Zedung Düşüncesi"ni, dönemin yaygın mücadele biçimi olan gerilla savaşı açısından yorumlayan ve Türkiye'de de uygulanmasını öneren grup doğdu. Bu grup, proletarya partisinin, kırsal alanda yürütülecek bir silahlı mücadele içinde kurulabileceğini, "masa başında, gazete bürolarında program ve tüzük yapmanın oyalanmak" anlamına geldiğini ileri sürüyordu. Temel görüşleri bakımından Hindistan Komünist Partisi/ Marksist-Leninist'in efsanevi önderi Çaru Mazumdar'ı izleyen grup içinde, kentlerde ve işçi sınıfı arasında çalışma yapmanın revizyonizm olduğunu ileri sürenler de vardı. "Kırlardan şehirlere doğru gelişecek halk savaşı" kavramı, işçi sınıfını köylülüğün mücadelesinin bir eklentisi olarak ele alan bir yoruma kadar genişletilmişti. "Devrimde işçi sınıfının öncülüğü" kavramı ise, diğer silahlı eylem örgütlerinde olduğu gibi, "ideolojik ve politik önderlik" kavramına indirgenmişti. Sosyalist bilinçli işçilere gösterilen tek yol, kırlara gitmek ve köylülerin savaşına katılmaktan ibaretti.

En kaba hatlarıyla özetlediğimiz bu görüşler, Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı hakkındaki görüşlerini, abartılmış bir feodalite egemenliği tabanına oturtuyor, Maocu literatür tarafından "emperyalizmle halklar arasındaki temel çelişme"nin dünya çapında çözümü

için önerilen "Halk Savaşı Teorisi"ni, olduğundan daha şematik bir tarzda kavrayarak, bu zemin üzerinde uygulanmasını öneriyordu. Özellikle de kadrolarının sınıf özellikleri bakımından büyük ölçüde, geçen yüzyılın Rus narodniklerinin en anarşizan aydınca karakteristiklerini hatırlatan grup, Türkiye'de ilk kez, kendi içindeki tartışmayı bir cinayet aracıyla "çözmeye" girişme suçunu işledi: Grubun önderlerinden Adil Ovalıoğlu, "örgüt yıkıcılığı ve kariyerizm" suçlamasıyla öldürüldü; parçalanarak bir bavula kondu ve cesedini denize atmakla görevlendirilen militan kuşku üzerine yakalandı. Grup, bu bağışlanamayacak davranışından sonra açığa çıkarıldı ve yargılanmalar sırasında da tamamiyle dağıldı.

Ne var ki, "birinci tasfiyeciler"in ileri sürdüğü görüşler, TİİKP içindeki tartışmanın sürüp giden kimi motiflerini güçlendirmiş ve yeni bir muhalefet grubunun aynı görüşleri daha "düzeltilmiş" biçimler altında savunarak klikleşmesinin de önünü açmıştı.

İbrahim Kaypakkaya ve bir grup arkadaşı, TİİKP'nin keskin bir biçimde savunuculuğunu yaptığı Mao Zedung Düşüncesinin gereklerinin yerine getirilmesini, "yarı-feodal ve yarı-sömürge" bir ülke olan Türkiye'de, "kırlardan kentlere doğru gelişen Halk Savaşı yoluyla" devrimin gerçekleştirilmesi için pratik adımlar atılmasını öneriyorlardı. Bununla kastedilen, açıkça kır gerillasına parti olarak başlanmasıydı.

Doğu Perinçek'in başını çektiği TİİKP önderliği, Maocu söylemi en uç biçimlere kadar götürmüş fakat bu sözlerin gereğini yerine getirmek için hiçbir girişimde bulunmamıştı. Örneğin, hareketin illegal yayın organı Şafak, iç tartışmanın sürdüğü bir sırada, "Köylüler kınından sıyrılmış kılınç gibi mücadeleye hazır" gibi sloganlar atabiliyor, fakat öte yandan, iş böyle bir sloganın gerektirdiği eylemi gerçekleştirmeye gelince, hiçbir şey yapılmıyordu. Doğu Perinçek, o dönemi değerlendirdiği bir yazısında, TİİKP'in çizgisine ilişkin bir özeleştiri yaparak şunları söylüyor: "Durum tahlilleri, hedefler ve sloganlar gerçeğin çok ilerisindeydi. Dogmatizmden ve öznelcilikten kaynaklanan sol siyasetler, örgütlenme ve çalışma tarzında aceleciliğe yol açmıştı." Gerçekten yalnızca sözde kaldığı sürece, durum tah-

lillerinin, hedeflerin ve sloganların "sol" ya da sağ olması hiç önemli değildi. Kaypakkaya ve çevresindeki samimi devrimciler, diğer grupları eleştirmek ve bir bakıma onların sağladığı prestije yetişmek için kullanılan bu "aşırı devrimci" ajitasyon tarzının, gerçekte derin bir sağcılığı gizlediğini görüyor ve bu çelişkili tutumun bir ayrışma noktasına kadar derinleştirilmesine çalışıyorlardı.

İbrahim Kaypakkaya da, öncekiler gibi, proletarya partisinin kuruluşunu kırda yürütülecek silahlı mücadelenin bir sonucu olarak görüyordu. TİİKP önderliğine karşı geliştirdiği eleştirilerini, kendi örgütünün kuruluş ilkelerini de ifade eden "Doğu Anadolu Bölge Komitesi Şubat kararı" başlığı altında kaleme aldığı belgede dile getirdi. Bu metinde, özellikle THKO ve THKP-C'nin silahlı eylemlerinin yarattığı büyük kitlesel prestijin etkisi görülmektedir. Kaypakkaya, "silahlı mücadeleyi örgütlemeyen bir komünist hareketin kitlelerden tecrit olacağını" söyleyerek ,yine kendi hareketini THKO ve THKP-C ile kıyaslıyor ve böyle bir mücadelenin gerektirdiği koşulların, çalışma bölgesi olan "Doğu Anadolu"da mevcut olduğunu ileri sürüyordu: "Kırlık bölgelerde, kızıl siyasi iktidarlar için gerekli olan kuvvetli bir kitle temeli, kendine yeterli ekonomi kaynakları ve askeri harekâta elverişli arazi mevcuttur. Bu yüzden esas görev, parti ve ordunun silahlı mücadele içinde inşasıdır."

Kaypakkaya, TİİKP'i yanızca "halk savaşı teorisi"nin gereklerini yerine getirmemekle eleştirmiyor, bu noktada yakaladığı sağcılığın daha derin teorik ve ideolojik kökleri olması gerektiğini de görüyordu. Bu yüzden, söz konusu örgütün temel konulardaki bütün görüşlerini ele alan biri dizi çalışmayı da, kendi örgütlenmesini sürdürürken kaleme aldı.

Eleştirilerinin en önemli bölümünü, TİİKP'in geleneksel Milli Demokratik Devrim teorisinden devraldığı ve Maoizmle örttüğü görüşlere yöneltmişti. Milli Kurtuluş Savaşı'nın niteliği, Kemalizm, Kürt sorunu, partinin adı, geçmiş komünist hareketle bağın içeriği vs. bu eleştirilerin geniş kapsamının esas çizgilerini oluşturuyordu.

Önceki bölümlerde de görüldüğü üzere, 1960 sonrası Türkiye sol hareketi üzerinde Kemalizmin ve geçmiş "komünist" hareketin Mus-

tafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı hakkındaki değerlendirmeleri ve buna bağlı politikalarının önemli ölçüde egemenliği vardı. Yeni kuşak devrimciler de aynı etkiyi, özellikle Milli Demokratik Devrim teorisi ekseninde yeniden üretmişler, Kemalizmi, neredeyse sosyalizmin "sonuna kadar götürülmemiş" bir parçası olarak görmüşlerdi. İbrahim Kaypakkaya, TİİKP ile hesaplaşmasında, bu noktaya özel bir ağırlık vermiştir. Çünkü, başta Doğu Perinçek olmak üzere, bütün önder kadrolarda, gerek cuntacılarla ilişkinin bir sonucu olarak, gerekse temelde yatan burjuva bakış açısının ürünü olarak, Kemalizme büyük bir değer biçme ve gündelik politikayı bu referans üzerinden yürütme çizgisi hakimdi. Bu tutum. TİİKP belgelerinde, "Kemalist devrimin kazanımlarına proletarya hareketi olarak sahip çıkmak" biçiminde savunuluyordu. O zamana kadar, hemen hemen bütün sol, "Milli Kurtuluş Savaşı"nı, "küçük burjuvazinin en radikal kesiminin hareketi" olarak yorumluyor, Kemalizmi ise, emperyalizme ve feodalizme karşı mücadelede "yarım kalmış bir demokratik devrimin" ideolojisi olarak niteliyordu.

Kaypakkaya, Milli Kurtuluş Savaşı'nın, "komprador burjuvazi ve toprak ağalarının bir kesiminin" diğer kesimlere karşı mücadelesi olarak tanımlayarak bu yorumdan tümüyle ayrılmayı denedi. Aslında bu görüşler, bir kısım aydın tarafından daha önce de ileri sürülmüş, fakat siyasi bir harekete karşılık düşmediği için, entelektüel çevreler arasında dar bir tartışma olarak kalmıştı. İdris Küçükömer ve Kemal Tahir, bir yandan popülizmle, diğer yandan da şiddetli bir Osmanlı hayranlığıyla beslenen çabalarının sonucunda, görüşlerini Kemalizmi halka karşı bir emperyalist işbirlikçiliği olarak yorumlamaya kadar vardırmışlardı.

Kaypakkaya, Komintern, Lenin ve Stalin tarafından yapılan ve Türkiye'deki hareketi ticaret burjuvazinin emperyalizme karşı mücadelesi olarak ele alan değerlendirmelerini de bir kenara bırakarak, bu unutulmuş tartışmanın tezlerini benimsemekte sakınca görmemişti. Onun teorisinde, "komprador burjuvazi" olarak adlandırılan egemen sınıf kesimi, emperyalizmle çelişki içinde olabiliyor ve ona karşı bir savaşı başlatabiliyordu. Bu görüş, daha sonra, "Üç Dünya Teorisi"

adını alacak olan ve Çin'in dış politikasını yansıtan bir teoriyken, genel bir "devrimci taktik" halinde sunulan uygulamanın temel taşlarından birisidir. Burada İ. Kaypakkaya'nın yaptığı, genel Maocu mantık bakımından tutarlıdır ve onun zorunlu sonuçlarından biridir. Emperyalizme karşı mücadele sürecinde, ittifaklar siyasetini, zaman zaman özel koşullarda Çan Kay Şek'e kadar uzatabilmiş Mao'nun teorisi, tarihin yorumlanmasında çıkış noktası haline getiriliyor ve doğrudan doğruya emperyalizmin ya da sömürgecilerin "acentası" anlamına gelen "komprador" kavramıyla tanımlanabilecek bir sınıf, emperyalizme karşı savaşmış olarak gösterilebiliyordu. Geçmiş dönemde, Kemalist hareketin kuyrukçuluğunu yapmış bir siyasi hareket içinde muhalefet yürütmenin zorunlulukları, İ. Kaypakkaya'yı, sonuçlarını denetleyemeyeceği bir "çubuğu tersine bükme" eğilimine itmişti.

"Halk Savaşı" sloganı, aynı "bükme" işleminin, sosyo-ekonomik yapı analizlerinde de kendisini gösteriyordu. Devrimin kırlardan şehirlere doğru ilerlemesinin nesnel temelleri bulunduğunu kanıtlayabilmek için, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik özellikleri, olduğundan çok daha geri gösteriliyor, işçi sınıfının devrimdeki rolü, kapitalizmin gelişme koşulları hakkında söylenenlere bağlı olarak, asgari bir düzeyde, ideolojik ve politik öncülük olarak donduruluyordu. Buna karşılık, köylülük, devrimin temel gücü olarak tanımlanıyor ve bundan da, "halk ordusunun" kitle temeli olması anlaşılıyordu.

Kaypakkaya'nın bütün yazılarında, sınıflar ve nesnel koşullar hakkındaki değerlendirmeleri, "Halk Savaşı"nın Çin'deki pratiğini Türkiye'de de gerçekleştirmek üzere Mao'nun Çin'de sınıflar ve sosyo-ekonomik yapı analizinin adaptasyonuna dayandırılmıştı.

İbrahim Kaypakkaya, Kürt sorununa da, o güne kadar herhangi bir devrimci harekette görülmedik bir ölçüde ilgi gösterdi. Fakat bu konuda geliştirdiği tezler de önemli hatalar barındırıyordu. Kürt sorununu, "burjuvalar arası pazar mücadelesi" perspektifi ile görüyor ve köylülüğe abartılmış bir önem veren genel teorik yaklaşımının bütün içeriği ile çelişen bir biçimde, bir "köylü-toprak meselesi" ola-

rak ele almıyordu. *hakim millete mensup kapitalistler ve toprak ağaları, ülkenin bütün zenginliklerinin ve pazarlarının rakipsiz sahibi olmak isterler. Devlet kurma imtiyazını ellerinde tutmak isterler. Diğer dilleri yasaklayarak, pazar için son derece gerekli olan 'dil birliğini' sağlamak isterler. Ezilen millete mensup burjuvazi ve toprak ağaları, bu emellerin önüne en büyük engel olarak dikilirler. Çünkü o da, kendi pazarına sahip olmak, bu pazarı dilediği gibi kontrol etmek ve maddi zenginlikleri ve halkın işgücünü kendisi sömürmek ister."* (Bütün Yazıları, s. 160-161)

Tümüyle ekonomist bir bakış açısının ürünü olan bu analiz, özellikle Türkiye'deki ilişkiler söz konusu oduğunda, milli baskı ve asimilasyon politikasının gerçek temellerini karartmaktan başka bir sonuç vermiyor. üstelik, İbrahim Kaypakkaya'nın "milli mesele"nin çözümünde dayanılacak güçler olarak ezilen ulusun burjuvazisi ve toprak ağalarıyla birlikte davranmaya razı olabileceği gibi bir izlenim de bırakıyordu. Bir an için, içiçe geçmiş ekonomik hayatın doğurduğu karmaşık egemenlik ilişkilerini soyutlayarak, Türk ve Kürt burjuvaları ve toprak ağaları arasında bir çatışma bulunduğu da söylenebilir; fakat, kendisine Marksist-Leninist, komünist adını veren bir örgütün mücadeleyi yükseltmek için yakalayacağı çelişme, gene de bu olamazdı. Bununla birlikte, pratikte, TİKKO, ağalara karşı Kürt köylülerinin mücadelesini yükseltmeyi hedefleyen bir propaganda ve örgütlenme faaliyeti yürütmüştür. Kuşkusuz, bu teorik belirlemelerin, mücadelenin kimi aşamalarında bu çalışma tarzının terkedilmesine yol açması da en azından beklenmedik bir şey olmayacaktı. Nitekim, aynı analizi rehber edinen PKK, günümüzde, köylülerin toprak taleplerini bastırmakta, Kürt işçilerinin kendi (olduğu kadarıyla) burjuvalarına karşı mücadelelerini ertelemekte hiçbir sakınca görmemektedir.

TKP-ML/TİKKO, önderleri İbrahim Kaypakkaya'nın Dersim dağlarında ele geçirilip işkence ile öldürülmesinden, diğelerinin de tutuklanmasından sonra, sürekli iç hesaplaşmalar ve bölünmeler girdabına girdi.

3. TÜRKİYE HALK KURTULUŞ PARTİSİ-CEPHESİ

Mahir Çayan ve bir grup arkadaşı tarafından kurulan ve belli başlı tezleri özellikle Mihri Belli grubuna karşı muhalefet içinde biçimlenen THKP-C örgütü de, bir devrim partisinin, ancak bir "savaş örgütü öncülüğünde" kurulabileceğini savunuyordu. Burada da, silahlı mücadele fikri eksen alınıyor, "emperyalizme karşı halk savaşı" sloganı temel mücadele ve örgütlenme anlayışlarını belirliyordu.

Önceleri, Mahir Çayan ve arkadaşları Milli Demokratik Devrim teorisini savunan gruplar içindeki ilk ciddi bölünmede, Doğu Perinçek grubuna karşı, bir süre, Aydınlık-Sosyalist Dergi çevresinde Mihri Belli ile birlikte hareket ettiler. Mahir Çayan, kendi devrim ve mücadele tarzı anlayışı ile Mihri Belli'nin görüşleri arasında, yalnızca ayrıntıya ilişkin bazı farklılıklar bulunduğunu ve bunların da zaman içinde giderilebileceğini düşünüyordu. Fakat, bu dergi içinde gelişen tartışmalar sonucunda, farklılıkların göründüğünden daha önemli ve derin olduğu anlaşılınca, bir "açık mektup"la bu çevreyle olan bağlarını kopardıklarını açıkladılar. Buna göre, iki grup arasında, devrim, örgüt ve mücadele anlayışları arasında giderilemez ayrılıklar, hatta karşıtlıklar vardı. Mahir Çayan, devrimin yolu, ittifaklar ve örgüt konusundaki başlıca görüşlerini şöylece özetliyordu: Devrim, işçi-köylü ittifakı temelinde, emperyalizme karşı kırlardan şehirlere doğru gelişen bir halk savaşının sonucunda zafere ulaşacaktı; kırlar, denetimin en zayıf olduğu yerlerdi ve "emperyalizmin yumuşak karnı"ydı. Devrim sürecinde, "devrimin örgütlü güçlerinin dışındaki güçlere güvenilemez"di. Bununla, açıkça, Mihri Belli çevresi tarafından "milli devrimci güçler" olarak adlandırılıp büyük önem atfedilen "radikal subaylar hareketi" kastediliyordu.

Sağcı ve revizyonist bir teori ve pratiğe karşı yöneltilen bu eleştiri noktalarının açılımı, THKP-C'nin kuruluş ve eylemine temel teşkil eden görüşlerin tümüyle Bolşevik-komünist gelenekten farklı, Latin Amerika, Çin ve Vietnam devrimci süreçlerinin gerilla mücadelesi boyutunda soyutlanmasından elde edilen eklektik bir teoriye dayanacağını gösteriyordu.

Her şeyden önce, "Halk Savaşı" teorisi, kendisine özgü bütün şe-

matik unsurlarıyla, burada da devrimciliğin kıstası olarak kullanılmakta, "kırlardan şehirlere doğru gelişme" mutlaklaştırılması tekrarlanmakta ve bu, Latin Amerika gerilla geleneğiyle ("öncü savaş") birleştirilmeye çalışılmaktaydı.

"Radikal subaylar" konusunda kuşkucu ve tedbirli davranılırken, "millici güçler" kavramının temel içeriğine dokunulmuyor, Kemalizm, "küçük burjuvazinin en radikal kanadının ideolojisi" olarak tanımlanıyor ve bir ittifak unsuru olarak değerlendiriliyordu. Öyle ki, yalnızca Kemalizm konusunda değil, "milli devrimci" çevrelerin temel görüşlerini reddetmek için de THKP-C'nin bir donanımı yoktu. Mahir Çayan'ın yazılarında da, Kemalist ideologlar gibi, Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 14 Mayıs 1950 tarihi bir karşıdevrim günü olarak adlandırılırken, 27 Mayıs askeri darbesi bir "devrim" olarak nitelendiriliyordu. Mahir Çayan'ın, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde yaptığı savunmanın esasını, THKO'nun Savunma'sında olduğu gibi, Doğan Avcıoğlu'nun "Türkiye'nin Düzeni" adlı çalışmasında ileri sürdüğü bütün tezler oluşturmuştu ve bu bir rastlantı değildi. Çünkü Türkiye'de kapitalizmin gelişme koşulları, toprak ve sermaye ilişkileri, Osmanlı toplumunun kapitalizme geçemeyiş koşulları, Türk ordusunun devrimci gelenekleri vs. gibi görüş ve iddialar, tümüyle Avcıoğlu ve M. Belli çevrelerinin görüşlerine uygundu.

Örgütlenme konusu ise, askeri karakteri belirleyici bir "savaş örgütü" kavramı ekseninde ele alınıyor ve parti, Leninist-Bolşevik geleneğin "klasik" olarak adlandırılıp reddedildiği bir başka modele göre tanımlanıyordu. Burada, esas olarak, proletarya partisi, "proletaryanın ideolojik öncülerinin partisi" biçiminde formüle ediliyordu. Bu da, yine, "Halk Savaşı" kavramıyla ilgili bir zorlamaydı. Mahir Çayan'a göre, halk savaşının temel gücü esas olarak köylülüktü ve bu yüzden devrimde, proletaryanın fiili bir öncülüğünden söz edilemezdi. Giderek, proletaryanın öncülüğünden söz etmek, şehirleri esas alan bir devrim stratejisine karşılık düşeceği için revizyonist bir görüşü savunmak anlamına geliyordu. Gerçekte, "parti" yönetiminde ne işçiler ne de köylüler vardı ve bunların hangisinin çoğunluğu

oluşturacağı yolundaki tartışma pratik olarak fazla anlamlı değildi. "Parti", devrimci gençlik hareketi içinde yetişmiş önder kadroların dar bir örgütlenmesinden ibaretti ve burada esas ciddi sorun, askeri ve politik önderliklerin ayrı ayrı ve birleşik olarak işlev ve konumlarının ne olduğu noktasında düğümleniyordu. Diğer yandan, bütün teorisi ve pratiğiyle, bu örgüt, bir "parti"den çok, askeri bir örgüt kimliğindeydi. Literatürü ve terminolojisi de buna göre şekillenmişti. "Öncü savaş", "politikleşmiş askeri savaş stratejisi", "silahlı propaganda" gibi kavramlar, Leninist bir komünist partisinin değil, ancak Latin Amerika tipi bir gerilla örgütünün dağarcığına ait olabilecek içerikler taşıyordu.

Diğer yandan, Mahir Çayan, hemen her yazısında, Marx, Engels, Lenin ve Stalin'den alıntılar yaparak tezlerini savunuyor ve kanıtlamaya çalışıyordu. Mao Zedung ve Lin Piao da, başlıca referansları arasındaydı. Fakat, bütün bu kaynaklar, kendisine özgü devrim ve mücadele anlayışına uygun olarak kimi zaman açıkça tahrif ediliyorlar, kimi zaman da, hiç olmayacak biçimde yorumlanıyorlardı.

THKP-C, görünüşte, felsefi bakımdan tam iradecilik örneği gibiydi; sürecin nesnel özelliklerini değiştirmenin, silahlı eylemler aracılığıyla mümkün olacağını ileri sürüyor, toplumsal çelişmelerin başlıca kutuplarından birisinin örgüt olarak kendisi olduğunu iddia edebiliyordu: "Ülkemizde baş çelişki, halkımızla oligarşi arasındadır. Bunun pratikteki görünümü, halkın devrimci öncüleriyle oligarşi arasındadır." (Kesintisiz Devrim III) İşçi sınıfını ideolojik olarak temsil etme iddiasında olduğu gibi, burada da, kendisini halkın yerine koyma anlayışı vardır. Gerçekten, Mahir Çayan, halkın "suni denge" içinde pasifize edildiğinin, onu uyarmak ve harekete geçirmek için, "silahlı propganda"ya başvurmak gerektiğinin teorisini de yapıyordu. Bu iki tez bir arada düşünüldüğünde, ortaya çıkan sonuç, THKP-C'nin edilgen ve teslim alınmış durumda bulunan halk yerine, onun bir ucunda yer aldığı çelişmeyi temsil etmek üzere silaha sarılmak olacaktır. Tam da bu noktada, narodnik romantizmin bütün olumsuz özellikleriyle birlikte "kendiliğindencilik" ve "ekonomizm" kendisini göstermektedir. Bir yandan en aşırı iradecilik (volunta-

rizm), diğer yandan da, dışsal bir etkiye bağlı olarak halkın "ayağa kalkacağını" uman kendiliğindenci determinizm, bir arada bulunabilmektedir.

Mahir Çayan, Lenin'in "işçi sınıfına siyasal sosyalist bilinç dışarıdan verilir" biçimindeki önermesini, işçi sınıfının dışındaki aydılara özgü bir işlevin tanımlanması olarak anlıyordu: *"Profesyonel devrimcilerin teşkil ettiği savaş örgütünün objektif olarak proetaryanın devrimci iradesini temsil etmesi esastır. Ve proletaryaya bilinç, bu örgüt aracılığıyla dışarıdan verilecektir."* (Mahir Çayan, "Bütün Yazılar", Atılım Yayınları, Mart 1992, s.271-272) Bu pragrafta, "dışarıdan" sözcüğüne yapılan vurgu dikkat çekicidir. Yalnızca "bu örgüt aracılığıyla verilecektir" denilebilirdi. Böyle bir vurgu yapılmasının anlamı, o dönemdeki tartışmalardan doğmaktadır. Aydınlık Sosyalist Dergi içindeki tartışmalar sırasında, Mahir Çayan ve arkadaşlarını, "kitlelerden kopuk devrim" yapmaya kalkışmakla eleştiren taraf, Lenin'in bu tespitinin bir kere ve yalnızca "Ne Yapmalı" adlı eserde geçtiğini ve Lenin'in bu sözlerini sonradan "dönek" olarak adlandıracağı Kautsky'den aldığını ileri sürüyor ve işçi sınıfına bilincin ancak işçi sınıfı içinde çalışılarak, yani "içeriden" verilebileceğini savunuyordu. Oysa, Lenin'in tartıştığı sorunun "sınıfın içi-dışı" gibi bir konuyu ele almadığı, Ne Yapmalı'nın sonraki sayfalarında açıkça görülebiliyor, belki de tartışanlar sabredip birkaç paragraf daha okumaya fırsat bulamadıklarından, inanılmaz derecede ilgisiz bir noktada kalıyorlardı. Kısaca, Lenin, "bilincin dıştan verilmesi" ilkesinin üç unsurunu sayıyordu: Birincisi, işçi sınıfının devrimci teorisi, işçi sınıfı dışındaki sınıflardan gelen aydınlar tarafından inşa edilmişti. İkincisi, ve önemlisi, işçi sınıfına siyasal sosyalist bilinç, **ekonomik mücadelenin dışından**, yani siyasal mücadele alanında verilirdi. Üçüncü olarak da, işçi sınıfının sosyalist bilinçle donatılması, kendi dışındaki emekçi ve ezilen sınıfların sosyalist çizgiye kazanılması için yürütülecek propaganda ve ajitasyon faaliyetinden ayrılamazdı. Özetle "üç dış" olarak adlandırılabilecek olan bu unsurlardan hiçbiri, Mahir Çayan ve Mihri Belli grubu arasında geçen tartışmaya denk düşmüyordu.

THKP-C'nin ağır darbeler yediği ve aralarında Mahir Çayan'ın da bulunduğu belli başlı önderlerinin tutuklandığı bir sırada, Merkez Komitesi'nin iki üyesi Yusuf Küpeli ve Münir Ramazan Aktolga, örgütün temel görüşlerini ve eylem tarzını hedef alan bir eleştiri süreci başlattılar. Bu eleştiriler, gerçekte teorik ve ideolojik temelleri bakımından bazı doğru noktalara vuruyordu. Fakat, bütün bunlar, örgütün kuruluş mantığına, bütün varlık gerekçelerine aykırıydı ve o koşullarda doğrudan doğruya hareketin tasfiye edilmesi anlamını içeriyordu. Sonuçta Yusuf Küpeli ve Münir Ramazan Aktolga örgütten ihraç edildiler. Gerçekte bu iki üyenin de sözlerinin gereğini yapmak ve doğru bildikleri yönde örgütlenerek mücadele etmek gibi bir kararlılıkları olmadığından, THKP- C, örgütsel bakımdan ciddi bir bunalım yaşamadı.

THKP-C, Mahir Çayan ve arkadaşlarının Maltepe cezaevinden firarından sonra, başlıca hedef olarak Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamını önlemek üzere faaliyet göstermeyi planladı. Bunda, cezaevi duvarlarını birlikte deldikleri THKO'lu militanlarla aralarında oluşan yakınlık kadar, genel olarak devrimci demokrat kamuoyunun beklentileri de rol oynuyordu. Alınan karara göre, önce kentlerde bir devrimci şiddet kampanyası yürütülecek, ardından da kırlarda gerilla savaşı başlatılacaktı. Fakat örgütün kentlerdeki mevzilenmesinin firardan sonra başlayan büyük tutuklama ve takip operasyonlarını göğüsleyecek sağlamlıkta olmaması, Mahir Çayan ve arkadaşlarının kır gerillasını başlatmayı düşündükleri Karadaniz bölgesine aceleyle ve hazırlıksız olarak geçmelerine yol açtı. Orada da tutunabilecekleri mevzileri yoktu ve Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamları gün meselesi haline gelmişti. Ünye'de, NATO Dinleme Üssü'nde görevli üç İngiliz teknisyenin kaçırılması eylemi, bu koşullarda gerçekleştirildi. İngiliz teknisyenlerle birlikte gidilen Kızıldere köyünde, THKP-C ve THKO'nun önderleri ve tüm önde gelen militanları, büyük bir askeri operasyon sonucu öldürüldüler.

4. TÜRKİYE HALK KURTULUŞ ORDUSU

Türkiye solunun tarihinde ilk kez bir silahlı eylemle adını duyuran ve mücadele tarzının bundan başka bir şey olmayacağını açıklayan örgüt, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'dur.

Örgüt, benzerlerinden farklı olarak, program, tüzük gibi üyeleri bağlayıcı hiçbir öncel belgeye, kongre, konferans gibi kurucu toplantılara vs. değil, yalnızca devrimci öğrenci hareketi içinde birbirini sınamış, güvenmiş insanların, bundan ötede de birbirine güveneceklerine olan inancına dayanıyordu.

4 Mart 1971'de, dört Amerikalı astsubayın kaçırılması dolayısıyla yayınlanan bildiride, ilk kez THKO adı kullanıldı ve kamuoyuna ilan edildi. Aynı bildiride, örgütün amacı, emperyalizm ve işbirlikçilerini ülkeden kovarak, tam bağımsız Türkiye'nin kurulması olarak açıklandı. Bildiri, aynı zamanda özetlenmiş bir "program" niteliği de taşıyor ve devrimin stratejisi de burada anlatılıyordu: "mücadele stratejisi, silahlı mücadeleyi esas alan bir halk kurtuluş savaşıdır."

Örgütün, siyasal ve ideolojik çizgisini açıklayan ilk belge bu bildiridir. İkincisi ise, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde örgüt adına yapılan savunmalardır. Bunlara bir de, sonradan Hüseyin İnan tarafından yazılmaya başlanan, fakat ölüm cezasının infazı ile yarım kalan "Türkiye Devriminin Yolu" başlıklı broşür eklenebilir. THKO'nun program ve taktik anlayışını doğrudan ifade eden bütün teorik ve ideolojik mazlemesi bundan ibarettir. Diğer silahlı mücadele veren örgütlerle kıyaslandığında, bu malzeme oldukça sınırlıdır.

THKO'nun genel özelliklerini anlamak bakımından bu veri önemlidir. THKO önderleri, kır gerillasını esas alan mücadele sürecini başlatırlarken, öğrenci gençlik ve halk arasındaki prestijlerinin kendilerine sağlayacağı kimi olanakları bir kenara bırakarak yola çıkmışlardır. Bunun tipik örneklerinden birisi, son derece etkili oldukları Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu'nun (Dev-Genç) son kurultayına aday göstermemeleri ve sonradan THKP-C adını alacak olan grubun adayı olan Ertuğrul Kürkçü'yü desteklemekle yetinme-

leridir. Aynı şekilde, sendikalar, kitle örgütleri ve TİP içindeki muhalif-devrimci üyelerle olan ilişkilerini de, bu süreç içinde tamamen koparmışlar, bu alanlarda herhangi bir örgütlenme çabasına girişmemişlerdir. Yalnızca, her alandan, "dağa çıkabilecek" olanlarla ilişkilerini sürdürmüşler, kentlerdeki her türlü ilişki ve çalışmayı gerilla için hazırlık olarak ele almışlardır. Teorik faaliyet ve örgütsel yayın da, bu anlayışın bir ürünü olarak, bildiriler dışında söz konusu olmamıştır. Gerçekte, hareketin bütün önder kadrosu, gençlik hareketi içinde bilgi ve kültürleriyle de sivrilmişlerdi ve bu bakımdan, sayfalar dolusu yazmış olan diğer hareketlerin önderlerinden geri kalır bir yanları da yoktu.

Bununa birlikte, döneme özgü bir tartışmanın sonucu olarak THKO kurucuları ve militanları, yazıyla, kitapla ilgileri olanlardan ayrı durmayı yeğliyorlardı. Devrimcilik, gazeteyle, kitapla, dergi bürolarında yapılacak bir iş değildi; tartışarak, konuşarak geçirilecek zaman da yoktu!

"Savunma", bu bakımdan, THKO'nun görüşlerinin en geniş biçimde açıklandığı ilk ve tek belge olma özelliği taşımaktadır. Burada da, "yazmak ve konuşmak" konusundaki tutumları sürmekte, savunmayı bile adeta istemeye istemeye yapmak zorunda oldukları bir iş olarak görmektedirler. Giriş bölümü, buna neden "tenezzül ettiklerinin" bir açıklaması gibidir: "İçinde bulunduğumuz şartlar, geniş bir savunma yapmamızı ve şahıslarımızda zincire vurulmak istenen bilimi ve gerçekleri savunmamızı gerektiriyor. Amacımız, aleyhimize verilecek cezayı önlemekten çok, doğruluğuna inandığımız doğa ve toplum kanunlarının, insanlık tarihine nasıl yön verdiğini açıklamaktır."

Savunma, esas olarak üç ana noktada yoğunlaşmıştır:

"1. Türkiye, 50 yıl önce Kurtuluş Savaşı vermesine rağmen neden kalkınamamıştır?

2. Tekrar emperyalizmin sömürüsü altına nasıl girmiştir?

3. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusunun amacı nedir?"

Bu özetleme bile, THKO'nun da, diğer bütün silahlı mücadele veren örgütler gibi, belli başlı noktalarda Milli Demokratik Devrim

teorisinin temel tezlerini savunduğunu göstermektedir.

Her şeyden önce, "kalkınma" kavramı, burada da ilk ve belirleyici bir problemi dile getirmektedir. Toplumsal sistemin eleştirisini, bir mülkiyet biçimi açısından değil, kalkınıp kalkınamama problemi açısından geliştirmek, 27 Mayıs 1960'tan sonra gelişen aydın hareketi içinde belirleyici bir önem taşıyordu ve reformcu bir program ve bir ideolojiye denk düşüyordu.

İkinci olarak, Milli Kurtuluş Savaşı, emperyalizmden tam kurtuluşu (geçici olarak da olsa) sağlamış bir devrim olarak değerlendiriliyor, yeniden emperyalizmin sömürüsü altına düşmüş olmaktan, Mustafa Kemal ve kadrosu sorumlu tutulmuyordu. Bu, Doğan Avcıoğlu ve çevresinin yerleştirdiği bir tespitti ve bunu, devrimin niteliğinden ittifaklara kadar birçok taktik ve stratejik soruna ilişkin görüşler zinciri izliyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sömürgeleşme süreci de, Avcıoğlu'nda olduğu gibi dış ilişkilerle açıklanıyor ve İngilizlerle yapılan 1838 Ticaret anlaşması bunun başlangıcı olarak gösteriliyordu.

Osmanlı İmparatorluğu içindeki ulusal başkaldırılar, gene Kemalist-milliyetçi bir söylemle aktarılıyor, bunlara karşı mücadele eden İttihat ve Terakki Fırkası "vatansever subaylar örgütü" olarak yüceltiliyordu.

Kemalizme biçilen değer ise, oldukça yüksekti: "19 Mayıs 1919, Ulusal Kurtuluş Mücadelesi için, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının, halkın silahlı gücü ve öncüsü olarak harekete geçişidir." Bu sözlerdeki "halkın silahlı gücü ve öncüsü" gibi terimler, THKO'nun doğrudan doğruya kendisini de tanımlamakta kullandığı terimlerdir ve böylece hareket, Mutafa Kemal hareketi ile kendisi arasında bir devamlılık ve bağıntılılık bulunduğunu ifade etmek istemektedir.

Savunma'nın, "Mücadelemizin Yolu" başlıklı bölümünde, Türkiye, "yarı-bağımlı, yarı-sömürge, geri bir kapitalist ülke" olarak tanımlanmakta ve bu zemin üzerinde karşı karşıya gelen güçler, "ulusal olmayan, çıkarlarıyla Türkiye halkıyla çelişen gayrımilli sınıf ve zümreler"le, "Türkiye'nin yarı bağımlı ve sömürge durumuna son vermek isteyen, yurdumuzu kurtuluş savaşı sonrası onurlu

Türkiye durumuna getirmek isteyen güçler" olarak tanımlanmaktadır. Bir paragraftan sonra, "hangi sınıf ve zümrelerin devrimci, hangilerinin gayrı milli olduğunu açıklamak yerinde olacaktır" denilmektedir. "Bugün Türkiye'de iki cephe vardır: Birincisi, yurtseverlerin, devrimcilerin cephesi. İkincisi de, emperyalizm, işbirlikçi sermaye, feodal mütegallibe ittifakı gerici cephesi." Daha sonra, "yurtseverler cephesi"nde hangi sosyal sınıfların bulunduğu şöyle açıklanır: "Gerici üçlü ittifaka karşı koyacak, devrimci potansiyele sahip sınıflar, işçi sınıfı ile şehir ve köy küçük burjuvazisi ve onun en aktif kesimi olan asker sivil aydın zümredir. İşçi sınıfı ve yoksul köylülük, sınıf bilincine vardığı ölçüde, bağımsız ve demokratik Türkiye'nin en tutarlı savunucuları olacaklarından, toplumumuzun en millici ve demokratik güçleridir de." Gerici cephe ise, "mali oligarşi emperyalizm, işbirlikçi sermaye ve feodal mütegallibe" den oluşmaktadır. Bu sınıflandırmayı da tümüyle Avcıoğlu'nun daha önce değindiğimiz görüşlerinin bir uzantısı olarak değerlendirebiliriz. Nitekim çelişmelerin bu tarzda tespit edilmesi, sonuçta devrim anlayışını da etkilemektedir: "Ulusal varlığımızı yok etmek isteyen emperyalizm ve yerli ortaklarına karşı, millici ve devrimci sınıfların takip etmesi gereken MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİM stratejisi, hareketimizin çizgisidir. Diğer bir anlamıyla, bütün millici sınıf ve tabakaların ortak devrim anlayışı, Milli Kurtuluş Savaşı'nın bu savaşı ve onun başındaki Mustafa Kemal'i yok edici, ortadan kaldırıcı bir düzen kuran, karşı devrimci-gerici ittifaka karşı yapılmış 27 Mayıs ihtilalinin ve 1961 Anayasasının bir devamı ve tamamlayıcısıdır."

"Milli Demokratik Devrim"i, "Kemalist Devrim"in, hatta 27 Mayıs ihtilalinin ve Anayasasının tamamlayıcısı olarak gören bu kavrayış biçimi, THKO'ya özgü değildir. THKP-C ve diğer MDD savunucuları da, Kurtuluş Savaşını, "yarım kalmış ve sonradan yozlaştırılmış bir demokratik devrim" olarak tanımlıyor ve bunun "tamamlanması" görevinin kendi üzerlerine düştüğüne inanıyordu.

Yine Doğan Avcıoğlu'nun görüşlerinin bir uzantısı olarak, THKO, seçim sisteminin ve parlamentarizmin kaynaklarını örten ve gericiliğin hakimiyetini, bir sınıf egemenliği olarak görmek yerine,

"ağaların ve şeyhlerin köylülüleri kullanmasına" bağlayan görüşü tekrarlamaktadır. "Toprak ağalığı sorunu herkesçe bilinmektedir. Toprak ağasının emrindeki, eğitimden ve sosyal yaşamdan nasibini almamış köylünün, ağadan bağımsız düşünümeyeceği, hüküm yürütemeyeceği ortadadır. Türkiye, bu çağdışı koşullardan kurtulmadıkça, DP'ler, AP'ler hep iktidara geleceklerdir. Gerici emperyalist ittifakın dışındaki siyasi partiler de, oy kaybı korkusundan bu kurumlara dokunmaktan öcüden korkar gibi korkmaktadırlar."

Görülüyor ki, THKO, siyasi partilerle sosyal sınıflar arasındaki ve egemen sınıfların siyasal sistemiyle parlamentarizm arasındaki ilişkiyi de, biçimsel olarak kavramakta ve parlamentarizmi, gericilerin işbaşına gelmesine yol açan bir sistem olduğu için reddetmektedir. Bu, Avcıoğlu mantığı içinde kendisiyle tutarlı bir sonuca bağlanmaktadır: Halk kitlelerinin geriliğinden dolayı, parlamento daima gerici milletvekilleriyle dolacaktır ve buradan herhangi bir ilerici hamle çıkmayacaktır. İlerici reformlar ise, "Atatürk devrimleri"nde olduğu gibi, halk tarafından anlaşılmayacak ve daima oy kaybettirecektir. Öyleyse, "halkın oyu" faktörüne bel bağlamayan, yapacağı reformlarla oy kaybedeceği endişesi taşımayan bir güç, iktidara gelmelidir. "Halka rağmen halk için" biçiminde de özetlenip sloganlaştırılan bu görüşün kastettiği güç, "Devrimci Ordu"dan başkası değildi. Hiç kuşkusuz, THKO'nun görüşler dizgesi, bu son noktaya kadar gitmiyor ve cuntacılığı kesin bir biçimde reddediyordu. Ne var ki, kitleleri devrimci sürecin dışında bırakan öncü gerilla eylemlerinin tercih edilmesi noktasında, bu görüşlerin etkisi kendisini gösterecektir.

THKO'nun sosyalizmi hedef aldığına dair herhangi bir işaret, Savunma'da yoktur. Mücadelenin bütün hedefi, Amerika'yı yurttan kovmaktan ibarettir. Milli Demokratik Devrimden kesintisiz olarak sosyalizme geçileceği yolundaki belirsiz ve hiçbir zaman bu teori tarafından ciddi olarak çözümlenmemiş biçimiyle bile, bu sorun Savunma'da dile getirilmemiştir.

Savunma'nın bu kadar geri bir düzeyde oluşuna bakarak, THKO önderlerinin sosyalizm diye bir sorunları olmadığı yargısına varmak

yanlış olacaktır. Savunma'nın hazırlanmasında, büyük çoğunluğu esas nitelikleri itibariyle Kemalist olan avukatların, hukuki kaygılarla yaptıkları telkinler, THKO militanları tarafından dikkate alınmış ve ortaya, aslında kendi düşüncelerini tam olarak ifade edemedikleri bu metin çıkmıştır. Gerçi, demokratik devrim ve sosyalizm arasındaki ilişkiler hakkındaki görüşlerini de söyleyebilselerdi, bu, örneğin Mihri Belli ve Mahir Çayan'ın söylediklerinden farklı olmayacaktı. Fakat bu kadroların ve önderlerin gerçek özlemleri, hayatlarını adadıkları hedefler, idam sehpası altında haykırdıkları sloganlarda görülebilir.

Kurucuları Sinan Cemgil, Alpaslan Özdoğan ve Kadir Manga'nın Nurhak dağlarında bir çatışmada öldürülmeleri, bütün ileri kadroların tutuklanması ve Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın da idam edilmeleriyle, THKO'nun ilk dönemi kapanmış oldu.

Sonuç

Türkiye'de "sol" radikalizm, dünyadaki benzerlerinden farklı özellikler taşımaktadır. Her şeyden önce, silahlı eylemcilik, THKP-C'de bir örneğini görebileceğimiz gibi, kitle örgütleri, kısmen silahlı kuvvetler ve sendikalar içinde de kolları bulunan, geniş bir kitle örgütlenmesini çeperinde toparlama gücünü ifade ediyordu. Bu bakımdan Latin Amerika'daki benzerlerine yakın bir etki gücünü daha başlangıçta taşıyorlardı. Fakat, yine THKP-C, bu gücü kendi doğasına uygun olarak hareket ettirmeyi başaramamış, kitle ilişkilerini daha çok silahlı eylemcilerin barınma ve diğer ihtiyaçlarının giderilmesi için bir araç olarak kullanmıştır.

Bundan daha önemli olarak, Türkiye'de silahlı eylemcilik, çok yaygın bir halk ve işçi hareketiyle doğrudan bağlı olarak değilse bile, ona paralel bir gelişme göstermiş, bir bakıma onun soyut bir temsilcisi olmuştu. Bu özellik, silahlı hareketlerin yenilgiye uğramasının ardından, çok etkili bir halk sempatisinin doğup büyümesine neden olmuştur. Bu olguya bakarak, Türkiye'de silahlı eylemciliğin, gerçekten "halk vicdanı"nın sesi olmayı başardığı söylenebilir. Her birinin ağır yenilgiye uğramasının ardından, söz konusu örgütlerin

sürdürücüleri yüzbinlerce genç militanı yeniden saflarına kazanmayı başarabilmişler, özellikle THKP-C ve THKO'nun ardılları olan örgütler, geniş kitle tabanlarına sahip birer siyasi hareket olma özelliği kazanabilmiştir. Bu, dünyanın diğer ülkelerinde görülmeyen bir özelliktir.

Yine Türkiye'ye özgü bir gelişme, bu hareketler içinden THKO'nun, küçük burjuva tarzda eylem çizgisiyle birlikte, bütün eski siyasi ve ideolojik yapısını zaman içinde bütün ayrıntılarına kadar eleştirerek, Marksizm-Leninizme yönelen bir yeniden doğuşu gerçekleştirmesi olmuştur. Diğer ülkelerde, kimi silahlı örgütlerin içinden bazı grupların ayrılarak aynı yolu tuttukları az rastlanan bir olay değildir. Ne var ki, THKO'nun Türkiye Devrimci Komünist Partisi'ne doğru ilerleyişi, **örgüt olarak** gerçekleşmiştir. Bu dönüşümün sosyal, siyasal gelişmelerle olan bağıntısı ve örgütün değişen sınıf niteliğiyle olan ilişkisi, ayrıca incelenmeye değer özellikler göstermektedir.

THKP-C, '70'li yılların başlangıcında, yeniden örgütlenmeye ve geçmişin muhasebesine yöneldiğinde, THKO'nun yakaladığı avantajlara sahip olmadığından, önderlik düzeyinde önemli bölünmeler yaşadı ve kendisine THKP-C adını veren birçok örgüt ve grubun doğduğu bir sürece girdi. Bunlar içinde en önemlileri olan Devrimci Yol ve sonradan bu hareketten koparak ayrı bir THKP-C yorumu geliştiren Devrimci Sol, 12 Eylül darbesine kadar Türkiye'nin siyasi hayatında etkili oldular.

TKP-ML/TİKKO da, aynı bölünme ve tekrar birleşme süreçlerini defalarca yaşadı. Bir bölümü, İbrahim Kaypakkaya ve Mao Zedung düşüncesi'ni bir bütün olarak ele alıp bu eksende örgütlenme ve eylemlerini sürdürürken, diğer bir bölümü de, yine İbrahim Kaypakkaya'ya sadık kalarak Maoizimi eleştirmeye kalkıştı. Her bir hareket, 1974-1980 arasında birçok kez bölünüp birleşerek, varlıklarını sürdürdü.

THKP-C ve TKP-ML/TİKKO kökenli hareketlerin öncellerinden tümüyle kopup Marksizm-Leninizm'e yönelmelerini güçleştiren başlıca neden olarak, her bir hareketin kurucu önderlerinin, sonraki-

lerin sahip olabildiği mevcut bilgi ve deney birikimiyle kolay kolay eleştirilemeyecek kadar yoğun bir teorik miras bırakmış olmalarıdır. Bu, söz konusu hareketlerde, sonraki dönemlerde, gruplar arasındaki mücadeleyi, daima hangisinin daha çok Mahir Çayan'a ya da İbrahim Kaypakkaya'ya sadık kaldıklarının tartışıldığı ilişkilere dönüştürdü. Tartışmanın eksenini, Marksizm-Leninizmin öğrenilmesi ve sınıf hareketinin somut ihtiyaçlarına, örgütlenme, taktik ve program sorunlarına uygulanması değil de, önderin tezlerinin doğru yorumlanmasının biçimi oluşturup bütün bu yetersizliklere ve geriliğe, önderin kahraman anısının oluşturduğu manevi etkiler de eklenince, gelişme hemen hemen olanaksız hale geldi.

Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun ise, hem aşamayacağı bir teorik engel yoktu, hem de, önderlerinin anısına duyulan saygıyı küçültmeden, küçük burjuva teorik ve pratik tutumlarını değerlendirmesini bilmiş, önderlerini "büyük Marksist-Leninist önderler" olarak tanımlamak yerine, "halk kahramanları" olarak doğru biçimde nitelemek başarısını gösterebilmiştir.

"Sol" radikalizm sorunu, henüz devam eden bir sürecin siyasal ve ideolojik tüm boyutlarını ilgilendiren bir yanıdır. Ancak bugün, birkaç grup tarafından etkisiz bir biçimde sürdürülmeye çalışılan silahlı eylemcilik, PKK örneği ortaya çıktıktan sonra, siyasal kültür ve genel sosyalist mücadele içindeki pozisyonunu tümüyle yitirmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte, Lenin'in "sol" oportünizm hakkındaki değerlendirmesi, bugün de geçerlidir. Devrimci hareketin önüne dikilen reformist ve revizyonist engelleri aşmanın yolunu, birileri daima "sol"culukta aramaya devam edecektir.

Çalışmamızın ikinci cildinde, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbeleri arasındaki dönemde Türkiye sol hareketini inceleyeceğiz.

Türkiye'de sol hareketlerin tarihi üzerine, bugüne kadar birçok araştırma ve tez kaleme alınmıştır. Belgelere ve tanıklıklara dayanan, ya da anılardan oluşan bu önemli birikim, yeni bir tarih çalışmasını belki de gereksiz gösterecek kadar geniştir. Ne var ki, "Türkiye Solu'nun Eleştirel Tarihi"nde, onu öncekilerden ayıran temel bir özellik gözetilmiştir. Bu çalışma, tümüyle daha önce yayınlanmış araştırmalara ve belgelere dayanmakla birlikte, onların "yansız bir yorumunu", ayıklanmış bir aktarımını değil, eleştirel bir incelenmesini içermektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminden 1980 öncesine kadar, yaşadığımız günlerin siyasal ortamını da etkileyen bütün önemli akımlar, örgütler ve kişiler, temel görüşleri, sınıf mücadelesi içindeki yerleri, taktik ve stratejileri ile ele alınmakta ve bu tarihsel pratik, günümüz ve gelecek için dersler çıkarılmak üzere eleştirilmektedir.

ISBN 975-7837-44-X